

revista d'informació i estudis socials

Barcelona societat /9

població/
transformació urbana/
economia/
salut/
acció educativa/

usuaris dels centres de serveis socials/
promoció esportiva/
seguretat ciutadana/
un segle d'associacionisme/
passat i present migratori/
un gran focus cultural/
degradació, crisi i regeneració/
bibliografia/

monogràfic **ciutat vella**

SUMARI

- 3** Presentació
EULÀLIA VINTRÓ I CASTELLS, JOAN FUSTER I SOBREPÈRE
- 5** La població de la Ciutat Vella
DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA
- 14** La transformació urbana de la Ciutat Vella 1988-1998
PERE CABRERA I MASSANÉS
- 31** Economia de la renovació urbana de Ciutat Vella
MARTÍ ABELLA I PERE, FERRAN BRUNET I CID
- 43** La salut a Ciutat Vella
M. ISABEL PASARÍN, CARMÉ BORRELL, M. TERESA BRUGAL, HERMANDO GALDOS-TANGÜIS, PATRICIA G. DE OLALLA, HELENA PAÑELLA
- 52** Acció educativa a Ciutat Vella
MARLENY COLMENARES
- 61** Els usuaris dels centres de serveis socials de Ciutat Vella
RODOLFO HOYUELOS, ENRIC SAMPÈRE
- 67** La promoció esportiva a Ciutat Vella
EDUARD CABÚS
- 72** Evolució de la seguretat ciutadana a Ciutat Vella i la seva percepció
JOSEP M. LAHOSA
- 77** Ciutat Vella 1900-2000: un segle d'associacionisme
PEP MARTÍ
- 84** Ciutat Vella, passat i present migratori
JORDI MORERAS
- 91** El cor de la ciutat, un gran focus cultural
DANIEL ROMANÍ
- 94** Ciutat Vella: degradació, crisi i regeneració
RICARD GOMÀ, NATÀLIA ROSETTI
- 125** Parlen els llibres: 19 anys de canvis a Ciutat Vella
MONTSE CLÈRIES I CISQUELLA, ANNA TINTÓ I MOLINER
- 136** Mapa d'equipaments públics a Ciutat Vella
- 138** Ciutat Vella en xifres: quatre barris històrics
- 140** Resumen/Summary

Consell editorial

EULÀLIA VINTRÓ I CASTELLS, Presidenta de la Comissió de Benestar Social i Educació
MARAVILLAS ROJO I TORRECILLA, Presidenta de la Comissió d'Ocupació i Promoció Econòmica
XAVIER CASAS I MASJOAN, President d'Equilibri Territorial i Planejament Urbà
JOAQUIM DE NADAL I CAPARÀ, President de la Comissió de Presidència i Política Cultural
TERESA SANDOVAL I ROIG, Presidenta de la Comissió Ciutat Amiga i Joventut
PERE ALCOBER I SOLANAS, Regidor Ponent de Participació Cívica
ALBERT BATLLE I BASTARDAS, Regidor Ponent de Relacions Ciutadanes i Esports
IMMACULADA MORALEDA I PÉREZ, Regidora Ponent de Joventut i Dona
AGUSTÍ SOLER I REGÀS, Regidor Ponent de Drets Civils

Director

Txema Castiella

Cap de redacció i producció

Jaume Capsada

Cap d'informació

Pep Gómez

Consell de redacció

Antònia Cañellas (Àrea d'Esports)
Dolors Cotrina (Gabinet Tècnic de Programació)
Anna Ferrer (Àmbit de la Via Pública)
Carme Gómez (Àrea d'Educació)
Xavier Güell (Revista *Barcelona Economia*)
Josep M. Lahosa (Consell Tècnic de Seguretat Urbana)
Antoni Plasència (Àrea de Salut Pública)
Àngels Pont (Instiut Municipal d'Informàtica)
Marta Ràfales (Biblioteca Municipal)
Mariona Ribalta (Estratègies de Benestar Social)
Conxa Rodà (Àrea de Cultura)
Isabel Sánchez Bianchi
Àngels Santiagosa (Àrea de Promoció Econòmica)
Roser Torrentó (Àrea d'Afers Socials)
Anna Ventura i Ramon M. Canals (Departament d'Estadística)

Secretària de redacció

Montse Marco

Assessorament lingüístic

Centre de Normalització Lingüística de Barcelona

Disseny i maquetació

Jordi Salvany

Fotografies

Jaume Balanyà

Impressió

Treballs Gràfics

Edició

Gerència del Sector de Serveis Personals
C/ Llacuna 161, 3r
08018 Barcelona
Telèfon: 93 291 84 52-84 55
Fax: 93 291 84 81
EMAIL: Tcastiella @ mail.bcn.es

ISSN: 1133-6315

Dipòsit legal: 49477-98

© Ajuntament de Barcelona

Barcelona societat té una periodicitat semestral.

Es permet reproduir les dades i la informació provinents de fonts municipals, citant la procedència.

Els articles inclosos en aquesta publicació són responsabilitat exclusiva dels seus autors.

PRESENTACIÓ

La regeneració urbana de Ciutat Vella és una de les majors transformacions que ha viscut Barcelona des de la restauració democràtica. La perspectiva dels canvis que ara tenim, propera la celebració dels 20 anys d'ajuntaments democràtics a Espanya i a Catalunya, ens permet valorar la decidida aposta per la renovació del centre històric de la ciutat que es va fer en el seu moment i dels processos que estan en marxa. Perquè quan parlem de la transformació urbana de Ciutat Vella convé recordar que parlem d'un procés obert, dinàmic i constant, en el qual hi ha antigues necessitats i nous reptes pendents. La magnitud de les carències i els dèficits acumulats en el terreny de l'habitatge, els equipaments públics i l'urbanisme, els canvis demogràfics —en especial el progressiu envelliment de la població— més el declivi d'algunes de les funcions econòmiques del passat, havien provocat un important procés de degradació i crisi social del centre històric, dels barris que un dia havien estat la ciutat de Barcelona.

Per pagirar aquesta situació, la ciutat i el Districte han sabut tensionar, al llarg dels darrers quinze anys, totes les energies necessàries al voltant d'un pro-

jecte integral que busca la transformació del centre històric en el marc de les noves funcions i usos d'una ciutat moderna i canviant. D'una banda, l'actuació coordinada de les diferents administracions —estatal, autonòmica, local i també de la Comissió Europea— sota l'impuls de l'Ajuntament de Barcelona, ha permès dedicar uns recursos econòmics i materials en la regeneració de Ciutat Vella que han estat la concentració més intensiva de recursos en un espai i temps limitat que ha vist la ciutat darrerament. La cooperació entre el sector públic i el sector privat ha estat i és un altre dels factors d'èxit en els processos de regeneració, com es veu en les noves iniciatives econòmiques, comercials i en les operacions de rehabilitació. Finalment, i molt important, la participació dels veïns i veïnes del Districte, el compromís concret i quotidià de nombroses entitats socials i culturals dels quatre barris, per millorar les condicions de vida de la zona han estat i són un element clau per augmentar la cohesió social en el context d'aquests grans canvis.

Precisament, el número monogràfic que la revista Barcelona Societat dedica a la Ciutat Vella reflecteix aquest esperit de

renovació integral i global que ha presidit l'actuació al centre històric: una combinació d'actuacions urbanístiques, de renovació del parc d'habitatges, de creació d'infraestructures públiques, de promoció econòmica i de programes de benestar social. Els treballs que s'inclouen en aquest monogràfic pretenen donar una visió de conjunt d'aquest procés de canvi que està en marxa, i de les seves realitzacions.

Els treballs de demografia permeten veure l'evolució de la població al llarg d'aquest segle XX i valorar l'extraordinària importància dels canvis progressius que s'han anat produint. No fa encara mig segle, Ciutat Vella tenia 250.000 habitants i una densitat, per tant, molt superior a l'actual. Aquest treball es complementa amb un article dedicat a la immigració estrangera al Districte, que és un dels nous components que enriqueixen i renoven la nostra realitat urbana. Els treballs sobre Economia urbana i sobre la transformació de Ciutat Vella permeten disposar d'una visió general del procés de transformació, oferint informacions sobre els recursos esmerçats pel conjunt d'administracions i dades sobre les principals actuacions urbanísti-

ques i de creació i rehabilitació d'habitatge. Els programes dels Serveis Personals mereixen una importància especial per l'impacte que tenen en la millora de les condicions de vida. Així, s'inclou un estudi sistemàtic sobre l'estat de salut del Districte, un estudi del perfil dels usuaris dels Serveis Socials i un parell d'articles sobre els programes d'acció educativa i promoció esportiva a Ciutat Vella, que tenen el valor afegit de l'experiència concreta en el terreny. L'estudi sobre la seguretat urbana al Districte mostra l'evolució positiva i paral·lela a les polítiques iniciades al llarg d'aquests anys, en un

aspecte que ha estat i és de vital importància per a la qualitat de vida a Ciutat Vella.

La Tribuna d'aquest número està dedicada a un ampli treball de crítica i reflexió externa sobre les diferents etapes del procés de canvi a Ciutat Vella, que ofereix eines conceptuals per millorar la nostra capacitat d'anàlisi. Tots aquests treballs es complementen amb breus monografies sobre el moviment associatiu al Districte, la vitalitat cultural del centre històric o una àmplia recerca bibliogràfica sobre Ciutat Vella. Finalment, cal destacar dues eines de consulta: els

mapes d'equipaments municipals als quatre barris —Barceloneta, Gòtic, Raval i Casc Antic— i el Mapa d'actuacions més significatives que s'edita com a suplement. Tots aquests elements converteixen aquest número de Barcelona Societat en un instrument de gran utilitat. Una eina de documentació històrica, una eina de consulta per al treball, una eina que ofereix elements per a la reflexió i la crítica i una eina, en definitiva, que ens ajudarà en els debats sobre el futur de Ciutat Vella. 🔑

EULÀLIA VINTRÓ I CASTELLS

Presidenta de la Comissió de Benestar Social i Educació

JOAN FUSTER I SOBREPÈRE

Regidor del Districte de Ciutat Vella

LA POBLACIÓ DE LA CIUTAT VELLA

Departament d'Estadística, Ajuntament de Barcelona

La Ciutat Vella de fa cent anys

El marc territorial de la ciutat de Barcelona del segle passat ve a ser —amb més o menys coincidència en el seu perímetre— el de l'actual districte de Ciutat Vella. Era la demarcació de la Barcelona d'abans de les agregacions, que comprenia el recinte emmurallat més els nuclis de població sorgits fora muralla.

Just ara, als nostres dies, s'ha complert el centenari de les primeres annexionacions dels pobles veïns a la ciutat,¹ que varen suposar l'augment de superfície del terme municipal de Barcelona, des dels primers 15 km² d'abans de la refosa fins als 99 km² que té en l'actualitat.

Durant aquests cent anys la ciutat ha presentat quatre divisions administra-

tives diferents. Uns anys abans de formalitzar-se les primeres agregacions, ja ens trobem dividida la ciutat en 10 districtes municipals i 53 barris. Aquesta primera divisió va ser vigent fins al 1924. La segona, que va durar de 1924 a 1949, comprenia també 10 districtes, però de diferent traçat. El 1949 l'Ajuntament va crear dos nous districtes, els antics XI i XII, que varen ser vigents de 1950 a 1983. La nova divisió va tornar a fer-se poc operativa ja que, en tots aquests canvis s'anaven mantenint unes unitats molt desiguals (entre 60 mil habitants el districte I i gairebé mig milió el districte IX, per exemple). En la darrera divisió territorial de 1984 es dissenyaren els actuals 10 districtes, objecte del pla de descentralització de la ciutat. Aquesta nova i última divisió

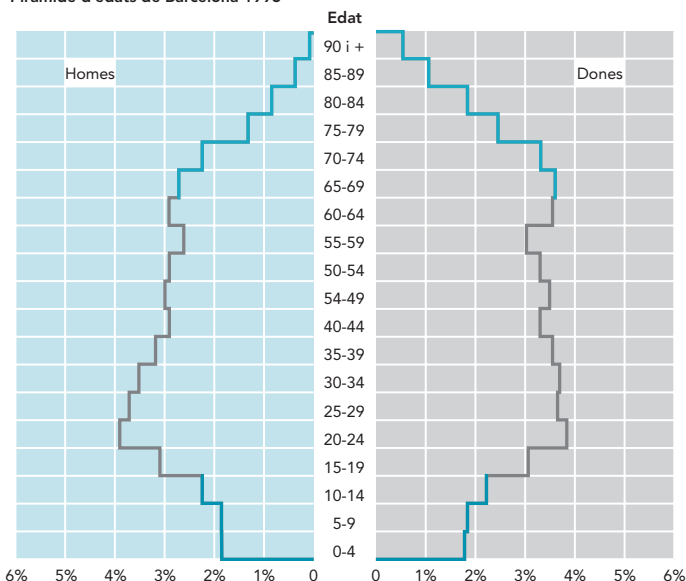
administrativa es basà en gran part en les realitats històriques i urbanístiques que ha viscut la ciutat. Ciutat Vella és, segons aquesta cronologia, el districte primer: Districte 1.

Reconstruir el territori de Ciutat Vella en el passat és, obligadament, repassar aquestes reorganitzacions i rectificacions de límits i d'extensió, considerant que no sempre s'han mostrat susceptibles de ser agregades o separades en les diferents divisions administratives i també, encara que en menor escala, tenint en compte que els seus altres límits físics també han estat modificats al

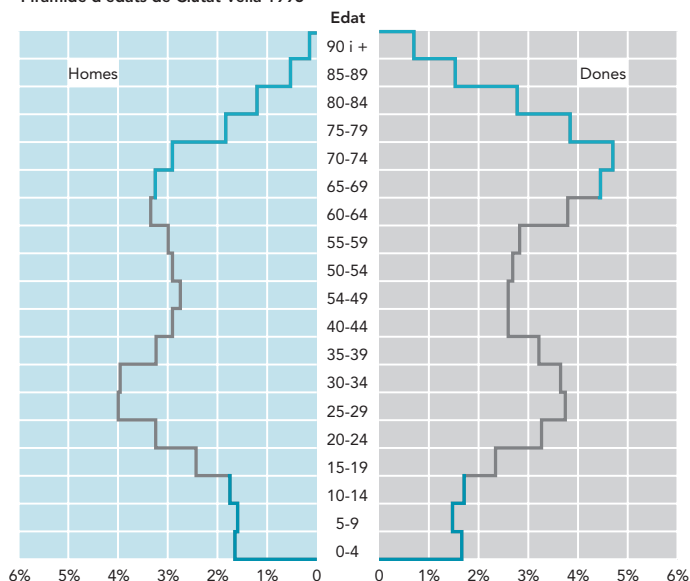
1. L'any 1897 s'annexionaren a la ciutat els municipis de Les Corts, Sants, Gràcia, Sant Andreu, Sant Gervasi de Cassoles i Sant Martí de Provençals. L'any 1904 ho va fer Horta, i l'últim va ser Sarrià, l'any 1921.

Gràfic 1
La població de Ciutat Vella, avui

Piràmide d'edats de Barcelona 1996

Piràmide d'edats de Ciutat Vella 1996

Font: Padró municipal d'habitants, 1996

llarg del temps: el port s'ha anat fent gran i la platja ha avançat cap al mar.

Les dades utilitzades per confeccionar les sèries estadístiques que aquí es presenten s'han recollit dels anuaris estadístics de la ciutat de Barcelona i, per a aquells anys en què la publicació dels anuaris es va interrompre, dels suplementos i annexos de les gasetes municipals de Barcelona. És en aquestes dues fonts on es publicaven —i continuen publicant-se— els resultats dels padrons d'habitants de la ciutat i dels censos de població. Cal advertir que, entre els anys 1898 i 1981, les dades de Ciutat Vella s'han de considerar no tant com un registre exacte sinó com una aproximació que permet conèixer la tendència i seguir la seva evolució.

Els habitants de Ciutat Vella al llarg del segle

En la taula 2 s'incorpora una sèrie evolutiva de la població del districte de Ciutat Vella comparada amb la població

Taula 1
La població de Ciutat Vella, avui

estructura segons sexe		%
Homes	39.193	46,8
Dones	44.636	53,2
Total	83.829	100,0
estructura segons grups d'edat		%
Nens (0-14)	8.319	9,9
Joves (15-24)	9.429	11,2
Adults (25-64)	42.721	51,0
Ancians (65 i més)	23.360	27,9
Total	83.829	100,0

Font: Padró municipal d'habitants, 1996

de Barcelona ciutat. La sèrie —que pot visualitzar-se en el gràfic 3— ens dona una retrospectiva entre els residents de cada àmbit, des del moment en què s'inicià el procés de formació de la nova Barcelona fins a l'actualitat.

L'evolució que ha seguit la població del districte en aquests cent anys ha estat de creixement durant la primera meitat de segle, amb dues excepcions: en els primers deu anys de la sèrie, en els quals fluctuava una certa inestabilitat al voltant dels 180-200 mil habitants, i en el lapse de la guerra civil. A partir de 1955, any de màxima població amb 258.000 habitants, s'inicià la davallada de població, que als nostres dies és de 83.000 habitants, una tercera part de la població d'aquell moment.

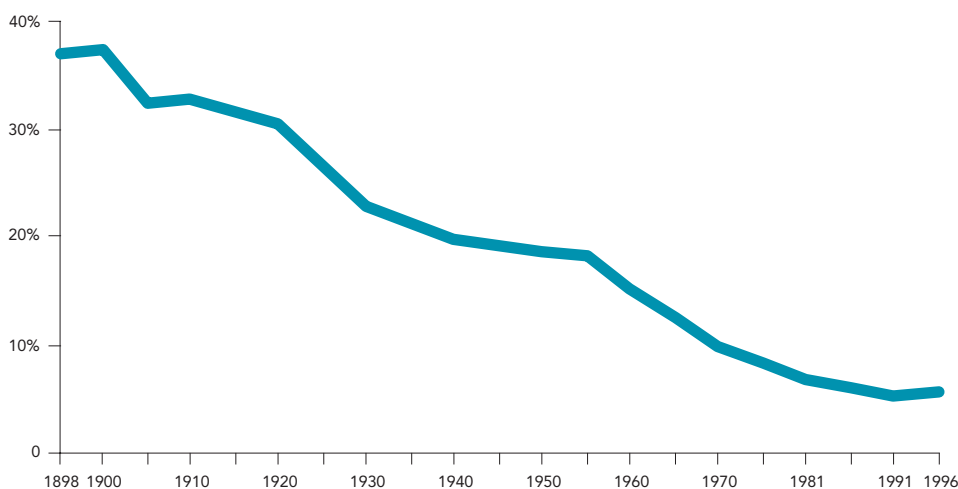
A diferència del districte, el creixement evolutiu de la ciutat ha estat força més llarg i progressiu, ja que va durar fins a 1979, any que va aconseguir el seu màxim de població amb 1.906.998 habitants. La pèrdua de població dels darrers quinze anys sí que coincideix amb la del

Taula 2
Evolució de la població, 1989-1996

Anys	Font	Ciutat Vella	Barcelona
1898		188.657	509.589
1900	Cens	199.762	537.354
1905	Padró	182.029	561.755
1910	Cens	191.623	587.411
1920	Cens/Padró	216.115	710.335
1930	Cens/Padró	231.561	1.005.565
1940	Cens/Padró	214.254	1.081.175
1950	Cens/Padró	240.429	1.280.179
1951		240.607	1.288.283
1952		243.422	1.305.520
1953		245.162	1.321.878
1954		251.945	1.361.379
1955	Padró	258.867	1.403.028
1956		241.059	1.431.753
1957		246.189	1.466.937
1958		251.511	1.503.312
1959		256.106	1.538.710
1960	Cens/Padró	236.798	1.557.863
1961		240.308	1.591.402
1962		242.578	1.626.064
1963		245.288	1.660.481
1964		247.387	1.696.008
1965	Padró	205.699	1.655.603
1966		181.429	1.697.102
1967		210.291	1.738.498
1968		210.692	1.759.148
1969		210.260	1.775.570
1970	Cens/Padró	173.638	1.745.142
1971		173.259	1.762.977
1972		173.217	1.785.521
1973		172.621	1.800.274
1974		171.795	1.816.623
1975	Padró	147.220	1.751.136
1976		156.180	1.816.316
1977		155.951	1.886.921
1978		154.844	1.902.713
1979		153.683	1.906.998
1980			
1981	Cens/Padró	118.409	1.752.627
1982			1.761.231
1983			1.771.998
1984			1.770.296
1985			1.769.014
1986	Padró	101.264	1.701.812
1987			1.703.744
1988			1.714.355
1989			1.712.350
1990			1.707.286
1991	Cens/Padró	90.612	1.643.542
1992			1.630.635
1993			1.635.067
1994			1.630.867
1995			1.614.571
1996	Padró	83.829	1.508.805

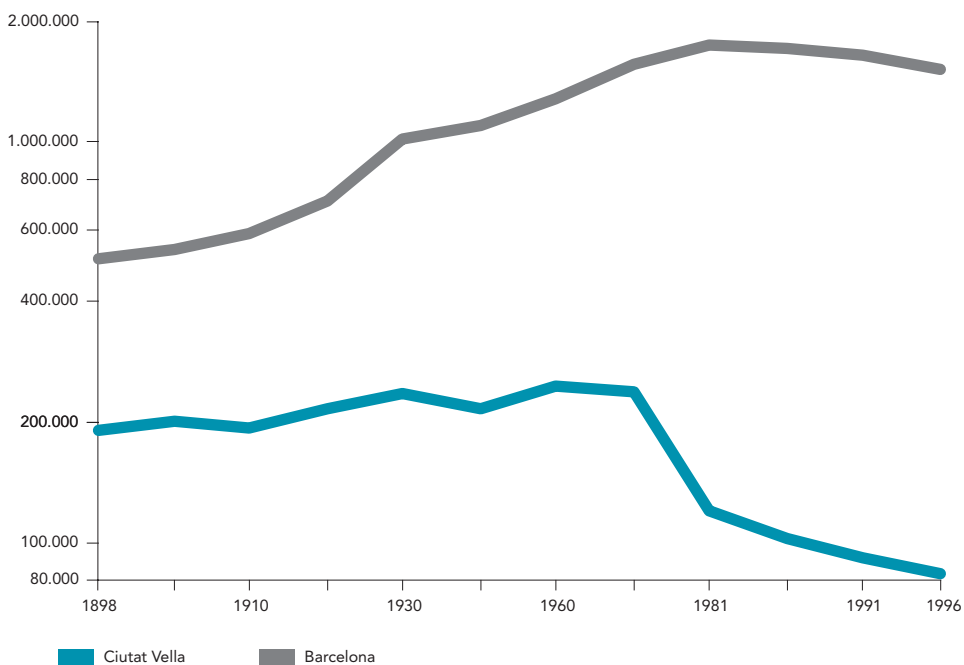
Font: Anuaris estadístics de la ciutat de Barcelona. Departament d'Estadística, Ajuntament de Barcelona; i elaboració pròpia

Gràfic 2
Proporció d'habitants de Ciutat Vella respecte a Barcelona

Departament d'Estadística, Ajuntament de Barcelona

Gràfic 3
Evolució de la població de Barcelona i de Ciutat Vella. 1898-1996

Nota: gràfic representat en escala logarítmica

districte, encara que aquest l'hagués iniciat molt abans, i el ritme de decreixement de la ciutat no ha estat tan fort com el de Ciutat Vella que, en aquest últim període del padró 1981-96, ha tingut un decrement del 29%, enfront del 14% de la ciutat.

Si per a Barcelona la dècada 1970-80 expressa el moment de màxima capacitat demogràfica amb una densitat de població de 180 habitants per hectàrea, per a Ciutat Vella aquest indicador desborda límits durant tot el segle, ja que les proporcions superen els 600 habitants per hectàrea fins prop dels anys 50, que es quan comença a reduir-se lentament, per arribar a l'actual xifra de 195 habitants per hectàrea (taula 3).

L'atapeïment de la població del districte va tenir en aquests anys unes zones encara més desmesuradament densificades, que corresponien a l'actual Raval — en aquells moments districte V—, amb densitats que superaven els mil habitants per hectàrea.

No obstant la seva densitat elevadíssima i persistent, la població de Ciutat Vella respecte del conjunt de la ciutat en els darrers cent anys ha anat minvant any rere any. Ha experimentat un continu descens i una progressiva pèrdua de pes, no només en els primers anys —en els quas s'anava configurant i emmotllant la població a la nova ciutat, i especialment a l'Eixample—, sinó també ens els anys dels grans canvis demogràfics (1960 i successius), i fins avui. Així, el pes proporcional dels habitants del districte respecte als de Barcelona ha passat de ser de prop del 40% pels voltants de

Taula 3
Densitats de població, 1900-1996 (habitants / hectàrea)

	1900	1910	1920	1930	1945	1950	1960	1970	1981	1986	1991	1996
Ciutat Vella	666,3	639,2	721,0	772,4	641,8	596,4	587,4	450,8	293,7	234,8	210,4	194,7
Barcelona	83,1	82,9	100,2	141,9	121,7	128,3	159,6	178,8	179,5	171,6	165,9	152,3

Departament d'Estadística, Ajuntament de Barcelona

Taula 4
Mitjana d'ocupació dels habitatges (habitants / habitatges ocupats)

	1910	1920	1940	1945	1950	1965	1970	1981	1986	1991	1996
Ciutat Vella	4,2	4,2	4,4	4,9	–	4,2	3,4	2,7	2,6	2,5	2,3
Barcelona	4,2	4,5	4,4	4,8	4,7	4,1	3,4	3,0	3,0	2,9	2,7

Departament d'Estadística, Ajuntament de Barcelona

Taula 5
Persones que viuen soles, per grups d'edat i sexe

	Total	%	Homes	%	Dones	%
Joves (15-24)	256	2,0	127	2,7	129	1,6
Adults (25-64)	5.508	43,6	3.119	67,4	2.389	29,9
Ancians (65 i més)	6.864	54,4	1.381	29,8	5.483	68,5
Persones de 15 anys i més	12.628	100,0	4.627	100,0	8.001	100,0

Font: Padró municipal d'habitants, 1996

Taula 6
Nombre de persones a la llar

	Nombre	%
1 persona	12.657	35,0
2 persones	11.055	30,6
3 persones	5.905	16,3
4 persones	3.847	10,6
5 persones	1.630	4,5
6 persones	556	1,5
7 persones	235	0,7
8 persones	113	0,3
9 i més persones	144	0,4
Total	36.142	100

Nota: es tracta del nombre de persones que figuren en cada full de padró

1900, al 30% l'any 1920, al 15% l'any 1960, fins a arribar al 5,5% que representa en l'actualitat (gràfic 2).

La mitjana d'ocupació dels habitatges

Per reconstruir la situació demogràfica de la població de Ciutat Vella en aquest període també s'ha estudiat l'evolució de l'ocupació dels habitatges, que ens pot donar una idea dels canvis en el sistema residencial de les generacions passades. (Taula 4)

La primera dada de l'any 1910 indica que la mitjana d'ocupació dels habitatges era de 4,2 persones per habitatge. Aquest índex va anar augmentant a mesura que augmentava la població, condició que demostra que aquest creixement no

va anar acompanyat del mateix ritme de creació d'habitatge. La mitjana de persones que ocupaven una vivenda l'any 1945 era gairebé de 5 persones, xifra que reforça la imatge de saturació i densificació urbana de l'època.

Anys després, aquesta situació ha pres un caire totalment diferent. El fet que la població de les darreres dècades s'hagi reduït en major mesura que el nombre d'habitatges ocupats comporta que la mitjana d'habitants per habitatge també hagi disminuït, fins al punt que les últimes referències del Padró de 1996 han donat per al districte de Ciutat Vella una mitjana de 2,3 persones/habitatge, que és la més baixa de la ciutat. Ara bé, aquesta dada convé matisar-la, ja que Ciutat Vella és també el districte on viuen més persones soles: en un 35% dels habitatges ocupats hi viu una sola persona.

La tendència a la baixa en la mitjana d'ocupació és compartida tant pels altres districtes com per Barcelona en conjunt

Taula 7
Evolució del moviment natural a Ciutat Vella, 1910-1996

Anys	Naixements	Defuncions	Saldo vegetatiu
1910	3.944	3.763	181
1920	4.727	4.180	547
1931	3.227	3.429	-202
1940	2.623	2.358	265
1950	2.326	2.830	-504
1951	2.257	2.923	-667
1952	2.350	2.314	36
1953	2.260	2.217	42
1954	2.255	2.105	150
1955	3.302	2.466	836
1956	3.069	2.584	485
1957	3.268	2.539	730
1958	3.202	2.345	858
1959	3.172	2.299	873
1960	3.058	2.283	774
1961	2.946	2.079	866
1962	2.962	2.130	832
1963	3.123	2.299	824
1964	3.240	2.138	1.102
1965	3.311	2.067	1.244
1966	2.789	2.084	706
1967	2.725	2.162	563
1968	2.849	2.053	796
1969	2.347	2.242	105
1970	2.084	2.081	3
1971	2.091	2.278	-187
1972	2.031	1.990	40
1973	2.327	2.272	56
1974	2.022	2.255	-233
1975	2.034	1.948	86
1976	-	-	-
1977	1.382	1.874	-492
1978	1.295	1.898	-603
1979	1.213	1.812	-599
1980	1.098	1.712	-614
1981	933	1.771	-838
1982	935	1.581	-647
1983	844	1.696	-852
1984	673	1.655	-982
1985	707	1.798	-1.091
1986	641	1.798	-1.157
1987	618	1.560	-942
1988	636	1.637	-1.001
1989	638	1.647	-1.009
1990	627	1.683	-1.056
1991	621	1.535	-914
1992	684	1.464	-780
1993	706	1.473	-767
1994	657	1.512	-855
1995	605	1.581	-976
1996	669	1.506	-837

Departament d'Estadística, Ajuntament de Barcelona

Taula 8
Taxes de natalitat i mortalitat, 1910-1996

Anys	Taxes de natalitat		Taxes de mortalitat	
	Ciutat Vella	Barcelona	Ciutat Vella	Barcelona
1910	20,6	22,8	19,6	23,1
1920	21,9	23,3	19,3	23,4
1931	13,9	17,8	14,8	15,8
1940	12,2	16,9	11,0	12,6
1950	9,7	14,5	11,8	10,1
1951	9,4	14,5	12,1	11,8
1952	9,7	15,7	9,5	9,5
1953	9,2	15,8	9,0	9,1
1954	9,0	16,4	8,4	8,8
1955	12,8	16,7	9,5	9,0
1956	12,7	14,5	10,7	9,5
1957	13,3	15,3	10,3	8,8
1958	12,7	15,5	9,3	8,2
1959	12,4	15,8	9,0	8,3
1960	12,9	15,4	9,6	7,9
1961	12,3	15,3	8,7	7,6
1962	12,2	16,2	8,8	8,0
1963	12,7	16,7	9,4	8,3
1964	13,1	17,9	8,6	7,9
1965	16,1	18,5	10,0	8,2
1966	15,4	18,2	11,5	8,2
1967	13,0	18,0	10,3	8,2
1968	13,5	17,6	9,7	8,0
1969	11,2	17,1	10,7	8,8
1970	12,0	17,3	12,0	8,6
1971	12,1	17,6	13,1	9,0
1972	11,7	17,5	11,5	8,1
1973	13,5	17,7	13,2	9,1
1974	11,8	16,9	13,1	8,8
1975	13,8	17,0	13,2	9,0
1976	-	15,6	-	9,0
1977	8,9	13,9	12,0	7,8
1978	8,4	12,6	12,3	7,6
1979	7,9	11,8	11,8	7,4
1980	9,1	11,1	14,1	7,7
1981	7,9	10,9	15,0	8,1
1982	-	10,2	-	7,9
1983	-	9,3	-	8,4
1984	-	8,8	-	8,4
1985	-	8,6	-	9,1
1986	6,3	8,5	17,8	9,4
1987	-	8,1	-	8,9
1988	-	7,9	-	9,4
1989	-	7,8	-	9,3
1990	-	7,5	-	9,9
1991	6,9	7,7	16,9	9,5
1992	-	8,2	-	9,3
1993	-	7,7	-	9,6
1994	-	7,7	-	10,3
1995	-	7,5	-	10,5
1996	8,0	7,9	18,0	10,5

encara que la situació del districte de Ciutat Vella demostra un nivell d'ocupació inferior.

El moviment natural

Observant les dades del moviment natural de la població de Ciutat Vella d'aquest segle (taula 7 i 8, gràfic 4), es poden distingir tres fases: una primera que ocupa tota la primera meitat de segle fins a 1951, una segona que va des de 1952 a 1970 i una tercera i última configurada a partir de 1970.

La primera, en la qual els naixements i les defuncions semblen seguir un comportament irregular que produeix un vaivé en el saldo (uns anys positiu i uns altres negatiu), però que fa mantenir equilibrat el creixement natural. Aquesta constant va durar concretament fins a 1951.

La segona, que comprèn els anys següents (fins a 1970), tots ells amb el predomini dels naixements sobre les defuncions propi del període natalici, quan varen néixer 54.309 persones i en moriren 42.484. El creixement natural

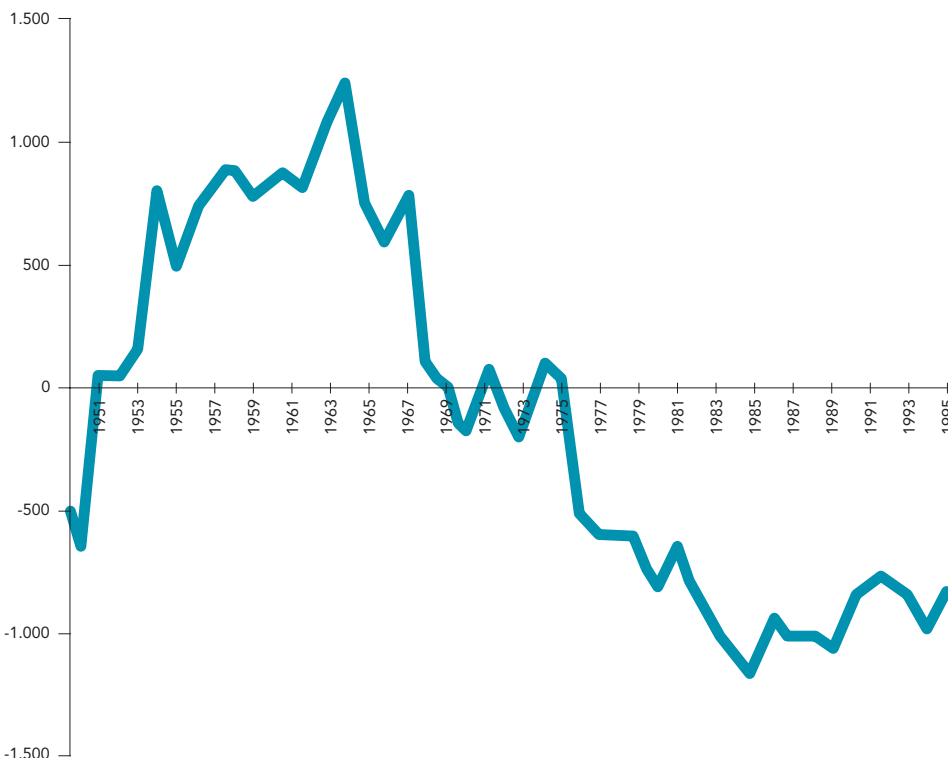
esdevingut en aquests anys s'explicaria no només pel gran augment de la natalitat sinó també pel descens de la mortalitat, deguts, en bona part, a les mesures en matèria d'higiene i sanitat que contribuïren a reduir l'elevada taxa de mortalitat de principis de segle.

La tercera d'aquestes tres fases es dona a partir de 1970, ja que es veu que el nombre de defuncions va sempre per sobre dels naixements, i es manté un saldo negatiu ininterromput, que representa una pèrdua de 17.000 habitants (43.935 defuncions i 26.685 naixements). El factor explicatiu aquí el trobaríem en l'envelliment de la població, que fa augmentar la mortalitat.

Pel que fa a Barcelona, només es dona la coincidència amb el districte de Ciutat Vella en els darrers onze anys analitzats (1985-1996), durant els quals el moviment natural de la ciutat va tenir una pèrdua de prop de 34.000 habitants (158.316 naixements i 192.302 defuncions) (gràfic 5).

Si el nombre de naixements i de defuncions registrats es relativitza segons la població censada en els anys estudiats, es pot deduir el comportament d'aquella població en forma de taxes. Així, l'evolució comparativa de les taxes de natalitat de Ciutat Vella i de Barcelona (taula 8) manté les distàncies durant tota la sèrie, fins al final del període, en què s'escurcen les diferències, i l'any 1996, que coincideixen. Just fins a aquest any, la taxa de natalitat de Ciutat Vella havia estat sempre inferior a la taxa de la ciutat.

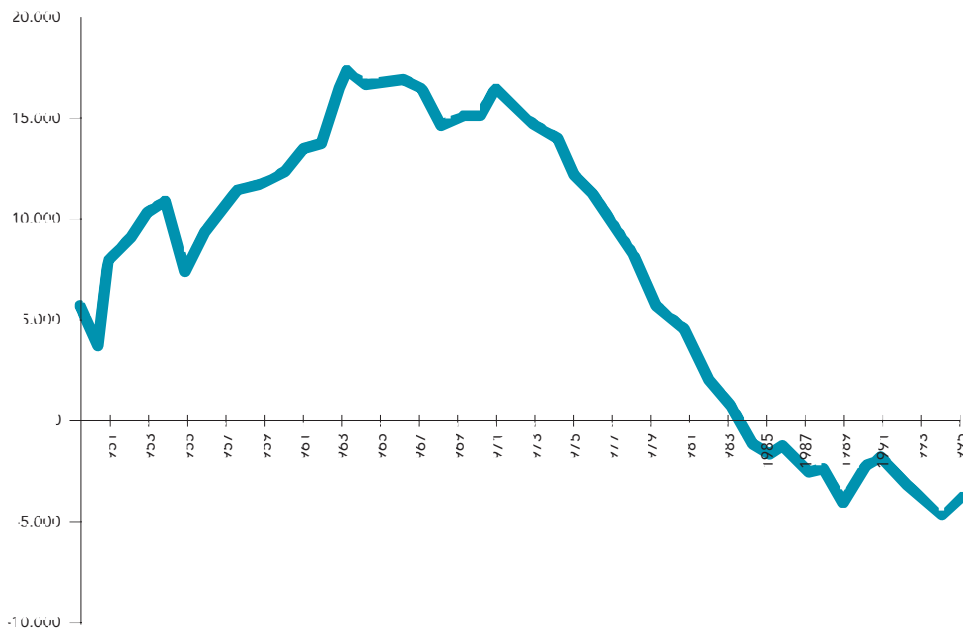
Gràfic 4
Creixement vegetatiu de Ciutat Vella, 1950-1996

Departament d'Estadística, Ajuntament de Barcelona

Gràfic 5
Creixement vegetatiu de Barcelona 1950-1996

Departament d'Estadística, Ajuntament de Barcelona

Els naixements de l'any 1910 del districte eren de l'ordre de 20,6 per cada mil habitants. Deu anys més tard se superà aquesta dada amb una taxa del 21,9; encara que a la ciutat ja s'hagués sobrepassat amb una taxa del 23,3. Aquests van ser els anys de màxima natalitat. Ni en el període anomenat *baby boom* demogràfic dels seixanta es tornaren a aconseguir aquestes xifres. Les taxes dels anys que seguiren varen canviar de rumb i anaren disminuint fins a mitjan anys 50, que van ser els anys de més baixa natalitat, sobretot a Ciutat Vella, on la taxa va arribar a ser del 9,0 l'any 1954 (menys de la meitat de la de l'any 1910). En les dues dècades següents (1955-75)

va reemprendre's una nova remuntada; anys a partir dels quals s'ha anat arribant a les taxes més baixes de la història: la del 1986 de Ciutat Vella va ser de 6,3 naixements per mil habitants. En aquest últim decenni el districte ha refet aquesta taxa mínima per situar-se en els 8 naixements per mil habitants (una dècima per sobre de Barcelona, que en té 7,9). Ara bé, aquesta recuperació no es deu només al lleuger augment del nombre de naixements sinó també a la continuada pèrdua de població, que incideix en la taxa.

La taxa de mortalitat ha tingut un comportament més diferenciat entre els dos àmbits, sobretot en el període 1960-1971, en el qual Ciutat Vella es desmarca

de Barcelona i assolix taxes bastant superiors a les de la ciutat. La tendència general, però —tret d'aquests anys indicats—, segueix un traçat bastant coincident. Es parteix d'una elevadíssima mortalitat a principis de segle (19 defuncions per cada mil habitants per a Ciutat Vella i 23 per a Barcelona) que va baixant gradualment per reduir-se a més de la meitat (8,4 per a Ciutat Vella i 8,8 per a Barcelona l'any 1954) i mantenir-se baixa durant els 10 anys següents. A mitjan anys 60, el districte pren una remuntada i es distancia de la ciutat, augmenta cada any més les seves diferències, i se situa el 1996 en un 18,0 per a Ciutat Vella i en un 10,5 per a Barcelona.

Els darrers 25 anys de Ciutat Vella es caracteritzen per ésser anys de pèrdua demogràfica, no només pel moviment natural sinó també pel moviment migratori.

El moviment migratori (dels darrers 50 anys)

El moviment migratori de Ciutat Vella dels últims 50 anys (taula 9) pot dividir-se en dues etapes oposades: una primera corresponent al període 1950-1966, en la qual predominen les entrades de població cap al districte, i una segona que va des de l'any 1967 fins a avui, en què destaca la sortida dels habitants del districte. Observant el gràfic 6 es pot veure que l'any 1967 és un punt de ruptura que fa canviar de signe el saldo migratori.

L'etapa immigratòria dels primers quinze anys ha estat coincident amb la

Taula 9
Moviment migratori de Ciutat Vella, 1950-1996

Anys	Immigrants (i)		Emigrants (e)		Saldo migratori	Sortida ciutat/ entrada ciutat	
	Canvi municipi	Canvi districte	Canvi municipi	Canvi districte		e/i Ciutat Vella	e/i Barcelona
1950	-	-	-	-	-	-	0,1
1951	-	-	-	-	-	-	0,2
1952	3.116	-	338	-	2.778	0,1	0,2
1953	2.362	-	664	-	1.698	0,3	0,3
1954	7.913	-	1.280	-	6.633	0,2	0,2
1955	6.817	417	932	934	5.368	0,1	0,2
1956	3.957	152	578	238	3.293	0,1	0,1
1957	4.788	318	1.125	567	3.414	0,2	0,2
1958	5.258	481	1.353	750	3.637	0,3	0,3
1959	5.031	572	1.520	982	3.101	0,3	0,3
1960	4.188	436	1.471	975	2.178	0,4	0,4
1961	3.559	308	821	532	2.514	0,2	0,2
1962	5.260	503	2.763	1.670	1.331	0,5	0,4
1963	5.789	444	3.209	1.262	1.762	0,6	0,5
1964	5.755	575	3.878	1.572	880	0,7	0,6
1965	4.539	466	3.269	1.404	333	0,7	0,5
1966	2.539	134	1.370	311	992	0,5	0,4
1967	2.451	317	1.985	1.224	-441	0,8	0,6
1968	1.856	304	2.218	1.062	-1.120	1,2	1,1
1969	1.728	292	2.285	729	-994	1,3	1,1
1970	1.970	123	1.921	289	-116	1,0	0,7
1971	658	-	849	-	-191	1,3	0,7
1972	1.170	122	1.345	322	-375	1,2	0,8
1973	1.131	268	1.573	739	-913	1,4	0,9
1974	1.130	185	1.745	365	-795	1,5	1,1
1975	963	90	1.424	199	-571	1,5	0,9
1976	-	-	-	-	-	-	0,9
1977	685	796	1.560	1.586	-1.666	2,3	1,3
1978	458	509	1.552	1.053	-1.639	3,4	2,1
1979	557	689	790	1.510	-1.054	1,4	1,8
1980	596	645	1.497	982	-1.238	2,5	1,9
1981	374	245	667	446	-494	1,8	1,7
1982	356	544	1.085	881	-1.067	3,1	2,7
1983	514	1.070	1.508	1.679	-1.603	2,9	2,2
1984	622	1.163	1.476	2.003	-1.694	2,4	1,9
1985	772	1.567	1.453	2.581	-1.695	1,9	1,7
1986	760	1.478	1.244	2.006	-1.012	1,6	1,8
1987	563	1.158	1.285	1.696	-1.260	2,3	2,1
1988	740	1.603	1.408	2.168	-1.233	1,9	2,2
1989	1.018	2.170	1.639	2.629	-1.080	1,6	2,1
1990	1.161	2.174	1.675	2.485	-825	1,4	1,9
1991	541	1.098	1.163	1.176	-700	2,1	2,4
1992	840	1.950	1.387	2.131	-728	1,7	2,4
1993	1.061	2.727	1.949	2.973	-1.134	1,8	2,3
1994	1.280	3.428	2.144	3.878	-1.314	1,7	2,3
1995	1.606	5.288	2.619	5.827	-1.552	1,6	2,0
1996	826	3.163	1.992	3.533	-1.536	2,4	2,9

Departament d'Estadística, Ajuntament de Barcelona

de Barcelona, però a la ciutat va ser més llarga: als 9 anys següents encara s'intercalaren uns saldos positius i negatius intermitents, fins a l'any 1977, que es quan s'inicia la sèrie emigratòria sense interrupció fins a avui.

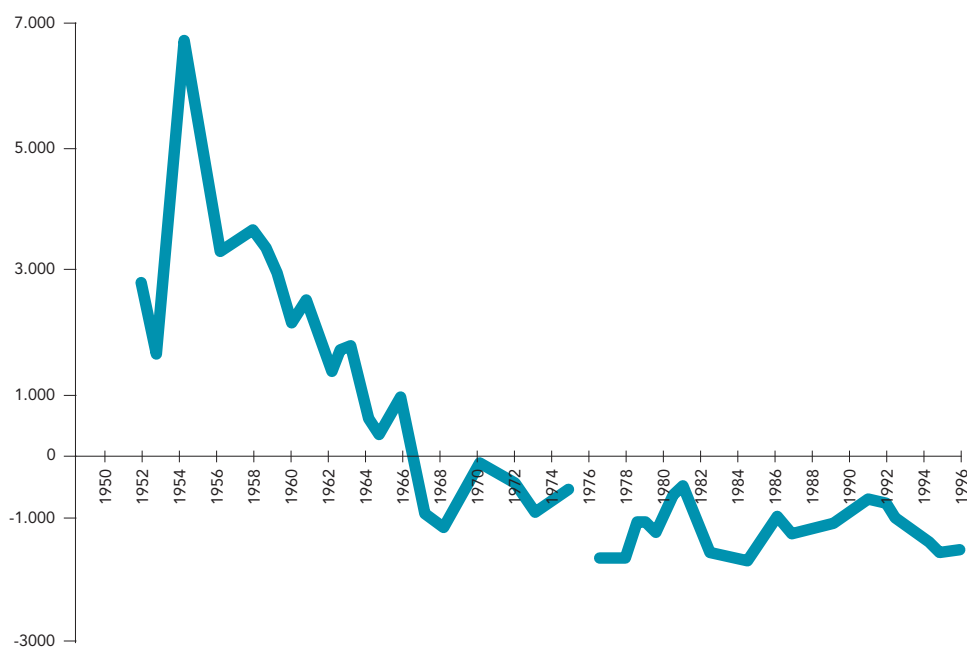
L'intercanvi de fluxos de població del districte amb Barcelona també ha tingut, en el decurs d'aquests darrers cinquanta anys, dues etapes de característiques migratòries totalment contràries que han fet tombar la procedència i el destí dels moviments. Ens hem de situar a finals dels anys 70 per veure que aquests han estat uns anys de gir, i per veure que a una banda i a l'altra d'aquests moments hi ha un comportament totalment contrari. Així, en el perí-

Taula 10
Lloc de naixement per comunitats autònomes

	Nombre	%
Barcelona ciutat	43.625	52,0
Resta de Catalunya	6.131	7,3
Andalusia	7.671	9,2
Aragó	2.806	3,3
Astúries	416	0,5
Balears	286	0,3
Canàries	167	0,2
Cantàbria	262	0,3
Castella-La Manxa	1.487	1,8
Castella-Lleó	2.704	3,2
Euskadi	450	0,5
Extremadura	1.082	1,3
Galícia	3.303	3,9
Madrid	881	1,1
Múrcia	1.249	1,5
Navarra	344	0,4
Rioja	231	0,3
València	1.815	2,2
Ceuta-Melilla	332	0,4
Estranger	8.587	10,2
Total	83.829	100

Font: Padró municipal d'habitants, 1996

Gràfic 6
Saldo migratori de Ciutat Vella, 1951-1996

Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

ode 1952-1975, les entrades de població del districte provenien majoritàriament d'altres municipis i eren relativament poques les persones que anaven a Ciutat Vella procedents d'altres punts de la ciutat. A partir de 1977 es va canviant gradualment de tendència i s'inverteix totalment.

El mateix passa amb les sortides del districte, que durant el període 1952-1975 era un moviment predominantment dirigit a fora de la ciutat, mentre que la situació posterior (i especialment la més recent) és de sortida del districte cap a altres punts de la mateixa ciutat.

A tall de síntesi

L'evolució de la població de Ciutat Vella en el decurs del segle actual ha conegut etapes de característiques demogràfiques molt diverses que, de manera sintètica, anirien des de l'estancament dels primers anys de segle a l'etapa de creixement elevat dels anys 1920 a 1955, i a partir d'aquests anys comença un període de davallada progressiva que s'accentua en els darrers quinze anys.

L'acció conjunta del moviment migratori (que porta 25 anys de saldo negatiu) i del moviment natural (amb la

Taula 11
Nacionalitats, per continents i principals països

	Nombre	%
Espanyola	77.507	92,5
Espanyola-alemana	17	0,0
Espanyola-argentina	108	0,1
Espanyola-francesa	67	0,1
Espanyola-xilena	33	0,0
Total estrangera	6.093	7,3
Alemana	99	0,1
Britànica	131	0,2
Francesa	160	0,2
Italiana	126	0,2
Portuguesa	113	0,1
Resta CEE	77	0,1
Resta Europa	88	0,1
Estatunitenca	76	0,1
Argentina	162	0,2
Colombiana	86	0,1
Dominicana	388	0,5
Peruana	190	0,2
Xilena	109	0,1
Resta Amèrica	335	0,4
Filipina	1.093	1,3
Índia	104	0,1
Japonesa	16	0,0
Pakistanesa	476	0,6
Xinesa	37	0,0
Resta Àsia	107	0,1
Argeliana	54	0,1
Guineana	20	0,0
Marroquina	1.671	2,0
Resta Àfrica	91	0,1
Oceania	13	0,0
Doble nacionalitat estrangera	271	0,3
Apàtrides	4	0,0
No consta	0	-
Total	83.829	100

Font: Padró Municipal d'Habitants, 1996

baixa natalitat i l'elevadíssima mortalitat) que trobem en el panorama demogràfic actual no fa pas pensar en un canvi de sentit a curt termini. Hauria d'invertir-se (o si més no reduir-se) algun d'aquests dos components per poder preveure una recuperació. 🗝️

CIUTAT VELLA EN XIFRES: QUATRE BARRIS HISTÒRICS

Selecció d'indicadors a càrrec de PEP GÓMEZ

Gerència de Serveis Personals, Ajuntament de Barcelona

	1986					1991			
	Barceloneta	Parc	Gòtic	Raval	Ciutat Vella	Barcelona	Barceloneta	Parc	Gòtic
Població total	17.896	23.915	17.444	42.009	101.264	1.701.812	16.163	21.994	15.346
Homes	8.340	10.826	8.152	19.729	47.047	806.632	7.663	9.987	7.199
% Homes	46,6%	45,3%	46,7%	47,0%	46,5%	47,4%	47,4%	45,4%	46,9%
Dones	9.556	13.089	9.292	22.280	54.217	895.180	8.500	12.007	8.147
% Dones	53,4%	54,7%	53,3%	53,0%	53,5%	52,6%	52,6%	54,6%	53,1%
Població 0-14 anys	2.501	2.969	2.003	5.312	12.785	305.316	1.882	2.307	1.469
% Població 0-14 anys	14,0%	12,4%	11,5%	12,6%	12,6%	17,9%	11,6%	10,5%	9,6%
Població 65 i més anys	3.807	5.907	4.257	9.947	23.918	252.289	3.977	5.852	4.195
% Població 65 i més anys	21,3%	24,7%	24,4%	23,7%	23,6%	14,8%	24,6%	26,6%	27,3%
Població 75 i més anys	1.530	2.557	1.847	4.166	10.100	104.941	1.596	2.658	1.859
% Població 75 i més anys	8,5%	10,7%	10,6%	9,9%	10,0%	6,2%	9,9%	12,1%	12,1%
Índex d'envelliment	152	199	213	187	187	83	211	254	286
Índex de sobreenvelliment	40,2%	43,3%	43,4%	41,9%	42,2%	41,6%	40,1%	45,4%	44,3%
Viuen sols 65 i més anys ¹	1.109	1.868	1.198	3.164	7.339	49.107	1.076	1.660	1.040
Índex solitud 65 i més anys ¹	29,1%	31,6%	28,1%	31,8%	30,7%	19,5%	27,1%	28,4%	24,8%
Viuen sols 75 i més ¹	528	980	607	1.584	3.699	23.737	521	871	566
Índex de solitud 75 i més anys ¹	34,5%	38,3%	32,9%	38,0%	36,6%	22,6%	32,6%	32,8%	30,4%
Analfabets (16 i més anys) ²	676	561	551	1.578	3.366	26.625	302	170	70
Taxa d'analfabetisme (16 i més anys) ²	5,8%	3,7%	4,9%	5,9%	5,2%	2,3%	1,00%	0,43%	0,17%
Instrucció insuficient (16 i més anys)	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	4.787	5.214	3.295
Taxa d'instrucció insuficient	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	33,97%	26,80%	23,99%
Titulats superiors (Pobl. 16 i més anys) ³	195	808	864	869	2.736	95.976	189	880	810
Taxa de titulats superiors	1,3%	3,9%	5,6%	2,4%	3,1%	6,9%	1,3%	4,5%	5,8%
Índex de capacitat econòmica familiar ⁴	57,96	67,39	76,39	56,58	62,70	100,00	62,40	68,32	78,59
Població nascuda fora de Catalunya	6.256	9.309	6.976	17.179	39.720	581.198	5.352	8.608	6.124
% Població nascuda fora de Catalunya	35,0%	38,9%	40,0%	40,9%	39,2%	34,2%	33,1%	39,1%	39,9%
Esperança de vida en néixer (anys) ⁵	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	72,91	73,12	71,55
Taxa de fecunditat entre 15 i 19 anys	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	10,94	10,08	9,36
Mortalitat per drogues / 100.000 habitants ⁶	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	57,2	53,3	61,7

1. Per a l'any 1986 les dades corresponen al Padró actiu 1985.

2. Per a l'any 1986 la població s'ha comptat entre 15 i 64 anys.

3. Per a l'any 1986 els titulats superiors s'han comptat a partir de 15 anys. L'any 91 i 96 la població s'ha comptat a partir de 16 anys.

4. Les dades de la columna 1986 fan referència a 1988.

5. Per a l'any 1991 l'esperança de vida fa referència als anys 1983 a 1989, i per a l'any 1996 els anys analitzats van des de 1991 a 1996.

6. Les dades de 1991 són de l'any 1993 i les de 1996 són de l'any 1995.

7. Per a l'any 1996 i el territori del Raval, la primera dada fa referència a Raval nord i la segona a Raval sud.

Índex d'envelliment: (població de 65 i més anys / població de 0 a 14 anys) x 100.

Índex de sobreenvelliment: (població de 75 i més anys / població de 65 i més anys) x 100.

Índex de solitud de 65 i més anys: (població de 65 i més anys que viu sola / població de 65 i més anys) x 100.

Índex de solitud de 75 i més anys: (població de 75 i més anys que viu sola / població de 75 i més anys) x 100.

Taxa d'analfabetisme: (persones de 16 i més anys que no saben llegir ni escriure / població total de 16 i més anys) x 100.

Taxa d'instrucció insuficient: (persones que no saben llegir ni escriure + persones amb primària incompleta / Població de 16 i més anys) x 100.

Taxa de titulats superiors: (persones amb titulació superior / població de 16 i més anys) x 100.

Taxa d'atur: (persones aturades / persones aturades + persones ocupades) x 100.

Taxa de fecunditat entre 15 i 19 anys: (naixements de mares de 15 a 19 anys / dones de 15 a 19 anys) x 1.000.

Mortalitat per drogues: (morts per reacció aguda adversa a les drogues / població total de 15 a 49 anys) x 100.000.

n.d.: no en tenim dades.

1996

Raval	Ciutat Vella	Barcelona	Barceloneta	Parc	Gòtic	Raval	Ciutat Vella	Barcelona
37.109	90.612	1.643.542	14.981	20.132	13.845	34.871	83.829	1.508.805
17.420	42.269	775.988	7.032	9.139	6.618	16.402	39.191	704.985
46,9%	46,6%	47,2%	46,9%	45,4%	47,8%	47,0%	46,8%	46,7%
19.689	48.343	867.554	7.946	10.993	7.227	18.468	44.634	803.820
53,1%	53,4%	52,8%	53,0%	54,6%	52,2%	53,0%	53,2%	53,3%
3.959	9.617	236.828	1.577	1.893	1.255	3.594	8.319	179.637
10,7%	10,6%	14,4%	10,5%	9,4%	9,1%	10,3%	9,9%	11,9%
9.889	23.913	285.481	4.119	5.577	3.957	9.707	23.360	311.811
26,6%	26,4%	17,4%	27,5%	27,7%	28,6%	27,8%	27,9%	20,7%
4.271	10.384	120.071	1.954	2.867	2.043	4.872	11.736	146.742
11,5%	11,5%	7,3%	13,0%	14,2%	14,8%	14,0%	14,0%	9,7%
250	249	121	261	295	315	270	281	174
43,2%	43,4%	42,1%	47,4%	51,4%	51,6%	50,2%	50,2%	47,1%
2.811	6.587	54.054	1.191	1.692	1.068	2.913	6.864	66.170
28,4%	27,5%	18,9%	28,9%	30,3%	27,0%	30,0%	29,4%	21,2%
1.431	3.389	26.521	626	961	608	1.593	3.788	34.890
33,5%	32,6%	22,1%	32,0%	33,5%	29,8%	32,7%	32,3%	23,8%
359	901	5.461	207	108	46	235	596	3.774
0,50%	0,60%	0,40%	1,56%	0,6%	0,4%	0,8%	0,8%	0,3%
10.296	23.592	261.646	3.819	3.862	2.394	8.157	18.232	207.500
31,46%	29,49%	18,93%	28,8%	21,4%	19,2%	26,3%	24,4%	15,8%
834	2.713	101.620	301	1.306	1.226	1.303	4.136	130.151
2,5%	3,4%	7,5%	2,3%	7,2%	9,8%	4,2%	5,5%	9,9%
59,95	65,50	100,00	63,48	69,59	77,20	59,16	65,40	100,00
15.501	35.585	548.062	5.052	8.148	5.630	15.243	34.073	490.240
41,8%	39,3%	33,4%	33,7%	40,5%	40,7%	43,7%	40,6%	32,5%
71,63	n.d.	76,7	70,39	73,83	70,97	70,68	n.d.	77,79
10,08	16,60	4,65	9,9	8,4	8,3	24,7/12,5 ⁷	13,1	3,2
79	65,7	15,1	42,9	32,0	77,1	92,1	65,7	13,7

LA TRANSFORMACIÓ URBANA DE LA CIUTAT VELLA: 1988-1998

PERE CABRERA I MASSANÉS. Arquitecte, director executiu de l'Àrea de Rehabilitació Integrada de Ciutat Vella

Moltes imatges són possibles a l'hora de fer referència als centres històrics. Prenem-ne una qualsevol, propera a la cultura litoral, per exemple aquella del riu que arriba al final del seu camí formant un pòsit amb capes dels diferents materials arrossegats al llarg del seu recorregut. Aquesta acumulació de material ens explica, ens documenta la història de Ciutat Vella, una ciutat que a l'interior dels successius recintes emmurallats acumula, superposa, creix, amaga... estructures, que la societat en el seu transcórrer descobreix, oblida, interpreta, transforma... Aquests anys d'intensa intervenció urbanística ens han ensenyat a valorar sobre la marxa com n'és de complex i engrescador participar en aquest procés.

Quan parlem de la transformació urbana de Ciutat Vella hem de diferenciar d'entrada, i a grans trets, diversos períodes en la història bimil·lenària d'aquesta ciutat. Així, és inevitable recordar, si ens centrem en la història moderna, un primer període que finalitza amb l'enderrocament del tercer anell de muralles l'any 1854, moment fins al qual les successives línies perimetrals havien delimitat la ciutat i el pla barceloní. Una ciutat que creix per extensió, alhora que per superposició a l'interior d'aquests recintes al llarg d'aquests quasi dos mil anys, amb una última centúria en què la lògica del propi desenvolupament urbà porta a ignorar, més que a destruir, el centre històric. Cal retenir, doncs, un primer terme: *superposició*.

Un segon període, que podem situar entre 1854 i 1976, ens condueix a

les portes d'aquesta darrera transformació urbana i que és motiu d'aquest article; període que ve precedit per un altre terme clau: *l'oblit* d'aquest centre històric, com a conseqüència de la massiva ocupació del pla barceloní i l'agregació dels pobles circumdants. És el que avui coneixem com l'Eixample i s'explica pel creixement per extensió de la ciutat de Barcelona, fagocitant els pobles circumdants, establint un àmbit d'influència que sobrepassa la serralada de Collserola i les conques fluvials del Besòs i Llobregat, fins a assolir l'àmbit metropolità. La societat barcelonina, a través del projecte d'Ildefons Cerdà, ocupà el pla barceloní; una societat que s'havia consolidat a partir de la revolució industrial i amb un fet com era la convivència de totes les capes socials a l'interior del recinte de muralles. La burgesia es va traslladar a la nova ciutat i la vella ciutat inicià lentament un període irreversible de pèrdua de pes econòmic, d'envelliment social i físic, i de marginació, primer amb un augment de la població fins a 240.000 habitants a l'any 1955 i després amb un descens progressiu fins als 85.000 habitants de l'últim cens del 1996.

Amb l'execució del projecte Cerdà, els plans de reforma urbanística s'anaren succeint sense interrupció, però el centre històric es va acostumar a estar afectat per plans que mai arribarien a realitzar-se, excepte amb fets puntuals que deixen empremtes a l'espai urbà amb les seves traces al llarg d'aquest període, com són l'obertura de la Via Laietana, l'avinguda

de les Drassanes (ex García Morato) i l'avinguda Francesc Cambó, o el mateix Pla de la Catedral; aquests darrers, conseqüència de la guerra civil.

Serà coincidint amb la posada en escena dels ajuntaments democràtics quan el centre històric de Barcelona iniciarà el tercer i darrer període de transformació urbana. És en el nou període polític i de la mà d'un nou i innovador marc urbanístic que comença una intervenció decidida i continuada durant els darrers deu anys, als quals no podem fer referència sense emprar uns altres dos termes claus com *reforma* i *participació ciutadana*.

El centre històric de Barcelona, que avui es correspon amb el districte de Ciutat Vella, neix de la reforma politicoadministrativa del període 1979-1982, moment en què les associacions de veïns reclamen tot tipus de millores. Cal recordar, en aquest punt, els primers focus d'activitat social als barris, aglutinats al voltant d'aquestes associacions de veïns, que coincidien amb la introducció del règim democràtic. Un urbanisme participatiu permet que les demandes veïnals s'orientin cap a aconseguir aturar l'obertura de les vies ràpides que travessarien els barris, d'acord amb els plans de reforma elaborats fins aleshores i arbitrant les mesures que millorin la seva habitabilitat, alhora que s'aconsegueix no expulsar la població resident.

Vegem, des de la problemàtica i la complexitat de la intervenció que aquesta suposa, els trets més característics del que avui ja és una realitat: la darrera

transformació de la Ciutat Vella de Barcelona.

Context de l'any 1986

El districte, nascut arran de l'esmentada reforma politicoadministrativa de la Barcelona de mitjans del segle XIX, recull àrees i barris tan diferents com Ponent, Call, Sant Pere i Santa Caterina, Ribera, Barceloneta, La Mercè, etc., la qual cosa implica una gran heterogeneïtat. Però si cada barri té els seus problemes específics, no podem perdre de vista una problemàtica comuna.

La ciutat creix amb la construcció successiva dels recintes de muralles: les 12 ha de la muralla romana es converteixen en 131 ha amb la muralla medieval, i en 218 ha en la tercera i última muralla, fins a les 386 ha (431 ha amb el parc de la Ciutadella) amb la incorporació del barri mariner de la Barceloneta (1753), conjunt que representa el 4% del municipi amb 118.940 habitants que constitueixen el 7% de la població de la ciutat. La densitat mitjana és de 300 hab/ha, amb amplis sectors de 700 hab/ha, mentre la mitjana de Barcelona se situa en 180 hab/ha, malgrat que la població ha tingut un descens important a partir dels anys 50 amb una reducció del 40% en alguns sectors, a causa, en part, d'una despoblació real per les males condicions de vida i en part pel procés de marginació del cos social de la zona amb població flotant no censada.

Les fortes densitats de població i d'activitats es recolzen en una estructura

viària i d'espais lliures molt dèbil, ja que excepte alguns elements importants com les Rambles, Via Laietana, Passeig Colom, o les mateixes Rondes, que defineixen els perímetres dels barris, el teixit urbà s'organitza sobre una xarxa de carrers que oscil·la entre 3 i 6 metres d'amplada.

La realitat socioeconòmica ve qualificada pels següents factors:

- descens de la població
- envelliment progressiu
- marginació i atur
- mobilitat en augment
- problemes d'integració
- pèrdua d'activitat econòmica
- ombres de terciarització.

A efectes del disseny de la intervenció i a efectes de la gestió, podem destacar:

- El camp social està dominat pel decaïment demogràfic i l'afluència de població marginal, que ocupa espais deixats per l'emigració autòctona (substitució de la classe treballadora i petit comerciant) i que provoca dificultats d'integració social.

- L'anàlisi de la piràmide d'edats aporta que un de cada quatre habitants de Ciutat Vella té més de 65 anys i, en la majoria dels casos, viu sol o en companyia d'una altra persona de més de 65 anys, la qual cosa produeix un progressiu envelliment de la població i fenòmens de soledat accentuats en la tercera edat.

- El dèficit d'equipaments públics, malgrat la seva centralitat, és dels més alts de Barcelona, sobretot els de serveis escolars i sanitaris. D'altra banda, la crisi

de principis dels anys 70 va propiciar que s'accentuessin les diferències entre les taxes de renda i el nivell d'atur a Ciutat Vella respecte a Barcelona.

- Les infraestructures de serveis són les més antigues, i deriven en degradació física a causa de la falta absoluta de manteniment i renovació del parc immobiliari, a la qual cosa s'afegeix la característica d'una propietat de tipus vertical del 70%, davant del 30% de propietat horitzontal.

- La degradació de l'habitatge (estat de conservació i nivell de serveis domèstics) constitueix el tema central de la problemàtica d'aquests barris. A l'antiguitat de l'edificació s'ha de sumar en els casos del Raval i els barris de Santa Caterina i Sant Pere, l'afectació centenària per l'obertura de vies (García Morato, Méndez Núñez i Francesc Cambó), que havia congelat qualsevol iniciativa particular per la millora i la renovació dels edificis.

- La qualitat dels habitatges, majoritàriament, és molt baixa i els edificis són molt vells; els fenòmens de particions successives han conduït a un parc d'habitatges extraordinàriament petits i les instal·lacions de tot tipus, especialment higièniques, són altament deficitàries. L'altura mitjana és molt sovint de sis plantes, la qual cosa fa que quasi la meitat dels habitatges estiguin situats a nivell d'un tercer pis o superior, mentre que el parc d'ascensors és irrellevant. Tenint en compte la composició demogràfica de Ciutat Vella, no és arriscat afirmar que més de cinc mil usuaris, persones grans, viuen probablement a

tres o més plantes del carrer, sense ascensor.

“Extenses àrees degradades acumulen considerables densitats de població aglomerada en habitatges sense les mínimes condicions higièniques i sense serveis domèstics. A l'estretor dels carrers, se suma la inexistència d'interiors d'illa, per causa dels afegits exagerats que han deformat edificis i illes durant el creixement experimentat els darrers segles a l'interior del recinte de les muralles.

La població resident presenta un elevat grau d'envelliment, casos de marginalitat i la total incapacitat de fer front al manteniment dels habitatges.

Malauradament, les condicions urbanes no se semblen a les d'algunes ciutats europees on petites operacions de cirurgia aconseguen efectes notables. El cas de Ciutat Vella s'identifica més amb les ciutats afectades per intensos processos d'industrialització, amb moviments migratoris potents dins un recinte de muralles, a la vegada que presenta distorsions en algunes parts de l'estructura urbana irrecuperables. La inaccessibilitat provoca la substitució de la població original per una població marginal, bloquejant qualsevol iniciativa de renovació edificatòria”. (Ricard Fayos, arquitecte redactor del PERI del Sector Oriental)

Àrea de rehabilitació integrada

El Decret 2.329/1983 de 18 de juliol dedica un capítol a un nou concepte: les àrees de rehabilitació integrades: “...tindran per objecte la millora i recuperació

dels conjunts urbans, de les seves activitats econòmiques i socials que els són pròpies, així com de les condicions de vida dels residents mitjançant les actuacions sobre edificis, espais lliures, infraestructures, serveis i equipaments necessaris. (...) Les declaracions d'ARI tindran per objecte coordinar les actuacions de les administracions públiques i el foment de la iniciativa privada, que es dirigeixi a rehabilitar de forma integrada els conjunts urbans d'interès arquitectònic, historicoartístic, cultural, ambiental o social”.

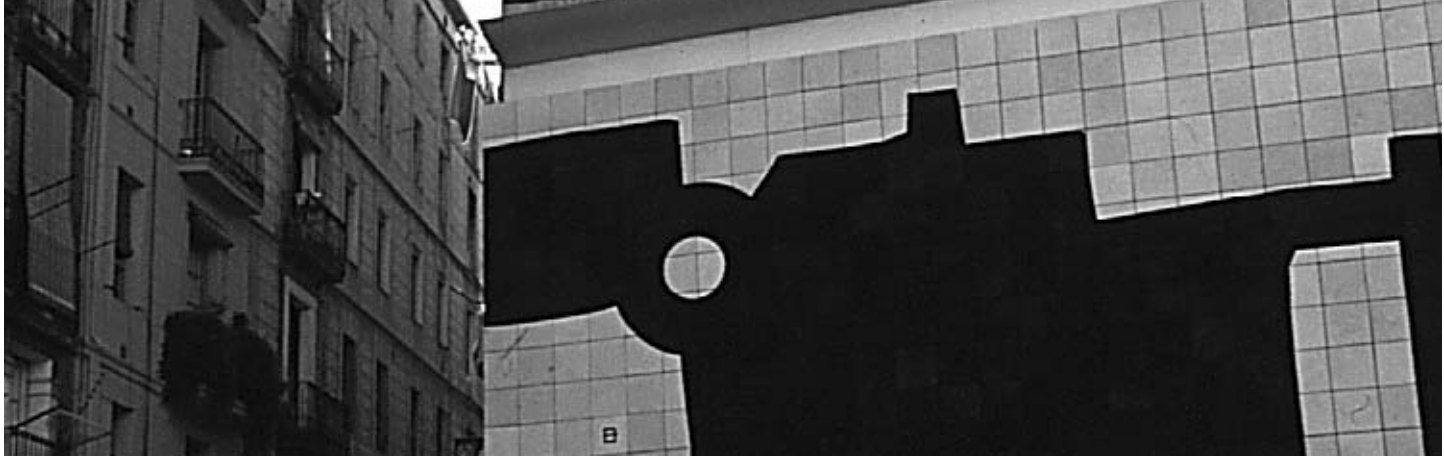
El 1985, l'Ajuntament de Barcelona acorda demanar a la Generalitat de Catalunya la declaració oficial com a Àrea de Rehabilitació Integrada (ARI) per a la totalitat del districte de Ciutat Vella, cosa insòlita pel nombre d'habitants (més de 100.000 i un àmbit de més de 3 Km²). Un primer requeriment va ser refundre en un sol document els programes d'actuació i d'inversions dels plans especials de reforma interior acabats d'aprovar, des de l'entrada en vigor del Pla General Metropolità (1976). D'aquesta manera neix el document ARI, que no és altra cosa que la suma dels programes d'actuació dels tres plans especials de reforma interior (PERI) del Raval, del Sector Oriental i de la Barceloneta, juntament amb un conjunt de propostes de l'anomenat Barri Gòtic.

El document observava com les causes de la degradació de la qualitat urbana i de la qualitat de la vivenda eren diverses, amb un planejament urbanístic anterior a la redacció dels PERI, inad-

quat i insuficient, sense un marc financer que possibilités la millora i el manteniment del patrimoni edificat en atenció als seus propis valors culturals i històrics. Calien actuacions mitjançant la rehabilitació i renovació en el component social més important com és l'edificació amb ús residencial. Per tant, es defineixen uns objectius basats en la millora de la qualitat urbana i de l'habitatge, que havien d'anar precedits d'un impuls decidit amb la dotació d'equipaments primaris, renovació d'infraestructures, i amb operacions de nous traçats i nous espais urbans de domini i ús públic, en un marc de planificació de reciclatge urbanístic i de centralitat respecte a la ciutat i al mateix centre històric.

A partir del programa general de l'ARI es sintetitza un programa de mínims necessaris per aconseguir els efectes de massa crítica i concentració manifestats en els objectius. Es defineix un programa de revitalització de tot el districte municipal, que es presenta com a Pla d'Actuació Integral (PAI). Aquest es concreta com a model d'intervenció que implica la coordinació amb competències en temes tan diversos com el benestar social, la promoció cultural, la promoció econòmica, la promoció urbana, al promoció residencial, la regulació d'activitats i la seguretat ciutadana.

El procés de declaració com a ARI fou lent, ja que existia una certa dificultat en la concreció dels compromisos mutus, alhora que es qüestionava el tamany de l'àrea i la dispersió del programa d'actuació.

Finalment, es van convenir cinc àrees d'actuació en les quals era necessari concretar i concertar les inversions: l'àrea del Convent dels Àngels, l'entorn de Sant Pau del Camp, els voltants de la Plaça Reial, el sector de Sant Agustí Vell i pràcticament tota la Barceloneta. El 1986 es va publicar el Decret 317 de la Generalitat de Catalunya, que declarava ARI la totalitat del districte de Ciutat Vella, amb un programa d'actuació que incloïa: gestió del sòl (per a qualsevol finalitat pública), construcció d'aparcaments, construcció d'equipaments, promoció d'habitatges nous i rehabilitats, renovació d'infraestructures, urbanització d'espais lliures i carrers, foment de la rehabilitació privada.

El programa general s'havia de prioritzar tenint en compte les següents consideracions:

- Desenvolupament equilibrat dels diferents barris que componen el districte.
- Atribució de competències i compromisos d'acord amb el següent esquema general: Ajuntament de Barcelona, gestió de sòl i urbanització; Generalitat de Catalunya, construcció d'habitatges de promoció pública.

Aquesta gestió de sòl s'ha de dur a terme d'acord amb el condicionant de l'oferta de reinstal·lació al districte i, si és possible, al propi barri on resideixen els afectats pel planejament urbanístic, ja que l'eina de gestió serà la llei d'expropiació forçosa. Qüestió clau que condiciona, pel que fa a la gestió, el programa d'actuacions públiques de l'ARI, fona-

mentalment la prioritització d'un pla d'habitatges de promoció pública que haurà d'equilibrar creació d'habitatges i afectació, i, per tant, hipotecat per la capacitat de produir habitatges nous o rehabilitats. Per altra banda, l'expropiació predetermina que l'ús del futur sòl haurà de ser públic.

Un altre aspecte a considerar en el programa d'actuació serà la decisió d'actuar des del perímetre, dels respectius barris cap l'interior, posant fre a la degradació que s'havia instal·lat preferentment al centre i s'extenia en direcció a les vores; així al Raval s'opera des del sector Drassanes al sud i Àngels al nord, cap al Pla Central o al Casc Antic des de les Basses de Sant Pere i avinguda Cambó a l'interior del sector de Santa Caterina.

En resum, l'ARI no és més que una declaració demanada per l'Ajuntament i atorgada per la Generalitat, que obliga a la coordinació de la gestió al temps que pot introduir beneficis financers per la rehabilitació privada. Així, s'ha d'establir un programa únic i homogeni d'actuacions, amb l'aportació dels tres PERI i les previsions del PGM al Gòtic, on els factors bàsics d'aquesta gestió són:

- dimensió econòmica mínima per a aconseguir l'efecte de massa crítica,
- concertació econòmica i social dels agents implicats,
- concentració en el temps i en l'espai de les actuacions urbanístiques.

Es pren l'opció d'un model de gestió independitzada per part de cada Administració actuant, i es manté una comis-

sió gestora com a mecanisme de coordinació i corresponsabilització i com a instrument per:

- Impulsar i coordinar les actuacions públiques, així com el seguiment de les inversions de les diferents administracions.

• Fomentar la rehabilitació privada; el parc d'habitatges de Ciutat Vella arriba als 50.000 i necessita una rehabilitació urgent de l'ordre del 60%.

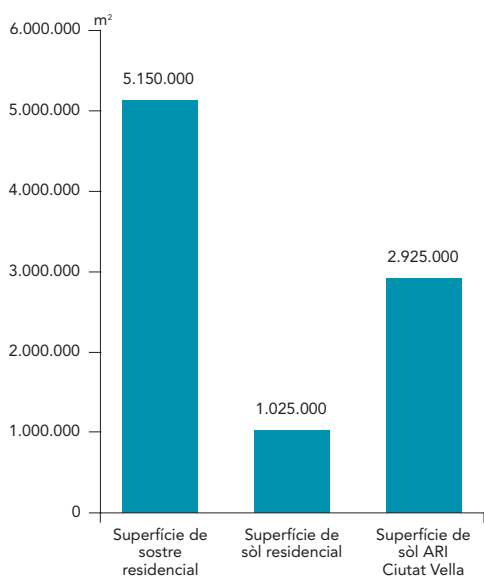
- Documentar, analitzar i diagnosticar els elements que configuren la complexitat del procés de revitalització de l'àmbit d'actuació assignat.

La participació de la societat civil en el procés és especialment rellevant i permet la identificació dels ciutadans, la corresponsabilització dels veïns amb el projecte. En aquest sentit, cal esmentar la participació específica en la Comissió Gestora de l'Àrea de Rehabilitació Integrada de Ciutat Vella (7.5.87), que ha propiciat reunions periòdiques dels representants de l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat de Catalunya amb la representació de les associacions veïnals per a cadascun dels quatre barris que componen el districte de Ciutat Vella. Participació que es pot resumir en tres aspectes:

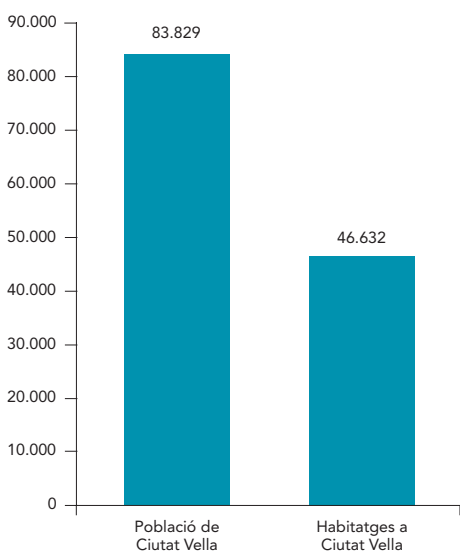
- Social: la resistència o la no expulsió del resident en àrees de renovació ha estat condició de sortida, juntament amb les reivindicacions d'equipaments i espais col·lectius.

• Cultural: la preservació, la reivindicació de la ciutat heretada i, darrera, l'aplicació de principis de sostenibilitat.

Gràfic 1
Població i residència: àrea de
rehabilitació integrada de Ciutat Vella

Alçada mitjana dels edificis residencials: 5 plantes
 Densitat bruta: 1,76 m² sostre/m² sòl ARI
 Densitat neta: 5,02 m² sostre/m² sòl residencial

Ocupació mitjana: 1,8 habitants per habitatge
 Densitat bruta: 159,43 habitatges/ha sòl ARI
 Densitat neta: 454,95 habitatges/ha sòl residencial

- Polític: la descentralització i la demanda de la gestió integrada.

La Comissió Gestora de l'ARI, com a òrgan d'expressió de la voluntat política, ha permès i permet que les administracions actuants respectin i renovin els compromisos d'inversió, i la relació entre els representants ha estat presidida per la col·laboració, cosa que ha permès superar les dificultats que han anat apareixent en les més de trenta-sis reunions des de la seva constitució. Així, es pot comprovar com la participació activa de les associacions de veïns i les administracions actuants ha permès disposar d'una taula de exposició de punts de vista i de preocupacions, i per tant de consens.

La reforma politicoadministrativa citada anteriorment fa coincidir en el temps el procés de descentralització de l'Ajuntament de Barcelona amb l'estructura tecnicopolítica de Districte, alhora que es creen els mecanismes d'intervenció necessaris per dur a terme el programa d'actuació. Un procés de descentralització que obté el doble objectiu d'apropar-se al ciutadà, possibilitant la participació en l'administració, i al seva mateix temps permet a aquesta conèixer i seguir a peu de territori les mancances i dificultats d'un procés com el que s'anava a endegar, amb el coneixement exhaustiu del territori on s'opera, cosa que permet actuar amb agilitat i corregir sobre la marxa, si és necessari, els desajustos de programa que es puguin produir, i detectar i implicar en el procés agents inicialment no previstos. S'han implicat en el procés, des de la iniciativa de l'ad-

ministració municipal de l'Ajuntament de Barcelona, no només el govern de la Generalitat sinó també els ministeris amb competències i, en els darrers anys, la mateixa Unió Europea.

Hem vist com els plans especials de reforma interior passaven a incorporar-se a l'anomenat document ARI amb un Pla d'Actuació Integral; un document urbanístic que si no anava acompanyat de la creació d'uns instruments de gestió i la conseqüent dotació econòmica, podia acabar sent un més en la història de voluntats d'intervenció en el centre històric, en la línia dels plans Baixeres per a la reforma del casc antic de Barcelona (1880), Darder (1918) o els mateixos estudis d'arranjament del casc antic per GATPAC (1930), entre d'altres. Veurem a continuació com la descentralització és complementada amb instruments de gestió específics i especialitzats, com són la societat Promoció Ciutat Vella S.A., centrada principalment en l'obtenció de sòl, i l'Oficina de Rehabilitació Ciutat Vella, centrada en el foment de la rehabilitació privada.

Promoció de Ciutat Vella, S.A.
 (PROCIVESA)

L'any 1988, el projecte va rebre l'impuls definitiu amb la creació de la societat mixta municipal Promoció Ciutat Vella S.A., que a partir d'aquell moment es va convertir en el principal instrument executor de la gestió urbanística de l'Ajuntament en tot l'àmbit del districte. El programa d'inversions del pla d'actua-

cions constata que les previsions pressupostàries dels PERI eren insuficients davant les estimacions de la Comissió Gestora, i aquest fet, que supera la capacitat inversora del municipi, fa imprescindible la creació d'un instrument que esdevingui el motor per a la revitalització de Ciutat Vella.

La disponibilitat de sòl fa possible i condiona la posada en marxa de les operacions bàsiques que recollia el programa ARI en els diferents sectors de Ciutat Vella. Aquesta disposició de sòl és l'element que dona peu als nous habitatges necessaris per real·lotjar els afectats urbanístics, nous equipaments i espais públics en els sectors de més densitat, i s'intervé puntualment en el teixit més deteriorat, renovant-lo i dotant-lo amb noves infraestructures. Podem destacar que PROCIVESA és:

- l'empresa en la qual l'Ajuntament delega la gestió de sòl perquè aquesta pugui assolir els nivells necessaris d'eficiència;
- l'instrument financer i de promoció que permet al municipi concentrar en una actuació enèrgica la inversió prevista;
- l'organisme per fer participar la iniciativa privada, donant així un impuls definitiu a la remodelació del districte en règim, per tant, de corresponsabilitat.

De manera resumida podem dir que la societat, amb una durada prevista de catorze anys, reverteix els actius i passius a l'Ajuntament de Barcelona. El volum d'intervenció, fins ara, ha consistit en l'adquisició de més de 280.000 m²

de sostre edificat i l'alliberament de 77.000 m² de sòl que s'han destinat als objectius del programa d'actuacions de l'ARI, i que representen, en aquests moments, un 90% del programa de gestió encomanat a la societat, complementat amb l'adquisició de més de 3.900 habitatges concentrats en més de tres-cents edificis per a un programa de real·lotjament de més de 1.800 famílies afectades per la gestió dels plans urbanístics, on la societat ha aportat més de cinc-cents habitatges nous o rehabilitats. El diferencial d'habitatges per real·lotjament ha estat aportat per la Direcció General d'Actuacions Concertades, Arquitectura i Habitatge de la Generalitat de Catalunya, a través de convenis específics amb l'INCASOL.

Oficina de Rehabilitació Ciutat Vella (ORCV)

Un dels objectius principals de la declaració de tot l'àmbit de ciutat vella com àrea de rehabilitació integrada és el de propiciar progressivament el foment de la rehabilitació privada dels seus edificis i habitatges com a complement imprescindible de les actuacions urbanístiques d'iniciativa pública portada a terme. El desenvolupament d'una ambiciosa i intensa política inversora en el Programa d'Actuacions Públiques, era una condició prèvia necessària per crear les condicions òptimes per al desenvolupament de l'activitat privada. Al llarg dels primers anys d'existència de la Comissió Gestora de l'ARI, aquesta ha estat la seva

principal preocupació, fins a arribar a la consolidació d'una inversió pública suficient.

Per recollir els fruits d'aquest esforç es va dotar Ciutat Vella d'un instrument de gestió i foment de la rehabilitació: l'Oficina de Rehabilitació de Ciutat Vella (15.01.90) mitjançant conveni amb la Generalitat de Catalunya, conseqüència de la concertació interinstitucional amb l'objectiu de donar resposta a les necessitats d'informació, foment i gestió administrativa i tècnica de la iniciativa privada derivada de la nova il·lusió i confiança generades.

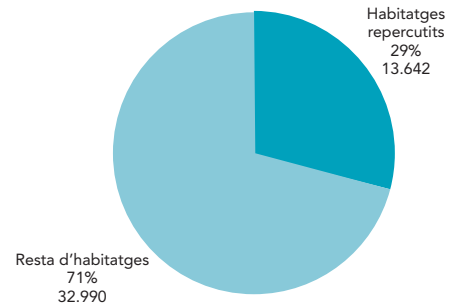
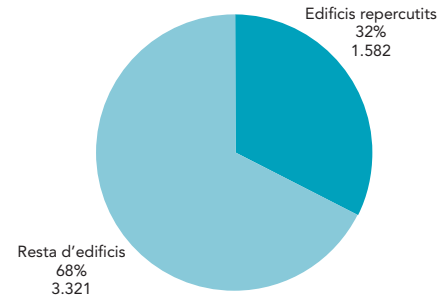
L'aparició de l'Oficina de Rehabilitació de Ciutat Vella va fer que els indicadors realitzessin un salt important tant en la qualitat com en la quantitat d'obra rehabilitada, increment ratificat a partir dels convenis signats el setembre de 1994 i desembre de 1996 entre el Ministeri, la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona, en els quals queda palès que el sector privat respon segons dos factors: el convenciment que l'actuació pública és encertada i irreversible, i que els ajuts a la rehabilitació són operatius, amb uns ajuts públics acumulats de més de tres mil milions que han suposat una inversió privada acumulada superior a catorze mil milions de pessetes.

És en el context del decret 726/1993 que aquests convenis defineixen uns sectors anomenats d'actuació preferent on es concentren els ajuts públics amb una dotació bianual, de tal forma que, amb tres convenis, el conjunt de Ciutat Vella rep aquests ajuts preferencials. Els resul-

Gràfic 2
Incidència de la rehabilitació (1988-1997) en el conjunt del parc d'habitatges de l'ARI

Edificis residencials a Ciutat Vella: 4.903

Parc d'habitatges a Ciutat Vella: 46.632

Oficina de Rehabilitació de Ciutat Vella

tats obtinguts confirmen que les línies generals de l'estratègia plantejada per donar resposta als dèficits de l'edificació residencial a Ciutat Vella són adequades, i que l'esforç del sector públic es tradueix en inversió privada. Així, l'Oficina de Rehabilitació treballa amb l'objectiu d'aconseguir:

- Informar als ciutadans sobre l'abast i les característiques del procés de revitalització de Ciutat Vella.

- Fomentar la renovació del parc d'habitatges, i per extensió dels seus edificis, amb la consegüent millora de la qualitat de vida dels residents de Ciutat Vella.

- Dinamitzar el mercat immobiliari d'habitatges buits, incorporant-hi els nous habitatges procedents de la rehabilitació d'edificis amb usos obsolets.

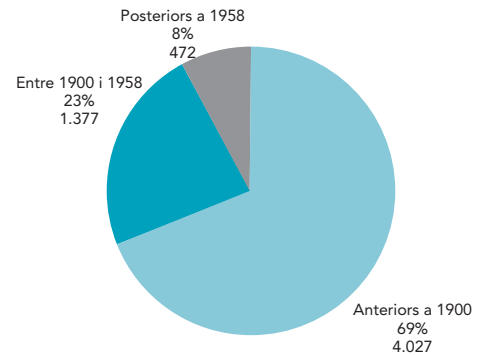
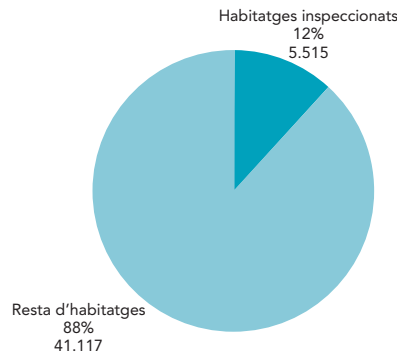
Amb el criteri de millorar la qualitat de les intervencions i augmentar els serveis, l'Oficina de Rehabilitació ha signat convenis amb diferents organismes i empreses. Aquests convenis van des del suport de la Unió Europea, a través de la Direcció General X amb el programa Raphael "Esgrafiats Ciutat Vella", passant pels col·legis professionals, fins a les companyies de subministrament.

En definitiva, es tractava de crear les condicions adequades per realitzar una proposta en la qual el reciclatge i la valorització de la ciutat existent aconseguixin aliar-se, almenys en part, amb el mercat immobiliari, implicant en el procés la recuperació patrimonial i econòmica de la ciutat, fent arribar la cultura del manteniment i la rehabilitació als

Gràfic 3
Rehabilitació d'habitatges, 1988-1997

Cèdules d'habitabilitat
 Total habitatges: 46.632

Antiguitat dels edificis
 Total: 5.876

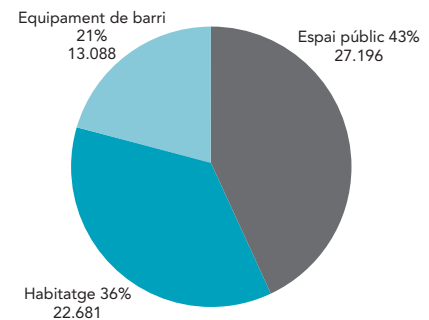
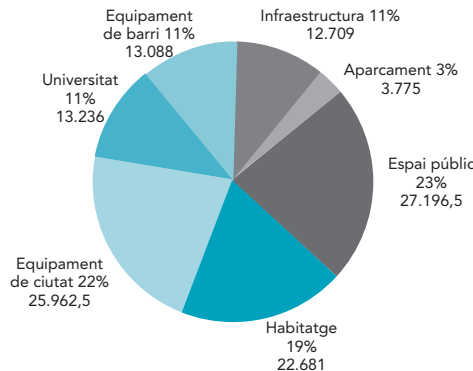

Oficina de Rehabilitació de Ciutat Vella

Gràfic 4
Inversió pública en l'àrea de rehabilitació integrada de Ciutat Vella 1988-1997, per tipologies (en milions)

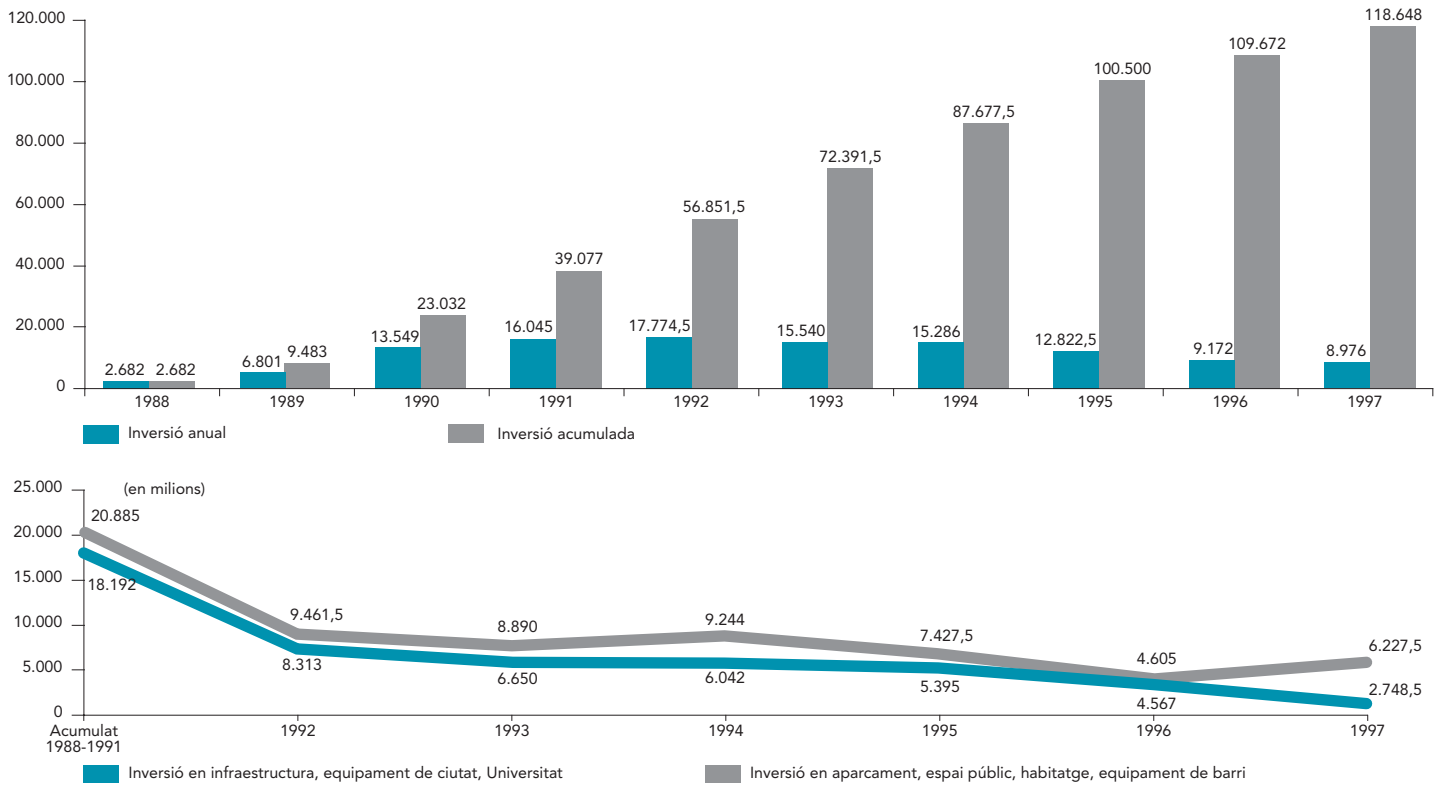
Total inversió 118.648 milions

Inversió directa PERI's: 62.965 milions

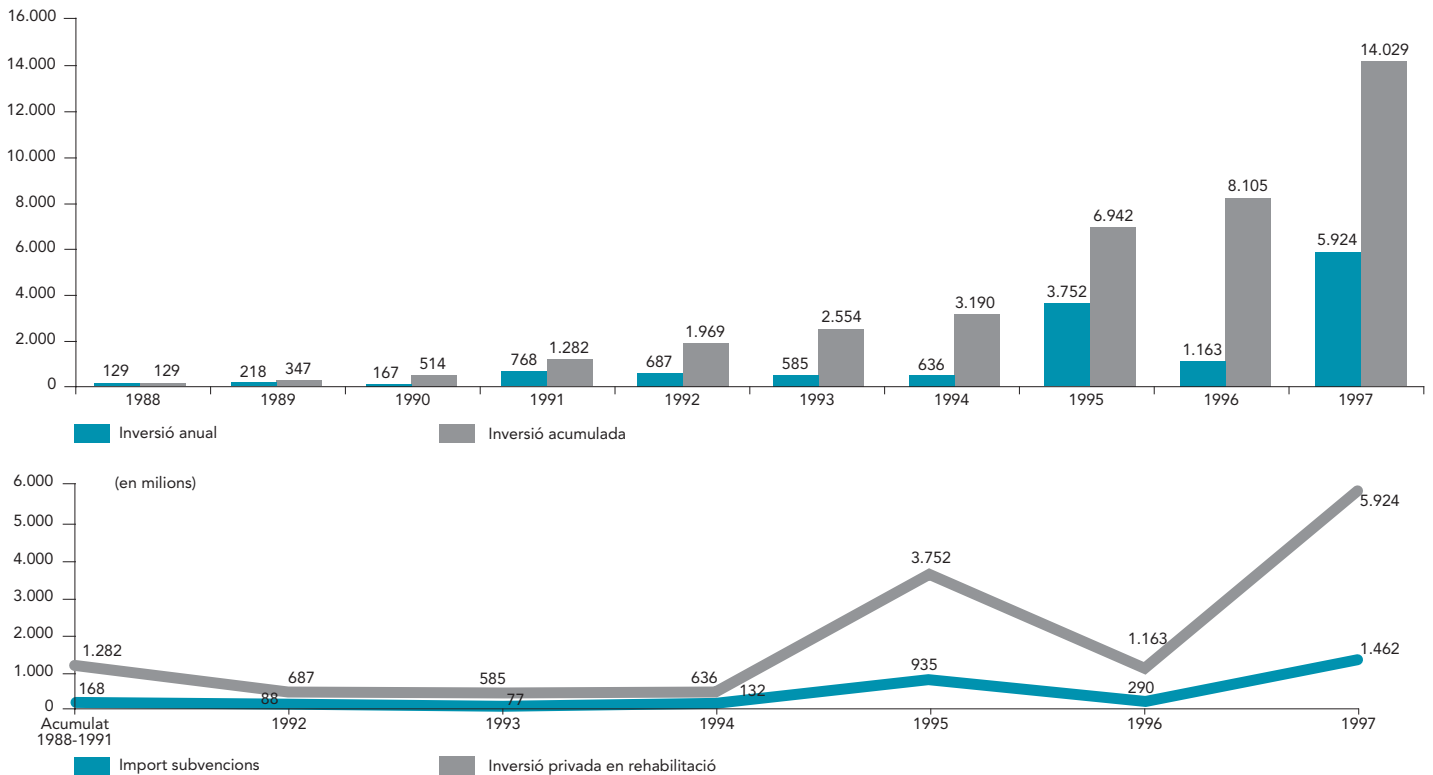

Oficina de Rehabilitació de Ciutat Vella

Gràfic 5
Inversió pública. ARI Ciutat Vella, 1988-97 (en milions)

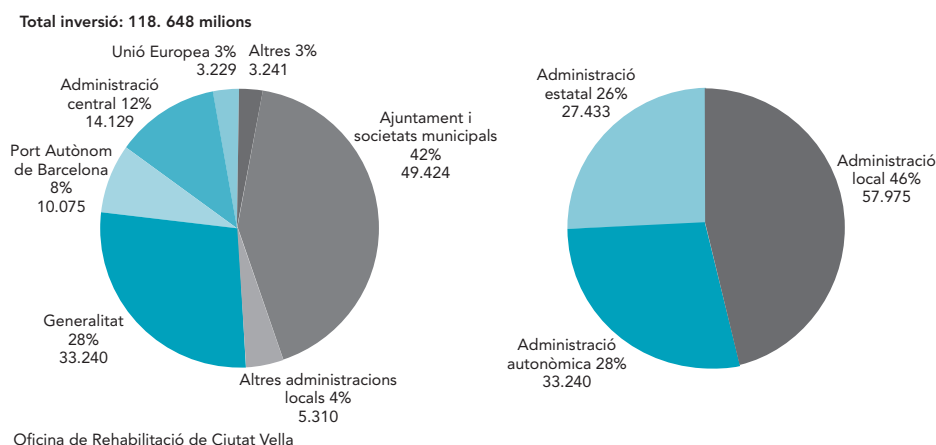

Gràfic 6
Inversió privada. ARI Ciutat Vella, 1988-97 (en milions)

Import acumulat 1988-1997, subvencions rehabilitació privada: 3.152

Gràfic 7
Inversió pública en l'àrea de rehabilitació integrada de Ciutat Vella 1988-1997,
per agents

residents i propietaris de Ciutat Vella i, per extensió, a la resta de la ciutat.

Actuacions urbanístiques

Amb la creació de l'Oficina de Rehabilitació, juntament amb Procivesa, es completa el conjunt d'instruments institucionals a través dels quals es porta endavant el projecte de Ciutat Vella iniciat amb l'elaboració dels PERI i complementat amb l'òrgan executiu i la Comissió Gestora de l'ARI, mentre que la rehabilitació del parc d'habitatges era confiada a la iniciativa privada mitjançant el suport de l'ORCV. Anem, doncs, a veure en aquest apartat l'execució del programa d'actuacions urbanístiques desenvolupat en els diferents sectors de la Ciutat Vella.

El planejament urbà ens permet intervenir per projectar de nou, per adequar, millorar i revaloritzar la ciutat

construïda, aplicant un mètode d'intervenció que valori la complexitat i la vida urbana, basat en la incompatibilitat del creixement indefinit, en el reequilibri territorial i en la diversitat. Estem veient com aquest planejament específic elaborat al llarg dels anys 80, els anomenats plans especials de reforma interior (PERI) es caracteritzen per la recuperació residencial, la posada en valor d'espais infrautilitzats i un fort equipament local determinat pels dèficits de cada barri, incorporant reivindicacions socials amb un ajustat programa de la població afectada, amb una concepció integrada de la rehabilitació urbana i amb un model urbà d'usos compensats. Un planejament que planteja intervencions de petita escala per integrar-se millor en el teixit on opera, a excepció d'aquelles intervencions heretades de les afectacions de les grans vies de penetració amb processos d'expropiació ja iniciats, en què les ac-

tuacions se centren bàsicament en la creació de nous espais públics i habitatge de promoció pública, en reconvertir les antigues afectacions viàries.

És dins d'aquest marc que s'ha d'entendre la redacció, ara fa uns quinze anys, dels PERI, ja que un dels encerts d'aquests, però també una de les seves limitacions, serà aprofitar les afectacions previstes en el Pla General Metropolità (PGM) en el qual, concentrant les propostes de reforma, aquests van tenir com a objectiu fonamental la creació d'una estructura viària valorant l'espai públic, que substituïa les històriques vies B, C i D del Pla Baixeres (1889), fent accessible l'interior dels barris, per conduir noves activitats urbanes més lligades als viants, als residents. Aquest nou urbanisme permet que, un cop acceptades les línies del PGM, les modificacions conceptuals i de detall siguin canalitzades amb la redacció simultània dels plans especials de reforma interior, que en el cas del centre històric s'havien afrontat amb les preexistències que suposava la reconsideració de les esmentades vies ràpides, junt amb un fort procés de degradació que calia aturar. Un urbanisme que s'afronta des d'una gestió de sòl decidida i unes operacions orientades a intervenir en el teixit urbà més deteriorat, a través de l'espai públic i l'itinerari urbà, l'habitatge i la renovació del parc edificat i la dotació d'equipaments, segons el programa d'actuacions del document ARI, complementades per una important inversió inicial en infraestructures i d'altres mesures de suport com les

campanyes de promoció comercial, de millora de l'habitatge a través de les cèdules d'habitabilitat, el control de pensions clandestines a través del pla d'establiments de concurrència pública i la comissió de seguretat ciutadana.

Cal destacar les infraestructures pel seu paper vertebrador, com és el cas de la ronda del litoral al seu pas pel centre històric, situant-lo a l'abast del territori metropolità i trencant la dependència històrica amb l'Eixample. Infraestructures que s'executen d'acord amb el pla de sanejament i col·lectors, el pla de mobilitat amb la ubicació d'aparcaments públics penjats de la xarxa viària bàsica i amb la definició de unes grans illes de circulació rodada perimetral als barris, on l'opció viària es recolza en la corona de circulació de les rondes, potencia la idea de recinte de nucli històric, alhora que es valoren per als vianants els eixos històrics que tradicionalment tenen una bona mobilitat en el sentit horitzontal amb origen en les vies romanes: Tallers, Hospital i Sant Pau al Raval; l'eix de la Boria, Carders i Corders o la baixa i alta de Sant Pere al Sector Oriental, i per la qual cosa es creen nous vials de connectivitat vertical per a l'accés al barri i aparcament en les noves edificacions per als residents. Infraestructures complementades amb inversions continuades en serveis urbans que van des de la reconversió de la xarxa de gas ciutat a gas natural, passant per la unificació del subministrament d'aigua (Aigües de Montcada) i millores en les xarxes elèctriques i de comunicació.

Estem, doncs, davant un centre històric que cal tenir en compte que allotja diversos barris amb característiques pròpies, amb una riquesa patrimonial heterogènia, amb una problemàtica comuna que per solucionar-se també s'havia d'atendre en comú. Veurem a continuació, els elements més destacats del que han estat les àrees de transformació del territori de Ciutat Vella i que, seguint la pròpia lògica del seu creixement, van des de la ciutat medieval al Raval i al darrer barri fora muralles, la Barceloneta.

Ciutat medieval

El traçat de l'obertura de la Via Laietana el 1908, la primera de les vies (la via A) que havia ombrejat el Pla Cerdà (1859), essent la connexió de la nova ciutat amb el front portuari, fa que al llarg d'aquest segle es divideixi l'àrea del segon recinte de muralles de la que fins llavors havia estat la ciutat medieval. Aquesta divisió va ser accentuada per la posada en valor de les troballes arqueològiques i, per extensió, l'embelliment de la ciutat antiga, especialment en la primera meitat d'aquest segle pel que fa a l'àrea romana. I cal afegir-hi, darrerament, la divisió toponímica primer i pels propis estudis urbanístics després, el que avui coneixem com a barri Gòtic i sector Oriental o Casc Antic, a dreta i a esquerra respectivament segons es baixa la Via Laietana.

La postguerra inicià lentament un procés d'obertura d'una de les altres vies, la transversal coneguda com a via B,

situada entre el que avui s'anomena Pla de la Catedral i avinguda Cambó a banda i banda de la plaça d'Antoni Maura. És en aquest punt que el programa ARI recull la consolidació de l'espai del Pla de la Catedral i la continuació de l'avinguda Cambó, degudament reformulats pel que fa al tractament de l'espai públic, segons els nous criteris de valorització d'aquest.

La penetració de l'avinguda. Cambó —operació bàsica en el programa— crea un nou itinerari, en aquest cas des de la Via Laietana (Pla de la Catedral) i Mercat de Sta. Caterina a dos punts de referència fonamentals del barri en el seu sector oriental: les Basses de Sant Pere i la plaça de Sant Agustí Vell, en un dels eixos mar-muntanya més interessants del barri format pels carrers Rec Comtal, Tantarantina i carrer del Rec. Les intervencions busquen adaptar-se als criteris de traçat del sector medieval que poca semblança té amb els traçats rectes i uniformes dels carrers i places vuitcentistes, operant fonamentalment en el seu centre, on la densitat de població, el tamany dels habitatges i l'estat dels edificis és pitjor i amb disfuncions més greus. L'espai viari, en lloc d'estar format per una via-corredor, està constituït per un encadenat d'espais, de places, on les directrius de les façanes de les edificacions, assenyalant les direccions dels recorreguts a seguir, creant una successió d'espais urbans que, sense renunciar a les exigències actuals de la circulació rodada, tenen la complexitat pròpia d'un teixit urbà antic, alhora que les noves edificacions s'impliquen en el procés de gesta-

ció d'aquests, millorant les condicions d'habitabilitat.

Si aquesta és l'operació central i punt culminant del programa, és obligat fer esment d'altres operacions que han estat objecte d'intervenció en aquests darrers anys, alhora que apuntar les línies de continuïtat, en un procés de transformació que no s'acaba amb les operacions que, o bé formaven part d'aquell programa inicial, o bé s'han incorporat sobre la marxa del procés.

Així, a la lectura dels traçats horitzontals paral·lels al mar amb origen en les vies romanes de sortida de la ciutat, cal afegir aquelles traces medievals transversals en el sentit mar-muntanya; recordem en el barri de Sant Pere l'obertura d'aquells passatges que van ésser tant importants en la relació amb el nou Eixample, o en el barri de Sta. Caterina on des del carrer Corders i la placeta Marcús, s'inicia el carrer dels palaus, el carrer Montcada en direcció a Sta. Maria del Mar i el passeig del Born, concentrant una de les àrees del gòtic civil català més importants. El mateix Portal de l'Àngel, que més enllà de donar continuïtat a l'eix comercial per excel·lència de la ciutat (avinguda Diagonal-passeig de Gràcia), actua com a veritable tràquea d'uns pulmons que contenen barris tant característics com El Pi, El Call, Sant Just o la mateixa Mercè.

De la mateixa manera, cal que aquells eixos traçats *a cordill* com el que formen els carrers Ferran-Jaume I-Princesa (1824-49) i, especialment, la mateixa

Via Laietana es reinterpretin no com a elements de separació, sinó de sutura dels diversos barris que travessen. Traces totes elles que sent espai públic s'han remodelat, encadenant itineraris que més enllà de revaloritzar l'espai no construït posen en valor els edificis, on la rehabilitació d'aquests comença a ésser una realitat.

Si la revalorització de les traces, de l'espai públic, ha estat un element clau en la intervenció de la Ciutat Vella, també cal observar com les condicions de partida han canviat substancialment; les relacions habitatge-composició familiar, edifici-espai lliure, la relació residència-dotació equipamental es van ajustant. Efectivament, si la densitat demogràfica s'ha reduït substancialment encara que no d'una manera homogènia, més desitjable, la composició familiar que portava al garberament de famílies amb dues i tres generacions al mateix habitatge quasi ha desaparegut; el nombre de membres de la unitat familiar es mou en una mitjana no superior als tres o quatre membres.

Alhora, van aflorant equipaments nous o remodelats de ciutat i de barri: la Caserna de St. Agustí, el Centre Cívic Correu Vell-Pati llimona, centres assistencials o col·legis públics, el Museu d'Història de la Ciutat, els palaus del Museu Picasso, el Mercat de Sta. Caterina... També cal recordar que encara queden peces per resoldre, és el cas de les afectacions de la muralla romana en el seu sector occidental o la recuperació completa de la Ciutadella com a parc

urbà en el sector oriental, punt de trobada dels barris de Sant Martí, la dreta de l'Eixample i la pròpia Ciutat Vella, o l'àrea compresa per la platja de vies de l'estació de França i la desapareguda Rodalies, a l'entorn de la plaça Ocata, àrea que ha d'ésser un nou punt d'enllaç amb el barri de la Barceloneta.

Des d'aquest punt de vista de futur i donat l'avançat estat del programa de transformació urbana en el conjunt de la ciutat medieval, és un bon moment per fer un balanç i una nova interpretació, si cal, amb ajustos on sigui necessari d'aquesta ciutat medieval, per continuar disposant d'un instrument urbanístic operatiu, amb la Via Laietana actuant com a element de sutura, no de divisió, dels mal anomenats Sectors Oriental i Gòtic i un cop enterrat el paper de via ràpida i d'accés al front portuari.

Raval

Com ja és conegut, el Raval té un procés de consolidació lent, des dels camins romans dels actuals carrers Tallers, Hospital i Sant Pau, passant per la incorporació a la ciutat amb el tercer i darrer recinte emmurallat. Després de la successiva i intensiva ocupació conventual, arriba la completa urbanització i ocupació com a resultat del fenomen d'industrialització de la ciutat i la seva relació amb l'activitat portuària, consolidació que es produeix al llarg del segle XIX i que respon a criteris noucentistes, a diferència dels traçats de la ciutat medieval.

Una primera operació urbanística caracteritza aquest sector amb la recuperació de grans edificis-contenedors, com són les Reials Drassanes, l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, el Convent dels Àngels, el Convent de Sta. Mònica, la Casa de la Caritat... conjunts que són reutilitzats com a equipaments de ciutat, d'àmbit metropolità, i que han rebut un darrer impuls amb la introducció de l'activitat universitària, la Universitat Ramon Llull (URL) ja en funcionament, i amb els complements que suposaran la Universitat de Barcelona (UB) i la Universitat Oberta de Catalunya (UOC).

La implantació d'aquestes dues últimes peces en el conjunt Casa de la Misericòrdia, juntament amb el Pati Manning, el Centre de Cultura Contemporània i el Museu d'Art Contemporani han de conformar un nou carrer en el barri que neix a l'anomenada obertura de Vallonzella a plaça Castella al nord, configurant la porta de comunicació amb l'Eixample i enllaçant el carrer del Àngels amb la remodelació del Mercat de la Boqueria i el seu entorn, la Plaça Gardunya; fent realitat un itinerari urbà vertebrador de les peces que l'integren, consolidant brillantment aquella idea inicial anomenada "del Liceu al Seminari".

"On la concreció de l'àrea objecte de l'estudi (des de la Pl. de Castella a la Pl. de Sant Agustí) neix tant de la necessitat de fixar uns límits físics al projecte, com de la preocupació que aquests defineixin una zona urbana homogènia que pugui ser tractada globalment." (C. Díaz i X. Sust, arquitectes redactors del PERI del Raval.)

Una segona operació bàsica és la creació d'un nou espai públic al centre del barri el Pla Central, sentenciant el final d'una política de grans vies —la via C— des dels temps de la Reforma, que ha suposat crear un buit en el teixit seguint el mètode de l'enderroc d'illes senceres de dimensions inèdites (317 x 58 metres) en el centre històric. Aquesta operació ha implicat una primera fase amb la remodelació de l'avinguda de les Drassanes i l'obertura de les portes de comunicació cap a l'esmentat espai amb els nous carrers de St. Oleguer al sud i el carrer M. Aurèlia Campmany al nord, i la darrera fase —l'espai central— amb l'afectació de 1.384 habitatges, que ha obligat a utilitzar els mecanismes que possibilitessin la reinstal·lació dels que opten per continuar vivint al districte. La rambla del Pla Central és una operació de ciutat, consistent en la creació d'un nou recorregut urbà en el sentit mar-muntanya, des de l'avinguda de les Drassanes fins al barri del Carme, prenent com a eixos abocadors d'activitats els carrers Hospital i Sant Pau, que neixen al Pla de l'Ós i tangents al nou espai vertebrat transversalment el barri fins a incorporar-se a l'esquerra de l'Eixample: Mercat de Sant Antoni i Paral·lel.

Per últim, i aprofitant l'impuls de les operacions anteriors, cal dedicar especial atenció als anomenats *fons deprimits* del PERI, en contrast amb la qualitat de l'edificació d'alguns sectors com l'anomenat *eixample*, a l'entorn del carrer Dr. Dou, punt d'assaig de la cantonada Cerdà. Efectivament, és precisament el

Raval, de procedència obrera i obert als fenòmens migratoris, on l'edificació pateix una important densificació i manca de qualitat de vida en els seus habitatges, a la qual cosa cal sumar el desplaçament de l'activitat portuària a ponent, la pèrdua d'identitat del Paral·lel, fins i tot de les mateixes Rondes. Per tant, cal posar de relleu la necessitat de prioritzar l'actuació en matèria d'habitatge i molt especialment en la rehabilitació o substitució, si s'escau, del parc edificat, complementat pel fort reequipament local (educatiu, esportiu, cultural, sanitari...) executat aquests darrers anys i ubicat a l'entorn dels jardins de Sant Pau del Camp, que serà una línia de treball habitual en un futur immediat.

Barceloneta

Quan veiem un gravat de l'època podem observar com la muralla de mar havia estat una imatge de límit entre la terra i el mar, sent les successives modificacions del perímetre del port i els seus molls els que definien la façana de la ciutat, alhora que la muralla era utilitzada com a passeig ciutadà. Amb l'enderroc de la muralla de mar el port no només canvia, sinó que modifica la relació amb la ciutat, independintzant-se'n. Intents d'aproximació aïllats com l'exposició universal del 1888 amb el passeig de la Duana i de Colon, o el Portal de la Pau, són vençuts per un aïllament tant dels molls com per la pressió circulatoria que es converteix en una nova barrera. Espais residuals, ocupats per la indústria i les

comunicacions, aïllen el barri de la Barceloneta de la ciutat, amb una pèrdua associada tant del valor urbà del front de mar com de pèrdua de contacte dels ciutadans amb el mar.

Serà l'expansió cap a ponent del port de Barcelona el que permeti, a la dècada dels anys vuitanta i coincidint amb la voluntat decidida de recuperar el front costaner, plantejar tres projectes de gran envergadura: la remodelació del —aleshores— Port Vell, la regeneració de les platges i la Vila Olímpica, tres projectes de perímetre bàsics per al barri marítim de la Barceloneta.

A la Barceloneta s'optà per les operacions de perímetre: Front Marítim, Parc de la Catalana i Cinturó del Litoral, per diversos motius entre els quals destaquem les possibilitats de concentració d'inversió d'altres agents, derivades de l'especial i estratègica posició del barri. En efecte: per una banda, a llevant, la Vila Olímpica amb el Parc de la Catalana, conseqüència del trasllat de les instal·lacions de la Catalana de Gas, i la infraestructura del Cinturó del Litoral permeten resoldre temes d'accessibilitat i, per una altra costat, la remodelació del Port Vell permet acordar solucions pel front portuari des del Passeig Joan de Borbó al propi front marítim amb la regeneració de la platja de la Barceloneta i l'ampliació i remodelació del Passeig Marítim. Això és possible perquè el Port Vell s'allibera dels usos portuaris, es fa accessible als ciutadans, buscant en el seu ús com a passeig la proximitat amb l'aigua com mostren demolició del reixat

i els rafals del moll de la Barceloneta, i s'hi incorporen activitats culturals, de lleure, de restauració, esportives...

Complementàriament la Llei de Costes, amb una aplicació decidida, permet la recuperació de sectors de platja ocupats per activitats privades en benefici de nous espais públics.

Però, si iniciàvem aquest capítol amb una visió del que ha estat un procés de transformació en el perímetre, l'interior d'aquest barri té una difícil transformació pel que fa a la seva edificació, especialment característica en el seus quart de casa (35 m²), conseqüència de la partició de la casa de mig del segle XVIII (8,40 x 8,40 m) origen del barri, en una retícula molt característica de l'enginyer J.M. Cermeño, formada per quinze carrers paral·lels al port, tres transversals i dues places, una d'elles, St. Miquel del Port, que presideix la façana portuària. Aquesta morfologia ha estat radicalment adulterada al llarg dels més de dos-cents anys d'existència del barri per les successives particions i creixement amb alçada, que ha portat a una concentració actual de 16.163 habitants en 824 edificis.

El PERI de la Barceloneta ha fet possible la transformació d'aquest barri en els últims deu anys, trencant el seu aïllament amb la ciutat amb les operacions que hem detallat, acompanyades d'un fort equipament local. La remodelació de l'Hospital del Mar, el conjunt de La Maquinista, el nous banys de Sant Sebastià, el centre cívic... han donat el nivell equipamental que el barri requeria per completar el cercle, juntament amb

operacions d'habitatge i espai públic, segons els criteris de gestió ja exposats per a cadascun dels barris. Així com destacàvem les operacions de perímetre, la operació a l'entorn de la plaça Poeta Boscà i el Mercat de la Barceloneta consoliden el centre del barri amb els carrers Andrea Dòria i Almirall Aixada com a eixos dinamitzadors d'activitats, que desemboquen en la terrassa linial projectada als anys cinquanta: l'anomenat passeig Marítim. Les línies d'actuació de futur se centren en completar les operacions de perímetre amb la projectada nova bocana, pel que fa al Port Vell, amb la connexió de l'eix passeig Lluís Companys (Eixample) i la Ciutadella amb la línia de mar (Parc de la Catalana-Pg. Marítim), així com trobar els mecanismes de coparticipació que permetin incidir més decididament en la modernització del parc d'habitatges, essent un dels reptes pendents per als propers anys.

Un nou segle, un nou període

Es pot comprovar que l'estat d'execució dels plans especials de reforma interior, i per tant l'estat d'execució de les actuacions urbanístiques que preveia el programa ARI, recordem que els PERI autolimitaven la seva capacitat de programa a unes determinades actuacions concentrades, per raons econòmiques i de conveniència legal a les àrees ja afectades anteriorment pel Pla General Metropolità, es troba en la recta final.

Cal preguntar-se pels efectes multiplicadors a l'entorn urbanístic i en el

marc de l'operació de reforma de tota la Ciutat Vella, d'abast metropolità, amb conseqüències prou constatables a hores d'ara en el seu entorn urbanístic més immediat, per la posada en valor de tota aquesta àrea urbana amb el previsible i desitjable relleu dels operadors públics pels operadors privats. En aquest sentit, una anàlisi de l'estructura de l'edificació actual detecta la presència de peces urbanes susceptibles legalment d'admetre un sostre potencial superior a l'actual i d'estructures edificades qualificables encara d'infrahabitatges. Així, cal considerar:

- Desafectacions, és a dir, inhabilitar operacions puntuals, generalment referides a afectacions de viari, d'operacions de dotació equipamental ja assolida, sobre les quals s'han modificat les condicions estructurals que les justificaven i que només representen una càrrega sobre el programa i sobre el valor de les propietats. Alhora que noves afectacions puntuals de viari, de gestió pública, poden ésser necessàries per continuar estructurant l'espai públic i la xarxa viària, i suportar amb garanties una previsible renovació-substitució-modernització del parc d'habitatges.

- Noves ordenacions, operacions puntuals, regulant de forma coherent quina ha d'ésser l'aportació de cessió d'espai públic, que contribueixi a una millora de l'estructura urbana, sota la teoria de la creació d'una xarxa urbana d'espais lliures. Evitar el perill en determinats sectors, que sota la hipòtesi d'uns efectes multiplicadors benignes, que

contribuïssin a una renovació-substitució-modernització del parc d'habitatges, ens trobaríem amb la paradoxa d'un increment de les densitats volumètriques, sobre una estructura urbana deficitària quant a accessibilitat, espai públic i suport residencial. Noves ordenacions amb una revisió actualitzada de les ordenances d'edificació amb una visió contemporània i en la tradició iniciada amb els edictes d'obreria del 1771.

- Aspectes d'última generació i d'obligada introducció com són l'impacte ambiental, l'estalvi energètic, les energies alternatives, la contaminació de l'aire i del subsòl, la contaminació acústica, i aspectes relacionats amb la mobilitat i amb el transport públic, amb la reordenació viària, amb programes de distribució de mercaderies integrats; en definitiva, tots aquells aspectes que puguin fer millorar la qualitat de vida, apostant per la residència que ha suportat anys de degradació.

Es proposa una reflexió global, aprofitant l'experiència viscuda aquests darrers deu anys de transformació del centre històric, amb unes intervencions amb les consideracions següents a l'entorn de:

L'espai públic i l'itinerari urbà

El paper de l'espai públic ha estat el mecanisme de distribució social i decisiu en aquests últims anys per explicar aquest procés de transformació, generant i estructurant recorreguts dins un entramat d'espais de ciutat i de barri

basats en la diversitat i en la complexitat, buscant aprofitar impactes positius per a la millora de la imatge urbana. Els projectes d'espai públic a Ciutat Vella tenen com a objectiu crear nous itineraris, tancar ferides, suturar, donar protagonisme als recorreguts.

Ens hem de remuntar al 1775, amb Carles III, amb iniciatives com l'aplicació de l'ordre sobre supressió dels cementiris, per trobar l'aparició dels primers espais públics, com la placeta del Pi, la plaça de Sant Just o la de Sant Miquel entre d'altres; la supressió de carrers sense sortida i l'alineació i ampliació de carrers que dona peu a l'obertura del carrer Ferran que, amb el complement del carrer Princesa forma el primer eix transversal des de la Rambla a la Ciutadella, o el mateix carrer Nou de la Rambla entre d'altres, per continuar amb Mendizábal i la desamortització de convents que dona lloc a conjunts urbans com la plaça Reial, seguit de fets històrics com la crema de convents o el bombardeig d'Espartero al Raval el 1842.

Rubió i Turudí, l'any 1926, ja s'expressava en el sentit d'oportunitat històrica de trencar amb una de les tradicions més arrelades de la ciutat antiga, la manca de generositat en la dimensió dels espais públics:

"En Barcelona es más necesario que en otras ciudades el interesar a la opinión ciudadana en el problema de los espacios libres, porque nuestra tradición urbana se ha colocado, por decirlo así, de espaldas a este problema. La Barcelona antigua no nos ha legado ni grandes par-

ques reales ni vastos jardines señoriales. Apenas unos cuantos nombres, entre los que descuella el del 'Jardí del General', nos recuerdan los pequeños jardines, hoy desaparecidos, de la Barcelona ochocentista". (Nicolás Mª Rubió, arquitecte. *El problema de los espacios libres*, Ajuntament de Barcelona, 1926.)

Efectivament, el llegat de la tradició urbana de la Barcelona anterior al Pla Cerdà, per raons històriques prou conegudes —que varen immobilitzar la ciutat durant quatre-cents anys—, es caracteritza per una manca de grans espais lliures. Només tres espais, amb funcions estrictes de passeig, i d'origen militar, gaudien d'una dimensió important: La Rambla, entre la segona i tercera muralla, el Passeig de l'Esplanada, en el buit comprès entre la Ciutadella i la muralla i el Passeig de la Muralla de Mar, sobre l'actual Moll de la Fusta.

Si cal destacar una característica de l'espai públic en els centres històrics, és la d'un plantejament més complex caracteritzat per la implicació de l'edificació, l'equipament, la mobilitat, les activitats, l'accessibilitat, l'ús... Un espai públic que demana ésser tractat des de la polivalència, la veracitat (no simulacions històriques), la varietat (l'ordre desendreçat), un espai públic que estimuli els intercanvis, la identificació, etc., fet de temps i barreja de funcions.

Aquests darrers anys s'ha treballat en la reurbanització de les anomenades places *consolidades* (les Basses de Sant Pere, de les Olles, de la Llana, de l'Àngel o

la mateixa plaça Reial) i les places *planejades* (Georges Orwell, Pierre de Mandryargues, Plaça de la Mercè), conseqüència del buidat d'edificacions pel mètode d'illes senceres, previst en el planejament. Noves places que, encara que de dimensions reduïdes, tenen l'estratègia d'actuar com a vertebradores i configuradores de nous itineraris.

En conseqüència, cal incidir en els següents punts de futur en matèria d'intervenció a l'espai públic de Ciutat Vella: cal continuar recuperant les places consolidades (St. Agustí, Villa de Madrid, Castella, St. Miquel...), finalitzar l'obertura dels nous eixos, incorporant nous itineraris vers el Pla de Sta. Caterina o la nova rambla del Pla Central a la ciutat medieval i el barri del Raval respectivament, alhora que cal aprofitar aquelles operacions de conjunts per aportar nous espais a l'interior dels sectors més densos, revaloritzant l'edificació que els envolta, que els defineix tant o més que la qualitat de disseny del propi espai públic. S'haurà de treballar en els límits o vores, com la Ciutadella-Circumvallació amb Sant Martí i el Paral·lel amb Poble Sec, de la mateixa manera que s'han remodelat les Rondes, les vores de la Plaça Catalunya o el mateix Passeig Lluís Companys amb l'Eixample.

L'habitatge i la renovació del parc edificat

La viabilitat del programa d'actuació de l'ARI depèn de la solució del programa d'habitatge públic, del balanç

entre habitatges afectats i generats, tot i comptant amb els percentatges de famílies que opten per indemnitzacions i els habitatges buits. Promoció Ciutat Vella S.A. inicià en primer terme la gestió, d'extrema dificultat, d'unes finques ocupades per famílies en la majoria de situacions qualificables d'infrahabitatge, i que en segon terme s'havien de reallotjar a l'entorn on residien, essent aquest el punt bàsic de partida i consens amb les associacions de veïns i administracions, evitant així, entre altres problemàtiques, la desarticulació dels barris. Aquesta gestió permet, tal com s'ha vist, habitatge de promoció pública de nova construcció, en col·laboració amb la Direcció General d'Actuacions Concertades, Arquitectura i Habitatge, per afectats urbanístics que desitgen continuar residint en el districte.

Durant aquest segle, a Ciutat Vella hi ha hagut poques actuacions residencials, concretament al Raval és necessari remuntar-se a l'eixample del carrer Ponent i als assaigs de les primeres solucions en cantonada del futur eixample barceloní, a banda d'alguna actuació aïllada de postguerra per trobar respostes a les noves demandes d'arquitectura residencial. Un panorama discret el que trobem a Ciutat Vella fins arribar a l'impuls que suposa el nou habitatge de promoció pública, conseqüència del reallotjament de les famílies d'afectats urbanístics del plans especials de reforma interior.

Es demana a les noves edificacions, conseqüència de la substitució de l'edifi-

cació existent, que participin en el canvi de carrers de quatre metres a carrers de vuit, deu i fins dotze metres en traçats medievals o vuitcentistes, afectant una de les característiques urbanes del teixit edificatori del centre històric: les seves amplades, avui insuficients, amb alineacions hereves dels límits de les propietats de les finques i no dels traçats dels carrers. També han de fer front a nous espais públics fent que el projecte, sigui eina clau entre el planejament imprescindible i la gestió que el fa realitat. S'ha de treballar en una formalització més complexa de l'arquitectura perquè s'ajusti millor al caràcter de l'entorn, permetent el desenvolupament d'una major diversitat tipològica. En aquest context és necessari reconèixer la importància qualitativa i quantitativa de l'habitatge públic, on l'eficàcia de les solucions no ve donada majoritàriament per reformulacions urbanístiques generals i sí, en canvi, per aquelles situacions en què la dimensió de l'actuació així ho permet.

Les operacions de substitució, encara que aparentment i individualment poc significatives, marquen pautes d'intervenció i han de ser habituals a Ciutat Vella, com habitual ha de ser el ritme de rehabilitació, de manteniment, de posada en valor d'aquelles estructures que sobreviuen als temps. Substitucions que, per l'abast o la singularitat de l'operació, modifiquen substancialment l'entorn, operacions entre mitgeres, en cantonades, agregacions parcel·làries que arriben a afectar fins a una illa sencera de cases i que permeten oferir un nou escenari

que, a més de l'aportació formal del pla vertical, s'extèn a l'entorn, a l'espai públic, al carrer; observant noves relacions visuals, singularitzant, permeabilitzant, reinterpretant parcialment el traçat, l'accessibilitat... omplint, en definitiva, de nous continguts. Es tracta d'un objectiu especialment difícil en què la densitat ambiental, la superposició, els usos i les activitats, la història del lloc, són escombrats en benefici d'una renovació edificadora que revitalitzi socialment, econòmicament i culturalment àrees degradades i irrecuperables; amb qualitat de vida per els seus residents, incorporant el centre històric dins el cicle vital de la ciutat però a la vegada afegint nous valors a aquest centre, perseguint quelcom més que un simple procés higienitzador.

El patrimoni i els equipaments contenidors d'activitats

“El edificio es, además de un todo, un fragmento de un conjunto de otro orden, y por tanto no tendría razón de ser de estar situado en otro contexto... se trata de encontrar en las particulares condiciones del emplazamiento, en los prioritarios problemas del paisaje urbano, el germen del proyecto arquitectónico.” Aquestes línies de l'article “El arreglo frente al modelo” de l'arquitecte Lluís Clotet, donen suport al que s'ha exposat fins ara. Així, la història és una eina de projecte: la responsabilitat de substituir comporta assumir que s'és capaç de construir tants o més valors preexistents, estudiant la lògica comple-

xitat de la superposició dels moments històrics i la de les diferents formes de vida, a través de les múltiples operacions en el patrimoni existent al llarg d'aquests anys. La Ciutat Vella amb un patrimoni arquitectònic degradat però no destruït permet, a mesura que avança en el procés, que la ciutat adquireix consciència de l'enorme patrimoni acumulat al llarg de dos mil anys d'història, i també de la gran dificultat que en molts casos caracteritza la recuperació d'aquest patrimoni.

Peces urbanes d'un tamany considerable han estat recuperades sota el model de grans contenidors amb noves activitats, amb nous usos, és el cas dels principals edificis del gòtic civil català o mantenint l'ús per al qual van ésser concebudes. Contenidors que actuen de fites urbanes en l'itinerari no com a elements isolats, sinó com a referència i peces del conjunt, adquirint un nou rol estructurador en l'entorn urbà que l'envolta. Patrimoni, en què la varietat d'usos permet donar nova vida a edificis de valor històric-artístic afegit com poden ésser les innombrables capelles escampades per Ciutat Vella, recordem: Sant Llätzer, Infants Orfes, Marcús... Patrimoni, on l'activitat residencial permet revaloritzar des de construccions de palaus i residències nobles, que s'han anat succeint des de l'època medieval, a decoracions d'època com els esgrafiats barrocs.

Cal insistir en un element clau com és la introducció de l'activitat universitària, essent un focus de diversitat més en la mixticitat d'usos que valoritza la ciu-

tat; no prevista en el planejament urbanístic inicial, és una aposta valenta i decidida per la revitalització del centre enfront el campus aïllat, perifèric, que depèn de l'expansió del transport públic, amb el que suposa de costos afegits. Exemple d'aquesta diversitat, amb la implantació de les universitats, és la introducció de població jove, que incideix en l'activitat de l'entorn en contrast amb l'activitat terciària o administrativa. Vista aquesta entrada de nova població, apareixen residències per a estudiants i possibles programes d'introducció d'aquests en la franja social de la tercera edat.

Així, el patrimoni entès com a conjunt urbà, amb la voluntat de mantenir la unitat que són l'arquitectura i el paisatge urbà, amb la rehabilitació com a indicador de normalització i element indispensable, actuant com a eina preventiva allà on és possible, evitant la intervenció quirúrgica traumàtica allà on la degradació havia entrat en un procés irreversible, fent de la densitat un indicador positiu, raó d'ésser dels centres històrics; no oblidem que malgrat haver reduït el nombre d'afectacions i haver concentrat les propostes de la reforma sobre les zones on les operacions d'expropiació ja eren irreversibles, el centre històric de Barcelona és molt gran i amb un parc edificatori obsolet per a l'activitat residencial que la societat d'avui demana.

Aquestes consideracions a l'entorn de l'espai públic i l'edificació, elements fonamentals de l'arquitectura de la ciu-

tat, posen el punt i final. Com a resum, voldria destacar:

En l'inici d'aquest article distingíem tres períodes del centre històric de Barcelona: des d'aquella ciutat fortificada que rep al seu interior el que suposà la ciutat industrial de l'era moderna, passant, un cop trencat el cinturó de muralles en la ciutat, de l'agregació amb la incorporació dels municipis del pla barceloní fins al territori metropolità que avui ocupen 99,7 Km² només a la ciutat de Barcelona, enfront aquells 3 Km² inicials. El canvi experimentat a la Ciutat Vella constitueix un dels processos de transformació més significatius dels viscuts darrerament a la ciutat de Barcelona i, per extensió, als centres històrics de les ciutats europees.

En aquest moment que els qualificatius per intentar definir la ciutat del futur s'aboquen en evitar una imatge de ciutat fragmentada davant de processos de globalització, interposant conceptes com ciutat difusa, intensa... el centre històric, independentment del grau i de l'extensió de la seva conservació, ha estat completament redefinit en els seus continguts i en la seva forma per la nova col·locació assumida dins el sistema urbà o metropolità en aquest darrer segle. Així, el problema del centre històric és el d'un fragment a reutilitzar dins de la pròpia evolució de la ciutat: el paper del centre-ciutat respecta l'aglomerat urbà i el territori, enfront de segregació i la dispersió territorial.

Es requereixen sistemes de planificació àgils amb gestió molt especialitza-

da: és difícil executar un pla deslligat dels mecanismes de gestió, és difícil portar-lo a terme si no hi ha un compromís institucional i de corresponsabilitat, és necessària la voluntat de tornar a col·locar el centre històric dins del cicle vital de la ciutat: per mantenir el centre, cal transformar-lo. Intervenir amb criteris de disseny urbà, incorporant els criteris actuals d'habitatge públic i d'equipaments, mantenint el caràcter mixt de residència, comerç i serveis propis d'aquests sectors de ciutat, en què el discurs històric i contemporani es complementen, sense haver de recórrer al pas-titx historicista.

La intervenció al centre històric és d'una gran complexitat i no pot reduir-se a determinades fórmules esquemàtiques; cal fugir de la gestió uniformitzadora, dels centres històrics reduïts a monografies, siguin turístiques, terciàries o universitàries... El descobriment de les estructures ocultes i la seva valorització per fer possible una adaptació al canvi: varietat i desordre tipològic, traces i parcel·lari, heterogeneïtat de tamanys i usos, densitat i ètnies..., la diversitat com a potencial, davant de la unitat concebuda com a uniformitat. Els centres històrics, enfront de la segregació funcional, es caracteritzen per ser el resultat d'un fràgil equilibri de consideracions molt diverses. A l'hora d'intervenir-hi cal dotar-los d'instruments per adequar-los als canvis, garantint un creixement sostenible en termes de progrés econòmic, social, cultural i de qualitat de vida. ■

ECONOMIA DE LA RENOVACIÓ URBANA DE CIUTAT VELLA

MARTÍABELLA I PERE. Promoció de Ciutat Vella, S.A.

FERRAN BRUNET I CID. Universitat Autònoma de Barcelona

Introducció

Aquest article sintetitza l'estudi "Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella", dirigit pel prof. Ferran Brunet en virtut d'un conveni de recerca entre Promoció de Ciutat Vella, S.A. (Procivesa) i la Universitat Autònoma de Barcelona. Aquell estudi, realitzat amb la col·laboració dels economistes Mar López i Rancaño, Joan Miquel Piqué i Abadal i Jordi Vázquez i Capera, així com aquest mateix article mostren la fecunditat de la interrelació entre l'Administració i la Universitat.

En l'elaboració de l'estudi ha estat clau l'atenció que ens han dispensat el Consell d'Administració de Procivesa, els regidors de l'Ajuntament de Barcelona senyors Xavier Casas, Joan Fuster (regidor de Ciutat Vella) i Joaquim de Nadal; el gerent de Procivesa Sr. Francesc Compta, i els tècnics de Procivesa. La investigació, naturalment, s'ha basat en el treball anterior i amb noves aportacions dels serveis de Procivesa, de l'Àrea de Rehabilitació Integrada (ARI) Ciutat Vella, del Districte de Ciutat Vella i de l'Ajuntament de Barcelona.

A Ciutat Vella s'ha fet una tasca exemplar, una feina d'una gran qualitat i d'un enorme valor social. Ha començat a capgirar-se la situació, ja la societat civil ha pres el relleu del sector públic en la renovació de Ciutat Vella. Però cal defugir l'excés de confiança i tenir prou esperit *olímpic* (recordem: consens institucional i ciutadà, economia mixta, òrgans especials de gestió, temporalitat)

per continuar la tasca de renovació de Ciutat Vella.

L'anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella té com a objectius:

- Estimar els recursos aplicats a Ciutat Vella des de 1988 pels diferents agents privats i públics.
- Avaluar l'impacte de les inversions fetes.
- Estimar la seva rendibilitat social i macroeconòmica.
- Analitzar els principals efectes microeconòmics o sectorials de les inversions.
- Analitzar les noves possibilitats i vocacions de Ciutat Vella arran de les inversions.

D'acord amb els seus objectius, la recerca s'organitzà en quatre parts. En la primera part, "Principis de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella", s'ha provat de respondre a tres qüestions: per què s'havia d'actuar sobre Ciutat Vella, qui ho havia de fer i com ho havia de fer. Els exemples d'altres ciutats i els models desenvolupats a la segona meitat d'aquest segle són el referent històric d'unes actuacions orientades a resoldre un seguit de disfuncionalitats que el pas del temps ha agreujat molt.

En la segona part del document, "Els recursos de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella", es recullen i valoren les obres realitzades a Ciutat Vella des del 1988. L'Administració municipal, l'autonòmica, la central i àdhuc la Unió Europea han fet un gran esforç inversor durant els últims anys, cosa que es

reflecteix en la nova fesomia de Ciutat Vella. Altrament, també la iniciativa privada ha arribat a un alt grau de participació en el procés de transformació del centre històric, com es palesa en les dades sobre la inversió privada que aquest estudi ha establert.

La tercera part de la recerca, "Els impactes econòmics de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella", tracta de l'impacte socioeconòmic de totes les inversions realitzades, tant les públiques com les privades, i el quantifica. Es mostra el canvi de Ciutat Vella des de la segona meitat dels anys 80. Es comparen i avaluen les transformacions emprant les principals variables econòmiques i socials així com les urbanístiques.

Finalment, la quarta part, "Les tendències econòmiques de Ciutat Vella", té per finalitat preveure la progressió possible de Ciutat Vella des d'ara fins a l'horitzó del 2001. Les noves vocacions de Ciutat Vella són l'objecte dels darrers capítols, on s'analitzen les possibilitats del centre de Barcelona un cop engegat el seu procés de transformació.

Ciutat Vella i Barcelona

El centre històric de Barcelona entrà en un procés de degradació, de deteriorament de les estructures físiques del barri i d'importants disfuncionalitats socials i econòmiques. Ciutat Vella patí un seguit de mancances que en feren una de les zones residencials menys atractives de Barcelona. Per superar les disfuncionalitats de Ciutat

Vella enfront de la resta del sistema urbà i social de Barcelona, calia una actuació orientada a la renovació del

centre històric de la ciutat. En el diagnòstic de la situació de Ciutat Vella a mitjan anys 80 es palesa:

- La importància dels problemes demogràfics (envelliment de la població, increment de la població solitària i descens del nombre d'infants, desarrelament de l'àmbit residencial, etc.).

- El procés de creixement desequilibrat que en l'etapa d'expansió segueix deixant importants bossos de pobresa en les zones urbanes més degradades.

- L'especialització d'usos en algunes parts de la ciutat, que provoca la separació de l'activitat residencial de l'econòmica, especialment en la zona del Gòtic.

- Les deficiències en les infraestructures d'accessibilitat (transport i circulació), acollida (habitatge i sòl per a activitats) i de suport (recursos humans, formació i investigació, administració pública).

Els objectius socials i econòmics generals de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella han estat:

- Millorar les condicions de vida al districte, afrontant les bosses de marginació i de pobresa.

- Lluitar contra la degradació de l'habitatge i promoure'n la rehabilitació com a factor d'augment de la qualitat de vida.

- Reduir la densitat del districte i obrir nous espais urbanitzats.

El model d'actuació a Ciutat Vella: acord institucional, economia mixta i òrgans especials de gestió

L'objectiu comú de rehabilitar les diverses àrees de Ciutat Vella s'expressa el 1986 en l'acord interinstitucional de la declaració de Ciutat Vella com a àrea de

Taula 1
Origen i destinació dels recursos aplicats a Ciutat Vella

Període 1988-1995: valors acumulats	MPTA corrents	Distribució
A. Origen o finançament dels recursos	232.332,6	100%
1. <i>Recursos públics</i>	99.164,1	42,7%
1.1. Inversions directes de les administracions públiques	97.473,0	42,0%
1.1.1. Promoció de Ciutat Vella, S.A. (Procivesa)	15.145,0	6,5%
1.1.2. Ajuntament de Barcelona i societats municipals*	25.616,3	11,0%
1.1.3. Altres administracions locals	15.680,1	6,7%
1.1.4. Generalitat de Catalunya	17.467,8	7,5%
1.1.5. Universitats	10.704,0	4,6%
1.1.6. Administració central	12.859,8	5,5%
1.2. Subvencions i ajudes a particulars	1.691,1	0,7%
1.2.1 Oficina de Rehabilitació Ciutat Vella	1.578,0	0,7%
1.2.2. Campanya de millora del paisatge urbà	113,1	0,0%
2. <i>Recursos privats</i>	133.168,5	57,3%
2.1. Empreses i institucions particulars	125.429,8	54,0%
2.2. Economies domèstiques	7.738,7	3,3%
B. Aplicació o utilització dels recursos	232.332,6	100%
3. <i>Recursos aplicats a obres noves</i>	170.443,0	73,4%
3.1. Inversions directes de les administracions públiques	97.473,0	42,0%
3.1.1. Infraestructures	16.484,0	7,1%
3.1.2. Espai públic	22.258,5	9,6%
3.1.3. Habitatge públic nou	16.790,0	7,2%
3.1.4. Equipaments de barri	11.509,0	5,0%
3.1.5. Equipaments de ciutat	30.431,5	13,1%
3.2. Companyies de serveis	14.092,2	6,1%
3.3. Activitat econòmica	40.688,0	17,5%
3.3.1. Activitats industrials	-2.908,0	0,0%
3.3.2. Comerç a l'engròs	-3.096,0	0,0%
3.3.3. Comerç al detall	3.140,0	1,4%
3.3.4. Serveis	39.677,0	17,1%
3.3.5. Professionals	3.875,0	1,7%
3.4. Inversions en nou sostre (obres majors privades)	18.189,8	7,8%
4. <i>Recursos aplicats al manteniment de l'estoc de capital</i>	61.889,6	26,6%
4.1. Companyies de serveis	2.887,8	1,2%
4.2. Activitat econòmica	49.572,0	21,3%
4.2.1. Activitats industrials	95,0	0,0%
4.2.2. Comerç a l'engròs	277,0	0,1%
4.2.3. Comerç al detall	7.790,0	3,4%
4.2.4. Serveis	39.617,0	17,1%
4.2.5. Professionals	1.793,0	0,8%
4.3. Edificis residencials i comercials	9.429,8	4,1%
4.3.1. Rehabilitació d'habitatges	8.645,0	3,7%
4.3.2. Rehabilitació de façanes i altres elements	784,8	0,3%

* Dels quals la Unió Europea ha cofinançat 1.021 MPTA fins al 1995, a càrrec del Fons de cohesió i dels programes LIFE i Gaudí. Fins al 1999 sumaran 4.969 MPTA.

Font: Ferran Brunet (1996), *Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella*. Barcelona: Procivesa, p. 176.

rehabilitació integrada (ARI) per realitzar els plans urbanístics vigents. Els efectes de la declaració de Ciutat Vella com a àrea de rehabilitació integrada varen ser, per una banda, l'obligada coordinació de les inversions públiques en el marc d'un programa general i, per altra banda, la dinamització de la rehabilitació privada pel baix tipus d'interès del crèdit a la rehabilitació privada derivat de la pròpia declaració.

Les línies bàsiques d'actuació a Ciutat Vella varen ser fixades en els següents termes en el Pla d'Actuació Integral de Ciutat Vella:

Urbanisme i habitatge

- Alliberar sòl, d'acord amb les previsions dels plans especials de reforma interior, per a nous espais públics al districte invertint el procés de degradació de la trama urbana.

- Generar sòl per a la nova edificació, ja sigui per a habitatges de protecció oficial o lliures, amb la finalitat de millorar el parc d'habitatges i oferir possibilitats a la revitalització del barri.

- Dur a terme obres de rehabilitació dels edificis adquirits on es tornarien a ubicar els veïns del districte afectats per la reforma urbanística, complint així amb la voluntat majoritària de permanència al barri per part de la població.

- Promoure la rehabilitació privada dels edificis i habitatges de Ciutat Vella.

Infraestructures

- Dur a terme el major nombre d'obres públiques que persegueixin la millora de la comunicació de vianants o de vehicles a l'interior del districte i

d'aquest amb l'entorn del ciutadà, les condicions de sanejament i il·luminació viària i les xarxes de subministrament de les diverses companyies de serveis.

Benestar social, equipaments, mobilitat i seguretat ciutadana

- Incrementar el nombre d'equipaments públics d'ús social disponibles en el districte.

- Promoure la participació i la solidaritat ciutadana en la lluita per la millora de la qualitat de vida en el districte.

Promoció econòmica

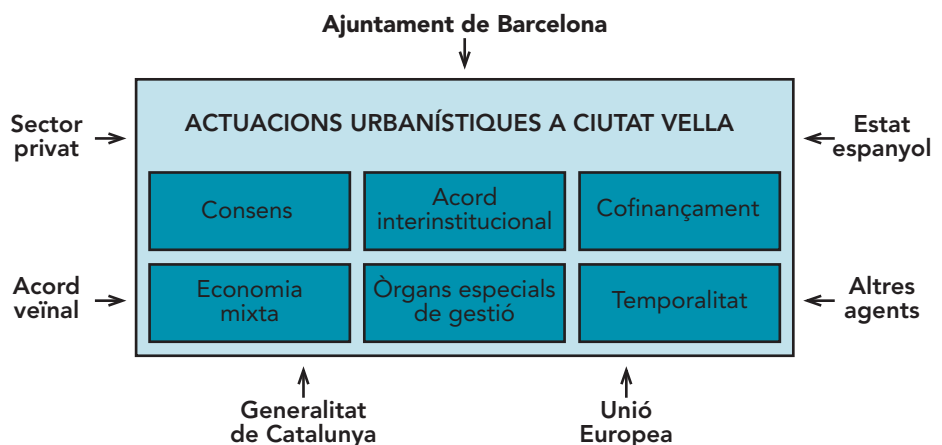
- Fomentar la reactivació de l'activitat econòmica de Ciutat Vella mitjançant l'adequació i modernització de les activitats econòmiques que actualment s'hi desenvolupen, la implantació de noves activitats, segons la centralitat de l'àrea i dels seus valors historicomonumentals, i la restauració i la promoció dels valors visitables del districte.

- Aprofitar el patrimoni cultural en tota la seva dimensió, així com l'activitat turística que es genera al seu entorn.

- Potenciar i promocionar les activitats artesanals pròpies del districte i inèdites a la resta de la ciutat. Són establiments tradicionals i molt especialitzats que donen una singularitat d'oferta característica d'aquest àmbit de la ciutat.

L'ARI considerava la creació de figures d'economia mixta (la més destacada de les quals és Promoció de Ciutat Vella, S.A., en el capital de la qual participen l'Ajuntament de Barcelona, entitats financeres, entitats promotores i entitats comercials) i òrgans especials de gestió (com per exemple la Oficina de Rehabilitació Ciutat Vella, encarregada del suport, tant econòmic com de gestió, a la rehabilitació privada d'habitatges).

Gràfic 1
El model Ciutat Vella

Font: Ferran Brunet (1996), *Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella*. Barcelona: Procivesa, p. 102

Requadre 1
Principals aspectes assolits en la transformació de Ciutat Vella

Milliores assolides	Beneficis derivats
Millora de les infraestructures	Millora en l'accessibilitat i centralitat metropolitana
Millora dels equipaments	Atractivitat residencial Atractivitat com a espai ciutadà Millora de la qualitat de vida
Millora de l'estructura urbanística	Atractivitat residencial Atractivitat comercial Millora de la qualitat de vida
Eradicació d'activitats marginals	Augment de la seguretat ciutadana Promoció de l'activitat comercial Atractivitat residencial Foment de les activitats de lleure
Millora en l'habitatge	Major qualitat de vida Atractivitat residencial Adequació de les infraestructures de serveis
Implantació d'activitats regeneradores	Atracció de ciutadans Millora de la imatge social del barri Increment de l'activitat econòmica
Alt nivell d'inversió privada	Increment de l'activitat econòmica Desenvolupament de noves activitats Atracció de ciutadans
Millora del patrimoni cultural	Atracció de ciutadans i turistes Increment de l'activitat econòmica Enriquiment social
Millora de la percepció col·lectiva	Augment de l'activitat econòmica Recuperació com a espai ciutadà Recuperació del centre històric
Acord interinstitucional	Coordinació d'esforços entre les administracions Objectius comuns i volum de recursos més elevat Millora de la imatge institucional Participació activa dels veïns en la rehabilitació
Economia mixta i òrgans especials de gestió	Interès de la iniciativa privada en les obres Objectius més orientats a la rendibilitat

Font: Ferran Brunet (1996). *Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella*. Barcelona: Procivesa, p. 317

L'aprovació del Pla especial d'establiments de concurrència pública i hostaleria, l'any 1992, va suposar una gran apor-

tació a l'ordenació i regulació del desenvolupament de tot tipus d'activitat econòmica amb transcendència al districte.

Les inversions públiques i la iniciativa privada

La distribució dels 22.258 milions de pessetes invertits en espais públics és el 51,8% per l'Ajuntament de Barcelona, el 39,9% per l'Administració central, el 8,1% per altres administracions locals i el 0,2% per l'Administració autonòmica. Pel que fa a l'obra nova i rehabilitació d'habitatge, el volum d'inversió aplicat és de 16.790 milions de pessetes. L'origen d'aquests recursos és el 63,7% de l'Ajuntament i societats municipals, el 35,3% de l'Administració autonòmica i l'1% d'altres administracions locals.

En equipaments de ciutat s'inverteixen 19.699 milions de pessetes. El 29% tenen el seu origen en l'Ajuntament, el 40,2% en altres administracions locals, el 55,1% en l'Administració autonòmica i el 30,7% en l'Administració central. La inversió en espais públics, els equipaments de ciutat i l'habitatge (obra nova en habitatge públic i rehabilitació) representen les finalitats més rellevants de la inversió pública directa del període a Ciutat Vella i sumen 58.747 milions de pessetes.

En la seva tasca de promoció de la rehabilitació privada a Ciutat Vella, l'Oficina de Rehabilitació Ciutat Vella (ORCV) gestiona recursos de la Generalitat de Catalunya i de l'Ajuntament de Barcelona, segons conveni de gener de 1990 signat per les dues administracions, i de l'Administració central, segons conveni signat el 12 de setembre de 1994 per la Generalitat, l'Ajuntament

Taula 2
Inversió pública directa a Ciutat Vella, per finalitats. Anys 1988-1995

	Àmbit Ajuntament i societats municipals MPTA	Àmbit altres administracions locals MPTA	Àmbit Administració autonòmica MPTA	Àmbit Administració central MPTA	Total MPTA
Infraestructura	6.384,5	0	0	6.324,5	12.709
Aparcament	1.495	2.035	245	0	3.775
Espai públic	11.539,8	8.873	49	1.796,8	22.258,5
Habitatge	9.990	0	6.800	0	16.790
Equipament de ciutat	3.682,1	5.112,1	7.001,8	3.902,6	19.698,5
Universitat	0	119	10.614	0	10.733
Equipament de barri	6.935	276	3.462	836	11.509
Total	40.026,3 (41%)	16.415,1 (17%)	28.171,8 (29%)	12.859,8 (13%)	97.473 (100%)

Àmbit Ajuntament i SM: Ajuntament de Barcelona, CCOB, 1/2 Holding Olímpic, S.A. (HOLSA), 1/2 IMAS, 1/6 Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA, Promoció Ciutat Vella, S.A. SMAS)

Àmbit altres administracions locals: Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB), Diputació de Barcelona, 1/6 Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA, REGESA)

Àmbit Administració autonòmica: Generalitat de Catalunya, 1/2 IMAS, 1/3 Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA, Universitat Pompeu Fabra (UPF)

Àmbit Administració central: 1/2 Holding Olímpic, S.A., INEM, 1/3 Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA, Ministeri de l'Interior, Port Autònom de Barcelona (PAB)

Font: ARI Ciutat Vella

i el Ministeri d'Obres Públiques, Transports i Medi Ambient (MOPTMA). Altres fons gestionats per l'Oficina de Rehabilitació corresponen a ajuts a la modernització de locals i allotjaments turístics, amb un total de 599 milions de pes-

setes, aplicats a la reconversió de les pensions del districte el 1991 i 1992, el pla pilot de la campanya Aigua Directa, de 1993, amb 46 milions de pessetes i ajuts a la conversió de carrers en zones de vianants.

L'aportació directa de Promoció Ciutat Vella, S.A. té els seus orígens en 1.500 milions de pessetes públics i privats i en les ampliacions de 1.300 milions. L'Ajuntament de Barcelona finança Promoció Ciutat Vella, S.A. per tres vies diferents:

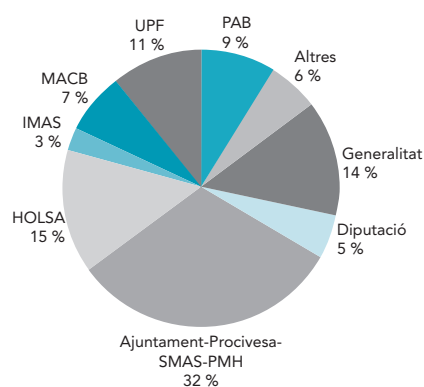
- Aportacions de capital: si bé en un principi només estava prevista l'aportació inicial de 1.500 milions de pessetes per a la posada en marxa de l'empresa, posteriorment s'ha previst la necessitat de finançar els actius no realitzats incorporant una aportació addicional, a partir de l'any 1999.

- Bestretes per a l'adquisició i pagament de l'obra pública.

- Subvencions: per tal d'equilibrar el compte de resultats, l'Ajuntament assumeix el dèficit de l'any anterior.

En els darrers anys el procés de revitalització de Ciutat Vella ha rebut un fort suport de la Unió Europea, en forma de finançament parcial d'algunes de les operacions de transformació urbanística més rellevants. Aquesta participació comunitària ha vingut a través de diversos programes com ara el GAUDÍ, el LIFE, el Fons de cohesió, etc. L'Ajuntament de Barcelona i Promoció de Ciutat Vella S.A. varen presentar davant els Ministeris d'Hisenda i d'Obres Públiques, Transports i Medi Ambient el projecte de transformació mediambiental anomenat Pla Central del Raval. Aquest projecte incloïa operacions urbanístiques ja iniciades situades en l'antic eix d'afectació de la gran via que havia d'unir el carrer de Muntaner amb el Port Vell a l'altura del monument a Colom. El

Gràfic 2
Distribució de la inversió pública directa. Anys 1988-1995

Font: Ferran Brunet (1996), Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella

pressupost total presentat va ser de 3.855 milions i la subvenció de la Unió Europea arriba al 85%.

L'any 1995 es va presentar un nou projecte —regeneració ambiental de Ciutat Vella: Projecte Casc Antic— amb un pressupost total de 2.050 milions de pessetes. La Comissió Europea va elegir el projecte amb una subvenció del 80%. Inclou l'obertura de l'avinguda Francesc Cambó i la continuació dels Jardins del Casc Antic.

Si bé és significatiu que el sector públic, a través de les diverses administracions, ha esmerçat un gran volum de recursos a Ciutat Vella durant els últims anys, no és menys cert que el sector privat ha fet igualment una quantitat considerable d'inversions. Així, només en l'apartat d'activitat econòmica les inversions privades ja superen amb escreix els recursos invertits per les administracions.

La inversió privada a Ciutat Vella ha estat estimada en aquest estudi des de 1988. A tal fi, primerament hom ha partit de la diferència en la superfície dedicada a cada tipus d'activitat. Entre els estocs de moments concrets del temps se'n desprèn el volum de nova activitat a cada sector. Segonament, la valoració de la nova inversió i del manteniment s'ha fet a partir dels diferents valors del sòl, tenint en compte l'activitat a la qual aquest sòl estava destinat. Així, el valor per metre quadrat més elevat correspon als serveis, mentre que a l'altre extrem trobem el sòl industrial. El valor de la inversió en manteniment ha estat calculat tenint en compte el tipus de sòl, igual

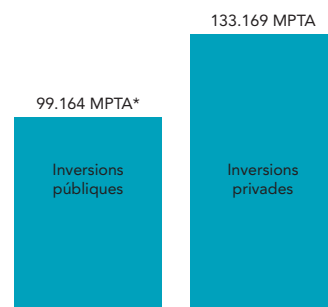
que en el cas anterior, i segons el seu horitzó funcional en el temps. Analitzada la situació de l'activitat econòmica i analitzades les inversions privades realitzades, s'han territorialitzat i distribuït per activitats.

Al conjunt de Ciutat Vella, les inversions en activitat econòmica entre 1988 i 1995 se situen en 90.260 milions de pessetes. El volum més important de recursos s'aboca als serveis i al comerç al detall. L'espectacular increment de les activitats terciàries és una tendència generalitzada a tots els barris de Ciutat Vella que s'accentua a la Barceloneta i al Casc Antic. En contraposició a aquest gran volum de recursos, la indústria pateix una desinversió força acusada. Entre 1988 i 1992 es perd molta superfície industrial. En canvi, al període 1992-1995 les superfícies industrials s'estabilitzen i, tot i que no hi ha gaire nova inversió, les inversions en manteniment de l'estoc industrial fan que no hi hagi desinversió. Pel que fa a la rehabilitació privada d'habitatges, cal remarcar la important tasca de patrocini d'edificis del patrimoni historicoartístic de Ciutat Vella.

L'eclosió de l'Oficina de Rehabilitació a finals de 1990 ha representat un augment considerable en l'activitat rehabilitadora privada al districte. El període 1988-1990 té una mitjana anual de 55 expedients i 950 habitatges anuals. Hi ha un canvi de tendència en el tipus d'obra realitzada: l'ORCV ha centrat les seves campanyes de foment a la rehabilitació d'elements comuns dels edificis. Per això, en el període 1988-90, els expe-

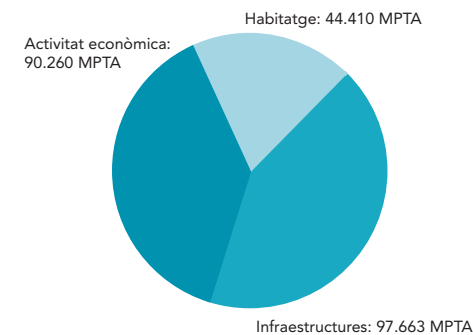
Gràfic 3
Participació pública i privada i tipus de les inversions a Ciutat Vella, 1988-1995

A. ORIGEN de les inversions

* En aquest gràfic, les inversions públiques inclouen també les subvencions a particulars (vegeu la taula 1)

B. DESTINACIÓ de les inversions

Font: Ferran Brunet (1996), *Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella*, Barcelona: Procvesa, p. 180

dients tramitats d'elements comuns suposaren el 40% del total, proporció que arriba al 70% en el període 1991-94. L'any 1995 va gaudir dels beneficis del Conveni Ajuntament-Generalitat-MOP-TMA. En 493 expedients tramitats hi hagué afectats 4.319 habitatges i locals i 3.803 milions de pressupost de les obres.

Les inversions privades destinades tant a nova activitat econòmica com a

nova edificació afegeixen un volum cada cop més acusat al ja important volum de recursos públics, que és, de fet, l'objectiu buscat des d'un principi. La gran majoria d'aquestes inversions privades corresponen a empreses i institucions, i el paper de les economies domèstiques és molt menys important quantitativament parlant, encara que des del punt de vista qualitatiu tinguin una significació cabdal. Però el fet és que les economies domèstiques no representen ni el 10% de les inversions privades totals. Al seu torn, les inversions en activitat econòmica són dominades per aquelles destinades al manteniment de l'estoc de capital, 49.572 milions, que suposen prop d'un 60% dels 90.260 milions invertits en activitat econòmica durant aquests anys.

La inversió privada ha començat progressivament a prendre el relleu a l'impuls públic inicial, i es comprova que els recursos privats han estat una part important del procés de transformació de Ciutat Vella, veient-se sobretot les diferències en el tram final del període, tot i que el manteniment de l'estoc de capital fa que en tots els casos la inversió privada superi clarament la pública. Si es té en compte que el gruix de la inversió privada no destinada al manteniment de l'estoc de capital està dedicada a la nova activitat econòmica i que aquesta nova activitat s'ha desenvolupat bàsicament en els darrers anys, podem concloure que ha estat fa poc quan el sector privat ha començat realment a prendre el relleu, encara que les dades globals ofereixin, des del principi, un avantatge clar

en el volum de recursos abocats. En conjunt, l'impacte econòmic total acumulat dels recursos aplicats, suma de l'impacte directe i l'impacte induït per les actuacions a Ciutat Vella, es xifra en 607.977 milions de pessetes.

Efectes sectorials microeconòmics de les actuacions a Ciutat Vella

La situació ocupacional de Ciutat Vella ha millorat sensiblement en els últims anys. Tot i que la població activa, i sobretot les taxes d'atur, no han tingut una evolució favorable entre 1986 i 1991, l'estimació de l'efecte que les inversions realitzades tindrà sobre el nivell d'ocupació demostrarà que la situació canvia i que la tendència es pot invertir, passant a recollir en els propers anys els fruits dels recursos abocats al districte des de l'any 1988. La millora homogènia del districte en tots els aspectes ha generat un flux de població cap a Ciutat Vella totalment nou, flux que d'altra banda és una font potencial de clients per a les noves activitats del barri.

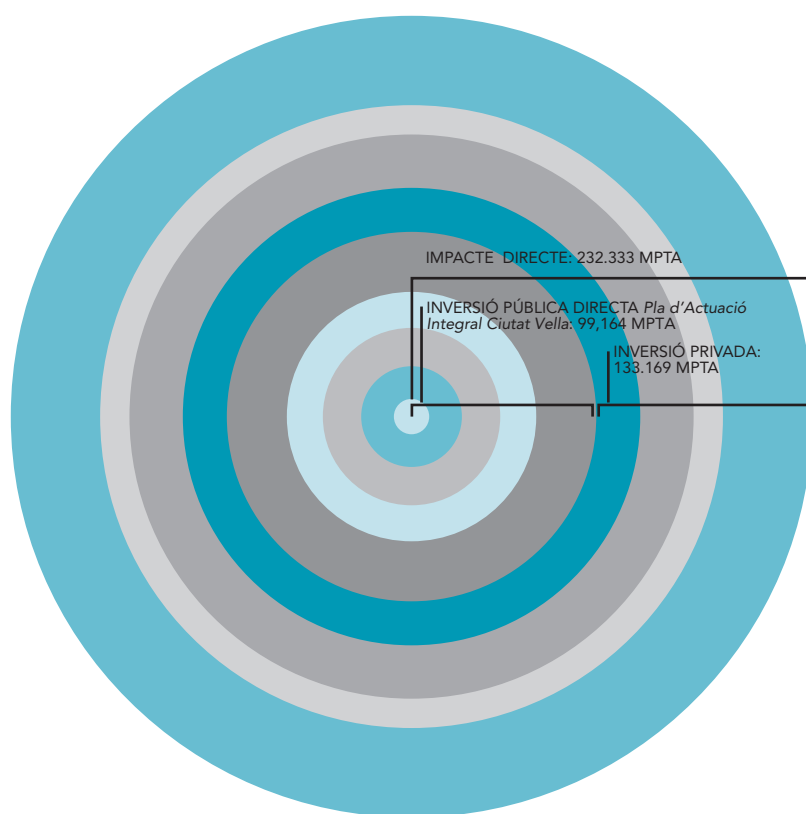
La població de Ciutat Vella pertany, en la seva gran majoria, a grups professionals amb un grau de qualificació menys elevat. De fet, al voltant del 20% de la població de Ciutat Vella té un nivell d'instrucció insuficient. És per això que en alguns casos les oportunitats que les inversions generen no poden ser aprofitades pels residents, provocant així que persones d'altres indrets de la ciutat prenguin l'avantatge de l'ocupació creada al barri. Per tant, tot i que l'efecte ocu-

pació pot ser força important, a vegades no es veurà reflectit en les dades ocupacionals corresponents al districte 1 de la ciutat de Barcelona.

Els resultats de les inversions portades a terme a Ciutat Vella sobre el nivell d'ocupació del districte en relació al volum de llocs de treball generats i als percentatges d'aquests llocs de treball permeten estimar que s'han creat més de 100.000 llocs de treball. Val a dir que ni tots aquest llocs de treball romanen permanentment en l'economia ni tampoc repercuteixen totalment per millorar la situació laboral dels residents al districte de Ciutat Vella. La creació de llocs de treball ha estat més o menys uniforme al llarg del temps, la qual cosa no vol dir que això hagi significat una millora sostinguda de la situació laboral a Ciutat Vella. De tota manera, s'han creat més de 9.000 llocs de treball permanent o, el que és el mateix, que romandran a l'economia. D'aquests nous llocs de treball, 2.000 repercuteixen en habitants de Ciutat Vella.

L'activitat immobiliària a Ciutat Vella en el període d'estudi es caracteritza per un augment gradual del pes de les promocions al districte respecte a la totalitat de la ciutat. Segons dades del Departament d'Arquitectura i de l'Habitatge de la Generalitat de Catalunya, el sostre residencial de nova edificació previst per la concessió de noves llicències d'obres l'any 1989 representava a Ciutat Vella l'1,1% de tota l'activitat immobiliària de Barcelona. El mateix indicador, l'any 1993, representa un 10,1% de l'acti-

Gràfic 4
Impacte directe de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella

Pressupost municipal de Ciutat Vella: 10.500 MPTA	Inversió privada en nou sostre: 18.189 MPTA
Inversions en infraestructures: 16.484 MPTA	Inversió privada en companyies de serveis: 16.982 MPTA
Inversió en espais públics: 22.258 MPTA	Inversió privada en rehabilitació d'habitatge i comerç: 3.862 MPTA
Inversió en habitatge públic nou: 16.790 MPTA	Inversió privada derivada de l'activitat econòmica: 90.259 MPTA
Inversió pública en equipaments: 41.940 MPTA	

Font: Ferran Brunet (1996), *Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella*, Barcelona: Procivesa, p. 178

vitat total de la ciutat. El nombre d'habitatges previstos varia, per tant, d'un total de 26 unitats l'any 1989 a 313 unitats l'any 1993. L'acumulació del procés a l'alça en la renovació del parc d'habitatges de Ciutat Vella és per tant un fet a destacar.

Els preus de l'habitatge nou a Ciutat Vella han sofert en els últims quatre anys una evolució similar als nivells de variació de la ciutat en el seu conjunt. Ara bé, Ciutat Vella parteix d'una situació l'any 1986 en la qual l'escassa activitat del mercat primari d'habitatge al districte és

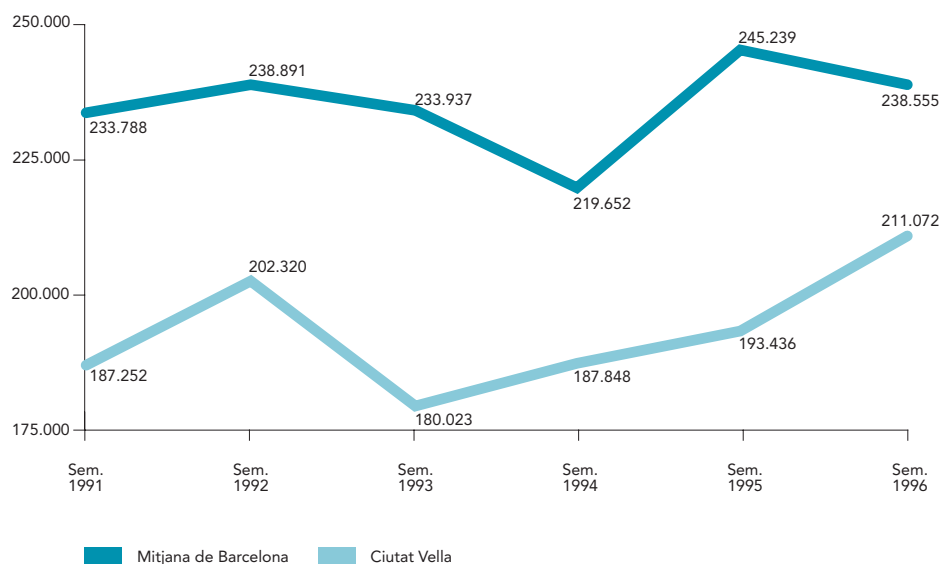
gairebé total. Això repercuteix òbviament en la inexistència d'uns preus representatius mitjans en el període 1986-90. La situació dels preus el 1991 mostra que el centre històric és el novè districte de Barcelona en el rànquing de preus d'habitatge nou. L'evolució fins al 1994 mostra un creixement el 1992 i l'estancament a la baixa en els anys següents tal i com succeeix a la resta de la ciutat. L'anàlisi de l'evolució del mercat de l'habitatge de segona mà a Ciutat Vella mostra conclusions rellevants:

1. L'evolució dels preus a Ciutat Vella mostra una clara tendència a igualar-se als preus mitjans de Barcelona.

2. La Barceloneta és el barri de Barcelona que experimenta un creixement més important en els preus en el període 1988-94: el 85,07%. La raó principal d'aquest increment sembla trobar-se en l'escassetat de sòl disponible per a l'edificació en aquest barri. Les variacions en els preus dels altres barris de Ciutat Vella creixen també per sobre de la mitjana de la ciutat.

Quant a l'activitat econòmica, Ciutat Vella disposava el 1988 de 1.226.007 m² de superfície, sent els serveis l'activitat principal, amb la meitat del total de metres quadrats. Aquesta situació és encara més acusada el 1992 i el 1994, on els serveis suposen respectivament 923.919m² i 845.676 m². En el seu conjunt, l'activitat econòmica s'incrementa a Ciutat Vella en més de 200.000 m², fins a arribar als 1.426.471 m². Més de 200.000 m² de nova activitat econòmica tenint en compte que les activitats industrials per-

Gràfic 5
Preu de l'habitatge nou. ptes/m²

Font: Ferran Brunet (1996), *Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella*. Barcelona: Procivesa, p. 207-208

den gairebé 25.000 m² i el comerç a l'engròs en perd més de 50.000. La cara oposada són els serveis, que guanyen 275.000 m². Es pot parlar, doncs, d'un intercanvi d'activitat entre la indústria (i el comerç a l'engròs, encara que d'una manera menys significativa) i els serveis.

Es tendeix cap a la terciarització de l'economia de Ciutat Vella, a causa de la tendència natural de l'activitat econòmica però també d'un elevat grau d'obsolescència del sector industrial del centre històric. El pes dels serveis dins de l'activitat econòmica en el seu conjunt es fa

progressivament més gran, i passa de representar un 47% del total a significar un 59%, havent assolit una cota màxima el 1992 amb un 62% de la superfície d'activitat.

En referència al comerç al detall, la situació al conjunt de Ciutat Vella es manté moderadament estable. En termes absoluts hi ha un increment de la superfície d'uns 25.000 m². A pesar d'aquest increment de superfície, quan es fa referència a les xifres relatives el percentatge de comerç al detall respecte al total d'activitat passa del 24 al 22%.

La transformació: la nova Ciutat Vella

Les fites assolides en relació al procés de transformació i regeneració de Ciutat Vella han estat diverses i força importants, tant des del punt de vista urbanístic com des de l'econòmic i social. Tot i així, cal no oblidar que el procés és encara incomplet per dues raons principals:

1. En primer lloc, les iniciatives portades a terme per les administracions tenen un horitzó temporal que excedeix el període de referència d'aquest estudi.

2. En segon lloc, i tot i l'esforç fins ara dut a terme, algunes variables no han pogut ser modificades o han tingut un comportament diferent al que s'esperava, donant lloc a la persistència de certs dèficits als quals encara no s'ha pogut donar una solució definitiva.

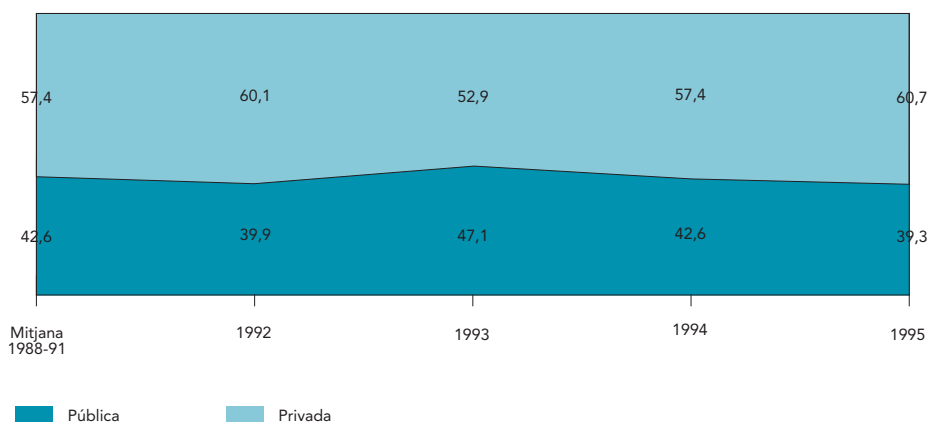
D'entre les moltes fites assolides a Ciutat Vella, destaquen les següents:

Taula 3
Periodització de l'impacte econòmic de les actuacions a Ciutat Vella

MPTA	1988-91	1992	1993	1994	1995	Total
Impacte directe	92.947	42.241	31.348	34.129	31.668	232.333
Inversió directa	92.735	42.100	31.201	33.889	30.718	230.643
Pública	39.467	16.798	14.688	14.446	12.075	97.474
Privada	53.268	25.302	16.513	19.443	18.644	133.170
Subvencions	212	141	147	240	950	1.690
Impacte induït	153.596	69.803	51.803	56.398	52.332	383.932
Impacte total	246.543	112.044	83.151	90.527	84.000	616.265

Font: Ferran Brunet (1996). *Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella*. Barcelona: Procivesa, p. 241.

Gràfic 6
Participació majoritària i creixent de les inversions privades en la renovació de Ciutat Vella (en %)

Taula 4
Territorialització per barris de Ciutat Vella de les inversions públiques i privades

Inversions directes acumulades en el període 1988-1995, en MPTA	Públiques Privades	
	Públiques	Privades
Barceloneta	18.284	17.013
Casc Antic	13.496	30.170
Gòtic	9.208	22.888
Raval	27.429	15.037
Inversions generals o no territorialitzables	30.747	48.061
Total	99.164	133.169

Font: Ferran Brunet (1996). *Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella*. Barcelona: Procivesa, p. 155-161 i 168.

- *Millora de les infraestructures.* Aquesta millora es veu bàsicament reflectida en les noves rondes, que encara que no varen ser pensades amb l'objectiu de millorar específicament les comunicacions de Ciutat Vella, sinó com una actuació beneficiosa per a la ciutat en conjunt, han tingut un efecte altament positiu sobre el centre històric, fent-lo molt més accessible.

- *Millora dels equipaments de ciutat i de barri.* Ha estat una de les millores més visibles i significatives. L'aparició del Museu d'Art Contemporani de Barcelona, el Centre de Cultura Contemporània, el Pati Llimona, el Frontó Colom, la Universitat Pompeu Fabra, les millores en la plaça de Catalunya, el procés de transformació del Port Vell, la regeneració del passeig marítim a la Barceloneta o el condicionament de les platges són alguns dels exemples de com Ciutat Vella ha guanyat en equipaments de ciutat.

Per altra banda, s'han guanyat un apreciable nombre d'equipaments de barri (espais públics, zones verdes o noves places). Igualment, s'ha dut a terme una important tasca de reforma de vials (pavimentació, etc.) i també de condicionament i rehabilitació de façanes (aquest últim aspecte en el marc de la Campanya de Millora de Paisatge Urbà). En definitiva, aquest és un dels aspectes més destacats de la transformació de Ciutat Vella, que ha permès convertir el barri en un lloc molt més atractiu com a espai ciutadà i àdhuc residencial.

- *Millora de l'estructura urbanística de Ciutat Vella.* El cor del districte és territori de carrers estrets i entrelligats, poc lluminós, urbanísticament desordenat. Aquestes disfuncionalitats han estat resoltes parcialment amb els processos d'esponjament duts a terme. L'aprofitament dels enderrocs d'edificis a causa del seu mal estat o la seva afectació urbanís-

tica ha donat lloc a tot un seguit de nous espais ciutadans, dels quals Ciutat Vella tenia una gran escassetat. Aquests canvis tenen com a conseqüència un increment de l'atractiu del barri com a espai residencial i de consum, a la vegada que possibiliten oportunitats de lleure que abans no existien, amb tots els beneficis socioeconòmics derivats que això comporta.

- *Limitació de les activitats delictives i/o marginals.* Ciutat Vella s'havia convertit en el barri de les activitats il·legals. Drogodependència, prostitució i delinqüència eren habituals en diversos indrets del centre històric. Tot i que aquests problemes eren més aguts en determinades zones, la percepció del ciutadà era que Ciutat Vella era l'espai amb un grau més alt d'inseguretat ciutadana. A més, la degradació del barri atreia com a residents a persones en situació no regular. Amb voluntat de remeiar aquests problemes es va engegar

una acció coordinada entre les forces d'ordre públic. La progressiva desaparició de locals dedicats a activitats marginals incidí positivament en la limitació de la delinqüència. Per altra banda, la lluita contra la venda i consum de drogues va aconseguir que els carrers siguin més segurs i n'hagi millorat apreciablement la imatge. Tot i que les fites assolides en relació a aquest aspecte han estat molt remarcables, ens trobem davant un problema que és força important i que, per tant, encara no ha estat possible d'eradicar-ne totalment la gravetat. Finalment, els índex de victimització de Ciutat Vella han assolit valors semblants a la mitjana de Barcelona.

• *Millores significatives en l'habitatge, amb nou habitatge i amb rehabilitació d'un parc d'habitatges molt deteriorat.* En aquest cas, tant les companyies de serveis com també les economies domèstiques han fet un esforç important per tal de condicionar i modernitzar el parc d'habitatges de Ciutat Vella. Les subvencions i la gestió i coordinació de les obres per part de l'Oficina de Rehabilitació Ciutat Vella han estat un suport fonamental per a la iniciativa privada, que ha dut a terme un alt nombre de rehabilitacions, les quals han suposat un apreciable increment del valor i la qualitat de l'habitatge a Ciutat Vella. Val a dir igualment que aquestes millores en l'habitatge no s'haguessin produït, o potser no s'haguessin iniciat, sense la millora general de l'estructura del barri, tant des del punt de vista urbanístic com des de l'econòmic i social.

• *Implantació d'activitats regeneradores de la imatge del barri.* Un dels canvis més significatius de Ciutat Vella es refereix a la seva imatge. La substitució d'activitats marginals per d'altres amb un elevat grau de reconeixement social ha estat una de les claus del canvi en la percepció ciutadana de Ciutat Vella. La implantació de la Universitat Pompeu Fabra en un emplaçament que havia estat un dels més conflictius de la ciutat és un bon exemple per confirmar aquest extrem. Altres actuacions molt importants a aquest nivell han estat la creació del (Museu d'Art Contemporani de Barcelona MACBA) o la futura ubicació de la Universitat Ramon Llull en un indret molt proper a l'entorn del museu.

• *Alt nivell d'inversió privada, sobretot encaminada a les noves activitats de serveis.* La nova situació de Ciutat Vella ha exercit de motor per a la implantació de moltes noves activitats al barri, així com per consolidar-ne d'altres que ja existien. La inversió privada durant aquests anys ha estat molt notable, sobretot pel que fa a les activitats de serveis. Com altres espais econòmics de la ciutat, Ciutat Vella ha terciaritzat la seva economia d'una manera considerable. Això implica la pèrdua de metres quadrats industrials i de comerç a l'engròs en favor d'un recuperat comerç al detall que ha convertit el barri en lloc habitual de compres de la ciutat i, sobretot, en el principal espai lúdic i de serveis de Barcelona. La transformació del Port Vell i dels indrets més propers al mar de la Barceloneta han convertit aquesta zona

en una important font d'ingressos per a Ciutat Vella. Però no tan sols la nova activitat econòmica ha estat protagonista destacada de la transformació de Ciutat Vella, sinó que el manteniment, i en molts casos la reconversió, de l'activitat econòmica ja existent ha estat també un dels puntals de la renovació de l'estructura econòmica del barri.

• *Difusió, conservació, ampliació i millor aprofitament turístic del patrimoni cultural i històric de Ciutat Vella.* En millorar l'entorn urbà, el centre històric ha augmentat apreciablement el seu poder d'atracció turística. La nova oferta cultural, la forta presència institucional i la potenciació del patrimoni cultural i històric de Ciutat Vella ha fet que es converteixi de nou en un espai molt visitat ja no tan sols pels turistes sinó pels propis ciutadans de Barcelona, que han recuperat l'interès pel centre de la seva ciutat. Les campanyes de promoció de Ciutat Vella o les iniciatives de les administracions per resaltar edificis o indrets singularment destacats (com la Campanya per a la Millora del Paisatge Urbà de l'Ajuntament de Barcelona) han permès d'atraure un gran nombre de visitants, que han derivat en l'afavoriment induït de l'activitat econòmica del barri. En tota aquesta situació ha tingut un paper determinant l'eradicació majoritària de les activitats marginals.

• *Millora de la percepció col·lectiva del barri.* Ens hem referit en algun dels apartats anteriors a aquests guanys en la imatge del barri des del punt de vista de la percepció dels ciutadans. Aquests can-

Requadre 2 Principals conclusions sobre les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella

Raons de la degradació dels centres històrics de les ciutats	Disfuncionalitat en relació a la industrialització i la urbanització contemporànies: la competència dels eixamples i de les rodalies Elevat cost de les actuacions de reforma i retrocés de les inversions Diversitat dels models d'actuació i exemples d'altres ciutats
El deute històric de Barcelona en relació a Ciutat Vella	Una síntesi: la insuficiència d'inversions La disfuncionalitat i la redefinició de les funcions de Ciutat Vella en relació a la resta del sistema urbà i social L'especificitat del centre de Barcelona: no especialització d'usos Objectius urbanístics, socials i econòmics de les actuacions a Ciutat Vella
Les formes d'actuació de l'Ajuntament i Procivesa: el model Ciutat Vella	Acord interinstitucional Consens i participació veïnal Cofinançament Economia mixta Òrgans especials de gestió Temporalitat
Les inversions a Ciutat Vella, 1985-1995	Inversions públiques per 99.164 MPTA: gran esforç col·lectiu, el desencadenament dels canvis i el desllorigador de la degradació Inversions privades per 133.169 MPTA: el sector privat ja ha pres el relleu al sector públic en les inversions Impacte global i macroeconòmic de les inversions
Efectes sectorials i microeconòmics de les actuacions a Ciutat Vella	El mercat de treball: efecte ocupació i disminució de líatur Activitat immobiliària: intens dinamisme del mercat de l'habitatge Revitalització del comerç
Impacte sobre Ciutat Vella de les actuacions a la resta de Barcelona	Noves Rondes de Barcelona: màxima centralitat metropolitana Renovació de la façana marítima de la ciutat: nou focus d'atracció al Sud i integració de la Barceloneta Entorns de la plaça Catalunya: renovació comercial Inversions en transport públic: capital social i accessibilitat
La recuperació: la nova Ciutat Vella	Comerç: recuperació de la màxima centralitat Cultura: accentuació del caràcter cultural i històric de Ciutat Vella Ensenyament universitari un pas de gegant

Font: Ferran Brunet (1996). *Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella*. Barcelona: Procivesa

vis han estat aconseguits a partir de la difusió de les transformacions que s'anaven produint i també per l'experiència derivada d'aquesta difusió. Poc a poc, els barcelonins, i en major mesura els habitants de Ciutat Vella, s'han anat adonant que el centre històric estava canviant i que cada cop s'apropava més a l'entorn

cultural i lúdic que havia de ser. Potser aquest ha estat un dels canvis més difícils que s'han assolit en la transformació de Ciutat Vella, ja que a més de la informació calia la convicció que les coses començaven a ser d'una altra manera. En aquest aspecte ha tingut una importància decisiva la iniciativa privada i en par-

ticular la nova activitat econòmica, que ha atret la població perquè comprovés que el canvi s'havia produït.

• *Acord interinstitucional i acció coordinada per un projecte global*. Tot i que Ciutat Vella ha experimentat el benefici de l'entesa entre les diverses administracions per tal de transformar i regenerar el barri, aquest és un aspecte que pot tenir beneficis més enllà de l'entorn que ens ocupa. El fet que l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat de Catalunya, com a organismes principals, creessin certs instruments de gestió comuna per tal d'afrontar les actuacions, i actuessin coordinadament, és un model que pot esdevenir útil en el futur, ja no tan sols per a Ciutat Vella sinó per a altres indrets de la ciutat o de Catalunya.

• *Economia mixta: acord entre els agents públics i el sector privat*. Més enllà, la intervenció de l'economia privada implica tota una sèrie de factors relacionats amb la rendibilitat econòmica del projecte que garanteix que el procés de millora del barri, a més de tenir en compte els aspectes socials i urbanístics, d'altra banda importantíssims, tindrà com un dels objectius bàsics aconseguir que tot el procés sigui econòmicament viable i que conclueixi en una estructura productiva millorada, més eficient i equilibrada, que s'adapti a les noves necessitats del mercat tenint present quines són les principals potencialitats de Ciutat Vella.

Correu electrònic: fbrunet@volcano.uab.es
Camps claus de recerca:

Keywords: urban renovation / urban economy / Barcelona
UNESCO codes: 531212/530902/ 530907
J. E. L. classification system: 423/ 613/941

LA SALUT A CIUTAT VELLA

M. ISABEL PASARÍN, CARMÉ BORRELL, M. TERESA BRUGAL, HERNANDO GALDÓS-TANGÜIS, PATRICIA G. DE OLALLA,
HELENA PAÑELLA
Institut Municipal de la Salut

Introducció

El coneixement i seguiment de la salut d'una població és altament profitós. La seva utilitat va des del coneixement de problemes emergents al seguiment de problemes amb important impacte en la població, i serveix també per conèixer i analitzar la diferent distribució de les malalties dins de grans poblacions.

En els darrers anys, diversos estudis fets a la ciutat de Barcelona han constatat allò que també s'ha vist en altres grans ciutats del món occidental: l'estat de salut de grups i poblacions menys afavorits socioeconòmicament és pitjor que l'estat de salut de poblacions més afavorides.^{1,2,3,4,5,6}

El coneixement de la situació ha estat una eina important en la presa de decisions sobre reordenació i distribució de recursos a la ciutat, com per exemple la posada en marxa del programa de salut maternoinfantil a Ciutat Vella durant la segona part dels anys vuitanta,^{7,8} així com el programa de control i tractament de tuberculosi en indigents,⁹ o la prioritzaació de la reforma de l'atenció primària de salut.¹⁰

Per conèixer l'estat de salut d'una població, en aquest cas de la població resident al districte de Ciutat Vella, és necessari disposar de la informació que faci referència al conjunt de la població. L'objectiu d'aquest treball és el de descriure l'estat de salut de la població del districte i dels seus barris i àrees bàsiques de salut a través de la informació de població disponible actualment.

Metodologia

Àrees estudiades

Ciutat Vella, com la resta de districtes i de poblacions grans —segons dades del Padró de 1996 té 83.829 persones— s'ha de suposar que no és un districte homogeni i, per tant, convé analitzar-ne la informació en unitats geogràfiques més petites dins del districte. És per això que en aquest treball es va analitzar la informació de salut en les àrees bàsiques de salut (ABS) del districte. Les ABS són les unitats territorials elementals definides a la Llei d'ordenació sanitària de Catalunya,¹¹ delimitades segons factors geogràfics, demogràfics, socials, epidemiològics i de comunicació homogenis que compten com a mínim amb un centre d'atenció primària de salut. A Ciutat Vella hi ha cinc ABS, tal com es mostra en la figura 1. Totes les ABS coincideixen, en aquest cas, amb la delimitació del barri, excepte el barri del Raval, que conté dues ABS (ABS 1D o Raval Sud y ABS 1E o Raval Nord). La seva població oscil·la des de 13.845 (ABS 1C) a 20.132 habitants (ABS 1D), segons dades del Padró de 1996.

Segons la disponibilitat de la informació, alguns indicadors es presentaran per barris: Barceloneta, Parc, Gòtic i Raval.

El fet d'utilitzar àrees geogràfiques petites fa que en moltes ocasions els efectius trobats de cada àrea siguin molt petits i, per tant, els indicadors derivats tinguin molta variabilitat; per tal de solu-

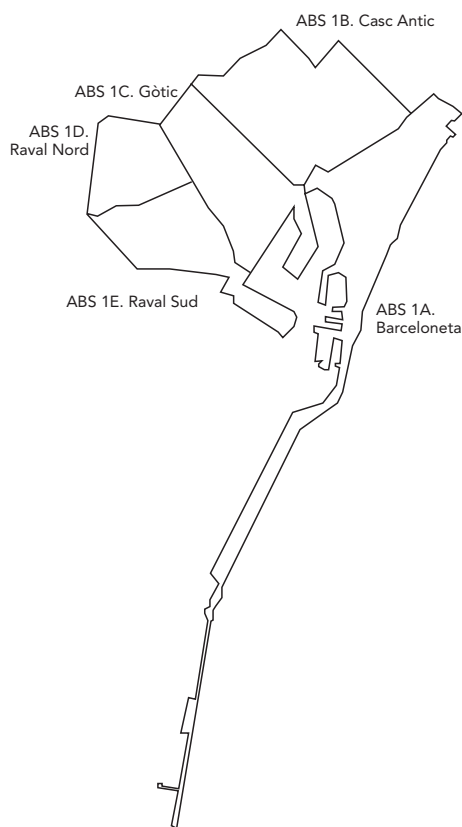
cionar (compensar) aquest fet es va analitzar informació agregada de diversos anys, segons els indicadors analitzats.

Fons d'informació

Les fonts d'informació utilitzades han estat el Padró municipal d'habitants de 1996 per als indicadors sociodemogràfics, i els registres de naixements i de mortalitat del quinquenni 1991-95 i el registre de malalties de declaració obligatòria dels anys 1989-1996, excepte en

1. Borrell C, Plasència A, Pasarín I, Ortún V. Widening social inequalities in mortality: the case of a southern European city. *J Epidemiol Comm Health*, 1997; 51 (6).
2. Pasarín MI, Borrell C, Plasència A, G. de Olalla P, Galdós-Tangüis H, Brugal MT. Les desigualtats socials en salut a Barcelona. *Barcelona Societat*, 1997; 7, 45-54.
3. Borrell C, Arias A. Socio-economic factors and mortality in urban settings: the case of Barcelona (Spain). *J Epidemiol Comm Health* 1995; 49: 460-465.
4. Carstairs V, Morris R. *Deprivation and Health in Scotland*. Aberdeen University Press. Aberdeen 1991.
5. Black D, Morris J, Smith C, Townsend P. *The Black Report*. En: Townsend O, Davidson N, Whitehead M. *Inequalities in Health: The Black Report and Health Divide*. London: Penguin Books, 1988.
6. Borrell i Thió C. Les desigualtats socials en la salut. Revisió de la bibliografia. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal de Salut Pública, 1998.
7. Díez E, Torrentó R. El programa maternoinfantil de Ciutat Vella. Intervenció comunitària en una zona urbana deprimida. En: *Programas de Prevención e Intervención Comunitaria*. Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias, 1993; 129-158.
8. Díez E, et al. Desigualdades en salud maternoinfantil: impacto de una intervención. *Gaceta Sanitaria*, 1995; 49: 224-231.
9. Díez E, et al. Evaluación de una intervención sociosanitaria en tuberculosos indigentes. *Tubercle and Lung Disease*, 1996.
10. Villalbí JR, Guarga A, Pasarín MI, Gil M, Borrell C. Corregir las desigualdades sociales en salud: la reforma de la atención primaria como estrategia. *Atención Primaria*, 1998; 21:95-106.
11. Comunitat Autònoma de Catalunya. Llei 15/1990, de 15 de juliol, d'Ordenació Sanitària. BOE núm. 197, 17 d'agost de 1990.

Figura 1
Àrees bàsiques de salut del districte de Ciutat Vella

el cas de la sida i la tuberculosi que, atès el major nombre d'efectius, s'utilitza el de l'any 1995.

Indicadors

Els indicadors sociodemogràfics analitzats han estat el percentatge de persones majors de 64 anys de cada una de les àrees d'estudi i el percentatge de persones més grans de 74 anys que viuen soles.

S'ha analitzat també el percentatge de persones amb instrucció insuficient, incloent-hi les persones de 16 i més anys que en el padró de 1996 es van declarar analfabetes o amb estudis primaris incomplets.

A Barcelona disposem de l'Índex de capacitat econòmica familiar (ICEF), que fa una aproximació a la riquesa/pobresa d'una àrea geogràfica. El valor de la ciutat se situa en 100; àrees amb ICEF més gran de 100 s'entén que són àrees més riques que el conjunt de la ciutat i àrees amb ICEF menor de 100 són àrees més pobres. L'ICEF està construït amb informació de la segona meitat dels anys vuitanta.¹²

Els indicadors sobre salut maternoinfantil utilitzats han estat la taxa de natalitat (nascuts per 1.000 habitants), la taxa de fecunditat (naixements en dones entre 15 i 49 anys per 1.000 dones d'aquest grup d'edat), taxa de fecunditat en dones entre 15 i 19 anys, percentatge de nascuts de parts simples amb baix pes en néixer (menor de 2.500 grams), percentatge de nascuts de parts simples prematurs (menys de 37 setmanes de gestació) i percentatge de parts en hospitals de la xarxa hospitalària d'utilització pública (XHUP).

Com a indicadors de morbiditat s'han utilitzat les taxes d'incidència mitjana anual per 100.000 habitants, estandaritzades per edat, de les següents malalties de declaració obligatòria: hepatitis A, hepatitis B, malaltia meningocòccica i paludisme. Per a la sida i la tuberculosi es van calcular les taxes d'incidència específiques entre 15 i 64 anys.

Els indicadors de mortalitat analitzats són l'esperança de vida en néixer, calculada segons el mètode de la taula de vida,¹³ la raó de mortalitat comparativa (RMC) i la raó d'anys potencials de vida perduts (RAPVP) per a totes les causes. Aquestes dos darrers indicadors serveixen per comparar la mortalitat d'una àrea respecte al conjunt de la ciutat de Barcelona. La RMC analitza les diferències pel conjunt de mortalitat i la RAPVP fa referència a la mortalitat prematura ja que té en compte la mortalitat que es produeix en persones d'entre 1 i 70 anys.¹⁴ En tots dos casos, el valor del conjunt de la ciutat és 100; valors superiors a 100 indiquen una major mortalitat i valors inferiors indiquen menor mortalitat. També es descriuen les principals causes de mortalitat. Per a la valoració de l'evolució de la mortalitat en els darrers anys, s'analitzen les taxes de mortalitat estandaritzades per edat del període 1984-1995, agregant de dos en dos els anys per tal d'augmentar l'estabilitat de l'indicador.

Tots els indicadors de morbiditat i de mortalitat estan estandaritzats per edat, tècnica mitjançant la qual es minimitza l'efecte que les diferents estructures d'edat de diferents poblacions pot tenir sobre l'efecte estudiat. El mètode

12. Aluja T, Ventura A, Càrcer C. Índex de capacitat econòmica familiar a la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona. Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona. Barcelona, 1991.

13. Shyock HS, Siegel JS. The Methods and Materials of Demography. Academic Press Inc. New York 1976.

14. Romedeer JM, McWhinnie JR. Potential years of life lost between ages 1 and 70: an indicator of premature mortality for health planning. Int J Epidemiol 1977; 6:143-151.

d'estandardització ha estat en tots els casos el mètode directe.¹⁵

Resultats

En les taules 1-3 es presenten tots els indicadors que es comenten en aquest article, i es pot trobar informació més exhaustiva en el darrer capítol de l'informe de salut de la ciutat de l'any 1996.¹⁶

Característiques sociodemogràfiques

Hi ha algunes característiques sociodemogràfiques que tenen una repercussió important en la salut d'una població i en les seves necessitats en salut. L'estructura d'edat, en concret la contribució de les persones en edats més grans, influeix en la prevalença de trastorns crònics i patologies degeneratives relacionades amb

l'edat, i per tant en les necessitats i ús de serveis sanitaris que en fa la població. Ciutat Vella és un districte amb una proporció de persones majors de 64 anys (28%) més gran que la del conjunt de la ciutat (21%). El rang entre les ABS del districte oscil·la entre el 26,4% a l'ABS 1D (Raval Sud) i el 29,6% a l'ABS 1E (Raval Nord). Una altra mesura de necessitat és la quantitat de persones més grans que viuen soles. A Ciutat Vella hi ha 3.788 persones més grans de 74 anys que viuen soles, que representen el 35,9% del total de majors de 74 anys. Aquest índex de solitud és més alt que el del conjunt de la ciutat, que és del 27% (taula 1).

Totes les ABS de Ciutat Vella tenen un ICEF inferior a 100, variant des de 76,4 a l'ABS 1C (Gòtic) fins a 51,7 a l'ABS 1D (Raval Sud). Tots aquests valors són indicatius de pobresa.

Salut maternoinfantil

L'ABS 1D (Raval Sud) té la taxa de natalitat més alta del districte, amb 8,22 nascuts per 1.000 habitants. La taxa de fecunditat de totes les ABS del districte és més alta que la del conjunt de Barcelona, i és també l'ABS 1D la que presenta les xifres més altes (43,7 naixements per 1.000 dones entre 15 i 49 anys)(taula 1).

L'embaràs durant l'adolescència és un esdeveniment que cada vegada més s'intenta evitar, principalment pels riscs que pot representar per al desenvolupament psicossocial tant de la mare molt jove com de l'infant. El districte de Ciutat

15. Rué M, Borrell C. Los métodos de estandarización de tasas. Revisión en Salud Pública 1993; 3:263-295.

16. Borrell C et al. La salut a Barcelona 1996. Monografia editada per l'Institut Municipal de Salut Pública. Barcelona, 1998.

Taula 1
Indicadors sociodemogràfics i de salut maternoinfantil de les àrees bàsiques de salut del districte de Ciutat Vella i de Barcelona, 1996

	ABS 1A Barceloneta	ABS 1B Casc Antic	ABS 1C Gòtic	ABS 1D Raval Sud	ABS 1E Raval Nord	Ciutat Vella	Barcelona
Indicadors sociodemogràfics*							
Majors de 64 anys (%)	27,5	27,7	28,6	26,4	29,6	27,9	20,7
Total de majors de 74 anys	1.725	2.580	1.843	2.249	2.142	10.539	131.262
Majors de 74 anys que viuen sols	626 (36,3%)	961 (37,2%)	608 (33%)	788 (35%)	805 (37,6%)	3.788 (35,9)	34.890 (26,6%)
Instrucció insuficient (%)	28,8	21,4	19,2	28,7	23,4	24,2	15,8
Índex de capacitat econòmica familiar (ICEF)	58	67,4	76,4	51,7	62,2	62,7	100
Indicadors de salut maternoinfantil **							
Taxa de natalitat (per 1.000)	7,3	6,7	6,9	8,2	7,2	7,3	7,7
Taxa de fecunditat (per 1.000)	35,4	32,1	33,8	43,7	36,1	36,2	31,0
Taxa de fecunditat entre 15-19 anys (per 1.000)	9,9	8,4	8,3	24,7	12,5	13,1	3,2
Naixements en hospitals públics (%)	70,6	60,5	64,3	78,8	67,9	68,9	38,5
% baix pes en néixer	5,8	5,3	5,9	5,2	7,3	6,0	4,8
% nascuts prematurs	3,9	3,5	4,2	6,0	2,9	4,3	4,0

* Font: Padró municipal d'habitants 1996

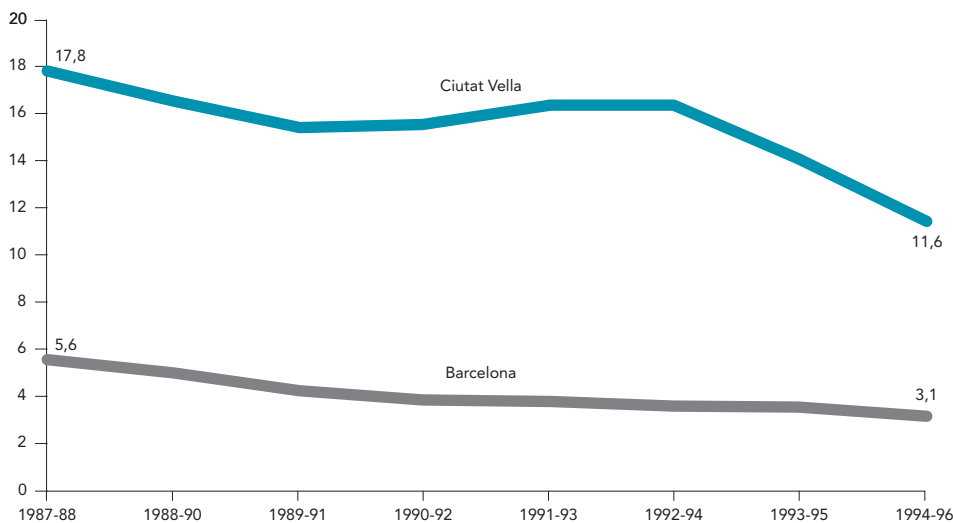
** Període 1991-95

Vella presenta una taxa de naixements en noies entre 15 i 19 anys de 13,1 per 1.000; és, per tant, quatre vegades més gran que en el conjunt de la ciutat. Dins el districte

és l'ABS 1D (Raval Sud) la que destaca respecte a la resta d'ABS, amb una taxa de 24,7 embarassos per 1.000 dones entre 15 i 19 anys.

En els darrers anys hi ha un decrement constant en la taxa de naixements en dones entre 15 i 19 anys (figura 2), tant a Ciutat Vella com al conjunt de la ciutat de Barcelona.

Figura 2
Evolució de la taxa de naixements en dones entre 15 i 19 anys (taxa per 1.000) al districte de Ciutat Vella i a la ciutat de Barcelona

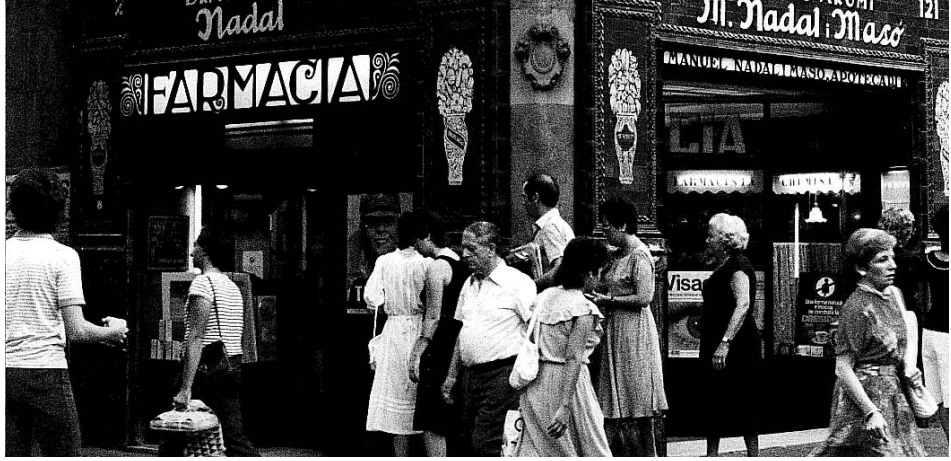
Dos indicadors disponibles referents a la salut del nou-nat en el moment de néixer, així com reflex de l'evolució i l'atenció de l'embaràs, són el baix pes en néixer i la prematuritat. A Ciutat Vella, la proporció de nascuts amb baix pes en néixer és lleugerament superior que en el conjunt de Barcelona (4,8%), ja que entre les cinc ABS del districte oscil·la entre 5,2 i 7,3%. La prematuritat és en algunes ABS fins i tot inferior que en el conjunt de la ciutat (4%), destacant únicament l'ABS 1D (Raval Sud) on en el període 1991-95 es produïren un 6% de parts prematurs.

A Barcelona, el 38,5% dels parts del període 1991-95 van ser atesos en hospi-

Taula 2
Incidència de les principals malalties de declaració obligatòria a Ciutat Vella i a Barcelona ciutat (taxa d'incidència mitjana anual i número de casos)

		ABS 1A Barceloneta	ABS 1B Casc Antic	ABS 1C Gòtic	ABS 1D Raval Sud	ABS 1E Raval Nord	Ciutat Vella	Barcelona
Sida	homes	213,1 (11)	160,5 (11)	326,7 (16)	429,7 (29)	231,3 (12)	273,8 (79)	87,4 (478)
	dones	38,9 (2)	57,3 (4)	104,5 (5)	133,2 (8)	56,4 (3)	77,9 (22)	34,6 (199)
Tuberculosi	homes	387,4 (20)	437,7 (30)	551,2 (27)	651,9 (44)	366,3 (19)	485,3 (140)	94,0 (514)
	dones	97,2 (5)	171,9 (12)	209,0 (10)	183,2 (11)	75,2 (4)	148,8 (42)	34,6 (199)
Hepatitis A	homes	18,5 (10)	7,4 (5)	25,1 (11)	18,5 (12)	21,6 (10)	17,5 (48)	10,4 (644)
	dones	15,6 (8)	13,1 (10)	13,2 (7)	19,7 (13)	14,8 (8)	15,9 (47)	6,8 (473)
Hepatitis B	homes	6,7 (4)	1,2 (1)	7,5 (4)	12,1 (9)	1,3 (1)	5,8 (19)	5,0 (312)
	dones	2,2 (1)	3,9 (3)	2,2 (1)	6,0 (4)	14,8 (8)	3,3 (10)	1,5 (107)
Mal. meningocòccica	homes	3,1 (2)	8,0 (5)	4,5 (2)	9,6 (7)	2,2 (1)	5,9 (17)	4,2 (262)
	dones	5,8 (4)	10,1 (7)	2,4 (1)	8,2 (6)	2,2 (1)	6,3 (19)	3,3 (228)
Paludisme	homes	1,6 (1)	10,7 (8)	40,3 (21)	13,0 (9)	13,0 (7)	15,3 (47)	3,7 (49)
	dones		9,3 (8)	7,4 (4)		4,3 (2)	4,5 (15)	2,3 (185)

Nota: per a la sida i la tuberculosi s'ha calculat la taxa específica del grup de 15 a 64 anys, de l'any 1995; per a la resta s'ha calculat la taxa estandarditzada per edat de les dades agrupades dels anys 1989-95

tals de la xarxa hospitalària d'utilització pública. A Ciutat Vella varen ser el 69%, i la major proporció (79%) es dona a l'ABS 1D (Raval Sud).

Morbiditat

La informació de què es disposa sobre la morbiditat de la població queda circumscriu a les malalties que són de declaració obligatòria i nominal, és a dir, aquelles que s'han de declarar. Atès que una part d'aquestes malalties tenen freqüència molt baixa, només es farà esment d'aquelles en què el nombre d'efectius dona certa consistència als indicadors. Per aquesta raó s'ha fet una agregació dels anys, i s'aporta el nombre de casos a què es fa referència, a més de la taxa d'incidència mitjana anual.

La sida i la tuberculosi són dues malalties sotmeses a vigilància epidemiològica activa. Les ABS de Ciutat Vella presenten entre 2 i 5 vegades més de freqüència de sida en els homes que en el conjunt de la ciutat, i entre 2 i 7 vegades més en les dones. La tuberculosi també és més freqüent a Ciutat Vella, de 4 a 7 vegades més en els homes i de 2,3 a 6 vegades més en les dones.

En la figura 3 es mostra l'evolució de la incidència de la sida en el districte de Ciutat Vella i els seus barris, on es confirma la tendència a la disminució, excepte en el barri del Raval.¹⁷

17. García de Olalla P, Caylà JA, Jansà JM, Galdós-Tangüis H, Brugal MT, Pañella H, Maldonado R. SIDA a Barcelona. Vigilància epidemiològica, n. 38. Institut Municipal de Salut Pública. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 1988.

Figura 3
Evolució de la taxa d'incidència acumulada de sida segons el barri de residència, període 1981-1997

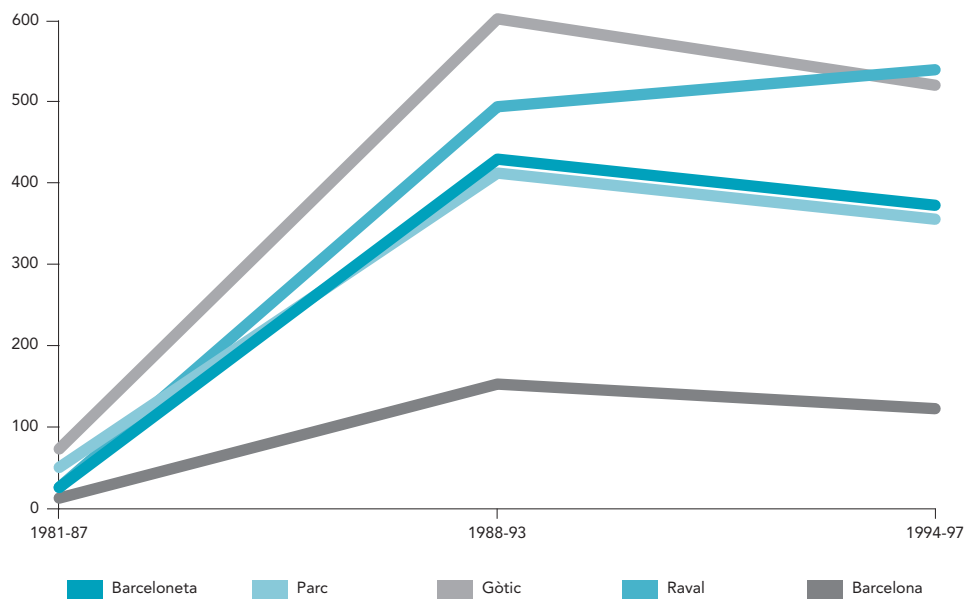

Figura 4
Evolució de la taxa d'incidència per 100.000 habitants de la tuberculosi al districte de Ciutat Vella i a Barcelona, període 1991-96

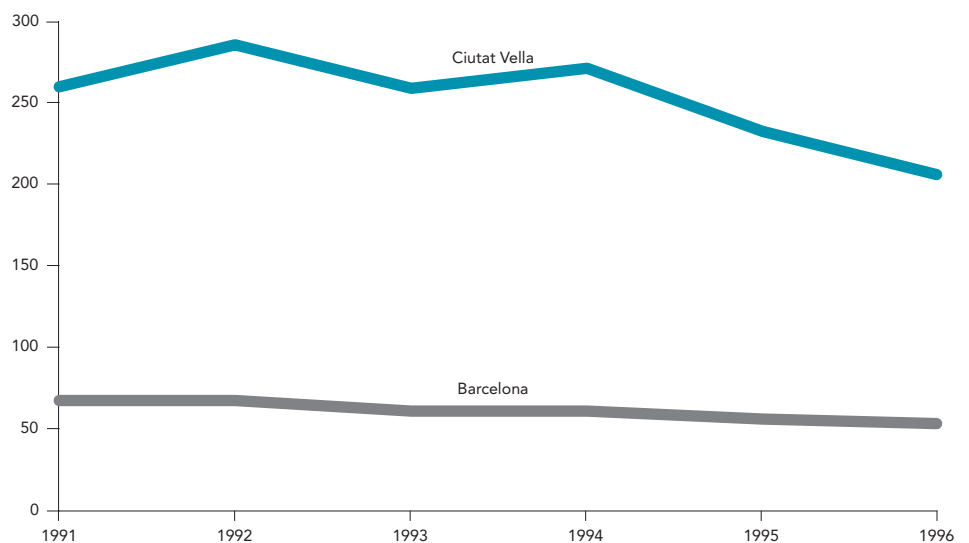

Figura 5
Esperança de vida en néixer a Ciutat Vella, 1991-95

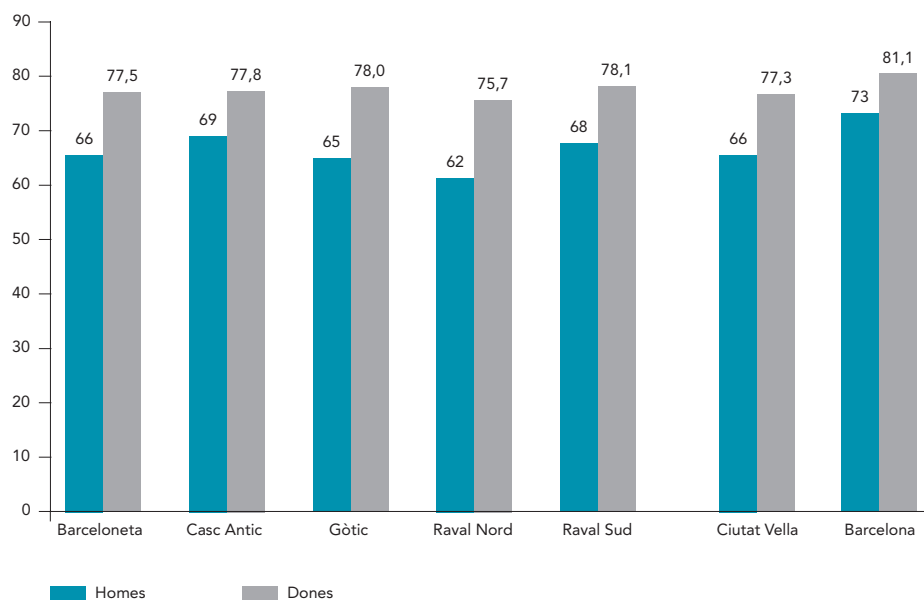
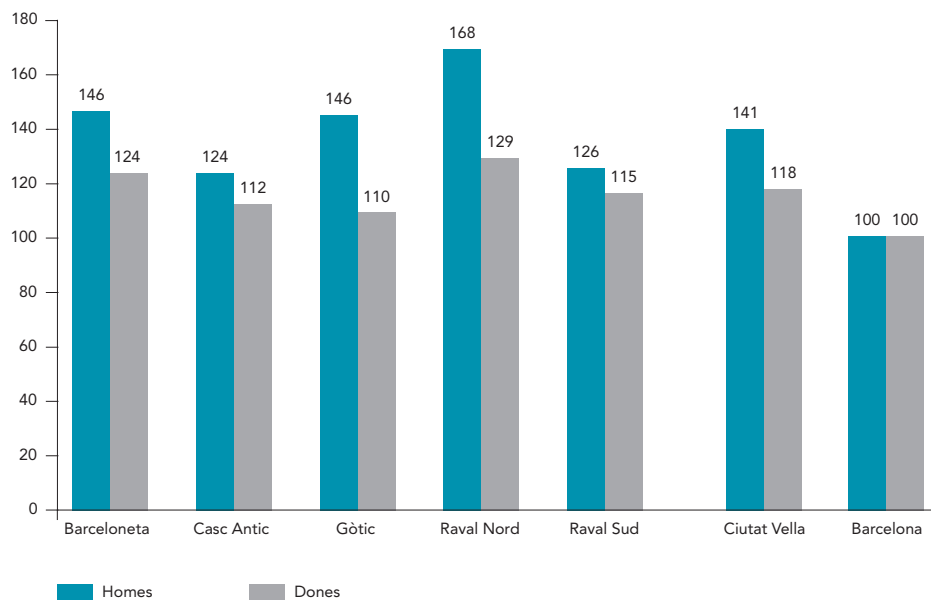

Figura 6
Raó de mortalitat comparativa a les ABS del districte de Ciutat Vella, 1991-95

L'evolució de la tuberculosi al districte de Ciutat Vella ha estat positiva en els darrers anys, en el sentit que ha disminuït la seva incidència (figura 4), i tot i continuar tenint les taxes més altes de la ciutat, la devallada ha estat més gran que al conjunt de la ciutat.¹⁸

De la resta de malalties de declaració obligatòria destaca l'hepatitis A, amb taxes que estan al voltant del doble de la ciutat i de la resta de malalties, on el nombre de casos és menor i, per tant, els indicadors tenen més variabilitat; únicament ressaltem l'ABS 1C (Gòtic) amb taxes de paludisme en els homes bastant elevades en comparació amb al resta de la ciutat. Aquesta malaltia és una malaltia importada i associada, per tant, a la immigració.

No s'observa excés de malalties vacunables (xarampió, rubèola, etc.) ni d'hepatitis B, malaltia que també està sotmesa a vacunació, bàsicament en adolescents i persones de risc (ex.: programes en usuaris de drogues per via parenteral). Tampoc hi ha excés en malaltia meningocòccica.

Mortalitat

A Ciutat Vella, en conjunt com a districte i per separat totes les ABS, presenten una esperança de vida en néixer inferior a la del conjunt de Barcelona. Les diferències més grans es donen en els

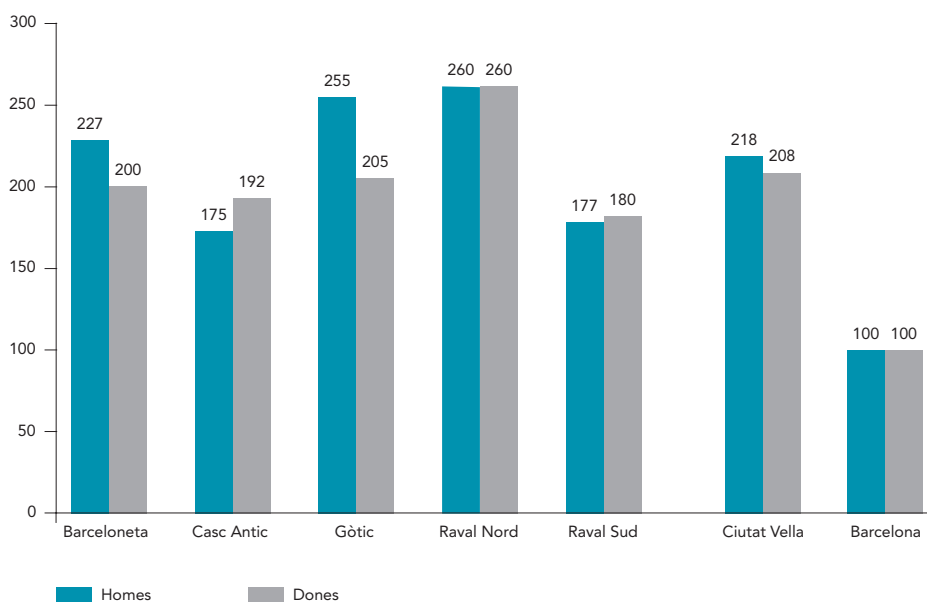
18. Galdós Tangüis H, Caylà JA, García de Olalla P, Brugal MT, Cortés PJ. La Tuberculosi a Barcelona. Informe 1996. Institut Municipal de Salut Pública. Ajuntament de Barcelona. Barcelona 1998.

homes, ja que el rang d'anys de menor esperança de vida respecte al conjunt de Barcelona és des de 5,3 anys l'ABS 1E

(Raval Nord), als 11,7 anys l'ABS 1D (Raval Sud). Les diferències en esperança de vida en les dones oscil·la entre 3 anys

l'ABS 1E (Raval Nord) i 5,4 anys l'ABS 1D (Raval Sud)(figura 5).

Figura 7
Raó d'anys potencials de vida perduts en les ABS del districte de Ciutat Vella, 1991-95

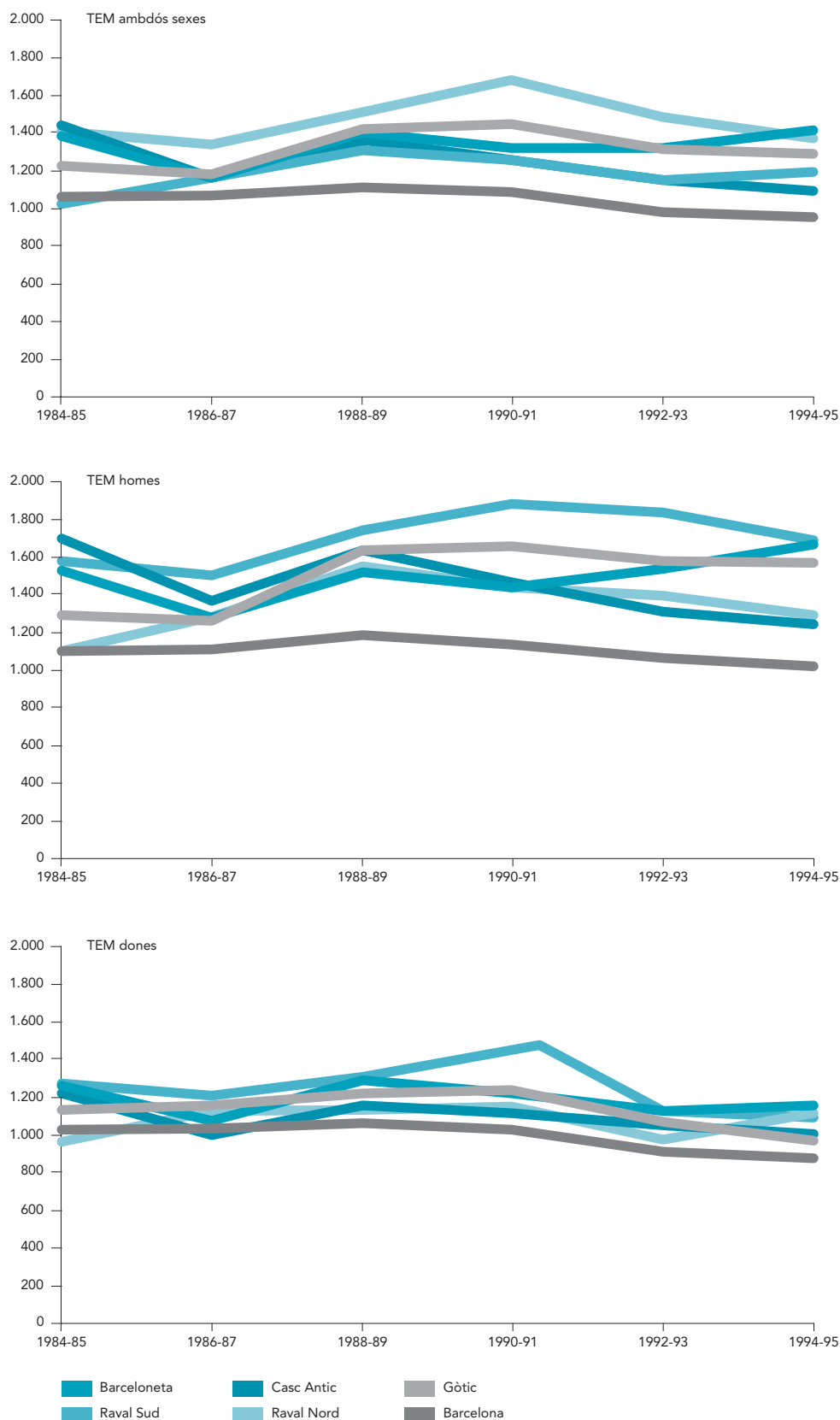
Tant en mortalitat global com en mortalitat prematura totes les ABS de Ciutat Vella presenten de forma estadísticament significativa més mortalitat, i les diferències més grans es donen en mortalitat prematura (figures 6 i 7).

En la taula 3 es presenten les primeres causes de mort, global y prematura. El patró de les primeres causes de mortalitat, amb la malaltia isquèmica del cor, el càncer de pulmó i les malalties de la circulació pulmonar en els homes; i la malaltia cerebrovascular, les malalties de la circulació pulmonar i la malaltia isquèmica del cor en les dones, és el mateix patró que es dona en el conjunt de la ciutat. A diferència del conjunt de la ciutat, apareixen les sobredosis i l'enverinament (bàsicament per opioïdes) com una causa important de mortalitat prematura en els homes, i la sida és la primera causa de

Taula 3.
Primeres causes de mort en les ABS del districte de Ciutat Vella i a Barcelona, període 1991-95

	ABS 1A Barceloneta	ABS 1B Casc Antic	ABS 1C Gòtic	ABS 1D Raval Sud	ABS 1E Raval Nord	Ciutat Vella	Barcelona
Primeres causes de mortalitat							
Homes	TM. pulmó M. isquèmica cor Sida	M. isquèmica cor TM. pulmó M. circulació p.	M. isquèmica cor M. circulació p. TM. pulmó	M. isquèmica cor TM. pulmó M. circulació p.	M.circulació p. M. isquèmica cor TM. pulmó	M. isquèmica cor TM. pulmó M. circulació p.	M. isquèmica cor TM. pulmó M. cerebrovascular
Dones	M. circulació p. M. isquèmica cor M. cerebrovascular	M. circulació p. M. cerebrovascular M. isquèmica cor	M. cerebrovascular M. circulació p. M. isquèmica cor	M. cerebrovascular M. circulació p. M. isquèmica cor	M. cerebrovascular M. circulació p. M. isquèmica cor	M. cerebrovascular M. circulació p. M. isquèmica cor	M. cerebrovascular M. circulació p. M. isquèmica cor
Primeres causes de mortalitat prematura							
Homes	Sida Sobredosi i enverin. Cirrosi	Sida Sobredosi i enverin. Cirrosi	Sida Sobredosi i enverin. TM. pulmó	Sida Sobredosi i enverin. TM. pulmó	Sida Cirrosi TM. pulmó	Sida Sobredosi i enverin. TM. pulmó	Sida TM. pulmó Acc. vehicles motor
Dones	Sida Acc.vehicles motor TM. mama dona	Sida M.circulació p. Cirrosi	Sida Sobredosi i enverin. M. circulació p.	Sida Sobredosi i enverin. M. circulació p.	TM. mama dona TM. ossos i cart. M. circulació p.	Sida Sobredosi i enverin. M. circulació p.	TM. mama dona Sida Acc. vehicles motor

Figura 8
Evolució de la taxa estandarditzada de mortalitat (TEM) a les ABS de Ciutat Vella i a Barcelona ciutat, període 1984-95

mortalitat prematura en quasi totes les unitats geogràfiques estudiades (Barcelona, Ciutat Vella i ABS de Ciutat Vella).

En la figura 8 es presenta l'evolució de la mortalitat a les ABS del districte i a Barcelona. En tots els punts, la mortalitat de les ABS de Ciutat Vella és més gran que la del conjunt de Barcelona. La tendència en general ha estat d'un increment de la mortalitat durant la dècada dels 80, tendència que sembla haver-se invertit en la primera part dels 90, excepte en l'ABS 1A (Barceloneta), però per valorar els darrers punts, els dels anys 90, és convenient esperar a tenir més punts en l'evolució.

Discussió

La presència de més gent gran i més persones que pateixen pobresa del districte de Ciutat Vella s'ha de comptar que repercuteix en les necessitats en salut de la població i en l'ús de serveis sanitaris, bàsicament de serveis públics. Fins i tot en àrees de la salut que tradicionalment han estat ateses més per l'atenció privada, com és el seguiment de l'embaràs i del part, Ciutat Vella fa ús primordialment dels serveis públics. Per atendre les necessitats d'aquest sector de població —la gent gran— són importants aspectes relacionats amb l'existència de xarxes socials i sanitàries, amb especial interès de la disponibilitat d'una bona cobertura d'atenció domiciliària per als casos en que s'estableixi com a necessària.

Un del problemes evidenciats és l'embaràs en dones menors de 20 anys;

això requereix la necessitat d'accions amb l'objectiu de disminuir la seva incidència. És desitjable quant a la disminució tant dels embarassos no desitjats com dels embarassos en dones molt joves, en les quals no es donen les circumstàncies socioeconòmiques i psicològiques adients.

És important remarcar el fet que respecte a l'indicador de prematuritat en néixer Ciutat Vella no destaca respecte al conjunt de la ciutat, i el baix pes en néixer és només lleugerament superior. Aquests indicadors són alguns dels que estan influenciats per la qualitat de l'atenció de l'embaràs, i és possible que el programa de salut maternoinfantil engegat l'any 1986 a Ciutat Vella hagi tingut cert impacte sobre aquests aspectes, tal com es va apuntar a l'avaluació del programa feta als sis anys del seu inici,⁹ el qual també pot haver tingut impacte en la disminució dels embarassos en adolescents.

La major incidència d'algunes malalties infeccioses, com la sida i la tuberculosi, està íntimament relacionada amb la major presència de certs grups de població especialment sensibles a aquestes malalties, com són els addictes a drogues per via parenteral, i també altres grups de població marginals (població sense sostre, immigrants en situacions socioeconòmiques molt deprimides, etc.). Aquests grups de població tenen unes condicions de vida i uns hàbits que afavoreixen la major incidència de certes malalties. L'amuntegament, la manca d'habitatge, l'addicció a drogues per via

parenteral, el consum excessiu d'alcohol, etc., són factors que fan a les persones més sensibles a les malalties analitzades.

La major mortalitat observada a Ciutat Vella reflecteix la major morbiditat que es dona al districte. El fet que algunes de les malalties afectin més la població jove fa que tinguin un gran impacte en els indicadors de mortalitat prematura i d'esperança de vida. Encara que també hi ha més mortalitat global i per altres causes específiques, com per exemple el càncer de pulmó i la cirrosi, tal com han mostrat alguns estudis.^{2,19}

El fet que Ciutat Vella continuï sent una zona de la ciutat amb major incidència de malalties relacionades amb la marginació, principalment amb l'addicció a drogues per via parenteral i els problemes de salut relacionats (sida, tuberculosi, hepatitis, etc.) pot explicar-se en part pel fenomen anomenat en anglès *inner city* (barris deprimits al centre de la ciutat). Segons aquest, l'existència de grups minoritaris amb processos de marginació dins d'una àrea d'una gran ciutat pot afectar la integració social de tota la zona, acompanyada d'importants problemes socioeconòmics i culturals.^{20,21,22} En condicions d'extrema desintegració social s'ha trobat una major freqüència de conductes patològiques, de malalties transmissibles i de problemes relacionats amb la violència.

El districte no té una situació de salut del tot homogènia. Així, destaca principalment l'ABS ID (Raval Sud) amb pitjors indicadors de salut, i la resta d'ABS són força més homogènies entre

elles. L'anàlisi de la informació per àrees petites, com és aquest cas, facilita la detecció d'àrees amb més necessitats i, per tant, s'hauran de tenir especialment en compte en els processos de planificació.

Durant els anys 80 es va detectar que Ciutat Vella era un districte amb especial situació de problemes de salut. Això va portar a engegar línies d'acció i programes específics, que es poden valorar positivament tal com s'ha comentat prèviament, i n'és un bon exemple el programa de salut maternoinfantil. Però en la mateixa dècada dels 80 van començar a emergir nous problemes de salut, bàsicament els relacionats amb l'ús de drogues per via parenteral, dels quals va començar a evidenciar-se la repercussió a la comunitat cap als finals de la dècada. Actualment ja hi ha en marxa tant polítiques de salut (reforma prioritària de l'Atenció primària de salut en les ABS més deprimides) com programes per afrontar aquests nous problemes (programa per al control de la tuberculosi, programes en població addicta a drogues, etc.).

19. Pasarín MI. Las desigualdades sociales en salud en las Áreas Básicas de Salud de Barcelona. [Treball d'investigació de tercer cicle]. Universitat Autònoma de Barcelona. 1996.

20. Wallace R, Wallace D. Inner-city and the public health of the suburbs: the sociogeographic dispersions of point-source infection.

21. Wallace R. Inner-city decay and the health of the nation. *Public Health* 1996; 2:26-28.

22. Brugal MT, Domingo-Salvany A, Maguire A, Caylà JA, Villalbí JR, Hartnoll RL. A small area analysis estimating the prevalence of active addiction to opiates in Barcelona, 1993. (en procés de revisió a la revista *American Journal of Public Health*).

ACCIÓ EDUCATIVA A CIUTAT VELLA

MARLENY COLMENARES. Divisió de Serveis Personals, Districte de Ciutat Vella

L'accés a l'educació i la millora dels nivells d'instrucció són uns elements fonamentals del procés de canvi social. En els darrers anys, els nivells d'instrucció de Ciutat Vella han anat millorant i experimenten una progressiva convergència amb la mitjana de la ciutat de Barcelona. En aquest article se situa breument aquesta evolució, s'analitza l'oferta educativa existent —pública i concertada— i, finalment, es detallen els programes de suport i promoció educativa que les institucions públiques duen a terme al districte.

Nivells d'instrucció

Els nivells d'instrucció a Ciutat Vella presenten desigualtats importants en relació amb la mitjana de la ciutat. Els últims anys, però, han millorat considerablement; el districte té un major percentatge en els nivells d'instrucció

insuficient i menors percentatges de titulacions.

Aquest fet té una especial importància des del punt de vista social, ja que l'esforç dels ciutadans i l'Administració, quan es parteix de nivells més desfavorables, té un gran impacte en l'estructura social.

L'analfabetisme a Ciutat Vella passa del 7,8% de l'any 1986 al 0,8% de l'any 1996, mentre que en el conjunt de la ciutat passa del 3,9% al 0,3%. El nivell de titulats superiors, en aquests 10 anys evoluciona a Ciutat Vella del 3,1% al 5,5%, i en el conjunt de la ciutat passa del 6,9% al 9,9%. Veiem, doncs, que el districte tendeix a convergir amb la ciutat pel que fa als indicadors del nivell d'instrucció.

Aquesta evolució, positiva però insuficient encara, motiva a consolidar línies d'acció i a revisar i crear noves formes d'intervenció en matèria educativa al districte.

L'escolarització en els nivells obligatoris

Oferta educativa de 3 a 12 anys.
Escoles d'educació infantil i primària (CEIP)

Aquests centres acullen l'etapa d'educació primària (6-12 anys) que té caràcter obligatori. Acullen també el parvulari que correspon al segon cicle d'educació infantil (3-6 anys), que té caràcter voluntari però que l'administració competent n'ha de garantir la total cobertura de la demanda. Actualment, al districte de Ciutat Vella hi ha 11 centres públics i 8 privats concertats.

Com el conjunt de la ciutat, Ciutat Vella ha vist reduir-se el nombre d'infants. El curs 1995-96, segons dades del Cens de 1991, teníem 5.150 alumnes entre 3 i 11 anys, i el curs 97-98 en tenim 4.854, és a dir, 296 menys.

Taula 1
Nivell d'instrucció

Nivell d'instrucció	1986				1991				1996			
	Ciutat Vella	%	Barcelona	%	Ciutat Vella	%	Barcelona	%	Ciutat Vella	%	Barcelona	%
No sap llegir o escriure	6.904	7,8	54.779	3,9	901	1,1	5.461	0,4	596	0,8	3.774	0,3
Primària incompleta	31.569	35,7	331.694	23,8	22.691	28,4	256.185	18,5	17.636	23,6	203.726	15,5
Primària completa	21.754	24,6	306.946	22,0	27.347	34,2	384.522	27,8	26.494	35,4	362.178	27,6
Batxillerat elemental	10.963	12,4	228.001	16,3	7.836	9,8	177.127	12,8	8.753	11,7	179.805	13,7
Formació professional	5.652	6,4	114.780	8,2	4.729	5,9	117.789	8,5	5.570	7,4	130.443	9,9
Batxillerat superior	6.308	7,1	179.207	12,8	6.412	8,0	187.021	13,5	7.546	10,1	195.473	14,9
Títol grau mitjà	2.591	2,9	83.166	6,0	2.742	3,4	92.222	6,7	3.057	4,1	96.295	7,3
Títol superior	2.736	3,1	95.976	6,9	2.713	3,4	101.620	7,4	4.136	5,5	130.151	9,9
No consta	2	0,0	1.947	0,1	4.637	5,8	60.163	4,4	1.065	1,4	10.957	0,8
Total	88.479	100,0	1.396.496	100,0	80.008	100,0	1.382.110	100,0	74.853	100,0	1.312.802	100,0

Nota: per a l'any 1986 la població de referència és de 15 i més anys; mentre que per als anys 1991 i 1996 és de 16 i més anys

Font: Cens i Padró d'habitants

Taula 2
Nombre d'alumnes de 3 a 12 anys

	96-97	%	97-98	%	98-99	%
Escola pública	3.031	54	2.507	53	2.365	51
Escola privada concertada	2.588	46	2.187	47	2.273	49
Total	5.619	100	4.694	100	4.638	100

Taula 3
Nombre d'alumnes de 12 a 16 anys

	96-97	%	97-98	%	98-99	%
Centres públics	702	38	966	45	1.103	41
Centres privats	1.151	62	1.165	55	1.561	59
Total	1.853	100	2.131	100	2.664	100

Com es pot veure en la taula 2, la proporció entre escola pública i escola concertada al districte és pràcticament la mateixa (51%-49%), una proporció superior a la mitjana de la ciutat. Segons les dades de què disposem del Departament d'Estudis i Relacions Institucionals de l'IMEB per al curs 1996/97, el percentatge d'escola pública per al conjunt de la ciutat era del 31% en el 2n cicle d'Educació Infantil i del 42% a primària inclòs 8è d'EGB. A Ciutat vella en el 2n cicle d'Educació Infantil i a la Primària era del 55%. L'escola privada té un 18% i un 5% a cada etapa respectivament, mentre al conjunt de la ciutat per al sector privat la proporció era del 43% i 11%. La mitjana d'alumnes per aula a l'escola pública, a Ciutat Vella, és actualment de 17 alumnes per aula i a l'escola concertada és de 24 alumnes.

Oferta educativa de 12 a 16 anys. Educació secundària obligatòria (ESO)

La reforma educativa estableix com un dels seus objectius bàsics l'allargament del període obligatori fins als 16 anys. Aquesta etapa comprèn 2 cicles, cadascun dels quals té dos cursos. A Ciutat Vella hi ha 5 centres públics i 8 privats concertats.

En la taula 3 es pot observar la distribució i evolució recent de l'escolarització en aquest nivell. L'increment del nombre total d'alumnes té a veure amb la incorporació progressiva de nous cursos de reforma. Actualment, a Ciutat Vella, tres dels cinc centres públics ofereixen els cicles complets d'ESO.

Segons dades del cens de l'any 91 el nombre d'alumnes de 12 a 15 anys per al curs 95-96 era de 2.630. L'any 96, segons

el cens d'aquell any, per al curs 97-98 era de 2.365. Constatem el descens d'alumnat, també, en aquesta franja d'edat, hi ha 265 alumnes menys.

D'igual forma que a l'escola primària, la proporció d'instituts d'educació secundària (IES) és favorable al sector públic respecte de la mitjana de la ciutat, segons les fonts d'informació abans esmentades. A Ciutat Vella el percentatge de centres de secundària és del 40% en el sector públic, del 53% en el privat concertat i del 7% en el privat. A Barcelona el sector públic representa el 32%, el sector privat concertat el 64% i el privat el 4%. La mitjana d'alumnes per aula a l'ESO pública actualment és de 26 i a la concertada de 28.

Escoles d'acció preferent

L'Ordre del 3 de setembre de 1996 del Departament d'Ensenyament regula el procediment de qualificació de determinats centres públics o privats sostinguts amb fons públics com a centres d'atenció educativa preferent (CAEP). Els CAEP es defineixen com aquells centres que imparteixen els ensenyaments de les etapes d'educació infantil i primària i secundària obligatòria, a alumnes que tenen especials dificultats per assolir els objectius generals de l'educació bàsica, a causa de les seves condicions socials i culturals, situats en entorns socials i econòmics desfavorits.

L'accés a la categoria de CAEP es fa a demanda del centre. Aquest ha de presentar una memòria justificativa amb

indicadors de la situació del seu alumnat i del seu entorn proper, un pla d'actuació amb les accions compensadores a desenvolupar i l'acta del Consell Escolar del Centre on es dóna suport a la demanda.

El Departament d'Ensenyament, segons la seva disponibilitat pressupostària i l'estudi de la demanda mitjançant una comissió creada al respecte, concedeix aquesta qualificació. Els CAEP disposen de més recursos ordinaris de caràcter general, un increment d'hores destinades a l'atenció individualitzada, un increment de dotació econòmica i autorització per mantenir grups classe de nombre inferior a l'ordinari. També l'alumnat d'aquests centres tindrà una consideració prioritària en l'assignació d'ajuts i beques a l'estudi. Tot això ha de permetre, als centres educatius, l'aplicació de mesures metodològiques i organitzatives que permetin donar resposta a la diversitat del seu alumnat.

Ciutat Vella és el districte de Barcelona amb més nombre de centres qualificats com a CEAP. Segons dades del Departament d'Ensenyament, a Catalunya hi ha 101 centres d'acció preferent, dels quals 23 són a la ciutat de Barcelona, dels quals 6 es troben a Ciutat Vella.

Taula 4
Nombre d'alumnes de 0 a 3 anys

Titularitat	Alumnes	
Centres públics	284	(61%)
Centres privats concertats	95	(21%)
Centres privats no concertats	83	(18%)
Total escolaritzats al districte	462	(100%)

Aquest és un indicador força important per establir línies d'acció de caire preventiu i compensadores de desigualtats.

L'oferta educativa no obligatòria

Oferta educativa de 0 a 3 anys.
Escoles bressol

Pel que fa a l'oferta pública, a Ciutat Vella hi ha cinc escoles bressol de titularitat municipal i quatre centres privats autoritzats. La distribució de l'oferta pública i privada per a l'etapa de 0 a 3 anys, segons les dades dels cursos 1997/98, es pot veure en la taula 4.

Les nostres accions encaminades a atendre aquest sector de població i amb l'objectiu de respondre a les seves necessitats, fa que comptem amb dos serveis complementaris d'atenció a la infància en l'etapa de 0-3 anys.

La Casa de la Font és un servei maternoinfantil, amb la funció de donar atenció als infants més petits de 3 anys en situació de risc, i oferir suport i atenció socioeducativa a les famílies que presenten unes problemàtiques que els dificulta dur a terme una atenció adequada als seus fills, que els assegurui un bon desenvolupament psicològic, físic i social.

L'espai familiar i el programa "Ja tenim un fill" són dues iniciatives que es desenvolupen des de l'IMEB amb la col.laboració del Districte. Tots dos són espais de socialització dels coneixements i experiències sobre la cura i atenció als infants, orientats a donar suport i millorar la implicació de les famílies, amb l'ajut de professionals especialitzats.

Aquests serveis constitueixen una oferta educativa, adreçada als infants més petits i les famílies que no han volgut o pogut portar els seus fills a l'escola bressol.

Oferta educativa postobligatòria.
A partir de 16 anys

La situació de Ciutat Vella fa que hi trobem una oferta educativa àmplia i especialitzada en aquest sector, que es nodreix de la demanda del conjunt de la

Taula 5
Escolarització postobligatòria

Titularitat	Batxillerat	BUP	COU	FP1	FP2	FTP2	FTP3	PGS	ART	Total
Centres públics	133	788	440	-	-	44	254	-	268	1.927
C. privats concertats	396	284	-	649	1.365	-	-	-	-	2.694
C. privats no concertats	-	144	89	132	142	60	234	28	-	829

ciutat. En la taula 5 podem observar la distribució dels alumnes segons l'oferta pública i privada d'educació postobligatòria per al curs 1997/98.

Cal fer menció especial a la formació professional. Malgrat les al·legacions fetes pel Consell Escolar de Districte en coordinació amb el Consell Escolar Municipal, la recent aprovació del mapa de formació professional ha deixat el nostre districte sense oferta d'FP als 5 instituts públics. Només l'oferta municipal manté dues alternatives: l'EMAV en Audiovisuals i el Narcís Monturiol en Química.

Considerem que aquesta oferta formativa pot tenir especial rellevància dins un gran sector de la població escolar dels instituts de la zona. Primerament els alumnes veurien la relació de la formació amb el treball, sense perjudici de continuar formant-se, i per una altra banda també suposaria que la incorporació al mercat laboral dels joves seria una font d'ingressos per a moltes famílies, cosa que implicaria una millora importat de la seva economia.

Programes de suport i promoció educativa

L'acció educativa municipal se centra, en primer lloc, a donar compliment a la legislació vigent, segons la qual és de caràcter obligatori el manteniment, la neteja i la vigilància dels centres d'educació infantil i primària, col·laborant amb l'administració educativa. En segon lloc, hi ha altres obligacions compartides

com és el cas de la vigilància del compliment de l'escolarització obligatòria. Finalment, aquesta acció té un complement important en els programes de suport —el foment de la participació i la promoció sociocultural—, que tenen una gran importància i que han estat objecte d'actuació preferent al districte de Ciutat Vella.

Promoció de la participació

Consells escolars de centre

Els consells escolars són els òrgans màxims de participació de la comunitat escolar en el govern dels col·legis d'educació infantil, primària i instituts d'educació secundària, així com l'òrgan de programació, seguiment i avaluació general de les seves activitats. L'Administració local participa en la presa de decisions del desenvolupament de les activitats dels centres a través dels representants municipals als consells escolars. Aquesta tasca es realitza de forma coordinada amb el Consell Escolar Municipal.

Des del Districte el treball que es desenvolupa amb els representants municipals pretén potenciar la participació democràtica en el govern dels centres educatius en el marc de la legislació vigent; i coordinar, assessorar, donar suport i fer el seguiment de la tasca dels representants municipals als consells escolars de centres, per tal que esdevinguin veritables representants de la política municipal. El percentatge de participació dels representants municipals al districte és molt elevat, al voltant del 96%.

Taula 6
Participació en eleccions als consells escolars

Primària				
	Docent	Pares-mares	Alumnat	PAS
Ciutat Vella	95,3%	16,7	-	100%
Barcelona	96,6%	16,7	-	95,9%
Secundària				
Ciutat Vella	84,4%	3,5%	64,2%	93,8%
Barcelona	87,3%	3,3%	56,1%	85,7%

Font: Consell Escolar Municipal de Barcelona

Les dades de participació en l'última renovació dels consells escolars de centre, l'any 1996, segons l'informe sobre la renovació dels consells escolars dels centres docents públics de Barcelona-ciutat elaborat pel Consell Escolar Municipal, mostren en general nivells de participació similars a la mitjana de la ciutat.

Consell Escolar de Districte

El Consell Escolar de Districte és un òrgan de participació dels diversos sectors que conformen els consells escolars de centres del districte. També en formen part altres estaments vinculats al món educatiu del sector públic, privat i associatiu. Aquest Consell treballa de forma coordinada amb el Consell Escolar Municipal. Els seus objectius són potenciar la participació de tots els sectors representats en el marc de la normativa vigent i afavorir l'anàlisi, la reflexió, el diàleg i l'elaboració de propostes en temes educatius. El Consell està format per 40 membres i realitza tres reunions a l'any.

Actualment funcionen quatre comissions de treball que generen propostes concretes:

-Formació professional: aquesta comissió, a partir de l'anàlisi de la situació del districte respecte de la resta de la ciutat, ha elaborat les alegacions sobre la proposta del Mapa de Formació Professional per a la ciutat de Barcelona elaborat pel Departament d'Ensenyament.

-Matriculació: ha fet el seguiment del procés de preinscripció i matriculació al districte.

Taula 7
Beques

Indicadors de cobertura	95-96	%	96-97	%	97-98	%	98-99	%
Sol·licituds	1.776	100	1.758	100	1.829	100	1.803	100
Beques de menjador concedides	906	51	1.057	60	1.099	60	1.140	63
Beques de llibres concedides	934	53	1.148	65	1.146	62	1.138	63
Distribució per barris	94-95	%	95-96	%	96-97	%	97-98	%
Raval	430	49	492	54	494	47	518	55
Gòtic	138	16	169	19	185	17	178	18
Casc Antic	184	21	131	14	238	23	213	18
Barceloneta	76	9	73	8	85	8	115	5
Fora del districte	49	5	46	5	55	5	75	4
Total	877	100	911	100	1.057	100	1.099	100

-Ús social de les instal·lacions escolars públiques: va estudiar la proposta de regulació de l'ús de les instal·lacions escolars fora d'horari escolar feta per l'IMEB. Les seves propostes es van sumar a la de la resta del districte, fent possible generar un document al respecte consensuat.

-Projecte educatiu de ciutat: aquesta comissió té com a objectiu dinamitzar el Consell Escolar de Districte per a la participació en el Projecte educatiu de ciutat.

Suport a les associacions de mares i pares d'alumnes (AMPA)

Consisteix en un conjunt d'actuacions per tal d'afavorir el desenvolupament de projectes d'activitats amb suport econòmic —a totes les associacions de centres públics— a través de subvencions i suport a l'organització a través d'assessorament organitzatiu, trama d'informació actualitzada, etc. Els objectius són enfortir el teixit associatiu en benefici de la qualitat educativa dels

nostres centres i potenciar una major presència de les AMPA en els centres.

Promoció sociocultural

Beques de menjador i llibres

Aquest programa es realitza conjuntament amb el Departament d'Ensenyament. Des del curs passat el Departament va incrementar el seu pressupost, situant la seva aportació en 52.000.000 milions de pessetes. El Districte hi aporta 46.000.000 milions de pessetes i n'assumeix la gestió.

Aquest programa va dirigit a tots els alumnes d'educació infantil i primària, i de secundària obligatòria de les escoles públiques i concertades del districte. Els criteris d'assignació són establerts per una comissió constituïda en el Consell Escolar de Districte. Hi ha representants del Departament, del Districte i dels centres educatius.

El seu objectiu és donar suport social a les famílies per tal de compensar

el seu dèficit econòmic, facilitant així la correcta escolarització dels infants. La taula 7 informa de l'evolució de les cobertures i la distribució per barris d'aquestes beques.

Projecte d'intervenció social, prevenció i tractament de l'absentisme escolar a l'escola

Durant aquest curs 98-99 volem posar en marxa aquest projecte, que neix a partir del recull i anàlisi del treball que han vingut realitzant els diversos equips de Serveis Socials del Districte i tenint com a base el Projecte-marc d'actuació per a la prevenció i seguiment de l'absentisme escolar a la ciutat de Barcelona, elaborat des del Pla d'atenció a la infància de l'IMEB. El projecte té com a objectius:

-Establir estratègies i circuits d'intervenció concrets en el marc de la legislació vigent.

-Dur a terme el recull i l'anàlisi de dades per adequar les accions a la prevenció i tractament de l'absentisme escolar amb criteris comuns.

-Tenir en compte la multicausalitat del problema procurant incidir simultàniament en els diferents factors que hi intervenen.

Els serveis implicats són els Serveis Socials, els equips d'atenció i orientació psicopedagògica (EAP), el Programa d'educació compensatòria (PEC), la Guàrdia Urbana i les escoles de primària i secundària obligatòria.

El projecte es desenvolupa conjuntament amb la inspectora del Departament d'Ensenyament al districte, que

articula la participació dels diversos serveis educatius del Departament d'Ensenyament implicats i dels EAP i PEC.

A partir del recull i anàlisi del marc normatiu, i des de l'anàlisi del treball realitzat, es proposa:

-Crear una comissió social a cada centre educatiu públic de primària i secundària obligatòria, per tal de coordinar la intervenció dels professionals i utilitzar el treball de tots amb criteris de complementarietat, i situant les demandes i expectatives.

-Posar en comú definicions i criteris per recollir i estandarditzar la informació, i fixar un circuit d'intervenció.

El pla d'actuació quedarà plasmat en un document que recull les aportacions de tots els professionals implicats i preveu formes de recollida d'informació i avaluació.

Programa de salut escolar

L'Ajuntament realitza, sota la direcció de l'Institut Municipal de Salut, un programa de salut escolar amb tres línies

Taula 8
La salut escolar

Exàmens de salut	Ciutat Vella			Barcelona			1997
	1994-95	1995-96	1996-97	1994-95	1995-96	1996-97	
Nens	513	391	402	10.334	10.185	10.280	3,91%
Nens per examinar	408	391	402	8.310	8.285	8.460	4,75%
Nens examinats	373	382	377	7.746	7.427	8.222	4,59%
% de cobertura	91,42%	97,70%	93,78%	93,21%	89,64%	97,19%	
Triple vírica							
Nens a 5è	691	649	615	15.680	14.853	14.028	4,38%
Nens per vacunar	691	649	615	15.469	14.853	13.841	4,44%
Nens vacunats	637	614	595	13.411	13.218	12.219	4,87%
% de cobertura	92,18%	94,61%	96,75%	86,70%	88,99%	88,28%	
Tètanus							
Nens	857	771	760	18.877	17.391	16.578	4,58%
Nens per vacunar	857	771	723	18.620	17.391	16.365	4,41%
Nens vacunats	797	734	701	15.638	15.367	14.295	4,90%
% de cobertura	93,00%	95,20%	96,96%	83,98%	88,36%	87,35%	

de treball prioritàries. En primer lloc el control i l'atenció de la salut, mitjançant els exàmens de salut, les vacunacions (triple vírica, antihepatitis i antitetànica), revisió de farmacioles, etc. En segon lloc la prevenció de càries i promoció de bons hàbits alimentaris. I, finalment, la prevenció de conductes i hàbits de risc per a la salut, amb programes de prevenció de substàncies additives o de la infecció del virus VIH. En la taula 8 es pot veure l'evolució d'aquests programes els darrers anys, així com la comparació amb les cobertures mitjanes de la ciutat. En aquest sentit, s'observa en pràctica tots els casos una major cobertura al districte de Ciutat Vella.

Campanya de teatre escolar

Aquesta campanya aplega dues iniciatives, “El teatre que anem a veure” i “El teatre que fem a l'escola”, orientades a promoure la importància del teatre en el marc escolar. La primera vol possibilitar l'accés dels nostres alumnes als circuits teatrals que fan una oferta estable i professional i apropar als nostres infants a l'ambient cultural que es desenvolupa en el nostre territori. Aquest programa va dirigit als alumnes de les escoles públiques d'educació i infantil i primària des de parvulari (5 anys) fins a l'últim curs de primària, que gaudeixen d'una entrada de teatre per veure un espectacle infantil amb el seu grup classe. L'últim any hi han participat 1.952 alumnes de 11 centres del districte.

“El teatre que fem a l'escola” es desenvolupa a través del Centre Cívic

Drassanes en el marc de la Mostra de Teatre del Raval, on es realitzen tallers de teatre a les escoles per part d'un especialista en el tema. Aquest treball es porta a terme directament amb els alumnes. A l'últim curs hi han participat 97 alumnes de cinc escoles del districte.

Jocs Florals

Activitat literària que promou la producció de textos literaris de diversos gèneres per part dels alumnes, amb l'objectiu de potenciar l'activitat literària en els centres educatius en el marc d'una tradició cultural. En aquesta activitat poden participar tots els alumnes de les escoles públiques i privades d'educació primària i secundària obligatòria i postobligatòria. Hi han participat en l'últim curs 111 alumnes de 25 centres.

Projectes d'activitats de les escoles

Consisteix en la concessió de subvencions econòmiques a projectes d'activitats educatives dels centres que permetin complementar i enriquir l'oferta educativa reglada. Aquest programa va dirigit al CEIP públics, per tal d'afavorir accions educatives que contribueixen a la qualitat de l'ensenyament.

Centre de Recursos Pedagògics

Es dona suport econòmic i d'infraestructura per al desenvolupament d'activitats dirigides a la formació docent i dels alumnes. L'objectiu és desenvolupar i promocionar conjuntament activitats arrelades al districte en benefici de la qualitat educativa dels nostres centres.

Incorporació d'ofertes i recursos educatius als projectes curriculars dels centres

Ciutat Vella, com a nucli històric de la ciutat, ens ofereix un gran nombre de recursos educatius que poden ser incorporats als projectes curriculars dels centres. Aquesta és una bona forma de rendibilitzar recursos existents.

Beques del Consell de Coordinació Pedagògica de l'IMEB

Una de les maneres d'accedir als recursos educatius del districte és mitjançant les beques de l'IMEB, i a través de les entitats i institucions del districte que també n'ofereixen.

A proposta de l'IMEB i d'acord amb els districtes s'acorden els criteris per a l'assignació de beques per a sortides. Els criteris per prioritzar la distribució es basen en els indicadors de: nombre d'expedients en actiu de la renda mínima d'inserció social (PIRMI), beques de menjador concedides als alumnes de primària i secundària, centres d'atenció educativa preferent (CAEP), població de 0-17 anys atesa pels equips d'atenció a la infància i adolescència (EAIA).

Ciutat Vella és el districte que, segons aquests indicadors, més nombre de beques li són assignades. El curs 1997/98, un total de 924 alumnes dels centres públics van beneficiar-se d'aquestes beques.

Participació dels centres educatius en projectes europeus gestionats des del Districte

-“Projecte Chilies”, desenvolupat per la biblioteca de Sant Pau i Santa Creu

amb alumnes de les escoles del districte. Consisteix a establir comunicació a través d'internet amb altres biblioteques de la resta d'Europa que formen part del projecte mitjançant una proposta d'activitats didàctiques que tenen a veure amb els continguts a desenvolupar a l'escola i que de forma lúdica són objecte d'intercanvi.

-“Projecte del Fòrum Europeu sobre el rol de l'escola en la detecció del maltractament físic i sexual dels infants”. A grans trets el projecte consisteix a portar a terme un intercanvi a través d'Internet entre alumnes i professora d'educació primària sobre el tema. El projecte es troba en fase experimental entre un grup d'escoles europees.

Campanya de neteja "Juga net"

És àmpliament compartit que la neteja i la conservació de l'espai urbà no depenen només del manteniment i la neteja habitual sinó també del comportament dels ciutadans envers aquests dos aspectes, per la qual cosa promoure projectes educatius en aquest sentit és una inversió de futur.

A iniciativa de l'associació Ponent Promillora del Barri del Raval, es porta a terme aquesta activitat amb instituts de secundària del Raval. Els nois i noies classifiquen residus no orgànics segons els contenidors disponibles per a tal finalitat a la ciutat i amb l'ajut de talleristes voluntaris es posen en pràctica coneixements i s'afavoreixen actituds positives envers l'entorn i la convivència.

A peu pel Raval

És objectiu del Districte donar a conèixer el Pla central del Raval com a una important transformació urbanística per a la millora de la qualitat de vida dels ciutadans i ciutadanes del barri. Aquest projecte pretén articular la participació dels infants en el marc de la seva activitat escolar aprofundint en el coneixement del seu barri, dels seu passat, el seu present i la seva projecció cap el futur. Volem afavorir sentiments de pertinença i orgull de viure al Raval, i que els infants donin a conèixer el seu barri a d'altres infants d'escoles de la resta de la ciutat des d'una perspectiva positiva i optimista. Hi participen escoles públiques i concertades del Raval de primària i secundària.

Una comissió de treball amb mestres de les escoles participants elabora una maleta pedagògica de temàtiques diverses sobre el coneixement del Raval. La posada en pràctica de la programació amb els materials convenients, elaborada pel grup dels docents, farà possible que els infants facin de guia d'altres infants pel seu barri a partir d'itineraris d'interès cultural elaborats, i també obtenir altres materials elaborats pels alumnes amb els quals es realitzarà una exposició en finalitzar tot el procés.

Projecte experimental de mediació intercultural

Segons dades del Padró municipal d'habitants del 1996, dels 83.829 habitants de Ciutat Vella el 92,5% és de nacionalitat espanyola i el 7,3 de procedència

estrangera, majoritàriament procedent del Marroc, Filipines i República Dominicana.

Aquesta realitat configura un panorama multicultural a les aules de les escoles, que és un element de riquesa cultural. Les escoles del districte són bons espais de convivència i tolerància, que cal preservar. Les dificultats amb les quals els docents es troben a les aules no són producte de la diversitat cultural sinó de factors que afecten nadius i estrangers com la pobresa, la desestructuració de les famílies a causa de l'alcohol, les drogues o la prostitució que posa els infants en situació de risc.

No obstant això, cal remarcar una sèrie de dificultats per a l'atenció d'alguns alumnes de procedència estrangera que requereixin recursos específics i organitzacions escolars flexibles. És el cas dels alumnes d'incorporació tardana i dels que tenen dificultats per seguir el currículum ordinari, ja que procedeixen de països que parlen altres llengües. Des del Districte estem desenvolupant diverses accions per tal de

contribuir a paliar les dificultats que es puguin derivar d'aquests fets. Una d'aquestes accions és el projecte experimental de mediació intercultural. Aquest projecte es desenvolupa conjuntament amb l'entitat "Xenofilia". Aquesta entitat ha organitzat, en el marc del projecte europeu Alcàntara, el curs de mediadors i mediadores interculturals. Alguns d'aquests alumnes realitzen les

seves pràctiques a 4 escoles de Ciutat Vella.

L'objectiu bàsic d'aquest projecte és afavorir els processos globals d'integració sociocultural, actuant sobre factors que la dificulten, amb la coneixença mútua i la connexió entre les parts. Aquest projecte és de recent implementació, per la qual cosa hem d'esperar el temps suficient per a la seva valoració. 🔑

Nota: Les dades d'aquest article, exceptuant aquells casos ja especificats, provenen de l'IMEB pel que fa a l'escolarització, i del Districte de Ciutat Vella pels programes complementaris d'acció educativa.

ELS USUARIS DELS CENTRES DE SERVEIS SOCIALS DE CIUTAT VELLA

RODOLFO HOYUELOS. Cap de Serveis Personals de Ciutat Vella

ENRIC SAMPERE. Projectes i Gestió de Serveis Socials (PROGESS)

Un districte especial

Ciutat Vella és especial. És, amb diferència, el districte de la ciutat més conegut, més esmentat i més visitat pels ciutadans de dins i de fora de Barcelona. A més, cap barri o zona de la ciutat no pot acreditar tanta història. De fet, és ella l'antiga Barcelona, la que motiva la construcció de nous barris i l'agregació i ampliació de pobles veïns.

Com a conseqüència de la seva situació i trajectòria històrica, Ciutat Vella esdevé el pol d'atracció més important i el pulmó turístic de Barcelona. Això la fa atractiva a un gran nombre de persones que visiten la ciutat, però també a altres grups de població que opten per residir-hi de manera continuada. Com en cap altra zona de la ciutat, del país, i fins i tot de conjunts geogràfics més amplis, es percep, en qualsevol passejada, una heterogeneïtat social i cultural tan marcada.

És en definitiva, especial per la seva centralitat dins de la ciutat, per la seva història, per la seva heterogeneïtat social... i perquè té, en relació al volum de població, més usuaris de serveis socials.

En efecte, tot i que tradicionalment ha estat un terme de difícil mesura, (probablement perquè té una versió individual i una altra de familiar a la vegada) ningú dubta que la proporció de persones o famílies que utilitzen els serveis socials a Ciutat Vella és molt més elevada que la d'altres zones de la ciutat.

L'any 1997, els Serveis Personals de Ciutat Vella promogueren una recerca

sobre el perfil dels usuaris i les característiques de la demanda als centres de serveis socials del districte. Les dades que proporcionem en aquest estudi estan extretes d'aquesta investigació.

La cobertura de la població

La primera qüestió a dilucidar per l'estudi és quin és el volum de població que atenen els serveis socials d'atenció primària al districte. La taula 1 mostra el volum d'expedients familiars oberts, és a dir, el nombre de famílies que van per primera vegada als serveis socials en el període 1994-1996 i una estimació del nombre d'individus d'aquestes famílies. En aquest càlcul s'identifica família amb unitat de residència.

Taula 1
Cobertura a la població dels serveis socials d'atenció primària a Ciutat Vella. Evolució 1994-1996

	1994	1995	1996
Expedients iniciats	2.732	2.772	2.856
Individus estimats	7.540	7.078	6.415
Incidència	9,0%	8,4%	7,6%

Font: Serveis Personals Districte de Ciutat Vella i elaboració pròpia

La incidència és el percentatge de nous usuaris individuals sobre la població. Per tant, fa referència únicament als expedients iniciats però sembla clar que en el transcurs d'un any, a més d'aquests es treballen amb altres que provenen d'anys anteriors. Mesurar aquesta proporció no és tasca fàcil però hem estimat que, depenent del centre de serveis

socials, de les circumstàncies de trasllats d'expedients, de noves atribucions i d'altres qüestions organitzatives, la proporció d'expedients que s'estan treballant d'anys anteriors està al voltant del 20%. Això voldria dir que a Ciutat Vella s'hauria atès, l'any 1996, directament a usuaris o a membres de la seva família, un 10% de la població, ja sigui per primera vegada o en expedients iniciats en anys anteriors. Sembla també que s'ha assolit una situació d'equilibri entre els casos que es tanquen, els que passen a anys posteriors i els nous, i no es preveuen, si no canvien les condicions socials o hi ha canvis demogràfics importants, alteracions significatives en la cobertura de la població.

De fet, aquesta dada es reforça amb la que faciliten els equips d'atenció a la infància i adolescència (EAIA). Entre maig de 1990 i juny de 1994 van ser derivats als EAIA a Barcelona un total de 4.805 infants. Això significa, si considerem la població potencialment atesa pels EAIA la que està continguda en l'interval entre el naixement i els 17 anys, que per cada 1.000 infants i adolescents de Barcelona n'hi ha 15 que han estat derivats a aquest recurs: doncs bé, per a Ciutat Vella n'hi ha 109. Això implica, en primer lloc, una proporció d'aproximadament 1 infant en seguiment o en llista d'espera pels EAIA pel conjunt de la ciutat per 11 de cada 100 a Ciutat Vella.

En segon lloc, aquesta dada constitueix un bon indicador sobre la cobertura de l'atenció primària individualitzada dels serveis socials. Si considerem,

doncs, que aproximadament un 11% dels infants estiguin registrats ja sigui perquè es treballa directament amb ells des de l'EAIA o perquè estan en la llista d'espera, podem extrapolar i inferir que aquesta és la cobertura poblacional que atenen els serveis socials de manera individualitzada.

Les famílies

Però, qui són aquests usuaris dels serveis socials d'atenció primària? Comencem en primer lloc per descriure les seves característiques familiars.

El grup majoritari està format per les persones que viuen soles. Els darrers anys ha anat augmentant la presència d'aquest col·lectiu excepte al Barri Antic i a la Barceloneta, a on s'ha produït un augment del pes de les famílies nuclears. Aquest increment és degut probablement a l'envelliment de la població però les dades semblen indicar que pels propers anys disminuirà en termes percentuals, tant els casos de llars unipersonals com el de llars monoparentals, i que s'incrementaran les altres formes, especialment les parelles amb fills.

Taula 2
Tipologia de família. Nous usuaris de serveis socials a Ciutat Vella, 1996

Persona sola	43,7
Monoparental	13,2
Nuclear/parella	30,6
Extensa	7,9
Multifamília	0,7
Grup convivència	3,4
Altres	0,5
Total	100,0

Pel que fa al lloc de naixement dels integrants d'aquestes famílies, s'observa una presència més gran dels nascuts a l'Estat espanyol, però de fora de Catalunya en el grup de persones que viuen soles. Pel que fa a les persones nascudes fora de l'Estat cal considerar, pel que fa als africans i als asiàtics, una presència superior a la mitjana de parelles amb o sense fills. Pel que fa als nascuts a Amèrica es detecta una presència significativament superior a la mitjana dels grups de convivència, tot i que la forma més usual és la de parella amb o sense fills. Finalment, és de destacar l'elevada presència de llars monoparentals entre els nascuts a Europa ja que entre aquest col·lectiu constitueixen aproximadament 4 de cada 10 de les unitats familiars quan, recordem-ho, pel conjunt dels usuaris és d'1 per cada 7.

En definitiva, i pel que fa a l'estructura de la llar, preveiem un estancament o fins i tot una disminució de les llars unipersonals entre els nous expedients que s'iniciïn ja que, excepte a Drassanes, a tots els altres centres sembla que la seva presència ha anat disminuint. Aquesta eventual disminució sembla que tindrà el seu contrapès en un increment de les llars no unipersonals i especialment de les parelles amb fills.

L'habitatge

Pel que fa al règim de tinença de l'habitatge dels usuaris, no s'observa clarament cap tendència significativa.

Tot i així, sembla entreveure's una disminució paulatina de les famílies que

Taula 3
Tipologia de l'habitatge, 1996

Propietat	15,5
Lloguer	57,3
Rellogat	9,4
A casa de parents	3,5
Pensió	8,3
Sense habitatge	2,2
Altres	3,8
Total	100,0

viuen en habitatges de lloguer i que això es correspon amb un augment dels habitatges de propietat al barri Antic i al Gòtic, i dels rellogats al Raval.

A banda de la informació que aporta la distribució segons règim de tinença, cal fer un esment especial sobre els resultats del barri Gòtic i, especialment, pel que fa al 20% de persones residents en pensió, xifra aquesta especialment elevada probablement a causa de l'abundància de pensions en aquest barri.

L'edat dels usuaris

L'any 1996 la distribució per edats dels membres de les noves famílies usuàries era relativament similar a totes les zones. Els adults representen aproximadament la meitat de la població, els més grans de 65 anys una quarta part i els infants i joves l'altra quarta part. Pel que fa a l'evolució dels darrers anys cal assenyalar que s'ha observat una disminució progressiva de la presència d'infants, que s'ha contrarrestat en línies generals per

1. Els usuaris s'agrupen de la següent manera: infància-adolescència (0-16 anys), joves (17-29 anys), adults (30-59 anys), adults grans (60-65 anys), gent gran (66-74 anys), vells (75 i més anys).

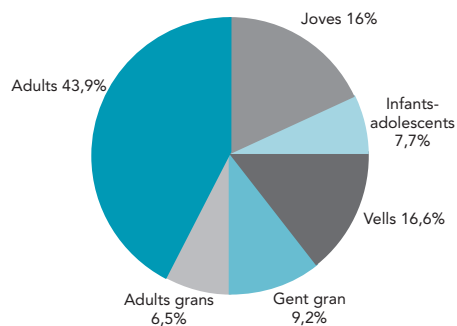

un increment de la gent gran i dels vells.¹ Aquesta reducció del nombre d'infants ha estat moderada al Raval Nord, al Gòtic i al barri Antic, forta al Raval Sud i espectacular a la Barceloneta.

Cal tenir en compte que l'edat és un dels factors determinants en la identificació social dels individus i estableix relacions significatives amb altres variables. Pel que fa al lloc de naixement hi ha tres aspectes a destacar, dos dels quals fan referència a grups de població mentre que el tercer, de caire tècnic, el comentarem en el punt en què tractem el lloc de naixement.

El primer grup a destacar és el format pels adults que estan propers a la jubilació. S'observa en aquest grup una presència significativa de persones nascudes fora de Catalunya i a la resta de l'Estat. En aquest sentit, encara que de manera menys notòria que en altres indrets, Ciutat Vella també es fa ressò de la paulatina arribada a l'edat de la jubilació de la població que va immigrar a Catalunya durant els anys 60.

Gràfic 1
Edat dels individus. Expedients iniciats el 1996

En segon lloc, es constata entre la població nascuda fora de l'estat una presència relativament superior en les edats més joves i especialment en el grup d'infància i adolescència.

L'habitatge va adquirint una presència cada vegada més notòria a mesura que augmenta l'edat; així, dins el grup de vells les demandes en qüestions referides a l'habitatge són superiors que en el de gent gran, aquest que en el d'adults grans i aquest darrer que en el dinfants.

Finalment, les demandes i els problemes catalogats d'escolarització, socio-culturals i de psicologia social tenen una presència més gran en el grup d'infància i adolescència.

No preveiem a curt termini canvis significatius en l'estructura d'edats dels membres de les famílies usuàries, ja que en els darrers tres anys tots els centres han anat aproximant les seves proporcions. De tota manera, cal estar atents a dues tendències que en principi semblen antagòniques però que es poden donar al mateix temps. En primer lloc sembla que Catalunya en general i la ciutat de Barcelona en particular estan començant a recuperar la natalitat i, d'altra banda, l'augment de l'esperança de vida també fa preveure un increment del nombre de vells. És previsible, doncs, un augment en l'índex de dependència, ja que, a més de les dues evolucions comentades, el col·lectiu de persones nascudes fora de l'Estat que més presència ha tingut l'any 1996 als centres de serveis personals és precisament el d'infants.

El lloc de naixement

En termes generals, i com comprovarem més endavant, hi ha una presència notable de persones nascudes fora de l'Estat. Concretament, el percentatge és del 21%.

Resulta difícil establir tendències sobre l'evolució d'aquesta variable, perquè alguns criteris seguits a determinats centres i la poca informació existent en anys anteriors recomana ser prudents en aquest aspecte. A més, cal tenir en compte que hi ha tendència a registrar més les informacions excepcionals que les quotidianes i això faria que en les zones on la informació és menys abundant es registren en una proporció més elevada els naixements a l'estranger que els que es produeixen a Catalunya o a la resta de l'Estat. Tot i això, sembla donar-se un lleuger increment de la proporció d'immigrants. Pel que fa a la zona d'origen, sembla detectar-se una estabilització del nombre d'africans, per la qual cosa l'increment aniria de part de la resta de zones.

Pel que fa a les persones nascudes dins l'Estat, tant si han nascut a Catalun-

Taula 4
Lloc de naixement dels membres de les famílies usuàries, 1996

Barcelona ciutat	15,9
Reste de Catalunya	33,3
Reste d'Espanya	29,8
Reste d'Europa	3,4
Amèrica	5,1
Àfrica	9,7
Àsia	2,8
Total	100,0

ya com a la resta, com que són majoria, la distribució dels problemes, de les demandes i dels recursos són molt similars als de la globalitat. Únicament potser calgui fer notar una especial incidència de les qüestions de salut i habitatge entre els nascuts fora de Catalunya.

Els europeus, espanyols a part, són aparentment el grup més complex des del punt de vista de la intervenció social; constitueixen el grup que, en proporció, més demandes i recursos socials i jurídicollegals fan i reben. Una mostra d'això és que precisament són les seves demandes les que més temps tarden els professionals a tancar.

Finalment, cal dir que els asiàtics constitueixen el grup en el qual aparentment la problemàtica és menys complexa, però no necessàriament menys pregona. Les seves demandes, i els problemes que els professionals detecten, se circumscriuen, més que els altres grups, en qüestions econòmiques. La conseqüència d'això és que formen el grup en què menys temps es tarda en tancar les demandes.

El nivell d'instrucció

El nivell d'instrucció dels usuaris és baix. Gairebé la meitat no han finalitzat els estudis primaris i, d'aquests, una part són analfabets.

Paulatinament, i en consonància amb l'increment de la formació del conjunt de la població, el nivell d'instrucció dels usuaris va augmentant. Es detecta, a més, una presència cada

Taula 5
Nivell d'instrucció dels membres de les famílies usuàries, 1996

Instrucció insuficient	45,0
Primària-Batxillerat	49,5
Universitaris	4,8
Altres	0,7
Total	100,0

vegada més gran de persones amb estudis universitaris, tot i que no arriben al 5% del total.

Es preveu en un futur proper un increment general del nivell d'instrucció dels usuaris que serà menor o no es produirà en el cas dels vells i dels immigrants estrangers.

La situació laboral

Si ens cenyim únicament a la població en edat activa, els resultats indiquen una forta problemàtica laboral, ja que per cada persona que treballa n'hi ha tres que estan aturades. Evidentment, aquesta proporció està molt per sobre de la que es dona en el conjunt de la població i, més enllà del que consti en el problema o en la demanda formulada, dona una

Taula 6
Situació laboral dels membres de les famílies usuàries, 1996

Menor	9,3
Treballa	10,2
Economia submergida	5,5
Aturat	30,2
PIRMI	1,8
Pensionista	4,4
Jubilat	20,3
Altres inactius	7,8
Altres situacions	1,5
Total	100,0

idea bastant clara de la situació socioeconòmica de les famílies usuàries.

La problemàtica que presenten

Finalment, ens resta fer un repàs a les problemàtiques que presenten aquests usuaris.

Problemàtica econòmica. Els problemes econòmics constitueixen aproximadament una tercera part del total. Majoritàriament es tracta d'insuficiència econòmica i del pagament de deutes puntuals, habitualment el lloguer. No ha oscil·lat gaire durant els darrers anys i hi preveiem un lleuger descens.

Problemàtica laboral. Aproximadament afecten una desena part del total i es tracta, gairebé de forma exclusiva, de persones que no troben feina o estan a l'atur. La seva incidència havia anat disminuint paulatinament però l'arribada de famílies nuclears i d'immigrants econòmics, i l'estabilització de la població dependent fa preveure un repunt en aquest tipus de problemes.

Problemàtica d'habitatge. Afecta aproximadament una setzena part de la

Taula 7
Problema objectiu. Expedients iniciats el 1996

Econòmic	37,4
Laboral	9,3
Habitatge	6,2
Escolarització	3,4
Salut	19,9
Sociocultural	0,7
Psicologia social	3,8
Social	15,6
Jurídic	3,7
Total	100,0

població. Es tracta, majoritàriament, de l'existència d'habitatges en males condicions però també hi ha la vessant econòmica referida a desnonaments. L'evolució ha estat relativament estable tot i que, de produir-se alguna alteració probablement seria de creixement d'aquest tipus de problemes.

Problemàtica d'escolarització. També es refereix a formació i afecta un percentatge de població reduït. Es tracta de problemes com l'absentisme i el retard escolar d'una banda i la inadaptació cultural d'immigrants estrangers de l'altra. En lent retrocés els darrers anys és una conseqüència de la disminució de la població infantil i, probablement, de l'èxit de les intervencions en aquest punt.

Problemàtica de salut. Assenyalat en una cinquena part del casos, fa referència a trastorns o malalties de diversa índole. Els darrers anys havien anat augmentant però preveiem una estabilització propera al 20%.

Problemàtica sociocultural. Té una presència mínima i se sol anotar quan existeixen necessitats d'inscripció o participació en determinats actes o entitats. No s'hi preveuen canvis significatius.

Psicologia social. S'ha assenyalat aquest tipus de problema en un 3,8% dels casos. S'ha mantingut estable els darrers anys i es tracta fonamentalment de problemes relacionals dins la família, ja sigui entre la parella o entre pares i fills.

Problemàtica social. El 1996 una sisena part dels problemes es classifiquen com a socials. S'inclouen de manera preferent en aquest apartat les desaten-

cions a gent gran però, principalment, el dret a la prestació del PIRMI, que es troba en clar descens els darrers anys, probablement a causa del descens de nous PIRMI.

Problemàtica juridicolegal. No hi ha un grup especialment nombrós dins d'aquest capítol, es tracta de conflictes entre llogaters i propietaris, manca de permisos de treball, invalideses, cura i custòdia dels infants, etc. Molt lleugerament, però tendeix a augmentar.

Per acabar

Totes aquestes dades informen sobre un grau de necessitat social, expressada en indicadors normatius, més elevat a Ciutat Vella que a la resta de la ciutat considerada en conjunt. En síntesi, constitueix una de les zones de la ciutat amb una població més desafavorida i, a més, els usuaris de serveis socials constitueixen un subgrup encara més necessitat. Tanmateix, Ciutat Vella esdevé una de les zones amb més concentració de serveis públics i privats. Això li confereix, en principi, un avantatge per fer front a aquests dèficits però també té inconvenients.

La proliferació d'aquests recursos provoca en ocasions la falsa atribució a Ciutat Vella d'una funció específica poc lluïda i comprensible en el marc de la ciutat: es tracta d'un cercle viciós pel qual les condicions precàries de part de la població activen els ressorts de la protecció social que, en ubicar-se a Ciutat Vella, creen, al seu torn, més demanda de ser-

veis, ja que la proliferació de recursos atreu la població que els ha de menester i que prové de fora del districte.

Per contra, la política municipal intenta precisament desfuncionalitzar, és a dir, evitar expressament que Ciutat Vella o qualsevol altra zona de la ciutat sigui més atractiva, més còmode, més inevitable que les altres com a focus d'atracció de persones amb determinades problemàtiques socials. No es tracta, evidentment, d'ignorar les conseqüències de les desigualtats socials i econòmiques que es produeixen sobre un territori, sinó que aquest territori les pugui resoldre autònomament, sense importar-les ni exportar-les.

Ciutat Vella disposa d'elements importants per encarar aquest repte de manera positiva: la centralitat dins la ciutat, la rellevància històrica i turística..., però aquests mateixos factors poden actuar també com a pols d'atracció de la necessitat social.

Les inversions en la millora de la infraestructura urbanística, la revalorització d'habitatges a causa de les millores

en l'entorn, la ubicació d'importants recursos culturals i educatius i, específicament, els intents de negociació amb pensions econòmiques a tots els districtes de la ciutat, tenen per clar objectiu frenar i invertir la tendència cap a l'especialització de Ciutat Vella en determinades problemàtiques socials i promoure un equilibri territorial, en el marc de la ciutat de Barcelona, en què població i territori disposin dels elements i dels recursos idonis per fer front a les seves necessitats.

Els indicadors socials col·loquen Ciutat Vella al capdavant dels districtes de Barcelona amb un grau de necessitat més elevat. En aquest context, els usuaris

que s'atenen als serveis socials d'atenció primària conformen un subconjunt especialment vulnerable.

Invertir aquesta tendència no és tasca fàcil i no passa, en cap cas, per traslladar els efectes de determinades injustícies socials que s'originen en àmbits territorials molt més amplis que el municipal d'un lloc a altre, sinó en el foment de polítiques que, en un context d'equilibri territorial de ciutat, doti els districtes dels mecanismes per fer front a les seves necessitats i, a escala de ciutat, vetlli perquè cap zona d'aquesta, pel fet d'estar especialitzada en determinades funcions assistencials, actuï de pol d'atracció per a persones amb problemàtiques específiques.

LA PROMOCIÓ ESPORTIVA A CIUTAT VELLA

EDUARD CABÚS. Divisió de Serveis Personals, Districte de Ciutat Vella

El procés de transformació de Ciutat Vella es fonamenta en dos eixos d'intervenció: rehabilitació de l'entorn urbanístic i revitalització de la gent que viu o treballa en aquest entorn. Tots dos eixos han tingut un creixement paral·lel al llarg dels darrers 12 anys i ha estat un element estratègic de l'Ajuntament dimensionar i donar importància a tots dos per al seu reforçament mutu.

Fou l'Ajuntament qui va tenir la iniciativa i va donar el principal impuls de transformació del districte, tanmateix, des del primer moment, es va comptar amb la complicitat de la societat civil, pública o privada, implicada o interessada en el territori, complicitat que caracteritza el "model Barcelona", que tan bon resultat va donar el 1992 amb les millors olimpíades de la història, i que està donant en la millora de Ciutat Vella.

La revitalització és l'objectiu que ha compartit la programació esportiva del Districte amb la resta dels programes de Serveis Personals; des del primer moment ha volgut compartir la visió i ha participat del procés. Cal entendre l'esport com una realitat oberta, que comparteix significat amb els conceptes d'educació, prevenció, promoció, integració... lligats a la globalitat de la tasca dels Serveis Personals i de revitalització del districte. Els objectius estratègics del programa són:

- Centrar les inversions públiques a aconseguir instal·lacions esportives punteres que, a més de garantir la seva sostenibilitat econòmica, siguin un reclam que faciliti el trànsit de ciutadans es vis-

quin com a serveis per als seus habitants. Un objectiu similar, aplicat per altres sectors i altres administracions, ha permès la ubicació en el districte d'universitats, residències d'estudiants, centres culturals, museus... i ha provocat un important canvi d'usos i maneres de viure i interpretar l'entorn.

- Entendre les activitats de promoció esportiva en la franja d'edat escolar com a vehicles de promoció social i personal dels infants. La infància sempre ha estat considerada fonamental en el desenvolupament de les polítiques de Serveis Personals, ja que en la infància hi ha la llavor de la transformació futura. La creació en el districte del Consell de la Infància és una mostra de la voluntat d'intervenció. Una bona part del desenvolupament d'aquest escrit se centrarà a descriure la promoció esportiva de la infància.

- Entendre les activitats físiques amb la gent gran en termes de salut i, sobretot, en termes de relació personal. La gran proporció de gent gran que viu al districte i les seves característiques d'aïllament i pobresa demanen una intervenció decidida.

- Corresponsabilitzar el teixit d'entitats esportives en les línies d'intervenció del Districte. Ja esmentàvem abans el model Barcelona de gestió de serveis. En el camp de l'esport tenim una gran tradició de clubs i associacions esportives amb capacitat, coneixement i desig de participar en la transformació del districte, des del seu sector. Aquest és un recurs que l'Ajuntament vol potenciar, i com més

endavant veurem, en l'esport hi té una bona oportunitat. Corresponsabilitzar també vol dir participar, per acostar l'administració al ciutadà i demanar-li la seva gestió en la implementació de les polítiques. No es tracta només d'atendre demandes i reivindicacions, es tracta de treballar conjuntament la solució dels problemes, de gestionar plegats la ciutat.

- Trobar un equilibri en el desenvolupament de l'esport per a tothom i l'esport de competició. Des de les vesants més puristes de la pedagogia, la competició s'ha vist com la bèstia negra de l'esport, i des d'aquest supòsit a les escoles es va avorrir la gent amb l'esport o es va deixar de fer. Una vegada deixem fora el gran espectacle de determinades competicions esportives, cal treballar la competició com a eina de suport a la promoció esportiva i, ben dimensionada, és desitjable que totes dues maneres d'entendre l'esport convisquin a les instal·lacions esportives.

Aquestes línies són les que impregnen el desenvolupament del programa d'esports, el qual es divideix en tres grans blocs d'actuació: instal·lacions municipals esportives, suport a les entitats i participació i activitats de promoció esportiva.

Instal·lacions municipals esportives

Situació actual

Les dades d'explotació de les instal·lacions municipals esportives del districte són prou importants: 10 ins-

instal·lacions, utilitzades per 24.000 usuaris, que al llarg de l'any fan 1.150.000 usos, amb un volum econòmic d'ingressos i despeses que ronda els 560 milions de pessetes, i amb més de 100 treballadors directes que possibiliten el seu funcionament. Les característiques de les instal·lacions són molt diverses; podem anar des de la petita pista poliesportiva del carrer Aurora, fins als grans complexos poliesportius de Folch i Torres o Sant Sebastià. Totes les instal·lacions municipals es gestionen amb contractes de concessió. En total 8 clubs o associacions esportives aporten el tarannà, l'especialitat, la creativitat i el voluntariat per permetre que 107 entitats tinguin en aquestes instal·lacions el seu marc de referència de les activitats esportives.

Resum de les grans xifres de les instal·lacions municipals esportives de Ciutat Vella durant l'any 1997

Nombre de instal·lacions municipals	10
Usuaris	24.000
Usos	1.150.000
Pressupost d'ingressos i despeses	560.000.000 ptes.
Persones que hi treballen	100
Nombre d'entitats gestores	8
Nombre d'entitats usuàries	107

Un dels objectius estratègics que cal treballar en aquest camp feia referència a la qualitat que havien de tenir les instal·lacions del districte, per potenciar la tasca de rehabilitació urbanística de l'entorn i de revitalització de la gent que

hi viu. El present i el futur d'aquest bloc és molt positiu; no cal descriure allò que ja està fet, però sí els grans projectes d'intervenció per al futur, que són:

L'actual Poliesportiu del Raval ha estat la referència a millorar. Tenir un poliesportiu cobert, incapaç d'oferir serveis complementaris, impossibilita comptar amb abonats de quota mensual que permetin la seva sostenibilitat econòmica. Això fa que hagi de dependre de potencials ingressos municipals. La conseqüència és una davallada en la qualitat del servei, un deteriorament de l'edifici, una manca de promoció esportiva i uns preus que impedeixen l'accés a importants sectors de població propers a la instal·lació. Tot i el Poliesportiu del Raval, molts veïns diuen que el Raval no té poliesportiu. Per corregir aquesta situació està prevista una inversió municipal centrada en l'ampliació de la instal·lació que permeti una major diversitat d'activitat i un major nombre d'usos. La línia de les millores se centrarà en la creació d'una pista poliesportiva exterior adscrita a la instal·lació, la construcció de sales polivalents per a la pràctica del *fitness* i d'activitats de grup, i la reparació dels elements malmesos.

El projecte del Poliesportiu del Marítim sorgeix amb la voluntat de superar l'experiència del Poliesportiu del Raval. Es tracta d'una nova construcció sobre l'estructura de l'antiga piscina del Marítim. Ubicada en primera línia de mar, amb accés directe a la platja, amb una petita piscina i espais complementaris per a la pràctica del *fitness* i activitats

de grup. La seva especialització dependrà de les propostes i la capacitat d'inversió dels gestors que es presentin al concurs. En qualsevol cas, serà alguna cosa més que un poliesportiu i això li permetrà tenir una explotació de més qualitat.

L'ampliació de les Pistes de la Maquinista, a la Barceloneta, per fer-les reglamentàries i millorar l'enllumenat, és una intervenció urgent després de l'en-derrocament de la Pista Poeta Boscà. Posteriorment hi ha el projecte d'ampliar de vestidors i crear una tercera pista poliesportiva a l'espai sobrer de l'entorn.

La Piscina Folch i Torres, construïda fa més de 30 anys, és la piscina coberta més antiga de la ciutat i l'única de l'època que està funcionant. Cal la modernització de les instal·lacions, amb una important inversió que permeti crear espais polivalents i ampliar la làmina d'aigua. Serà un complex esportiu, al cor de la ciutat, amb una perfecta dotació de transports públics i amb un potencial d'activitats comparables a Picornell o Sant Sebastià.

La garantia que aquestes instal·lacions municipals esportives siguin un servei de ciutat, però també per als habitants de Ciutat Vella, la donen els plecs de condicions reguladores de les concessions, el seguiment del dia a dia de la instal·lació i, sobretot, el moviment associatiu del districte, que no deixarà passar l'oportunitat d'utilitzar i gaudir d'unes instal·lacions llargament reivindicades.

Suport a les entitats i participació

S'esmentava també com a objectiu estratègic corresponsabilitzar la resta del teixit d'entitats esportives en les línies d'intervenció consensuades amb l'Ajuntament. Aquesta corresponsabilització té la seva gran expressió en la gestió de les instal·lacions municipals esportives del districte, esmentada a l'apartat anterior. Hi ha 8 entitats que gestionen les instal·lacions municipals esportives i 107 entitats que les utilitzen. Aquest ja és un indicador del suport que es dona a les entitats.

L'actuació municipal en les instal·lacions és clarament compensatòria, ja en el districte hi ha molt poques instal·lacions esportives privades, i les poques que hi ha han de tenir una projecció de ciutat per ser sostenibles, amb la qual cosa no són un recurs de zona, sinó un servei de ciutat.

Cal conèixer les entitats del districte que treballen l'esport i integrar-les en la xarxa perquè siguin també un recurs revitalitzador. Són eines per a aquesta intervenció les subvencions a entitats, el suport logístic per a la realització d'activitats i el Consell de l'Esport del Districte.

Activitats de promoció esportiva

Antecedents

Fa 15 anys l'Ajuntament de Barcelona va crear les escoles d'iniciació esportiva a la Ciutat, i aquestes es van organitzar, prenent com a referència territorial

els districtes, per millorar quantitativa i qualitativa el nivell d'activitats esportives extraescolars de les escoles o de les instal·lacions esportives municipals. El procés en un primer moment va estar conduït per l'Ajuntament, però a la seva posterior evolució hi ha hagut un procés d'emancipació d'aquestes escoles, que s'han constituït en associacions esportives i que han sabut trobar missions i clients més enllà de les línies programàtiques municipals.

A la franja escolar les escoles d'iniciació esportiva oferien una activitat que entrava en competència amb les associacions de pares de les escoles o amb la tasca de promoció esportiva dels clubs. I si fa 15 anys l'Ajuntament tenia una voluntat d'intervenció directa, només algun any després va evolucionar cap a la complicitat amb les entitats aportant coordinació i ajuda, però potenciant al màxim l'especificitat i capacitat personalitzada d'aquestes. El canvi de rol de les escoles d'iniciació esportiva ha estat un element més d'aquesta evolució.

A Ciutat Vella les coses han estat diferents per dos motius: la revitalització també s'havia de centrar en una infància especialment maltractada i, llevat de meritòries excepcions, no hi havia associacions de mares i pares capaces de generar paquets d'activitats extraescolars. En el nostre context l'escola d'iniciació esportiva no entrava en competència amb ningú, per la qual cosa substituïa una intervenció que des de l'Ajuntament i la ciutadania es considerava necessària i no resolta.

L'actual gestió del programa

La manera de gestionar aquest paquet ha estat per contracte de prestació de serveis i, durant els 11 anys en què hi ha hagut el concurs públic, l'ha guanyat l'Associació Esportiva Ciutat Vella, antiga Escola d'Iniciació Esportiva. L'import d'aquest programa és de 9.500.000 de ptes. anyals de despesa municipal, que acaben doblant-se a partir dels altres ingressos: tarifes, patrocini, subvencions, etc. El programa desenvolupa activitats de promoció esportiva amb 2.547 persones de totes les franges d'edat, amb la distribució que mostra el següent quadre.

Distribució de l'activitat del programa de promoció esportiva per franges d'edat durant l'any 1997

Franja d'edat	Participants
Educació física (horari escolar)	900
Esport escolar (extraescolar)	410
Competicions infància <17 anys	810
Adults	75
Gent gran	352
Total	2.547

Infància

El paquet de promoció esportiva amb la infància compta amb 2.120 practicants i ocupa el 83% de la gent de tot el programa. Organitza les activitats d'educació física en horari escolar i d'esport escolar en horari extraescolar a partir de les següents directrius:

- *Complicitat de la gestió amb les associacions de pares de les escoles.* El

programa ofereix activitats en les escoles que no tenen constituïdes associacions de pares; tanmateix també pot col·laborar amb les associacions de pares, per facilitar la gestió de les activitats esportives del seu centre: oferta d'entrenadors, suport logístic, marc de competició...

- *Coordinació amb els treballadors socials de la zona.* Des del programa es treballa la promoció esportiva, quan cal com a prevenció i, davant de determinades situacions, per a la reinserció i la promoció social. El contacte del programa amb educadors socials del districte és total. L'esport ha tingut la capacitat per motivar i treballar amb infants que marxaven de l'escola, i l'esport permet treballar normes, horaris, compromisos, esforç i treball d'equip, aspectes bàsics per al desenvolupament vital dels infants.

- *Utilització de les instal·lacions escolars.* El volum d'activitats del programa és impossible i innecessari de fer-lo a les instal·lacions esportives del districte, perquè senzillament no hi caben. Organitzar l'activitat extraescolar a les escoles i tenir una llarga tradició en aquest sentit és un element nou de la gestió. Es fan activitats a tots els centres públics de primària amb instal·lacions i a tres centres concertats.

- *Tendir a la normalització del marc de competició.* Fins ara el marc de competició entre els equips del districte eren els Jocs Escolars; no es participava a les lligues del Consell de l'Esport Escolar de Barcelona (CEEB) ni de les federacions

per les dificultats normatives amb aquestes organitzacions: problemes de documents (practicants estrangers), econòmics (pobresa), de desplaçaments (escassa col·laboració dels pares), de requeriments de les instal·lacions (enllumenat insuficient, pistes no reglamentàries), etc. El model no era el desitjat, perquè tendia a fer una competició marginal, només era el possible.

Enguany s'ha arribat a un acord amb el CEEB per integrar els nostres Jocs Escolars a les seves lligues, mantenint els primers nivells de competició en el propi territori del districte, però permetent l'accés a altres nivells de competició dels nostres participants. La col·laboració del CEEB ha estat clau en la flexibilització del tema dels papers i instal·lacions, el finançament de quotes i arbitratges, la realització de cursos d'àrbitres, la realització de les revisions mèdiques... La contrapartida que ens demana el CEEB és que dupliquem el nombre d'esportistes i que acompanyem els equips més ben classificats en els desplaçaments de finals de la lliga.

- *Fixació del preu.* Tot i que els ciutadans tenim el dret a la pràctica esportiva, aquest no és gratuït. L'Estat —i els ajuntaments en són part— ha de facilitar l'accés al dret, tot i que impliqui el pagament d'un preu per al practicant. El model que s'ha seguit a Ciutat Vella és l'estudi dels casos particulars amb requeriment de beca, però en cap cas la sistemàtica gratuïtat de les prestacions. El plantejament depassa el fet econòmic, i se centra més en la capacitat que té el

preu per filtrar situacions de poca motivació i per comprometre infants i pares en l'exercici de la pràctica esportiva. El que no es paga no es valora.

El fet d'introduir els preus i una intervenció tendent a la seva unificació i criteris de beca, evita competències irracionals entre les entitats o activitats, sobretot si tenim en compte que aquests preus estan sempre per sota del cost de l'activitat.

- *Equilibri entre els elements educatius i competitiu de l'activitat.* L'esport és educatiu, però també és competitiu i cal tenir-ho en compte per evitar la desmotivació dels infants i per treballar el fet de saber guanyar i saber perdre. La presentació del programa ja defensa el principi de l'esport per a tothom, però també el suport a l'esport de competició per tenir un model de motivació que permeti emmirallar els practicants més joves. L'Ajuntament vol tenir equips ben situats a les instal·lacions municipals esportives i, si és possible, que guanyin, sempre que hi hagi uns criteris de racionalitat en els usos de la instal·lació i en el finançament d'aquests equips.

- *Diversificar al màxim les modalitats esportives que s'ofereixen.* El futbol és el rei dels mitjans de comunicació i el futbol-sala és el rei de la pràctica esportiva. Si de la demanda depengués, fa anys que hauríem deixat de fer cap altre esport. En aquest moments el programa potencia, a l'horari extraescolar, les activitats de bàsquet amb la creació de l'Escola de Bàsquet i de Voleibol, amb la creació d'un club, sense deixar de fer fut-

bol perquè tampoc cal suïcidar-se. En horari escolar es potencia el tennis-taula i l'atletisme.

- *Valorar més els elements de procés que els d'activitat.* Pràcticament el 100% del programa d'esports descansa en el treball de processos; es defuig de les grans activitats puntuals, descontextualitzades, i quan es fan és per al reforçament dels processos de pràctica esportiva: cloendes d'activitats, festival de fi de curs...

- *Recerca d'elements de xarxa.* El volum d'activitats extraescolars en el districte és ampli i divers. A més de les esportives, n'hi ha que se centren més en el lleure cultural, i n'hi ha que treballen en la compensació dels problemes socials. L'oferta feta a aquestes entitats és que puguin tenir l'esport en el seu currículum d'activitats. Es tracta de donar-los suport perquè confeccionin equips, participin en el marc de competició o, senzillament, derivin infants a activitats esportives ja organitzades.

D'altra banda, en el marc de competició (Jocs Escolars) s'integren els equips propis i els equips de les altres entitats, la qual cosa genera una dinàmica de relació

que permet treballar els traspassos d'infants, els codis i normes de la competició, els temes de disciplina...

- *La qualitat.* Al llarg de tots aquests punts ja s'han esmentat els elements del programa i molts d'ells tenen a veure amb processos de qualitat; tanmateix, cal fer especial esment a aquest punt, perquè és un dels grans objectius del nostre Ajuntament.

Pel que fa al tema dels monitors de les activitats esportives, tenim garantida la seva qualitat quant a formació (pràcticament tots ells són estudiants d'INEF), per la garantia que implica el salari, i pel seguiment estret que fan els coordinadors del programa.

La millora de la qualitat del servei ha d'incidir en el punt més feble, el de la informació. Enguany ha estat el primer que publicitàvem totes les activitats esportives extraescolars i això ja ha estat un avanç. L'objectiu per a final de curs és la millora del retorn d'informació que es dona al pares de l'activitat feta pels seus fills, i a la vegada una millor informació a les escoles de les activitats esportives que s'hi realitzen, fora d'horari escolar. Cal buscar una complicitat més decidida de

les escoles perquè entenguin que amb el programa també són elles les que milloren les prestacions.

Gent gran

L'altre gran objectiu estratègic d'aquest bloc és la promoció esportiva feta amb la gent gran, amb dos grans grups d'activitats: la gimnàstica de manteniment i les activitats aquàtiques. En total, el 14% dels usuaris del programa estan inclosos en les activitats de gent gran.

La taxa d'envelliment de Ciutat Vella és la més alta de la ciutat; a més es tracta d'una població amb pocs recursos econòmics i amb xarxes familiars molt fragmentades. El problema de la solitud és més important que l'econòmic. L'objectiu per a la realització d'aquestes activitats és la promoció esportiva per a la salut i el manteniment, però també la creació d'una xarxa entre els participants per tal que aquests s'estructurin en aspectes similars als treballats en els grups d'autoajuda. Per això l'oferta esportiva s'acompanya d'activitats de lleure i culturals que facilitin espais de convivència. 🗝

EVOLUCIÓ DE LA SEGURETAT CIUTADANA A CIUTAT VELLA I LA SEVA PERCEPCIÓ

JOSEP M. LAHOSA. Direcció de Serveis de Prevenció

La percepció que els ciutadans tenen de la seva relació amb el medi està influenciada pel sentiment de seguretat que aquest els ofereix. Per altra banda, en la definició d'aquest sentiment hi intervenen tant les experiències viscudes en relació al delictes o les agressions com l'opinió que es tingui de quina és la incidència d'aquestes en el territori més proper.

La Direcció de Serveis de Prevenció ve utilitzant des de l'any 1984, com a eina de coneixement d'aquesta percepció, l'Enquesta de victimització i opinió sobre la seguretat; l'objecte d'estudi de la qual és la mesura de l'extensió i les característiques de la delinqüència tal com és percebuda per la població, i té com a objectiu principal aproximar-se a la realitat del que passa a la ciutat i als seus districtes.

L'enquesta es recolza en una mostra representativa de la població que, en el cas de Ciutat Vella, és de 417 entrevistes, amb un marge d'error de $\pm 4,8\%$. Del disseny, anàlisi de les dades i direcció de l'enquesta se'n fan càrrec, mitjançant un encàrrec a l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, els professors Juli Sabaté i Josep M. Aragay, de la Universitat de Barcelona.

La metodologia de treball

L'estructura que adopta l'enquesta, tant pel que fa a la mostra com a les anàlisis, és eminentment urbana, ja que el que s'analitza és també un fenomen urbà. En aquest sentit, la mostra s'estructura en base al pes de la població de

cadascun dels districtes de la ciutat i, de forma obligada —ja que la condició de víctima no és universal— ha de ser àmplia; en concret, en la medició de 1997 s'han realitzat 7.246 entrevistes telefòniques amb un marge d'error màxim de $\pm 1,15$.

Mostra per districtes

Ciutat Vella	417
L'Eixample	1.236
Sants-Montjuïc	786
Les Corts	386
Sarrià-Sant Gervasi	658
Gràcia	574
Horta Guinardó	810
Nou Barris	826
Sant Andreu	622
Sant Martí	931

El marge d'error és ± 5

Per altra banda, i com que aquesta investigació pretén analitzar també aspectes relacionats amb les sensacions, la imatge de la seguretat i les opinions, i com que aquestes, a diferència de la victimització, sí que tothom en té i són universals, la grandària de la mostra ens permet estructurar tres submostres de 2.400 entrevistes en base a qüestionaris específics

De les 7.246 persones entrevistades a Barcelona sobre la victimització, a 2.406 se'ls pregunta sobre la seva opinió en relació a la seguretat, les causes i les mesures que s'haurien de prendre, sobre quina opinió tenen dels serveis, etc.; a uns altres 2.406 se'ls demana sobre el tràfic i els comportaments en la circulació; i la tercera submostra s'utilitza cada any per fer una investigació diferent (joventut, benestar social, administració

de justícia, etc.). Enguany s'ha estructurat un qüestionari sobre l'ús social de l'espai i els conflictes que es generen en els espais públics de la ciutat; una gestió acurada dels diferents qüestionaris ens ha permès organitzar una submostra de 4.831 entrevistats.

Les 7.246 entrevistes realitzades a Barcelona permeten un error màxim del 1'15% i, pel que fa a les submostres, del 2'1%. El marge d'error s'ha calculat per a un nivell de significació $\alpha=0,05$ i per $p=q=0,5$.

La victimització

L'índex de victimització mesura els percentatge de ciutadans que manifesten haver estat víctimes d'un fet o agressió, independentment del lloc on ha succeït; en el cas dels índexs a nivell de districtes es refereix al percentatge d'entrevistats residents en el districte de referència.

Si s'observa l'evolució de la victimització a Ciutat Vella hom comprova com ha tingut una tendència força similar a la de la ciutat en el seu conjunt, i en cal destacar tres períodes: el primer i referit als cinc primers anys de la sèrie, la victimització va ser força elevada i afectava un de cada quatre ciutadans; el segon període abasta els anys 1988-1990, en els quals es fa evident una primera reducció de la victimització, que se situa en una franja entorn al 20%; el tercer període s'inicia amb una reducció en el trienni 1991-1993, en aquest sentit des de 1989 la victimització a Ciutat Vella s'ha situat en la franja estadística d'entre el 15 i el 20%.

Els quatre àmbits de seguretat

L'enquesta també analitza la victimització en funció de quatre grans tipologies de seguretat: els fets contra els vehicles, contra els domicilis, contra els comerços i negocis, i contra les persones; en aquest sentit, si s'observa la tendència al llarg de la sèrie, destaca la reducció de tots ells, encara que en algunes de les medicions s'hagin produït alguns repunts.

En termes absoluts, els fets contra els vehicles i contra les persones són els àmbits de màxima reducció si es comparen els índexs del primer i el darrer any; en termes relatius cal fer esment a la reducció a quasi la meitat dels fets contra els domicilis. Pel que fa a la victimització contra els comerços i negocis, s'observen repunts puntuals l'any 1992 i el 1996; no obstant això, l'evolució general de la sèrie és a la baixa.

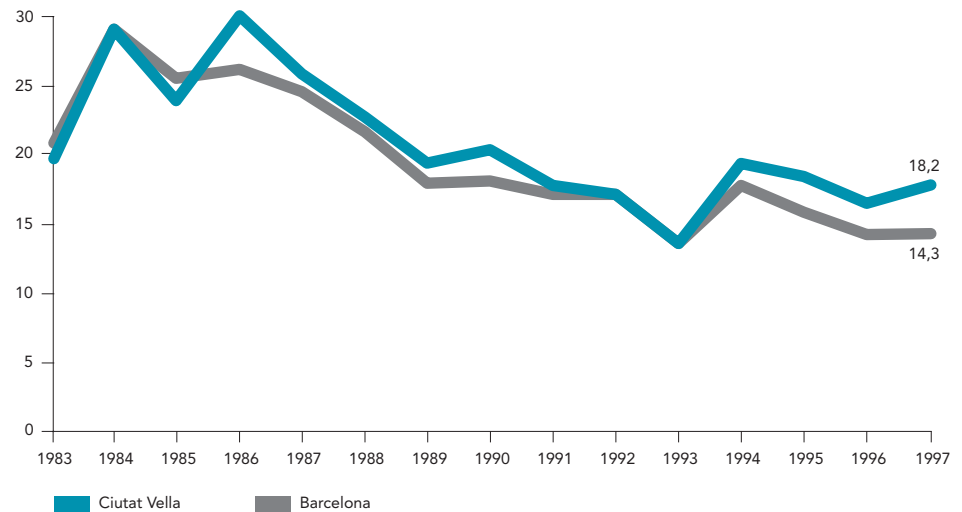
L'horari i l'estacionalitat de la victimització

A diferència del conjunt de la ciutat, on l'horari de la victimització que afecta els barcelonins i barcelonines es concentra de forma majoritària durant la nit; l'impacte de la victimització sobre els

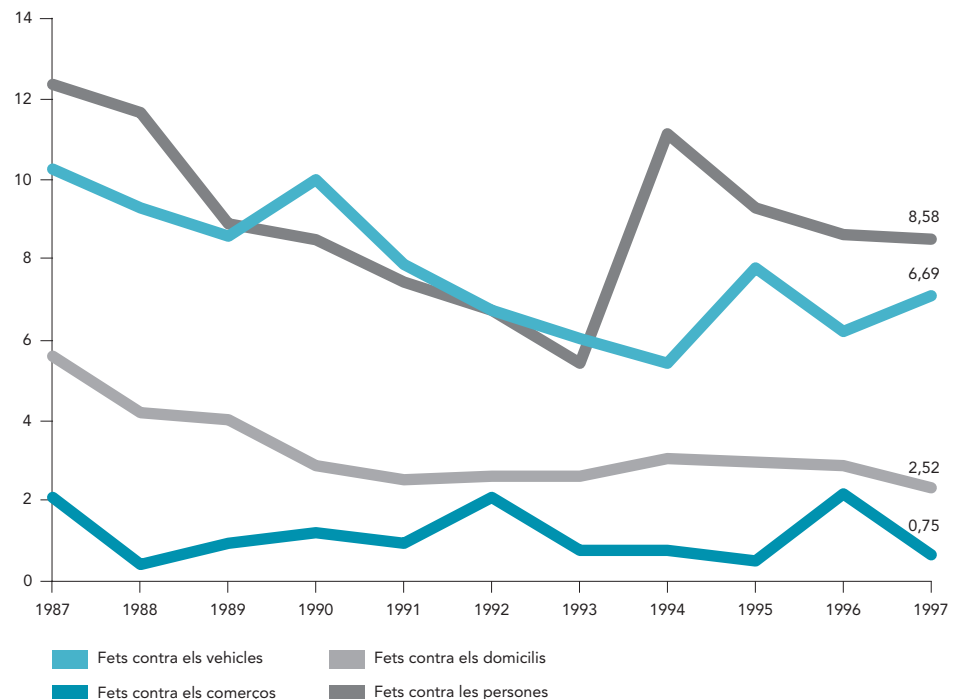
Horari de la victimització

	Ciutat Vella	Barcelona
Matí	16,4%	14,2%
Migdia	18,9%	12,5%
Tarda	25,2%	22,8%
Nit	39,5%	50,5%

Gràfic 1
Evolució de la victimització

Gràfic 2
Índex de victimització dels quatre àmbits de seguretat

veïns de Ciutat Vella es reparteix al llarg de tot el dia.

Pel que fa a la distribució de la victimització durant les estacions de l'any s'observa una concentració, a diferència del que passa a la ciutat en conjunt, a la primavera.

Victimització, per estacions

	Ciutat Vella	Barcelona
Hivern	25,4%	27 %
Primavera	27,5%	21,2%
Estiu	20,2%	24,2%
Tardor	26,9%	27,6%

La denúncia

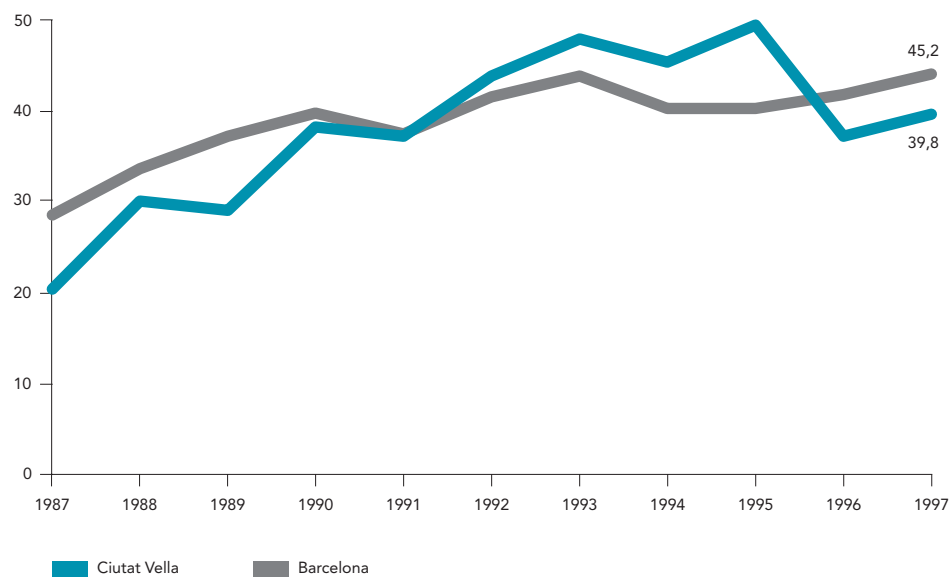
L'ús de l'acte de la denúncia ha tingut una tendència al creixement, del 20,3% de 1987 al 49,3% de 1995. En la darrera medició ha baixat fins el 37%, essent l'únic any que es situa per sota del conjunt de la ciutat.

L'opinió sobre l'evolució de la seguretat

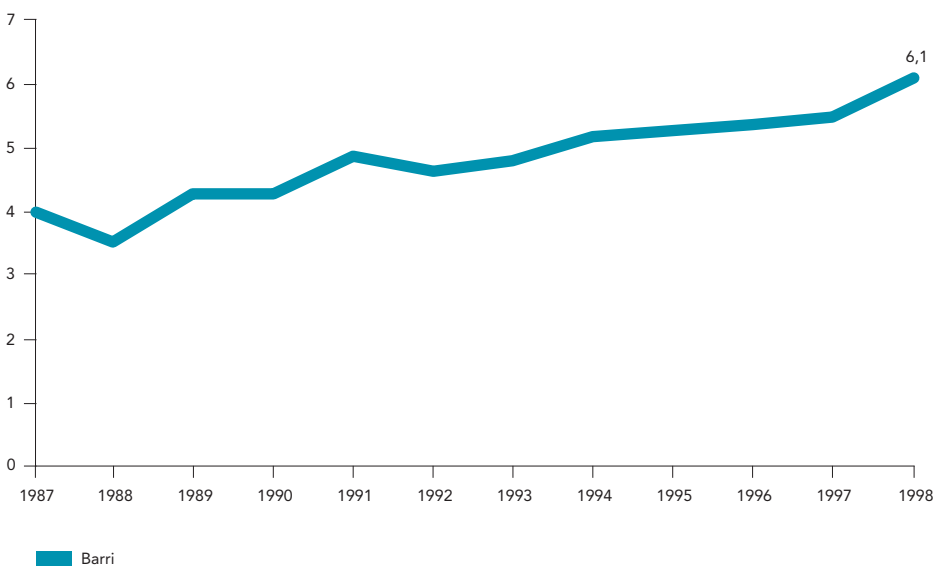
En la medició de 1997 el veïns de Ciutat Vella han puntuat la seguretat del seu barri de residència amb un 5,01 —per primera vegada es puntua per sobre de l'aprovat— i al resta de la ciutat amb un 5,78; en aquest sentit els entrevistats de Ciutat Vella sempre han avaluat millor al resta de barris de la ciutat.

No obstant això, cal dir que l'avaluació del nivell de seguretat del barri on viuen els entrevistats ha anat millorant al

Gràfic 3
La denúncia a Ciutat Vella

Gràfic 4
Avaluació del nivell de seguretat al barri de residència

llarg dels anys, ja que el 1984 rebia una puntuació del 3,6.

Les causes de la delinqüència

Els entrevistats de Ciutat Vella consideren que les causes de la delinqüència cal cercar-les en el consum de drogues, l'atur, la manca de preocupació dels

Causes de la delinqüència		
	Ciutat Vella %	Barcelona %
Consum de drogues	8,43	8,46
Atur	8,14	7,96
Manca d'educació	7,32	7,59
Manca de preocupació dels poders públics	7,20	6,98
Manca de feina emigrants	7,14	5,83
Poca duresa de les penes	6,81	6,96
Estructura social injusta	6,78	6,91
Ineficàcia de la policia	6,34	5,97
Situació econòmica/ augment dels preus	6,34	5,64

Mesures per resoldre la delinqüència		
	Ciutat Vella %	Barcelona %
- Que tothom tingui feina	8,85	8,64
- Perseguir els traficants de droga	8,78	8,85
- Programes d'ajut i rehabilitació per a drogaadictes	8,06	8,19
- Programes reinserció delinqüents	7,93	8,09
- Justícia amb mes rigor i duresa	7,72	7,71
- Penalitzar el consum de drogues	7,11	6,82
- Increment del nombre de policies	6,65	6,68
- Donar feina al immigrants d'altres països	6,53	6,35
- Limitar l'emigració d'altres països	6,50	5,83

poders públics, la manca de feina dels emigrants d'altres països, l'augment dels preus i una certa ineficàcia de la policia.

Pel que fa a les mesures per resoldre la delinqüència avaluen com a prioritària que tothom tingui feina i la persecució del tràfic de drogues, així com aquelles de caràcter estructural, que són més valorades que les purament represives.

Realitat i percepció

Les anàlisis de l'activitat en zones urbanes permet observar com els barris centrals, els que ofereixen un major nivell d'activitat comercial, d'oci o de serveis també són els que concentren un índex major d'activitats de conflicte. Per altra banda, a les ciutats de la mediterrània aquests barris centrals acostumen a ser portuaris i a partir d'ells ha evolucionat la pròpia ciutat: són els barris històrics, el casc antic, la ciutat vella i, en conseqüència, tenen mancances d'ordre urbanístic i de planejament.

És en aquests barris on es fa evident que la inseguretat és més una construcció social que una realitat objectiva; en aquest sentit la distribució en el territori dels fets delictius és el que millor expressa aquest imaginari col·lectiu. Si hom observa el nombre de cites de perillositat (el 55,80% pels entrevistats del conjunt de la ciutat) amb el nombre de fets (11,70% que han succeït a Ciutat Vella) comprova la potència de la construcció social de la por.

La seguretat, un model d'intervenció participatiu

Resulta evident que és en l'àmbit d'aquesta construcció social distorsionada on cal esmerçar més esforços i on les respostes institucionals a l'imaginari col·lectiu han de trobar els mecanismes per fer arribar al conjunt de la població quina és la realitat dels diferents territoris. En aquest sentit és paradigmàtic que mentre els veïns de Ciutat Vella reconeixen, sense triumfalisme, com a pròpia la millora de la situació dels seus barris, els barcelonins i barcelonines d'altres districtes mantenen una visió de la seguretat al districte allunyada de la realitat.

En aquest sentit cal dir que el treball cooperatiu entre els serveis i els ciutadans de Ciutat Vella ha estat modèlic tot i els moments de tensió lògica; el manteniment de les estructures de participació i, molt especialment, el Consell Permanent de Seguretat i Prevenció i el Consell Plenari de Prevenció i Seguretat de Ciutat Vella han estat cabdals en un model d'intervenció pública que vol desenvolupar

par-se d'acord amb el consens i el compromís de tots els actors socials presents en el territori, ja siguin serveis públics o ciutadans i entitats.

Així, tot i les dificultats que genera la definició d'un dels àmbits de la vida

social més sensible, la seguretat; el treball desenvolupat tant pels serveis com pels ciutadans i les seves entitats reforcen la nostra convicció que avui la seguretat cal encarar-la des d'aquesta perspectiva de treball cooperatiu i soli-

dari, sense menystenir els conflictes i les tensions que es produiran. En tot cas, la capacitat de la ciutat per a l'intercanvi d'idees i de sensibilitats produirà una ciutat més justa, segura i solidària.

CIUTAT VELLA 1900-2000: UN SEGLE D'ASSOCIACIONISME

PEP MARTÍ

Introducció

L'interès per a l'associacionisme és cada vegada més viu, i les organitzacions sense afany de lucre estan arrelant arreu de Catalunya. En termes quantitius el sector ha experimentat un creixement molt important (2.600 noves associacions es varen crear a Catalunya l'any 1996), si bé de manera molt sectorialitzada, amb poca coordinació (és cert, però, que s'estan fent intents), i encara amb moltes mancances de caràcter intern i extern.

Intueixo que en els propers anys es produirà una certa selecció entre el sector no lucratiu i sobretot entre les associacions, ja que caldrà avançar en termes de qualitat, amb l'establiment de mecanismes de detecció de necessitats i amb actuacions concretes d'incidència en la resolució d'aquestes problemàtiques. De ben segur es modificaran els models relacionals amb l'Administració pública i les exigències de tot ordre cap al sector seran cada vegada més àmplies.

No voldria, però, que aquest article esdevingués pessimista. El que considero és que cal revisar molt els models, les funcions i les relacions per avançar i que només quan hi ha consciència de necessitat de canvi és quan el canvi es pot produir.

Malgrat aquesta petita advertència, que no és altra cosa que el reflex d'una certa angoixa, perquè sóc un ferm partidari de la ciutat participada i del paper que, en tota societat democràtica, han de desenvolupar les organitzacions socials, l'article el volia centrar en la constatació

que l'associacionisme, com a agrupació de voluntats amb finalitats i/o interessos comuns, no és pas un invent recent. Ben al contrari, d'ençà de l'aprovació de la primera llei d'associacions de l'Estat espanyol, es disposa d'informació de les entitats existents, que no vol dir que fossin les primeres a existir.

Per a l'obtenció de les dades que es presenten en l'article, m'he basat en quatre eixos d'informació:

- *La Història de l'Associacionisme Català Contemporani*, de Pere Solà i Gussinyer, m'ha servit per a obtenir informació de les entitats existents des de l'any 1874 fins l'any 1966, de les quals he fet una selecció i he assenyalat entre parèntesis l'any de creació de cadascuna.

- *La Radiografia de les associacions de Barcelona*, editada pel Consell Municipal d'Associacions de Voluntariat, m'ha permès situar el sector en l'actualitat.

- L'estudi de graduació "Relacions entre associacions de veïns i partits polítics" m'ha estat útil per ubicar aquest model associatiu de caràcter generalista.

- Els diferents registres d'entitats (potser massa diferents), un cop esporgats, permeten disposar d'una aproximació la realitat associativa de Ciutat Vella.

Per cloure, algunes dades referides a les associacions de veïns han estat facilitades per la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona.

La Ciutat Vella

Malgrat aquest títol no entrarem a analitzar l'entorn i la configuració del

districte que tractem, que de ben segur ja es fa en altres articles d'aquesta publicació. Del que voldria deixar constància, i moltes associacions ens ho demostren, és que l'actual districte ha desenvolupat anteriorment la funció de ciutat, la funció de Barcelona.

Aquesta característica específica del districte, de ben segur que és determinant en l'associacionisme que històricament s'hi ha desenvolupat. Possiblement altres districtes de la ciutat, a excepció dels antics municipis que varen ser annexionats, no tenen la riquesa associativa històrica de Ciutat Vella.

Aquest fet ens permet poder disposar de la història de Ciutat Vella a partir de l'associacionisme que s'hi ha desenvolupat. Sense cap ànim d'exhaustivitat, perquè les dades recollides per l'equip de Pere Solà permeten la realització de diverses tesis doctorals, però sí amb un amagat intent de convèncer els historiadors que és difícil realitzar una anàlisi històrica d'aquests barris sense fer esment de les il·lusions col·lectives i també de les lluites que hi ha hagut en els darrers cent vint-i-cinc anys. No oblidem, a més que pel fet de realitzar la funció de ciutat, ha estat exportadora de cultura.

Tot i que, com s'ha esmentat anteriorment, les primeres dades les tenim a partir de 1874, i reforçant el que s'ha dit anteriorment, Josep M. Huertas recull, en la seva col·lecció *Tots els Barris de Barcelona*, que ja l'any 1699 es va crear, a l'actual Ciutat Vella, l'Acadèmia dels Desconfiats, que conreava les belles arts i

l'estudi. Indica l'autor que aquesta societat va renéixer l'any 1729.

Ciutat Vella com a model de societat plural

La utilització d'aquesta terminologia s'ha fet de manera àmplia, no només en referència a la diversitat pel que fa als llocs d'origen de la població, sinó que inclou diferents d'elements que intervenen en la configuració d'una societat. A més, en exercir la funció de ciutat, s'hi han desenvolupat les contradiccions i els conflictes propis de tota societat, i, pel fet de ser capital de Catalunya, possiblement aquestes contradiccions s'han fet més patents.

En primer lloc, i per començar a configurar la població, ens trobem que els processos migratoris són arrelats a la història de la ciutat. D'això, tot i les onades migratòries provinents de la resta de l'Estat dels anys 1960 a 1970, ja se'n té constància d'arribades anteriors, a partir d'algunes associacions creades: Cercle Andalus Proteccionista (1893), Centre Gallec (1892), La Colònia Manxega (1892), Nova Tertúlia Aragonesa (1900), Societat Cercle Valencià (1895).

Com en tots els apartats, n'han quedat d'altres en el tinter, però aquestes referències ens indiquen que, no només s'havien instal·lat entre nosaltres, sinó que ja havien assumit la necessitat de constituir-se en agrupacions per millorar la seva qualitat de vida. Les migracions a Barcelona no van arribar només de la resta de l'Estat sinó que en alguns casos

provenien d'altres països, si bé alguns no eren massa explícits: Club d'Estrangers (1917), Cercle de la Unió Francesa (1889).

De la mateixa manera, i prenent el treball com una de les bases relacionals de la societat, ens trobem que s'han creat tot un seguit d'associacions que expresen diferents conjunts d'interessos, sovint contraposats.

Òbviament, no entrarem aquí a analitzar les relacions entre obrers i patronal, que ja ha estat recollida en altres publicacions. Simplement es vol deixar constància que les agrupacions han existit. Veieu-ne alguns exemples, dels treballadors: La Defensa dels Vigilants de 2a Classe del Veïnat de... (1894), Associació Obrera del Servei Urbà de la Locomocó Electroanimal (1900), Sindicat Obrer del Ram de Fonda Marina de Barcelona (1902), Associació de Periodistes de Periòdics no Diaris (1913). I dels patrons i propietaris: Coalició de Patrons (1899), Agrupació de Fabricants de Pedra i Granits Artificials, Ciments Armats, Paviments i Demés Aplicacions del Ciment (1929), Associació Patronal d'Agents de Duanes i Comissions de Trànsit per a la Recepció, Manipulació i Entrega de Mercaderies al Port de Barcelona (1927). Sembla que la tendència a abreujar els noms no era tan estesa com en l'actualitat.

Resulta difícil discernir, tant per la llunyania en el temps com per les escasses referències disponibles, la ubicació esquemàtica entre obrers i patrons, d'alguns oficis o agrupacions de treball. Per això els podríem considerar *autònoms*: Associació de Tintorers de Roba

Usada (1912), Gremi de Lleteries (sense estable) de Barcelona (1931), Associació d'Emmagatzemadors d'Arròs, Cigrons i Mongetes (1913), Associació de Talladors de Gallines (1896), Associació de Llogaters de Pianos de Manubri de Catalunya (1928).

Com es pot observar, l'associacionisme esdevé fins i tot un mitjà per conèixer oficis que ja han perdut la seva funció, a part de facilitar variables d'anàlisi de la societat (Tintorers de Roba Usada). Observem, tanmateix, la ubicació a Ciutat Vella d'associacions d'àmbit de Catalunya.

Independentment de les agrupacions patronals, trobem entitats constituïdes per propietaris d'espais urbans, la qual cosa ens confirma la funció de ciutat, en el sentit de concentració de poder econòmic, que ha desenvolupat l'actual Ciutat Vella: Associació de Propietaris de la Gran Via-Diagonal (1901), Unió de Propietaris de l'Eixample de Sta. Coloma de Gramenet (1919). Trobem fins i tot una entitat de propietaris que podríem interpretar que, tot i algunes reserves, era de participació ciutadana: Associació de Posseïdors d'Obligacions de l'Excel·lentíssim Ajuntament de Màlaga (1934).

Com s'ha esmentat anteriorment, en un mateix territori conflueixen diferents interessos, tant d'ordre material com en l'aspecte ideològic. En el nostre país i, sobretot, en la nostra ciutat, les divergències s'han fet patents al llarg del segle. Podríem assegurar amb poc risc d'error que els darrers vint anys han estat els menys conflictius en aquest sentit.

La relació d'associacions que expressaven interessos contraposats és molt llarga. Trobem diferents associacions que incidien en aquests aspectes a partir d'elements diferents, tant pel que fa a la professió, com vinculades al model d'estat i, lògicament, amb diferents graus de radicalitat.

S'han seleccionat aquelles que manifestaven més contraposició, conjuntament amb d'altres que poden resultar, en certa manera, sorprenents.

Abans, però, cal assenyalar que el sectorialisme sembla que ha estat una constant a casa nostra i, per tant, no es tracta d'una situació conjuntural de finals de segle XX. Observem com a la Barceloneta els devia costar posar-se d'acord, en alguns aspectes de caràcter ideològic : Centre Republicà Federalista de la Barceloneta (1905), Centre Nacionalista Republicà de la Barceloneta (1907), Centre Republicà Autonomista de la Barceloneta (1907), Centre Republicà Reformista de la Barceloneta (1913).

Altres agrupacions poden resultar sorprenents, com el ara Centre Conservador Lliberal del Districte II (1899), una terminologia que actualment pot semblar un cert contrasentit, però que possiblement en la seva època responia a consideracions prou vàlides, entre d'altres coses perquè el mateix any es constitueix el Centre Conservador Lliberal del Districte III (1899).¹

Altres agrupacions, però, tenien noms molt més explícits: Metralla, Associació Obrera Nacionalista (1908), Joves Bàrbars del Districte V (1913), Joventut Democràtica Lliurepensadora (1888).

No només en les relacions laborals existien els grups oposats, sinó que també la funció de l'església era recolzada i contestada segons les creences dels components de les associacions. Així ens trobem que a Ciutat Vella han sorgit agrupacions com: Societat Creuada Espiritual sota la Protecció del Sagrat Cor de Jesús i de la Santíssima Verge (1896) i El Sant Escapulari agregat a Pia Unió del Santíssim Rosari (1890), i d'altres de tarannà ben diferent: Grup Anticlerical Lliurepensador (1922).

També associacions com Obra de Bones Lectures (1903), Orientació Catòlica per a Senyorettes Oficinistes (1928), Junta de Senyores per a la Moralització de Pequín (1929), convivia amb o potser es varen constituir com a conseqüència de l'existència de: La Boja (1904), La Gateta Blanca (1906), Societat els Antifatalistes (1896), La Banya de Pequín (1905). Afirmar que unes es varen constituir com a resultat de l'existència d'altres seria tant com intentar dilucidar allò de l'ou i la gallina.

Els esdeveniments històrics

S'ha comentat anteriorment que a partir de la creació i existència d'associacions es pot disposar d'una visió de la història.

El fet de disposar de colònies va motivar l'existència d'associacions: Associació Fraternal Voluntaris Catalans Expedicionaris a Cuba 1869 (1895).

La Gran Guerra Europea, tot i que Espanya en va estar al marge, va com-

portar que es creessin associacions, s'intueix que per donar suport a refugiats, encara que no estic en condicions d'afirmar-ho: Maison d'Assistance Française (1915). D'altres associacions es varen crear com a conseqüència d'haver tingut lloc aquesta deflagració: Associació per la Societat de les Nacions (1924).

La proclamació de la Segona República va comportar posar final (per desgràcia només de manera temporal) a un procés dictatorial i, per tant, a la divulgació sense traves de l'existència de models d'estat i de societat diferent a la nostra: Amics de la URRSS (1933); i en aquest cas sí que podríem dir que una associació es crea com a conseqüència de les causes d'existència d'una altra: Agrupació de Joventuts Antimarxistes (1935).

Ja hem vist anteriorment que la República com a model d'estat era protagonista de creació de diferents associacions (recordeu La Barceloneta), amb diferent grau de vinculació.

Òbviament, si la guerra europea va comportar que a Ciutat Vella es creessin associacions, amb molta més raó, per proximitat, vinculació ideològica i solidaritat, es varen crear entitats com a conseqüència de la guerra civil espanyola. Vegem-ne dos exemples: Associació Nacional de Cecs Evacuats i Refugiats de les Zones de Guerra (1938), i Associació de Mutilats i Familiars de Morts de la Guerra i la Revolució (1938).

1. Aquesta classificació dels districtes no coincideix amb l'actual divisió administrativa de la ciutat.

Les reivindicacions i els serveis atemporals

S'ha dit abans que en alguns aspectes la societat no aconsegueix assolir fites que fa anys que s'intenten. Algunes de les entitats que es descriuen a continuació fan referència a aquesta mancança. Hi ha, però, algunes entitats creades a començaments de segle que ens poden fer dubtar de les innovacions actuals.

Vegem, en primer lloc, algunes referències a les primeres. Davant de tot, la lluita per a la igualtat de sexes i per al llenguatge no sexista no és, ni de bon tros, una reivindicació moderna. Observem que en el segle passat i començaments de l'actual ja hi havia associacions que incidien en aquest aspecte: Associació Autònoma de Dones de Barcelona i Voltants (1891), Cecs i Semi Cecs d'Ambdós Sexes (1907), Ateneu Republicà Femení (1928), Unió General d'Obrers/ res Fàbrica de Làmpares Elèctriques de Barcelona (1932).

Les possibilitats i facilitats formatives de tots els sectors de població actuals sí que és una cosa relativament recent. Tant per les condicions laborals, com econòmiques, com per altres raons, no tota la població tenia accés a la formació i menys encara a una formació de qualitat. En aquest aspecte, com en molts d'altres, la societat civil, en forma d'associacions, suplía mancances de l'Administració pública. Observem que les associacions han incidit en la formació de la població: Ateneu Instructiu Obrer (1931), Cercle Obrer d'Estudis

Socials (1893), Centre d'Estudis Socials de Catalunya (1932).

D'altres incidien en aspectes negatius de la societat, com hi ha associacions que hi incideixen actualment: Associació contra la Toxicomania (1926).

La valoració de la disponibilitat d'informació i la comunicació també era una necessitat: Agrupació d'Amics per a la Informació Mútua (1919). Altres associacions naixien relacionades amb els hàbits alimentaris: Lliga Vegetariana de Catalunya (1908), Colònia Vegetariana (1911). O amb models de vida en relació amb la natura: Societat Naturista (1931).

La utilització del mot utopia per definir l'intent de disposar d'una llengua universal té relació amb les dificultats que hi ha per aconseguir-ho, no pas per que no hi hagi persones que hi creguin. Com veurem més endavant, actualment hi ha una associació d'esperanto a Ciutat Vella. Val la pena remarcar, però, que a començaments de segle n'hi havia vàries; de les quals s'han seleccionat: Espero Cataluna (1906), Esperanto Kaj Patrujo (1908), Kataluna Ligo de Katolikaj Esperanlistoy (1911). La necessitat de d'habitatge i la lluita per a la seva consecució: Cooperativa Vivenda Pròpia (1923). Posats a descartar, podríem descartar el *marketing* com a element innovador en el sector associatiu: Fotògraf al Minut (1926).

Per cloure amb aquesta revisió, fem una petita ullada a algunes organitzacions de segon grau de temes diferents: Unió dels Ateneus Obrers de Catalunya (1905), Federació Local Barcelonina de

Societats de Resistència (1913), Federació de Pòsits de pescadors marítics i marítime-terrestres des de Castelló a Port Bou (1925).

La segona meitat del segle

El final de la guerra civil i la dictadura posterior va eliminar la gran majoria d'iniciatives que s'han esmentat. Tot i això, no va deixar d'existir l'associacionisme, durant molts anys vinculat gairebé de manera única a la preservació de la cultura autòctona.

Les organitzacions veïnals

A partir de 1964 i acollint-se a la Llei d'associacions (1964/24/12), es varen començar a crear associacions, o millor dit, a desenvolupar les seves activitats en un marc més legalista.

El model associatiu que es va establir en aquests anys i que encara existeix va ser un tipus d'associacionisme no sectorialitzat i bàsicament determinat pel territori. Al contrari que en els anys anteriors i que en els posteriors, aquest associacionisme (associacions de veïns) no adreçava les seves activitats i serveis als associats sinó al conjunt de la població.

Tot i que les associacions de veïns van néixer arran de la llei del 1964, la seva nomenclatura i possiblement algunes de les seves funcions ja eren vigents abans de la guerra civil. Vegem-ne alguns exemples: Agrupació de Veïns i Propietaris de la Barriada del Born (1919), Associació de Veïns i Llogaters de Catalunya

(1936), Associació de Veïns del Carrer del Call (1922).

Tornant, però, a l'associacionisme veïnal pròpiament dit, fem una breu exposició del seu naixement a Ciutat Vella:

- *Barceloneta*: Creada l'any 1970 per fusió de l'Associació de Veïns i Comerciants (anomenades bombillaires) i el GRUP-68, dedicat a tasques culturals i conformat per diferents grups de l'oposició. Es varen aprofitar els estatuts de l'associació existent.

- *Gòtic*: Constituïda per un grups d'associacions de comerciants. Es va intentar fer una associació de veïns que no provoqués la dicotomia veïns-comerciants. En la primera gestora cada carrer tenia un membre a la Junta.

- *El Parc*: Es constitueix entre els anys 1977-1980, com a redistribució territorial de l'AV de Fort Pienc; la qual cosa no vol dir que els veïns d'aquesta zona no estiguessin motivats anteriorment, sinó que fins aleshores desenvolupaven l'activitat en l'associació esmentada.

- *Casc Antic*: Es va constituir l'any 1975 i tot i així va trigar dos anys a ser legalitzada pel Govern Civil. Hi va haver un intent l'any 1974 que no va reeixir, arran d'una exposició de les mancances del barri, a la parròquia de Sant Pere Apòstol. El gener de 1976 va presentar un plec amb un miler de signatures per conservar el Born.

- *Districte V (actual Raval)*: Entre els anys 1973-74 l'associació de veïns del carrer Hospital es va reorganitzar com a AV Districte V. Tot i això, hi va haver un

intent anterior, arran de l'incendi d'un magatzem de plàstics (1968-69), al voltant de l'església de Sant Pau.

S'han assenyalat només alguns fets puntuals. El procés, però, va ser molt complex; hi varen intervenir, a més de les organitzacions polítiques —aleshores clandestines—, altres organitzacions que gaudien de legitimitat: associacions de veïns de carrer i, en alguns casos, associació de *cabezas de familia*.

La situació actual

Les associacions de veïns existents actualment a Ciutat Vella són vint-i-tres, distribuïdes de la següent manera: disset de carrer, sis de barri, una coordinadora i una altra en procés de creació. Val a dir que les dues grans organitzacions veïnals de Catalunya, Federació de Barcelona i Confederació de Catalunya, es troben ubicades al districte.

Encara que pugui semblar una paradoxa, no resulta fàcil disposar d'informació sobre la realitat actual de les associacions existents; i això es produeix sobretot, per problemes d'actualització de criteris de classificació. Hi ha diferents registres associatius, que no coincideixen al 100% en la informació disponible: 010, Districte, Agència Municipal al Servei de les Associacions (tots de l'Ajuntament) i el Registre d'Entitats Jurídiques de la Generalitat de Catalunya. I en alguns casos és força difícil obtenir informació, sobretot actualitzada.

Per a la classificació de les associacions actuals s'ha utilitzat majoritària-

ment la informació disponible a l'Agència Municipal al Servei de les Associacions (Torre Jussana), si bé s'ha comparat amb d'altres informacions disponibles d'altres registres. S'ha utilitzat aquesta font d'informació per dues motivacions concretes: en primer lloc per la exhaustivitat i actualització de les dades (tot i que en aquest aspecte també és susceptible de millora) i, en segon lloc, pels criteris de classificació.

S'han detectat a Ciutat Vella un total de 338 associacions (recordem que aquesta informació és una aproximació), que es distribueixen com es mostra en la taula 1.

Tot i que estan integrades en la classificació anterior, cal assenyalar que hi ha algunes associacions de caràcter singular, com ara la dedicada a l'esperanto, una a l'objecció fiscal, una a l'estudi del cosmos i tres antimilitaristes.

Observem, en primer lloc, com les organitzacions vinculades a la cooperació internacional (s'inclouen en aquesta classificació les entitats de solidaritat i les constituïdes per immigrants), són les més nombroses dins la classificació establerta. De ben segur que són diversos i variats els motius, de totes maneres considero que hi ha alguns elements que incideixen en aquest fet i que val la pena d'assenyalar.

En primer lloc, i en referència a les entitats constituïdes per persones provinents d'altres orígens, cal assenyalar que acostumen a ser les que tenen menys recursos econòmics i cal recordar que molts dels habitatges de Ciutat Vella

Taula 1
Associacions de Ciutat Vella,
per temes

Lleure	18	5,3%
Cultura	48	14,2%
Comunicació	5	1,4%
Educació	16	4,7%
Esports	17	5,0%
Societat activa ¹	45	13,3%
Support social ²	27	8,0%
Cooperació internacional ³	60	17,7%
Medi ambient	11	3,2%
Economia social	8	2,4%
Salut	7	2,1%
Vinculades a cases regionals	12	3,5%
Altres	23 (+6) ⁴	8,9%

Sectors població

Joves	6	1,8%
Dones	12	3,5%
Gent gran	16	4,7%
Altres	1	0,3%
Total	338	100%

1. Amb aquesta denominació s'han inclòs aquelles entitats que tenen per missió la incidència directa en diferents aspectes de la societat, mitjançant la participació ciutadana, per exemple, les associacions de veïns.

2. S'hi han inclòs aquelles organitzacions que donen suport a col·lectius amb mancances socials específiques.

3. S'hi han agrupat les associacions que desenvolupen les seves activitats a col·lectius de persones de l'anomenat tercer món, independentment que resideixin entre nosaltres. Hi figuren també les organitzacions pròpies de col·lectius d'immigrants.

4. Les sis associacions que figuren entre parèntesis corresponen a les descrites en l'última classificació com de caràcter singular.

estran encara per sota dels mínims de qualitat dignes. Aquesta mancança té relació directa amb el preu dels lloguers i, en conseqüència, s'ajusten millor a les possibilitats econòmiques dels nousvinguts.

D'altra banda, sembla que es produeix una certa vinculació, de manera que els primers que varen arribar han servit de suport als nousvinguts i aquests s'han ubicat en els indrets que ocupen els anteriors.

Taula 2
Altres associacions*

Col·legis oficials	12
Federacions	26
Coordinadores i/o comissions	15
Vinculades a oficis (inclou sindicats)	21

(*) Englobades en la classificació per temàtiques

Taula 3
Àmbits territorials*

Àmbit de Catalunya	32
Països Catalans	2
Espanya	2
Europa	2
Internacional	5

(*) Quan ho especifiquen en el nom

Si, com s'ha deduït al llarg de l'article, una associació és la unió de persones amb unes mateixes finalitats, sembla lògic que on hi hagi més població hi hagi més associacions.

En aquest sentit, cal esmentar que Ciutat Vella és el districte de la ciutat que agrupa més població d'origen estranger. Així, tal com es recull a l'Observatori Permanent de la Immigració a Barcelona (segons dades del Padró de 31-3-1996), a Ciutat Vella resideix el 20,1% del total d'immigrants de la ciutat, que representen el 6,5% del total de població del districte.

Pel que fa a les entitats de solidaritat, a més de la proximitat amb les persones a les quals ofereixen els seus serveis, amb la qual cosa poden encertar millor en la seva prestació, crec que també deu haver influït el preu dels lloguers, encara que no es descarten altres variables que caldria aprofundir en altres estudis.

Cal assenyalar que en l'estudi *Radiografia de les Associacions de Volun-*

tariat de Barcelona, tot i que no realitza una anàlisi per districte, sí que hi ha algunes referències que val la pena d'esmentar, perquè incideixen en que s'ha dit fins ara: el 29% de les entitats de cooperació internacional que varen respondre l'enquesta es troben ubicades a Ciutat Vella, i això vol dir, a més, que en cap altre districte hi ha hagut un percentatge tant elevat de respostes d'aquest tipus d'entitats i, per altra banda, dins el mateix districte no hi ha hagut cap altre tipus d'associació amb un nivell de respostes tant elevat.

Un segon aspecte a remarcar, en el global d'entitats existents, és que les entitats esportives ocupen el cinquè lloc pel que fa al percentatge de representació global d'entitats. I queden per darrera de les entitats culturals i, sobretot, de les de societat activa. Podríem dir, doncs, que a Ciutat Vella els aspectes vinculats a la solidaritat tenen més representació que en altres districtes. Malauradament, no dispo de dades per poder confrotar-les.

Observem, d'altra banda, que les organitzacions socials vinculades a *societat activa*, *support social* i *cooperació internacional* representen gairebé el 40% del total d'associacions del districte, amb la qual cosa podem deduir que si l'associacionisme respon a les necessitats de la població, no és precisament la població resident a Ciutat Vella la que disposa de millors condicions de la ciutat.

També podríem destacar la important quantitat de col·legis professionals (12) que hi ha als seus barris, com també les organitzacions de segon grau (41),

agregant-hi federacions i coordinadores, el que ens porta a considerar que en molts aspectes Ciutat Vella continua assumint funció de ciutat.

Per altra banda, i plantejat més a nivell de reflexió que de conclusió, sembla que Ciutat Vella ha estat fomentadora d'entitats amb una component reivindicativa, expressada en diferents aspectes politicosocials. Les denominacions de les entitats (per a les organitzacions d'abans de la guerra civil només dispo d'aquesta variable) manifesten, en alguns casos, posicions maximalistes, possiblement en més nombre que en altres districtes de la ciutat. Pel que fa als aspectes socials ens trobem, tant en el procés històric com a l'actualitat, innovacions en les temàtiques d'incidència i, per tant, pioneres en determinades reivindicacions. L'important percentatge d'associacions classificades com a societat activa en relació al global d'entitats existents és un altre referent, en termes quantitius, del que estem comentant.

En els aspectes culturals, no hem d'oblidar que moltes de les reivindicacions actuals com ara la lluita contra el llenguatge sexista, el reconeixement de la igualtat de drets entre dona i home —o més ben dit la lluita per aconseguir-ho— ja les trobem referenciades en el primer quart del segle actual: Lliga de Vegetarians, Societat Naturista, etc.

És possiblement Ciutat Vella el districte de la ciutat en què s'ha posat més de manifest l'existència d'associacions contraposades. Així, el seny i la rauxa hi han estat present, i en alguns casos en

posicions poc conciliadores entre les representants d'una i altra modalitat de vida.

No voldria cloure sense atrevir-me a assenyalar alguns elements que considero que són determinants en el model associatiu dels darrers vint anys, en comparació amb l'existent anteriorment. Tot i que aquesta reflexió es refereixi a l'associacionisme en la seva globalitat, la informació continguda en les pàgines anteriors ha servit de base per fer-la. El model associatiu actual respon al compromís de sectors de població en la resolució de problemàtiques concretes o en la satisfacció d'il·lusions compartides, amb el suport de l'Administració pública. La consciència que els diners públics són diners de tots els ciutadans és, al meu entendre, una consciència assumida, per part dels poders públics, en un model d'estat democràtic, encara amb menys mesura del que caldria. En un model d'estat basat en la dictadura, malauradament massa suportat al nostre país, aquesta consciència no es manifesta i, per tant, el diner públic no retorna a les entitats que incideixen en la resolució de necessitats o bé en la satisfacció d'il·lusions comunitàries. En aquest sentit, les associacions desenvolupades en els darrers anys s'han acostumat a dependre en gran mesura dels recursos públics, mentre que en les dècades anteriors la garantia de funcionament de l'entitat depenia majoritàriament del compromís econòmic dels seus membres.

Un segon element a tenir en compte és que en l'actualitat l'associacionis-

me, i sobretot el que té més interès per a la gent jove, és el que incideix directament en la resolució de problemàtiques. És a dir, es un model més d'acció que de reflexió i la seva funció és molt vinculada a la incidència en problemàtiques concretes: ajut a països en desenvolupament i a col·lectius exclosos o amb perill d'exclusió. A més, s'intervé de manera important en aspectes que havien tingut poca resposta popular en dècades anteriors: ecologia, reinserció, etc. Com a pràctica podríem dir que, en molts aspectes, l'associacionisme actual cerca la resposta immediata a la seva acció.

Per cloure, voldria assenyalar un tercer element, només per posar-lo damunt la taula, atès que dispo de pocs elements d'anàlisi i aquests se sustenten en les pàgines anteriors. Fins ara s'ha considerat que l'associacionisme actual és molt sectorialitzat, la qual cosa comparteixo. Sovint, però, aquesta afirmació es fa en comparació amb l'associacionisme de dècades anteriors. Les entitats existents a primers de segle sembla que manifesten que la sectorialització i la disgregació de l'associacionisme no és una cosa recent, sinó més aviat una constant a casa nostra. Possiblement, la preponderància de les associacions de veïns als anys 1960-1980, que configuren un model associatiu de caràcter generalista en relació a la resta d'associacionisme existent durant aquests anys i la seva sectorialització posterior, hagi donat peu a considerar la sectorialització com un fenomen actual.

EL COR DE LA CIUTAT, UN GRAN FOCUS CULTURAL

DANIEL ROMANÍ. Institut de Cultura de Barcelona

Barcelona és reconeguda internacionalment com a ciutat cultural per la creació que s'hi desenvolupa avui, però també pels 2.000 anys d'intensa història cultural. El llegat històric i aquesta vena creativa són realitats que, de tota la ciutat, és a Ciutat Vella on es concentren més. I encara més si hi afegim que aquest districte, que s'ha mantingut així com l'autèntic focus cultural de la ciutat, ha sofert una transformació espectacular en els darrers quinze anys. Transformació urbanística, en primer lloc, però també cultural. Si fins fa uns lustres era una àrea degradada, avui el signe més clar que això ha estat superat és la creixent demanda d'habitatges per part de gent de procedència social ben diversa. Des que Oriol Bohigas i el seu equip van decidir deixar el despatx d'arquitectes del carrer Tuset per instal·lar-se a la plaça Reial, just a sobre del club de jazz Jamboree, han estat nombrosos els professionals i intel·lectuals que han decidit desembarcar a Ciutat Vella. Assaborir tranquil·lament el caliu cultural de la ciutat, poder sortir de casa i senzillament passejar, ha estat de ben segur una de les raons que els ha pesat.

Urbanisme i cultura van molt sovint de bracet. Aquest és el cas de Ciutat Vella. No només pel fet que s'hi han construït grans equipaments culturals —el Liceu, ara en plena reconstrucció, el MACBA, el CCCB...— sinó també perquè gràcies a la política urbanística d'esponjament, d'obrir espais públics allà on hi havia habitatges vetusts, la petita cultura —de les llibreries, de les galeries d'art—

s'hi ha sentit atreta. Ciutat Vella, el vell cor de la ciutat, l'ànima de Barcelona, s'ha rejuenit i ha adquirit funcions que havia perdut gràcies a la incorporació i renovació de bones dosis d'universitat, comerç i cultura.

Ciutat Vella viu, doncs, un moment cultural dolç. És cert que des de les polítiques públiques s'ha intentat potenciar, amb més o menys fortuna, nous centres culturals —Montjuïc, amb el Museu Nacional d'Art de Catalunya, el Museu Etnològic, la Fira, la Fundació Miró... d'una banda; i la plaça de les Glòries, amb el flamant Teatre Nacional de Catalunya i l'inacabable Auditori, de l'altra—, però es tracta més aviat de centres especialitzats en algun àmbit concret, ja sigui museus o espectacles. Com el Barbican de Londres o bé La Défense de París.

El veritable pol d'atracció cultural és Ciutat Vella. No només per les institucions culturals que acull sinó també per la intensa vida cultural que hi ha. Galeries, museus d'art però també singulars —del calçat, de col·leccions insòlites com és el cas del Marès—, botigues difícils de trobar en altres llocs de la ciutat —d'objectes de vidre, de barrets, de vímet...—, llibreries de vell... El cert és que és un dels pocs llocs de Barcelona on a les botigues encara es troben cadires perquè els clients seguïn per fer-la petar. El centre d'aquesta ciutat és un punt de trobada de primer ordre, lloc d'integració i convivència multilingüe, cosmopolita, amb actuacions assegurades: els *tancredos*, aquestes estàtues de carn i os que tan sols es mouen si els tires una moneda,

caricaturistes, grups de música peruana, de jazz, ballarins de claqué, i un llarg etcètera.

Però Ciutat Vella integra cinc barris força diferenciats, cadascun amb les seves particularitats. El Raval, que era terra de convents, hospitals i horts fins a la meitat del segle XVIII, i que el periodista Àngel Marsà va batejar com a Barri Xino. Avui les pensions insalubres i els meublés, que tant han caracteritzat aquest barri, estan molt més acotats. El Barri Gòtic, amb una empremta romana i gòtica ben visible amb les muralles i la catedral respectivament, i que alberga les dues grans institucions polítiques del país, la Generalitat i l'Ajuntament. Els barris de Sant Pere, articulats a través de tres carrers —Sant Pere més alt, Sant Pere mitjà i Sant Pere més baix—, que constitueixen una de les zones de Ciutat Vella que amaguen més història i on la degradació urbana és especialment patent. La Mercè, que pren el nom de la Basílica de la patrona de Barcelona, basílica que té davant una de les primeres places guanyades, els anys 80, amb l'enderrocament d'habitatges. La Barceloneta, el barri més marítim, de cases petitíssimes que des de l'Administració s'estan tractant d'eixamplar. I el barri de la Ribera, a l'esquerra de la Via Laietana, amb el Born i Santa Maria del Mar, i el carrer Montcada, que bull de museus i galeries d'art. Finalment, hi ha l'artèria central de Ciutat Vella: la Rambla. Hi ha un verb que fins i tot ha estat títol d'un llibre: *Ramblejar*. Si ho fem tranquil·lament reconeixem com la cultura esquitxa a tort i a dret, del passeig de Colom a Canaletes. En poc més

d'un quilòmetre de recorregut, passem pel Palau March, seu del Departament de Cultura de la Generalitat, pel Centre d'Art Santa Mònica, un antic convent que va ser renovat pels arquitectes Piñón i Viaplana, i poc més enllà deixem el Museu Marítim, que ha passat a ser un dels més visitats de la ciutat després de la magnífica renovació que s'hi va fer ara fa dos anys, la Universitat Pompeu Fabra, el Teatre Principal —el primer teatre que va existir a Barcelona—, el Liceu —ara assetjat per les grues i el formigó—... Aquí, si voleu respirar, atureu-vos i porteu la mirada al terra del bell mig de la Rambla per veure l'esplèndid Miró que hi ha al Pla de l'Ós, instal·lat a mitjan anys setanta, i la casa Bruno Quadros, amb un curiós drac xinès a la cantonada, ara molt més visible des que van renovar-la... i encara una mica més amunt, guaiteu des del Palau Nou —aquest edifici que és un pàrquing automatitzat— com treu el cap l'església del Pi. Poc més amunt arribem al Palau de la Virreina, seu de l'Institut de Cultura de Barcelona, el Palau Moja, el Teatre Poliorama... I només que ens endinsem una mica al Raval de seguida arribem al Teatre Romea, a la capella de l'antic hospital de la Santa Creu, ara ple d'art de joves creadors, l'Escola Massana, el Taller de Músics, situat al petit carreró Requesens, la Biblioteca Nacional de Catalunya, l'Institut d'Estudis Catalans —a punt de renovar-se— i, més amunt, el MACBA i el CCCB.

El MACBA i el CCCB s'han consolidat en pocs anys com uns equipaments culturals de primer ordre. El Museu d'Art

Contemporani, que va inaugurar-se abans que acollís obres d'art, era una vella aspiració d'Alexandre Cirici i Cesáreo Rodríguez Aguilera. Ha estat objecte de polèmica des dels seus inicis, entre d'altres raons per la dificultat de sacralitzar l'art contemporani a final del segle XX i fer-lo entrar en el museu. Hi ha qui diu que el millor del museu d'art contemporani és l'edifici, de l'arquitecte nord-americà Richard Meier, i que dels continguts més val no parlar-ne. Per la seva part, el Centre de Cultura Contemporània, que ha estat el gran projecte cultural que ha impulsat la Diputació de Barcelona, ha realitzat fins ara una molt bona política d'exposicions, a cavall entre la recerca i l'interès del gran públic, que ha fet pujar indiscutiblement el llistó de les exposicions que s'organitzen en aquesta ciutat. L'ambició de convertir-se en una mena de Centre Pompidou, a la nostra escala, és clar, sembla aconseguida.

L'èxit de MACBA i CCCB ha estat també haver sembrat al seu entorn. En poc temps s'hi han aixoplugat galeries d'art, bars singulars, el CIDOB, l'editorial Grup 62, la Universitat Ramon Llull, i un llarg etcètera. També s'ha creat una plaça fantàstica, la plaça dels Àngels, que a les tardes s'omple de nens de l'escola que hi ha al davant i d'altres zones del Raval. Quan s'ompli el Convent dels Àngels, amb un Centre de Documentació i el Foment de les Arts Decoratives, aquest entorn haurà culminat una de les transformacions més espectaculars de la ciutat. I, tanmateix, prevista. El 1981 es va presentar el projecte "Del Liceu al

Seminari", que descobria una ciutat existent però no representada mai, i posava èmfasi al conjunt d'edificis singulars i de peces monumentals respecte al teixit compacte d'habitatges. La intenció de la proposta era aconseguir la revitalització del Raval basant-se en una actuació equilibrada en la qual les operacions d'equipament, assignades a les grans peces institucionals, les de rehabilitació, efectuades sobre l'habitatge segons el seu estat físic, i les d'urbanització, basades en la millora de l'accessibilitat i de la qualitat urbana, tendien a recuperar el to ciutadà. Avui, gairebé vint anys després d'aquest projecte, el Raval ja no és el barri vell típic de ciutat mediterrània, com tenen Nàpols i Marsella.

Però, a part del Raval també hi ha altres centres on bull la cultura. En un

carreró petit com és el carrer Montcada es poden arribar a concentrar tres museus —el Picasso, el Tèxtil i el Barbier-Mueller d'Art Precolombí— i galeries d'art. L'existència de nombrosos palaus —hi ha qui diu que la paraula palau és en aquest cas massa agosarada— recorda que aquest era un lloc de gent ben situada durant l'època medieval. Precisament tres palaus contigus, el Meca, la casa Mauri i el Palau Finestres, estan de reforma per possibilitar l'ampliació del Museu Picasso. Aquest museu s'obrirà a la part posterior, al Born, on guanyarà uns jardins i, en el futur, s'espera construir-hi una plaça tancada. El projecte d'ampliació preveu dedicar la planta baixa als serveis (botiga, cafeteria, sala d'actes), la planta noble dels tres primers palaus a la col·lecció permanent del museu i la planta superior a serveis interns, mentre que les tres plantes dels edificis nous acolliran les exposicions temporals. El fet d'urbanitzar l'entorn sembla una rèplica al MACBA i el CCCB. Diuen que un cop acabada l'ampliació es podran absorbir els més de 800.000 visitants que té el museu cada any i ja no es veuran cues al carrer Montcada.

Cal passejar per tot el carrer per passar pel de les Mosques —considerat com el més estret de Barcelona— i anar a petar al passeig del Born. La situació aquí és privilegiada: a la dreta, Santa Maria del Mar, i a l'esquerra, l'antic Mercat del Born, que espera pacientment ser biblioteca central. L'entorn de la Ciutadella, amb els Museus de Zoologia i Geologia, el Parlament de Catalunya i el Museu d'Art Modern, les

petites galeries d'art i la tossuda i aplaudida iniciativa del petit Teatre Malic, just davant del Born, configuren aquesta àrea com un altre pol cultural prou important. Iniciatives privades d'aquest tipus, com també l'activitat sociocultural de moltes entitats i associacions de Ciutat Vella, contribueixen a dinamitzar i enriquir l'oferta cultural del districte.

Ciutat Vella també s'ha beneficiat de la política d'instal·lació d'escultures al carrer sota l'impuls olímpic. Bé que aquesta actuació tenia com a missió la monumentalització de la perifèria, és a dir, fer arribar l'art en els barris allunyats del centre, i especialment els més degradats, i així es va fer a Nou Barris i la Vall d'Hebron, Ciutat Vella no va quedar-ne al marge. Així, avui conviuen les escultures commemoratives de personalitats que han estat significatives per a la ciutat —Colom, Pitarra, Macià, Ramon Berenguer III, Cambó...— amb d'altres que són creacions contemporànies. És el cas del *monument*, d'inspiració surrealista, de Leandre Cristòfol, a la plaça de George Orwell, un espai guanyat gràcies a l'enderrocament d'un immoble; el *Cap de Barcelona*, de Roy Lichtenstein, realitzat en l'estil del pop art, que consisteix en voluminoses pinzellades i superfícies cobertes de vistosos topos de relleu que tenen el seu origen en l'ampliació dels punts de l'*offset*; el voluptuós *Gat*, del colombià Fernando Botero; el *Barcino* de Joan Brossa, a la plaça Nova, un indicador per al visitant que allí hi ha la part més antiga de la ciutat, i el *Topos*, una fàcilment reconeixible obra de Chillida a la plaça del Rei.

Però Ciutat Vella encara no ha acabat d'absorbir equipaments culturals. Ara és el torn de l'oci cultural. El Palau de la Virreina va obrir a principi d'abril una botiga que vol ser de referència de les publicacions de la ciutat, però també d'objectes de disseny vinculats als museus. S'hi pot trobar tot allò que es coneix com a *merchandising* cultural. Finalment, dues grans empreses, la FNAC i El Corte Inglés, han decidit obrir sengles grans magatzems centrats en l'aspecte cultural a l'entorn de la plaça Catalunya. La FNAC, que abans d'obrir a L'Illa ja s'havia interessat pel cor de la ciutat —l'edifici de la Compañía de Tabacos de Filipinas de la Rambla i el Born van ser alguns dels llocs candidats a esdevenir-ne seu— acaba d'obrir, a final d'aquest any 1998, a la plaça de Catalunya. Per la seva banda, El Corte Inglés ha rehabilitat Can Jorba per dedicar-lo a l'oci cultural. La combinació entre els *megastores* culturals i la petita botiga dels carrerons del barri gòtic s'afegirà a tantes que ja hi ha en una àrea que té una gran densitat, tant de població com cultural. 🗝

CIUTAT VELLA: DEGRADACIÓ, CRISI I REGENERACIÓ

RICARD GOMÀ, NATÀLIA ROSETTI

Departament de Ciència Política, Universitat Autònoma de Barcelona

I. Ciutat Vella en l'economia política del desenvolupament urbà de Barcelona (1859-1976)

L'enderrocament de les muralles, el 1854-56, s'ha d'entendre com el punt de partida d'una profunda transformació en la lògica de desenvolupament de la Ciutat Vella de Barcelona. Des de llavors, el canvi urbà al centre històric s'haurà d'entendre en relació a la dinàmica global d'una ciutat en expansió. A partir de la segona meitat del segle XIX, l'eix d'intervenció dels principals agents públics i privats de Barcelona es desplaça al procés d'eixamplament primer, i de perifertització urbana després. Al centre històric, el procés de canvi urbà es reactiva sobre la base d'una lògica pròpia, la qual va consolidant Ciutat Vella, de forma progressiva, com a realitat de característiques marcadament específiques en la divisió econòmica i social de l'espai. Situació aquesta que comporta una forta càrrega d'ambivalència, expressada històricament en la dialèctica centralitat-degradació. Al llarg del període *desarrollista* (1950-1975), el clar predomini del segon component del binomi es projecta sobre els principals elements de la realitat urbana de Ciutat Vella, el comportament dels quals configura una cadena d'interaccions que reforcen i difonen l'estat de multidegradació d'àmplies zones del districte. Els indicadors i la cadena d'interaccions que conformen l'espiral de degradació tan sols expressen la crisi urbana de la Ciutat Vella i la seva dinàmica de conformació

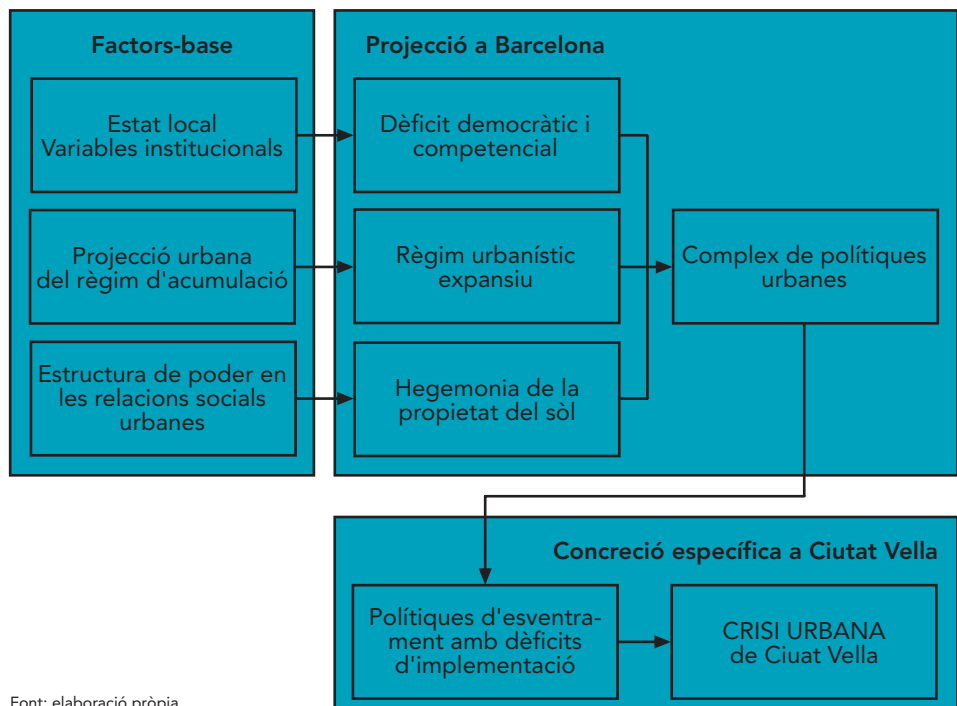
històrica; l'explicació d'aquesta, en canvi, requereix identificar els seus factors causals, amb la seva evolució i les seves pautes d'articulació interna. Es mirarà tot seguit de sostenir la validesa d'aquest plantejament.

Govern local i política urbana a Barcelona: Ciutat Vella entre 1859 i 1939

A. *Entre l'enderrocament de les muralles i les eleccions a regidors de 1901*, predomina en la política local de Barcelona la pràctica del caciquisme municipal, sancionada pel règim de la Restaura-

ció. Es produeix, per tant, una situació de control directe de l'Ajuntament de la ciutat per part de l'oligarquia local. El procés d'expansió urbana cristal·litza en el model d'eixample, el qual arrenca amb unes dèbils estructures de promoció; debilitat connectada a les dificultats inicials d'articulació entre els capitals financer, industrial i immobiliari. En l'àmbit de les relacions urbanes de poder, les successives dificultats d'acumulació que defineixen a Catalunya la segona revolució industrial, alenteixen el procés de constitució de la nova burgesia com a bloc immobiliari dominant. Finalment, la política urbana de l'època se

Quadre 1
Crisi urbana de Ciutat Vella i dinàmica causal complexa

Font: elaboració pròpia

situa en un terreny estrictament regulatiu, conformant, per mitjà dels plans d'Ildefons Cerdà (1859), el marc jurídic per a l'urbanització d'eixample sobre mecanismes de mercat. L'ús molt limitat de les atribucions normatives del municipi en l'àmbit de la gestió reforça els problemes inicials de promoció immobiliària.

Pel que fa a Ciutat Vella, cal destacar l'inici de la dinàmica de ruptura en el cicle disseny-gestió de les polítiques urbanes elaborades. En l'esfera de la formulació, dues propostes de reestructuració urbana fixen els continguts de fons que es reproduiran en períodes històrics successius: la destrucció dels valors socioculturals de la ciutat precapitalista. En primer lloc, la proposta de Cerdà (1859) basada en l'esventrament de Ciutat Vella per mitjà de tres noves vies, amb l'objectiu de generalitzar la trama de l'Eixample, i incorporar així el teixit històric a l'escala general de ciutat. En segon lloc, el Pla Baixeras (1889), que recull el plantejament d'obertures viàries, i l'extén a propostes de substitució a gran escala de teixits residencials degradats. En el terreny de la posada en pràctica, les polítiques dissenyades segueixen dos camins divergents travats per una lògica comuna: l'apropiació privada de rendes diferencials a gran escala com a únic incentiu de gestió. D'una banda, la majoria de les propostes —enfrontades a problemes operatius i de rendibilitat insuficient— ni tan sols arriben a l'inici del procés implementador. D'altra banda, i en el marc d'unes condicions

específiques, s'inicia, amb l'obertura de la Via Laietana, la més gran operació de reestructuració urbana del sector oriental de Ciutat Vella. La Via Laietana donava resposta a un problema de funcionalitat de la nova ciutat industrial, connectant l'Eixample amb el port i l'Estació de França. La producció del nou espai, però, es realitza sobre el doble paràmetre de l'especulació i l'apropiació massiva de plusvàlues, originades per la implantació de grans edificis-pantalla a ambdós costats del nou traçat viari. Les conseqüències per al centre històric són de tres ordres: impacte positiu limitat a l'est del Gòtic, que gaudeix de certa osmosi de les activitats del nou carrer; destrucció de la continuïtat morfològica, i reestructuració social, amb expulsió de residents del Casc Antic cap a zones d'allotjament residual.

B. *Entre 1901 i 1923*, té lloc un procés de democratització progressiva de l'esfera política local. Fins al 1917, Barcelona disposa d'un Consistori format per 50 regidors elegits per meitat cada dos anys; l'alcalde, però, seguia essent nomenat pel rei, a proposta del govern de l'Estat. El 29-XI-1917, una Reial ordre autoritza l'extensió del mecanisme democràtic a l'elecció de l'alcalde. Al llarg d'aquest període, la correlació municipal de forces canvia repetidament: governs de dreta caciquista (1901-04), majoria de regidors republicans d'esquerres (1904-09), triomf del lerrouxisme i consistori dominat pel Partit Radical (1909-15) i finalment, hegemonia de la Lliga (1915-

23). L'estructura local de poder en l'esfera de les relacions urbanes es manifesta a través del joc de suports i atacs entorn de l'aportació central del període: el planejament racional, representat a Barcelona pels treballs de Jaussely. El qual, d'altra banda, s'inscriu en les tendències més avançades de regulació pública del procés de plasmació espacial del capitalisme liberal. Les propostes de política urbana passen per tres aspectes fonamentals: el planejament com a instrument de racionalització de les condicions generals de producció; la reestructuració del mercat del sòl, amb la desaparició de l'especulació parasitària, i el rol actiu de l'Ajuntament en la gestió urbana, finançat per la transferència de les rendes generades per l'expansió immobiliària (Torres, 1987). La inviabilitat política de la proposta resultava de l'oposició de la coalició dominant, conformada per la Cambra de la Propietat Urbana i els sectors majoritaris de la Lliga, enfront del suport rebut de part dels regidors republicans¹. La patronal i les organitzacions obreres s'havien mantingut força al marge, sense projectar, per tant, a les relacions urbanes el conflicte social de base classista. A diferència del que passava a Gran Bretanya, on el Partit Laborista i les Trade Unions feien de la política urbana i d'habitatge un dels eixos centrals de la

1. El 1908 la Cambra Oficial de la Propietat Urbana pren una posició radicalment liberal en relació al funcionament del mercat de sòl. Refusa el primer projecte de llei de cases barates, considera la provisió pública d'habitatge com una competència deslleial, i el suport financer a la promoció privada que limités els seus beneficis, com una intromissió intolerable.

seva estratègia de mobilització i gestió política local.

Pel que fa al tractament de la qüestió del centre històric, la definició del problema canvia: Jaussely (1907), Martorell (1915) i Darder (1916) ho fan en clau de racionalització i discurs higienista; els instruments d'actuació es mantenen: obertures viàries amb substitució de teixits i poblacions. Per bé que en aquest cas s'introdueix, per primera vegada, l'articulació d'aquests mecanismes a un concepte de valoració monumental de Ciutat Vella, concepte que no impactarà més enllà de certs canvis de traçat en l'esventrament viari proposat. De nou, la renovació urbana del centre històric no assoleix la fase d'implementació. La prioritat atorgada pels agents privats a l'extracció de rendes absolutes per la via del creixement, les dificultats en l'àmbit de la gestió, i els costos derivats de les estratègies d'oposició dels residents, poden considerar-se com a factors determinants.

C. *El curt parèntesi de normalitat republicana* a l'Ajuntament de Barcelona, entre 1931 i 1934, atorga una clara majoria de regidors a Esquerra Republicana de Catalunya. L'arreglament del govern municipal amb la proclamació de l'Estat Català, l'octubre de 1934, provoca la suspensió de l'Ajuntament democràtic i un període d'anormalitat que s'extén fins el febrer de 1936, quan la victòria del Front d'Esquerres a les eleccions generals, comporta el restabliment del consistori constitucional. La nova correlació de forces cristal·litza, en l'esfera urbana, en

la redacció del Pla Macià per a l'ordenació de Barcelona, basat en les propostes del GATCPAC, i on s'articula l'escala general a la de detall, per mitjà d'un Pla de sanejament i esponjament de Ciutat Vella. La proposta del GATCPAC presenta un canvi radical en l'instrumental de renovació urbana del centre històric: s'elimina l'esventrament viari, es reforça la perspectiva de valoració culturalista, i el sanejament s'articula a la millora de les condicions d'allotjament de la població resident. Això no obstant, es reproduïx la ruptura del cicle operatiu de la *policy*. Al marge d'altres factors, la brevetat de l'experiència municipal republicana bloqueja qualsevol hipòtesi d'implementació del Pla; mentrestant, les condicions residencials i ambientals de Ciutat Vella segueixen agreujant-se.

En síntesi, les propostes d'intervenció pública sobre Ciutat Vella s'insereixen en marcs concrets de política municipal, en l'estructura de poder canviant del règim immobiliari i en formulacions generals de política urbana per Barcelona. Per sobre de canvis en la perspectiva de definició dels problemes del centre històric, es reproduïx l'opció per l'esventrament viari, i una manca substancial de valoració dels seus elements urbans específics. En la pràctica, l'única intervenció potent, l'obertura de la Via Laietana, se salda amb reestructuracions social-funcionals, sense millora de les condicions d'allotjament dels teixits del Casc Antic. La sistemàtica no implementació, inscrita en la debilitat de la demanda d'espai central per a usos d'alta rendi-

ment, en la prioritització de les rendes absolutes connectades al creixement, i en els costos tècnics i socials implicats, alimenta la depressió del mercat immobiliari i les estratègies immobiliàries de la propietat urbana. Les condicions residencials s'agreugen. Les bases de la degradació estan assentades al llarg del període *desarrollista*, la política urbana dels Ajuntaments franquistes de Barcelona, al costat d'altres polítiques urbanes del govern central, activen aquestes bases i situen la crisi de Ciutat Vella en la seva màxima expressió.

Govern local i política urbana a Barcelona: Ciutat Vella entre 1940 i 1976

La comprensió de l'evolució urbana recent de Ciutat Vella, i de les polítiques de regeneració elaborades, requereix la seva articulació als determinants polítics i econòmics generats al llarg del període que transcorre entre la fi de la Guerra Civil i el restabliment democràtic de la segona meitat dels setanta. Des de la perspectiva dels models dominants d'urbanització i dels seus mecanismes de regulació política es poden distingir dues grans fases de característiques marcadament diferenciades.

Creixement demogràfic sense expansió urbana: la densificació de Ciutat Vella (1940-1953)

La fase d'autarquia i greus restriccions econòmiques que suposen els anys

quaranta i primers cinquanta, coincideix amb el període de construcció de l'aparell de dominació política del règim franquista. A Barcelona, el nou consistori — d'alcalde i regidors directament designats pel Ministeri de Governació espanyol— comporta l'aparició d'unes èlites polítiques locals lligades al nou règim bé per la via ideològica de la Falange i el Movimiento, bé per la garantia que aquest suposava en la defensa dels privilegis de classe de la burgesia local.² La capacitat d'actuació d'aquest Ajuntament era mínima, i es va limitar, de fet, al manteniment dels serveis essencials, i a la posada en marxa d'una precària xarxa de transports.

En l'esfera urbana, aquesta fase es caracteritza a Barcelona per les relacions contradictòries entre els dos components fonamentals del procés d'urbanització. D'una banda, l'expansió industrial, important encara que no massiva, comporta la reactivació de forts corrents immigratoris cap a la ciutat. D'altra banda, un sector de la construcció, d'estructura atomitzada i tècniques de producció desfasades, es veu totalment incapacitat de satisfer les demandes d'allotjament generades. En definitiva, es produeix la ruptura temporal de la lògica que connecta l'articulació espacial del sistema econòmic, la dinàmica demogràfica i la producció d'habitatges i altres mitjans urbans de consum col·lectiu.

La resultant és ben clara: nivells màxims de densificació i congestió dels teixits consolidats, i molt particularment

Taula 1
Autarquia i *desarrollismo* a Barcelona

Dates	Cases construïdes				Dates	Evolució població
	Sector públic		Sector privat			
	Blocs	Pisos	Blocs	Pisos		
Ruptura temporal de la lògica del procés urbanitzador						
Fins al 1936	4	2.207	0	0	Fins al 36	+472.565
1939-1955	9	3.904	0	0	1939-1956	+274.614
Restabliment funcional de la lògica del procés urbanitzador						
1955-1964	13	31.171	4	12.945	1960-1970	+736.718
1965-1975	9	41.383	16	59.755	1970-1975	+273.609

Font: López, 1986 i Ferrer, 1982. Adaptat

de Ciutat Vella, atesa l'estructura de rendes i l'extensió de la seva oferta d'allotjament. El 1950, el conjunt del districte — amb una densitat de 55.000 hab/Km²— i els quatre barris que el conformen, assolixen el màxim de població. És el moment de les pràctiques de subarrendament i partició d'habitatges, així com dels assentaments barraquistes a les platges de la Barceloneta i a l'interior d'algunes illes del Raval. El raquitisme financer de l'Ajuntament bloqueja qualsevol plantejament de política de renovació urbana; això no obstant, és de destacar la formulació del Pla de Reforma Interior del Centre Històric, de J. Vilaseca (1943), les propostes del qual, com veurem més endavant, s'incorporen al Pla Comarcal del 1953.

El règim urbanístic *desarrollista* (1953-1976)

La segona meitat de la dècada dels cinquanta marca per a Espanya l'inici

d'un procés de creixement econòmic basat en un model industrial proteccionista. La composició social dels suports del règim i la desarticulació fonamental de les forces democràtiques allunyen l'Estat espanyol del model de benestar clàssic. Els mecanismes vigents de repressió politicoindustrial es troben també a la base de la implantació parcial i diferida de la relació salarial fordista. A Barcelona, els canvis en l'estructura local de poder i en l'àmbit de les relacions urbanes són substancials, i la seva incidència sobre Ciutat Vella, decisiva.

En l'esfera institucional, l'accés a l'alcaldia de Josep Maria de Porcioles, el

2. El caràcter dels primers ajuntaments franquistes de Barcelona, com a instruments de defensa directa d'interessos de classe, ve clarament expressat per l'intercanvi estratègic que es produeix l'any 1945 entre Miquel Mateu i el Baró de Terrades. El primer, gran empresari metal·lúrgic, deixa l'alcaldia que ocupava des de l'ocupació del 1939 per substituir el Baró de Terrades al capdavant del Foment (la patronal catalana). Aquest, director general de l'Espanya Industrial, la primera empresa de Barcelona en nombre de treballadors ocupats, passa directament a ocupar l'alcaldia.

1957, desencadena tres línies bàsiques de canvi. En primer lloc, l'establiment d'un nou marc competencial i financer, cristal·litzat en la Carta Municipal de 1960, a partir de la qual l'Ajuntament surt de l'extrema marginalitat política a la qual havia estat sotmès des de 1939. En segon lloc, la renovació de l'elit política local, amb antics simpatitzants de la Lliga,³ membres de l'Opus, i alguns alts funcionaris del sindicat vertical. Per últim, el desplaçament del poder institucional efectiu a un equip de govern fàctic, format per l'alcalde i un grup de tècnics de confiança, els delegats de serveis, els quals van jugar un rol clau en l'acció pública local del porciolisme.

Però més enllà de canvis institucionals, el període 1953-1976 marca sobretot per a Barcelona la plena inserció de la ciutat en el model urbà fordista, amb la reconexió funcional entre els components bàsics de la urbanització *desarrollista*: l'expansió industrial, la demogràfica i la immobiliària. Per reconexió funcional s'ha d'entendre l'extensió de la lògica fordista de producció i consum a l'àmbit de les relacions immobiliàries, extensió que cristal·litza en l'adopció de formulacions funcional-zonificadores de planejament, i en la concentració i dinamització del sector immobiliari.⁴ El comportament dels principals components del model urbà fordista a Barcelona i la seva àrea metropolitana respon a les següents pautes fonamentals: la màxima expansió demogràfica té lloc en la dècada dels seixanta, amb taxes d'immigració elevadís-

Taula 2
Barcelona, la dinàmica del règim *desarrollista*

El component de població: expansió demogràfica metropolitzadora

	Creixement total		Creixement migratori	
	Barcelona	AMB (total)	AMB (total)	%
1956-60	174.912	304.576	237.569	78,58%
1961-65	129.257	322.716	290.322	89,90%
1966-70	86.172	384.133	219.496	57,14%
1971-75	9.157	266.192	67.845	25,49%

El component productiu: estructura econòmica manufacturera

	1964	%	1970	%	Dif.
Manufactura	380.458	58%	491.772	52%	-6%
Construcció	91.434	14%	128.339	15%	+1%
Serveis	179.385	28%	332.964	33%	+5%

El component immobiliari: construcció massiva d'habitatges

	Habitatges existents	Habitatges construïts
1955	318.877	
1956-60		72.109
1961-65		119.109
1966-70		287.705
1971-75		130.103
1975	1.028.634	
1955-75		709.757 (69,1% del total)

Font: elaboració pròpia

simes però decreixents a partir de 1965, i amb un model territorial nítidament metropolitzador, és a dir, de caràcter extensiu-perifèric. En l'esfera productiva, Barcelona respon al model industrial. L'estructura de l'ocupació assalariada mostra el predomini del sector manufacturer en les bases econòmiques de la ciutat (55,3%). Finalment, l'expansió immobiliària queda reflectida en el creixement del parc d'habitatges, i en la importància correlativa del sector de la

construcció en l'estructura econòmica urbana: el 69% de les unitats d'allotja-

3. A l'Ajuntament franquista de Barcelona va haver-hi una presència continuada d'antics membres de la Lliga. Tomàs Carreras, ponent de cultura el 1940, havia estat diputat lli-guer el 1932. Ignasi Ventosa, Narcís de Carreras, Santiago de Cruïlles i Fèlix Escalas són representants destacats d'aquest sector.

4. Malgrat la intensa dinamització del sector immobiliari en relació a l'etapa 1940-1953, les seves bases d'acumulació, al llarg del període fordista, segueixen connectades molt més a la disminució de costos possibilitada per l'oferta excendent d'una mà d'obra eventual i barata que a la modernització i racionalització empresarial del sector.

ment existents a Barcelona el 1975 s'havien produït en la fase 56-75.

Malgrat la plena inserció de la ciutat en les relacions urbanes fordistes, la inexistència d'instruments de representació democràtica i la impossibilitat d'articulació política del moviment veïnal —com a pautes de reproducció en l'esfera municipal de la naturalesa global del règim polític— impedeixen la cristallització a Barcelona de l'Estat local de benestar, el qual instrumenta la regulació política de la ciutat fordista a la major part de l'Europa democràtica. A Barcelona, el model polític municipal que es desenvolupa sota condicions *desarrollistas* es caracteritza per dos aspectes estructurals. En primer lloc, l'Ajuntament s'inserix en un disseny estatal fortament centralista i en un esquema nacional de relacions públic-privat favorable a les forces mercantils. Aquesta doble pauta d'inserció situa el govern local en el

creuament del baix sostre polític-normatiu amb la limitada capacitat de gestió de recursos.⁵ En conseqüència, el mode de regulació política de la Barcelona fordista s'enquadraria en el model d'estat local bàsic (o model de govern local residual). En segon lloc, l'estructura de l'agenda local d'intervenció reflecteix, d'una banda, la pràctica exclusió de les funcions municipals de benestar. Resulta en aquest sentit paradigmàtica l'absorció per part de l'Estat central, a principis dels seixanta, de la xarxa d'escoles públiques municipals, les quals, només a Barcelona, havien resistit l'inicial impuls centralitzador del règim.⁶ I d'altra banda, reflecteix la centralitat de l'arena urbana, no com a expressió d'una relació de forces favorable al control polític del canvi urbà, sinó com a projecció de la posició predominant dels interessos immobiliaris en l'estructura de poder local.

En aquest context, l'anàlisi de la política urbana del període *desarrollista* ha de partir de l'escissió o trencament que es produeix entre el procés macrodecisonal unitari, que es desenvolupa en l'esfera del planejament general, i la pluralitat de processos microdecisonals, corresponents a cada arena sectorial de política urbana. Des d'un angle complementari, basat en les categories clàssiques del *policy analysis*, l'escissió podria redefinir-se en termes de ruptura en el cicle operatiu de la política. La formulació, en sentit estricte, es limitaria a les pràctiques de *planning*. La implementació, en conseqüència, s'extendria no només a aspectes operatius, sinó també —i molt principalment— al disseny de polítiques sectorials, el camp decisonal de les quals fos constrenyit per la teòrica capacitat normativitzadora de les propostes del planejament.

Sobre aquestes bases conceptuals, es pot caracteritzar la dinàmica real de l'escissió o ruptura de política pública en els termes següents. El procés de formulació —*planning*— va tenir lloc en un

Quadre 2
Les polítiques urbanes sectorials a Barcelona (1953-1976). Un model d'anàlisi

Coordenades normatives	Polítiques urbanes sectorials		
	Política de sòl	Política d'habitatge	Política d'equipaments
Especulació, apropiació privada de plusvàlues i rendes urbanes	Requalificacions múltiples Plans Parcials	Increment d'usos connectats al benefici immobiliari	Reducció d'usos d'apropriació col·lectiva
Densificació habitacional de caràcter extensiu i perifèric		Predomini de la promoció privada massiva estandarditzada	Manca de promoció pública d'equipaments i serveis
Suburbialització i jerarquia espacial metropolitana		Provisió pública com a instrument de real·lotjament de poblacions marginades	Exportació perifèrica d'equipaments conflictius

Font: elaboració pròpia

5. L'any 1970, la participació de la despesa local en el PIB i en la despesa pública total està per sota dels nivells de 1930. En el trienni 1968-70, el 92,6% dels ingressos fiscals es destinen a despeses públiques de decisió central. L'any 1970, el pressupost de l'Ajuntament de Barcelona preveu una despesa per habitant de 3.105 ptes. (avui, 1998, s'acosta a les 20.000 ptes.).

6. Per Llei de 17/7/1945, l'estat franquista priva els poders locals -ajuntaments i diputacions- de crear i sostenir escoles pròpies. L'oposició del consistori barceloní a aquesta norma permet la negociació d'una fórmula que deixa en suspens la seva aplicació a Barcelona. Amb l'arribada de Porcioles a l'Ajuntament i la necessitat de reestructuració pressupostària local per afrontar les despeses del règim urbà *desarrollista*, l'equip de govern municipal accepta l'aixecament de la suspensió i l'absorció consegüent de les escoles municipals.

escenari de gran incidència tècnica,⁷ poc fragmentat i amb predomini de criteris racionals de decisió. Els outputs macro-decisionals van generar un planejament de concepció metropolitana —Pla comarcal de 1953, Pla director de l'AMB de 1969 i PGM de 1976—, basat en el reforçament del rol direccional del municipi central, de caràcter zonificador i funcionalista, amb voluntat regulativa i racionalitzadora del creixement, i on es reflecteix l'aportació d'un sector de tècnics amb concepcions progressistes, independent dels grans interessos immobiliaris. Les pràctiques de caràcter micro-decisional o implementador —polítiques sectorials— es van desenvolupar, en canvi, en escenaris múltiples i segmentats, amb un entramat d'actors dens i fragmentat, i amb imposició sistemàtica de les preferències dels agents immobiliaris privats. Aquest últim fet resultava, fonamentalment, de tres condicions: la pràctica desaparició de l'*input* tècnic autònom, la capacitat de pressió, quan no el control directe de les instàncies micro-decisionals per part dels promotors-constructors, i la debilitat sistemàtica de la gestió pública local en l'esfera urbana.⁸

La pràctica urbanística multisectorial, en contradicció sistemàtica amb les propostes del planejament, cristal·litzà en un joc de tres polítiques concretes de base municipal. Una política de sòl, instrumentada per la via dels plans parcials, de contingut requalificador i habilitadora de l'obtenció a gran escala de rendes absolutes. Amb un patró de canvi d'usos clarament afavoridor de la producció d'espai industrial i d'allotjament, en clar perjudici d'usos desconnectats del benefici immobiliari.

Una política d'habitatge, dissenyada sota la pressió de l'expansió demogràfica, i amb clar predomini de la promoció privada de caràcter massiu i estandaritzat. La promoció pública d'habitatges va operar, fonamentalment, com a instrument de real·lotjament perifèric de poblacions marginals. Per últim, una política d'equipaments subjecta a pràctiques generals de reducció d'ús. Aquests van perdre, al llarg dels anys 60, el 46% de l'espai destinat en el Pla comarcal de 1953. L'exportació perifèrica d'equipaments conflictius va operar com a suport al patró de suburbialització i jerarquia espacial metropolitana, perfilat per la

política d'habitatge. Finalment, la manca de producció pública de dotacions i serveis a escala de barri va generar, a la fi del *desarrotllisme* autoritari barceloní, una situació d'acumulació massiva de dèficits en l'esfera dels consums col·lectius urbans.

Ciutat Vella sota la lògica del procés de degradació⁹

Al llarg del període 1953-1976, les concepcions de regulació pública del canvi urbà de Ciutat Vella s'insereixen en la lògica global de les polítiques urbanes del desenrotllisme autoritari. D'altra banda, els instruments d'actuació i les pràctiques concretes de gestió que deriven d'aquestes concepcions es troben a l'arrel d'un procés de degradació, que afecta les esferes econòmica i social del centre històric, i que situa aquest en un estat d'intensa crisi urba-

Taula 3
Distribució d'usos: Pla comarcal i plans parcials (1960-70)

Zones	Pla comarcal de 1953		Plans parcials 1960-1970		Diferències
Residencial	4.475 ha	44,1%	5.042 ha	47,5%	+12%
Industrial	1.248 ha	11,7%	2.407 ha	22,7%	+53%
Espais oberts	2.764 ha	26,0%	1.569 ha	14,8%	-43%
Infraestructura	765 ha	7,2%	942 ha	8,8%	+23%
Equipaments	1.144 ha	10,7%	617 ha	5,8%	-46%

Font: Ferrer, Nel·lo, 1991. p.18

7. El cas de l'elaboració de polítiques en la Barcelona del desenvolupament podria conceptualitzar-se com una variant atípica del managerialisme urbà de l'escola neoweberiana, en la qual la posició avantatjosa dels tècnics en relació als polítics elegits tindria lloc en la formulació i no en l'esfera operativa.

8. Malgrat l'existència del planejament d'abast metropolità des de 1953, no va existir cap òrgan de gestió de l'AMB fins al 1974, amb la creació de la Corporació Metropolitana de Barcelona. La Comissió Provincial d'Urbanisme, creada el 1955, va operar, sota la majoria del municipi de Barcelona en els seus òrgans decisoris, com a instrument de la capital en la seva política d'exportació de situacions socials i equipaments conflictius.

9. A partir d'aquí, l'article se centra intensivament sobre Ciutat Vella. Tanmateix, atès el seu pretès caràcter informatiu, es presenta amb molt poques cites i referències. Per a un aprofundit aparell bibliogràfic sobre Ciutat Vella, podeu consultar Gomà: (1997) "Degradació, crisi urbana i política de regeneració a Ciutat Vella", a Roca, J. (coord.): *El municipi de Barcelona i els combats pel govern de la ciutat*. IMH, Proa.

Quadre 3
Centres històrics i polítiques urbanes (1945-1973)

		Bases normatives o objectius	
		Plena reestructuració social i funcional	Dinamització funcional i millora residencial
Instrumental d'intervenció	Plena remodelació física	Polítiques d'esventrament amb resultats d'elitització social i terciarització	Polítiques d'esventrament en benefici del col·lectiu resident
	Reconstrucció i rehabilitació	Polítiques de desconexió urbana de centres històrics monumentals	Polítiques de millora amb reproducció de l'espai urbà històric

Font: elaboració pròpia

na. Es consideraran, en primer lloc, les concepcions de política urbana contingudes en les propostes de planejament. Aquestes concepcions se situaran, tot seguit, en un context comparat. Per tal d'examinar, finalment, les pràctiques d'implementació desencadenants de la crisi urbana.

A. Les concepcions de política urbana a Ciutat Vella sota el règim desarrollista-autoritari.

El Pla d'ordenació de Barcelona — o Pla comarcal — de 1953 recupera els plantejaments de la proposta racional-higienista d'Antoni Darder (1916), i del Pla de reforma interior de Vilaseca (1943). Tanmateix, és en la política de plans parcials, formalitzada en els documents de 1956 i 1959, on es poden constatar, en tota la seva extensió, les concepcions urbanes imperants. En general, pren força l'opció d'esventrament viari i de substitució de teixits i col·lectius residents. Al Raval, es preveu l'ober-

tura de l'avinguda de les Drassanes com a operació de reestructuració del sector, completament deslligada de les contradiccions urbanes de la zona. Al Casc Antic la proposta és doble. D'una banda, es planteja *abordar sin temor* la creació de la Gran Via C (o avinguda F. Cambó), com a prolongació de l'avinguda de la Catedral fins a Arc de Triomf. D'altra banda, es dissenya l'obertura del carrer Méndez Núñez (prolongació del de Girona) fins al Born. En ambdós casos, el Pla parcial constata l'existència de: "grandes sectores que, física y moralmente, resulta conveniente sanear, lo cual inclina a una acción de reforma violenta con extenso programa de demoliciones".

En síntesi, s'aposta per mecanismes l'alliberament massiu de sòl i de reestructuració física, no com a forma de crear nous espais urbans i socialitzar-ne l'ús, augmentant la qualitat de vida del col·lectiu resident, sinó com a mecanisme d'adaptació de l'oferta de sòl, per tal

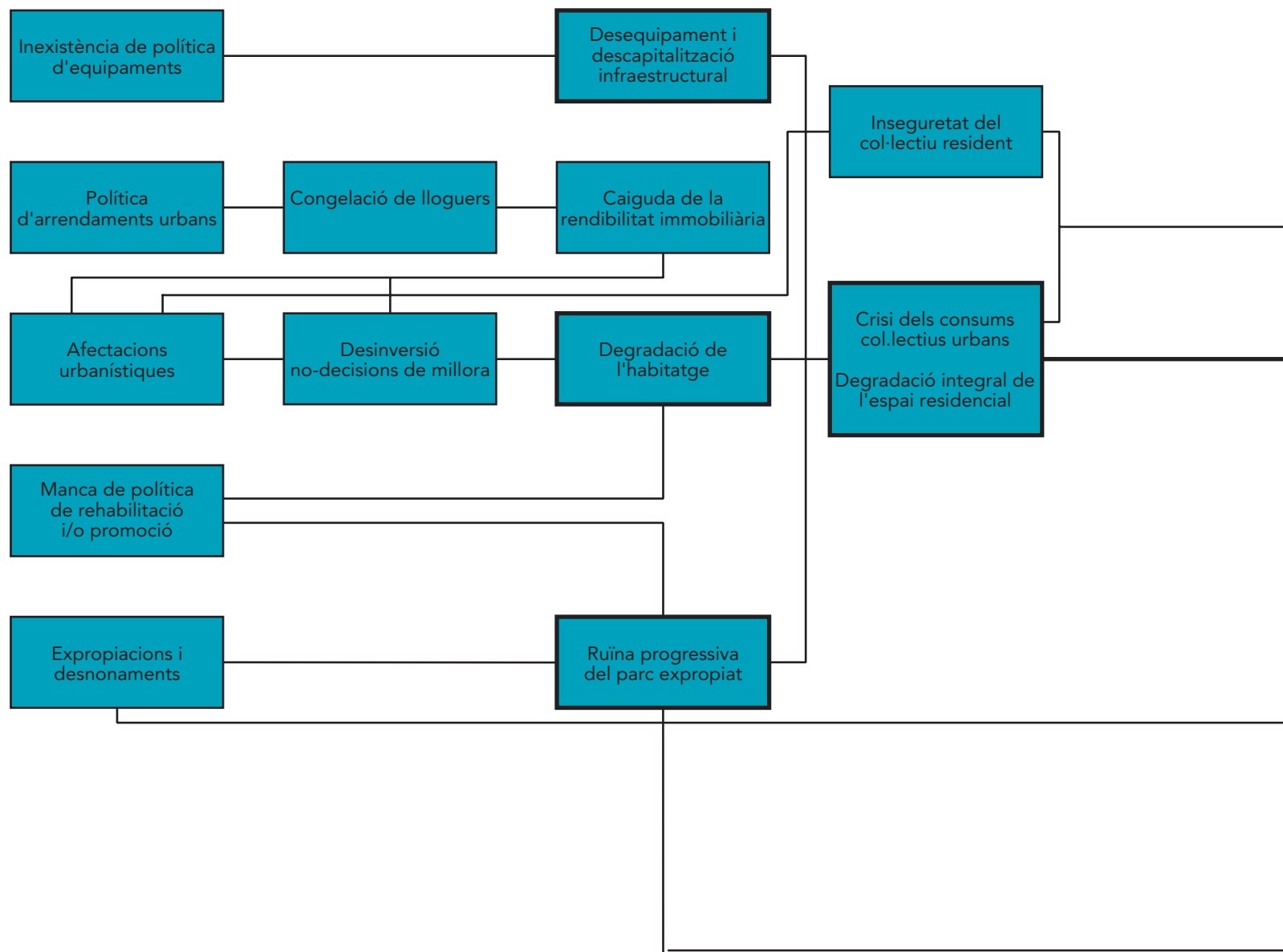
de ser reintroduït en l'aparell de promoció immobiliària, generant usos d'alta rendibilitat, incompatibles amb les estructures urbanístiques i socials preexistents.

B. Les concepcions desarrollistas de política urbana als centres històrics en perspectiva comparada.

Cal interpretar aquestes propostes, no només en connexió amb la lògica *desarrollista*-especulativa, inscrita en la política urbana del govern municipal de Barcelona, sinó també inserides en els corrents dominants, a escala internacional, d'estratègies d'intervenció sobre els centres històrics.

El quadre 3 proposa una tipologia d'aquestes estratègies segons dos criteris de classificació. D'una banda, l'objectiu o finalitat, on cristal·litzen les bases normatives de la política: distingint entre el propòsit de reestructuració social i funcional del centre històric i l'objectiu alternatiu de dinamització productiva-comercial, i de manteniment-millora de les condicions d'habitabilitat. D'altra banda, l'instrumental de la intervenció: distingint entre la reconstrucció mimètica d'espais i unitats immobiliàries, i l'opció alternativa per la plena remodelació física d'aquestes. Al llarg de la fase industrial-*desarrollista*, les estratègies dominants, als països capitalistes avançats, han articulats, majoritàriament, mètodes d'intervenció física potents, amb finalitats i impactes de refuncionalització i canvi accelerat d'estructures socials.

Quadre 4
La crisi urbana de Ciutat Vella sota el règim urbanístic *desarrollista*

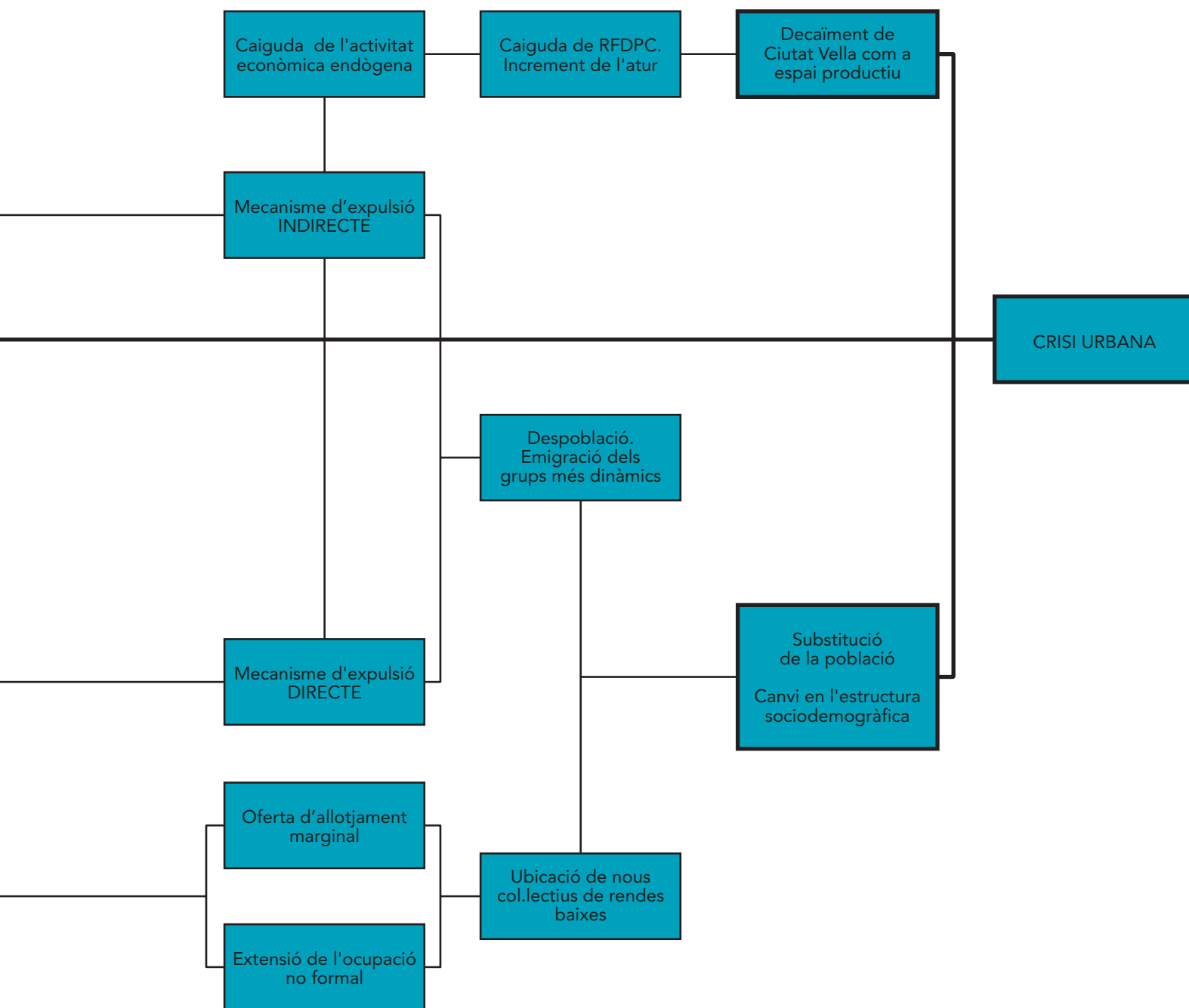
Font: elaboració pròpia

Cal destacar, en primer lloc, les experiències europees postbèl·liques de transformacions urbanocentrals sobre processos de mercat, sense capacitat de control públic del canvi. I, en segon lloc, les polítiques d'*urban renewal*, implementades a gran escala, durant els anys seixanta, a les princi-

pals ciutats nordamericanes (Xicago, Pittsburgh, Philadelphia i Los Angeles, entre d'altres). Els governs locals, d'altra banda, han tingut un rol poc determinant, al si de les xarxes d'agents urbans estructurades al voltant d'aquestes polítiques. El model clàssic de benestar municipal es va construir

sobre estratègies compensatòries de política social, les quals van tenir una incidència correctiva mínima, sobre el grau de desigualtat existent en les relacions urbanes de poder.

Les formulacions de política urbana a Ciutat Vella s'insereixen, doncs, en un doble context de tendències dominants:

recanvi a gran escala de població i funcions, com a concepció derivada de la lògica especulativa interna i com a incidència del context extern. Això no obstant, una divergència fonamental explica la variació en el resultat: a Ciutat Vella la implementació torna a ser escassa, la qual cosa permet considerar l'efec-

te combinat de les determinacions del planejament, amb la ruptura parcial del cicle operatiu de la política pública (*implementation failure*), com a clau explicativa de la multidegradació o crisi urbana del districte. En el punt següent, s'aporta l'esquema argumental que sustenta aquest plantejament.

C. La implementació fallida: els desencadenants de la crisi urbana de Ciutat Vella.

Com obseràvem abans, en el procés d'urbanització de la Barcelona dels seixanta, la capacitat normativitzadora de les macrodecisions de política urbana, preses amb certa independència dels

grups d'interès, es veia sistemàticament desbordada, en el procés d'implementació, pel predomini dels grups immobiliaris privats en l'estructura de poder local. A Ciutat Vella, entre 1953 i 1976, la dinàmica de la pràctica política urbana segueix mostrant una clara especificitat. S'adoptarà, a continuació, una línia argumental (quadre 4) que comença amb la identificació dels cinc components clau d'aquesta pràctica, a partir dels quals s'encadenen un seguit d'estratègies i condicions, determinants de la realitat de crisi urbana.

En primer lloc, les afectacions derivades del planejament aprovat comporten, d'una banda, la caiguda dels valors de canvi d'un gran nombre de propietats urbanes i, d'altra banda, una situació de clara inseguretats en les perspectives de permanència del col·lectiu resident (caiguda dels valors d'ús). La primera de les conseqüències afecta uns edificis, la rendibilitat immobiliària dels quals era ja molt baixa segons una normativa d'arrendaments que estableix la pràctica congelació dels lloguers anteriors a 1964, els quals representen, a Ciutat Vella, més d'un 80% del nombre total de contractes vigents. Aquests dos factors, afectacions i arrendaments, impulsen els propietaris de Ciutat Vella cap a estratègies de desinversió i de no realització d'obres de manteniment o millora. La desinversió de la propietat urbana en els immobles de localització central sotmesos a pressions especulatives esdevé, de fet, un mecanisme clau afavoridor de les condicions que permetin un procés de renovació urbana

tendent a la transformació de l'ús de sòl. La inexistència d'una política pública de promoció i rehabilitació, i la incapacitat operativa dels instruments normatius disponibles s'agreguen com a tercer factor causal del procés de degradació, sovint irreversible, d'un parc edificat molt envellit i desequipat. La política municipal d'expropiacions genera no només l'expulsió directa dels col·lectius afectats, sinó també, i a conseqüència de la no realització de les inversions públiques necessàries, la ruïna accelerada dels habitatges expropiats. Per últim, l'extensió a Ciutat Vella de la política municipal de no inversió en infraestructures i en equipaments de barri, provoca la progressiva descapitalització dels existents i la no superació dels dèficits acumulats. La combinació de desequipament, ruïna

immobiliària i caiguda de les condicions d'habitabilitat configura una situació de crisi en els consums urbans bàsics de Ciutat Vella.

Aquesta situació, articulada ara a la inseguretats de permanència derivada de les afectacions, pot ser considerada com a factor causal de les expulsions indirectes, les quals, juntament amb les expulsions directes resultants de les expropiacions, configuren el procés de despoblació de Ciutat Vella, procés que afecta, amb molta més incidència, els sectors més joves, dinàmics i de rendes mitjanes i altes. Si l'any 1950 Ciutat Vella assolí el seu màxim de població (243.566 hab.), entre 1950 i 1970 s'inicia una davallada progressiva que retorna el conjunt de barris als nivells de població de 1915. La despoblació no és, però, l'únic procés de

Quadre 5
Aspectes estructurals de la realitat urbana de Ciutat Vella a la fi del
desarrollismo

Ciutat Vella en la divisió econòmica i social de l'espai urbà					
La divisió econòmica de l'espai urbà			La divisió social de l'espai urbà		
Ciutat Vella en l'articulació territorial del model econòmic		Ciutat Vella en l'articulació territorial de les classes i grups socials		Ciutat Vella en l'articulació territorial dels mitjans urbans de consum col·lectiu	
Dimensió	Aspectes dominants	Dimensió	Aspectes dominants	Dimensió	Aspectes dominants
Estructures	Comerç i serveis tradicionals	Dimensió socio-demogràfica	Envelliment, despoblació i substitució	Habitatges	Infrahabitges, amb rendes congelades
Formes	Prefordistes	Dimensió sociolaboral	Atur, segmentació, rendes baixes	Equipaments	Desequipament
Localització	Dualitat (model d'intersecció)			Infraestructures	Dèficits i descapitalització

Font: elaboració pròpia

canvi que afecta la composició social i demogràfica de Ciutat Vella. La degradació de l'habitatge i les expropiacions expandeixen substancialment l'oferta d'allotjament marginal i les condicions d'ocupació no formalitzada; ambdós fets operen com a factors potents d'atracció cap a Ciutat Vella de noves tendències immigratòries, conformades per col·lectius de recursos molt baixos i amb greus dificultats d'inserció en el mercat de treball. El nombre de nouvinguts a Ciutat Vella al llarg dels anys seixanta i setanta —fase en la qual el cens del districte disminueix un 51,26%— representa prop d'un 20% del nombre total d'habitants, xifra que dona la mesura de la intensitat del recanvi demogràfic, procés que la resultant global de despoblació pot induir a no valorar. Així doncs, despoblació i repoblació són processos simultanis situats a la base d'una dinàmica de substitució demogràfica a gran escala, que comporta també, atesa la disparitat dels col·lectius respectivament afectats, un canvi substancial de l'estructura social i generacional del centre històric. Entre 1920 i 1950, amb la marxa de les classes benestants i l'arribada de grans contingents de treballadors, l'estructura social de Ciutat Vella s'obreritza. Al llarg dels setanta, el procés de desobrerització del centre històric de Barcelona no respon a la pauta dominant d'ampliació de les classes mitjanes, sinó a l'expansió d'infraclases marginals.¹⁰

Cal considerar, finalment, l'impacte del procés en l'esfera econòmicolaboral. D'una banda, les expulsions directes i

indirectes del col·lectiu resident comporten la disminució correlativa de l'activitat econòmica endògena. D'altra banda, la substitució de població és a la base d'un estancament i caiguda en els índexs de renda familiar disponible per càpita, així com d'una evolució negativa del mercat de treball en clau d'atur i segmentació. La circularitat del procés es verifica amb l'impuls que la desocupació i la pèrdua de poder adquisitiu suposen per al decaïment de l'activitat econòmica de districte.

Ciutat Vella a finals del setanta. Les principals dimensions de la crisi urbana

L'objectiu d'aquest apartat és considerar els aspectes estructurals de la realitat del districte en un moment determinat: la segona meitat dels setanta, quan el *desarrollismo* s'escota i el model municipal autoritari dona pas al procés de democratització local. La conjunció d'ambdós factors genera també el punt de partida per a la nova política de regeneració urbana dels últims 20 anys. El model d'anàlisi adoptat proposa la inserció d'un ampli ventall de variables i indicadors de la realitat de Ciutat Vella en un esquema de raonament que deriva dels conceptes de divisió econòmica i social de l'espai urbà (Brugué, Gomà, 1998). Aquesta estructuració d'elements fa possible una lectura coherent de la realitat de Ciutat Vella en clau de crisi urbana, vinculada a la lògica històrica que l'ha generada i com a base fàctica

sobre la qual s'elaboraran les noves polítiques urbanes.

La dimensió economicoproductiva: densitat, fragmentació, decaïment i dualitat

L'aparell productiu urbà s'articula en el territori de forma històricament canviant. A Barcelona, el rol de Ciutat Vella com a espai on tenen lloc activitats i funcions econòmiques ha sofert alteracions radicals. Sota l'interès analític de conceptualitzar les dimensions de la crisi urbana, la realitat econòmicoterritorial del districte es presenta sota els paràmetres següents.

En el punt d'inflexió històric que representa la fi del model industrial *desarrollista*, Ciutat Vella, amb una densitat lleugerament superior als 2.000 establiments per Km², se situa, per darrera de l'Eixample, com a segona concentració més important d'unitats d'activitat econòmica d'entre el conjunt dels dis-

10. El procés de substitució demogràfica amb canvi socioestructural de Ciutat Vella, en la mesura que enfonsa les seves arrels en l'esfera dels consums col·lectius urbans, i molt particularment en la qüestió de l'habitatge, podria ser explicat per mitjà de l'articulació dels models de filtració i esclat. Segons el *model de filtració*, la possibilitat dels grups de rendes més elevades d'accedir a un millor habitatge genera la desocupació de vivendes que són ocupades per estrats socials inferiors, amb la qual cosa també s'accedeix a millors condicions d'allotjament. El *model d'esclat* sosté que des de la part inferior del mercat de la vivenda s'exerceix una pressió física i social que es transmet cap amunt a través de l'escala socioeconòmica, fins al punt que els segments de rendes més elevades adopten estratègies de relocització massiva. En el cas de Ciutat Vella, el procés de substitució de població fins al 1950 s'acostaria al model de filtració. El procés recent, en canvi, respon molt més a la lògica de l'esclat.

trices de Barcelona. La reduïda superfície mitjana d'aquests establiments situa, en canvi, Ciutat Vella —amb un 8% d'aportació— per sota de la participació mitjana dels districtes a la superfície radicada total de Barcelona. En segon lloc, l'estructura econòmica de Ciutat Vella presenta un caràcter predominantment comercial. El conjunt del comerç al detall i a l'engròs acumula el 53% dels establiments econòmics del districte, aportant el 37,4% del total de l'àrea radicada. El sector industrial —conformat per petits tallers i artesans— manté formes productives tradicionals, una estructura molt fragmentada i una persistent dinàmica contractiva. Per últim, el quart sector econòmic de Ciutat Vella, la banca i les empreses de serveis, si bé presenten un comportament expansiu, mantenen una pauta d'espacialització concentrada que exclou la major part del districte.

Si la densitat d'activitats, la fragmentació d'aquestes, el predomini del comerç tradicional, el decaïment industrial, i la terciarització parcial-concentrada conformen els aspectes dominants

d'una lectura unitària de Ciutat Vella en la divisió econòmica de l'espai, en cap cas no es pot obviar la projecció desigual d'aquesta realitat a l'interior del districte. Ciutat Vella es conforma com a espai econòmic desigual, articulat al voltant de les següents pautes de jerarquització economicoterritorial interna: 1) Front nord i Via Laietana, com a espais de terciarització avançada, amb comerços modernitzats, i concentració de serveis financers i professionals. 2) La Rambla, i els eixos interiors del Raval, del Gòtic i del Casc Antic, com a espais d'ús hotelier, amb estructures comercials tradicionals, denses i fragmentades en procés desigual de modernització. 3) El ponent del Raval i la Barceloneta, com a zones de baixa densitat i decaïment econòmic, parcialment trencat per la concentració de restaurants en el primer cas, i pels vestigis productius de la primera revolució industrial, en el cas del Raval. 4) Els teixits centrals i els sectors sud del Raval, del Gòtic i del Casc Antic, com a espais sotmesos als resultats de la dinàmica de buidat i desertització econòmica.

La dimensió sociodemogràfica: despoblació, envelliment i densitats desiguals

Com a producte dels processos històrics de despoblació selectiva i substitució demogràfica, Ciutat Vella presenta, el 1981, una població censada de 116.874 habitants, amb una densitat mitjana de 271,8 habitants per hectàrea, i una estructura d'edats molt envellida, amb un 24% de població per sobre dels 65 anys. Malgrat la davallada demogràfica, i atès que Ciutat Vella és —juntament amb Gràcia— el districte de menor superfície de Barcelona (4,3 km²), les densitats de població del centre històric seguien molt per damunt de la mitjana de la ciutat (171,5 hab/ha), superades tan sols pels districtes de l'Eixample i Gràcia (FAVB, 1991). Quant a l'índex d'envelliment, Ciutat Vella, amb un 187,07%, se situava no només per damunt de la mitjana de Barcelona, 82,63%, sinó com el districte que presentava la realitat més nítida d'inversió de la piràmide d'edats, amb 10 punts percentuals de diferència positiva en l'interval de més de 65 anys, i amb tan sols un 12,5% de població entre 0 i 14 anys, per un 18% de mitjana global de Barcelona.

La dimensió sociolaboral: rendes baixes, segmentació i atur diferencial

Els indicadors que reflecteixen la dimensió sociolaboral del districte —és a dir, la ubicació de les persones i els grups en els processos de producció— agre-

Quadre 6
Ciutat Vella: estructura de classes, articulació i interessos

	Nivell de presència	Posició en les relacions urbanes	Nivell i caràcter de l'articulació	Interessos estratègics
Classes populars	Majoritari	Subordinada	Mitjà Concentrada-intensiva	Ciutat Vella com a espai residencial integral
Classes mitjanes	Minoritari	No-dependent	Dèbil Difosa-extensiva	Ciutat Vella com a espai socioeconòmic diversificat
Classes altes	Residual	Dominant	Dèbil Puntual	Ciutat Vella com a espai terciari-gentrificat

Font: elaboració pròpia

guen una nova perspectiva a la hipòtesi inicial de crisi urbana de Ciutat Vella.

Ciutat Vella presenta una distribució de categories socioeconòmiques amb un clar predomini (60,9%) de les capes obreres, unes classes mitjanes (autònoms i tècnics mitjans) que se situen al voltant d'un terç de la població (31,4%), i, finalment, una presència molt reduïda (7,6%) de categories professionals altes (empresaris amb assalariats, directores-gerents, tècnics alts i professionals liberals). Aquesta composició social situa Ciutat Vella en la jerarquia més baixa de l'expressió territorial de l'estructura de classes de Barcelona i, d'altra banda, per sota de la mitjana del conjunt metropolità.

Si desplaçem l'anàlisi a l'àmbit de la renda s'observa, en primera instància, que Ciutat Vella presenta l'índex més baix de capacitat econòmica familiar entre els districtes de Barcelona (62,70 sobre una base 100 per al conjunt de la ciutat). En segon lloc, la tipologia resultant de la distribució interna de les famílies del districte segons la seva renda mitjana per càpita posa de relleu que un 26,5% d'aquestes viuen per sota del límit de la pobresa, és a dir, per sota de la meitat de la renda mitjana per càpita de l'Àrea Metropolitana.

L'atur presenta també un impacte diferencial negatiu sobre Ciutat Vella. En els moments de màxima recessió, Ciutat Vella es configura com el nucli d'atur més intens de Barcelona (30,28%), molt per sobre de la mitjana de la ciutat (21,4%). L'assignació sectorial i sociopro-

fessional de la població del districte la converteix en especialment vulnerable a la desocupació. Tot i així, cap d'aquestes dues variables no explica totalment la taxa d'atur de Ciutat Vella, les causes últimes de la qual se situarien al marge de l'esfera productiva, i haurien d'explorar-se, per tant, en relació tant a variables socioculturals com a l'impacte diferencial negatiu que resulta del creuament de la marginació socioeconòmica amb la degradació de l'espai residencial.

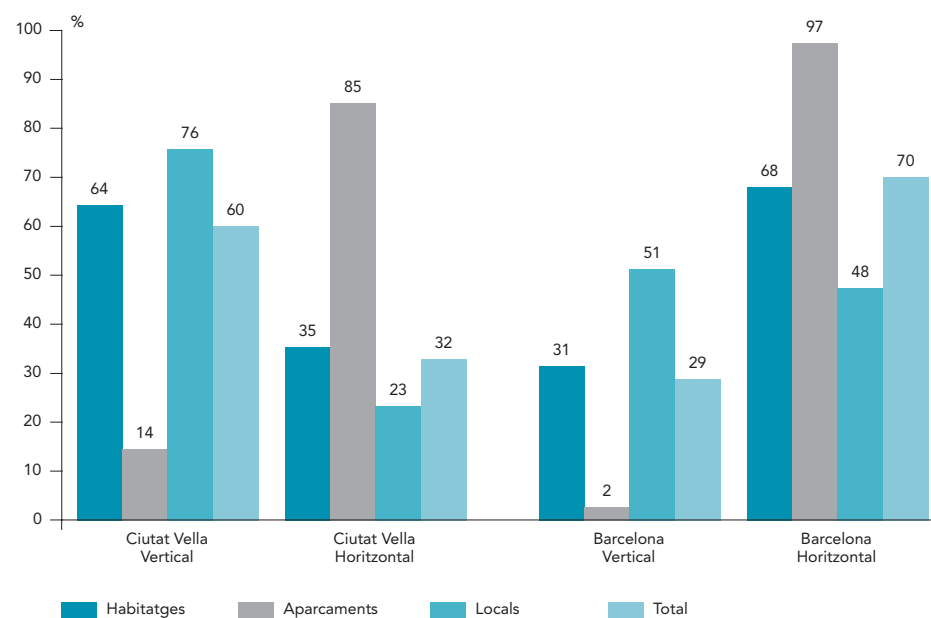
Finalment, es defineix clarament a Ciutat Vella una pauta de segmentació social respecte a l'accés i l'estabilitat laboral. Un 57% de la població activa —col·lectiu estable— té un treball fix. Entorn del 25% —col·lectiu precari— es

troba alternativament en períodes d'atur i d'ocupació eventual, i/o submergida. Per últim, al voltant del 18% —col·lectiu marginat— presenta una situació d'atur de llarga durada, i per tant d'exclusió fàctica del mercat de treball. El valor percentual dels grups precaris i marginals a Ciutat Vella se situa molt per sobre de la mitjana de Barcelona, i a un nivell similar al del conjunt de l'Àrea Metropolitana.

La dimensió residencial: la crisi de l'habitatge com a paradigma

La despoblació, l'envelliment, l'extensió de les capes marginals, la pobresa i l'atur expressen només en part la inserció de Ciutat Vella en la divi-

Taula 4
Barcelona i Ciutat Vella. Règim de propietat immobiliària

Font: Serra, 1991

sió social de l'espai. La plena caracterització d'aquesta inserció requereix la consideració adicional de variables que expressin la realitat de l'habitatge, com a resultat d'un procés històric de producció de l'espai residencial de Ciutat Vella sota unes determinades relacions socials immobiliàries. Ciutat Vella presenta un parc edificat conformat per una estructura parcel·lària hiperfragmentada; per baixos valors cadastrals mitjans per família de sòl, construccions i serveis; per habitatges molt antics, de dimensions molt reduïdes, pèssimament equipats i amb necessitats de rehabilitació a gran escala, i, finalment, pel predomini del règim de propietat vertical, amb lloguers de rendes baixes i congelades com a forma de consum tradicional i majoritària de l'habitatge al districte.

Com a teixit urbà històric i central, que no ha estat sotmès a operacions massives de redesarrolupament en època recent, Ciutat Vella presenta el parc d'habitatges més antic de Barcelona. Així, al voltant del 65% dels habitatges són anteriors al 1900, i un 87,64% se situen per sobre dels 50 anys. Xifres que es disparen al Raval i al Gòtic, on el 75% i el 83%, respectivament, dels habitatges tenen més de 90 anys.

La distribució de superfícies de les unitats d'habitatge de Ciutat Vella mostra el predomini d'habitatges per sota dels 60 m², les quals arriben al 55% del total del parc immobiliari del districte, xifra que en el conjunt de Barcelona es redueix dràticament al 29,5% de mitjana.

El diferencial negatiu d'habitabilitat del districte s'amplia en relació al nivell d'equipament dels habitatges. El 20% de les unitats d'habitatge de Ciutat Vella no disposen de bany, i el 14% del total no tenen cap servei higiènic privat (2,65% a Barcelona). Només un 7% dels edificis disposa d'ascensor, fet que implica que un nombre aproximat de 40.000 persones, d'entre elles més de 10.000 majors de 65 anys, visquin a Ciutat Vella per damunt d'un tercer pis sense un tipus d'equipament, la mancança del qual erosiona substancialment les seves condicions subjectives d'habitabilitat. Finalment, els valors cadastrals mitjans de construcció i sòl per família —com a indicadors de valor de canvi i/o valor d'ús segons el règim de propietat, i indirectament de renda, en reflectir nivells de preus de la zona— mostren per Ciutat Vella les xifres més baixes de Barcelona. Pel que fa a la construcció, el valor mitjà per família a Ciutat Vella se situava, el 1988, en 690.000 pessetes, quan la mitjana de la ciutat assolía 1,4 milions. El valor cadastral mitjà del sòl reproduïa la diferència, encara que de forma força més limitada, entre el districte i la ciutat. Aquesta aparent desviació expressa, en el cas de Barcelona, la tendència general dels centres històrics a generar relacions evolutivament desfavorables entre valor de l'immoble i valor del sòl. Fet que, d'altra banda, es troba a la base de les actituds especulatives i immobiliàries de la propietat urbana, orientades a l'extracció futura de rendes diferencials o de posició.

El règim de propietat de l'habitatge configura un últim factor clau. La propietat vertical i el règim d'arrendament segueixen essent formes majoritàries d'accés a l'habitatge a Ciutat Vella, en clar contrast amb la resta de Barcelona i de l'AMB. Així, mentre la relació règim vertical-horitzontal a Ciutat Vella és de 2/3 a 1/3, la mitjana de Barcelona se situa en un 59,2% de propietat, per tan sols un 38,4% de lloguer.

Finalment, el creuament del mercat residencial amb l'estructura social presenta unes classes altes propietàries de gran part de l'estoc d'habitatges de lloguer. Unes categories mitjanes que han accedit, en part, a la propietat horitzontal de pisos, que en el 87% dels casos estan per sota dels 100 m². I finalment unes àmplies capes obreres que romanen molt majoritàriament de lloguer en habitatges per sota dels 60 m². D'entre aquests sectors populars, els col·lectius que conformen les infraclases urbanes de Ciutat Vella ocupen les formes d'allotjament marginal històricament generades en el districte: pensions i habitacions en pisos compartits amb greus dèficits d'equipament.

II. Ciutat Vella en l'economia política del desenvolupament urbà de Barcelona (1976-1997)

Al llarg de la primera part d'aquest article s'ha intentat conceptualitzar la lògica històrica del mecanisme de degradació de Ciutat Vella en el marc de l'economia política dels règims urbans de

Barcelona fins al 1976. Al llarg d'aquesta segona part, l'anàlisi es focalitzarà en el període històric obert amb la fi de la dictadura i el restabliment, tres anys després, de la democràcia local. En primer lloc, es perfilaran els aspectes fonamentals del context urbà general en el qual s'emmarquen les actuacions públiques després del 79 a Ciutat Vella. Posteriorment, s'analitzarà la política de regeneració en les seves dimensions substantiva, operativa i de rendiments.

Règims urbanístics i política pública a Barcelona: 1976-1997

En l'apartat anterior, s'ha intentat desenvolupar conceptualment la lògica històrica del mecanisme de degradació de Ciutat Vella, situant en el centre de la construcció les variables relacionades amb el procés de formació i implementació de polítiques urbanes. Aquest apartat perfil·larà els aspectes fonamentals del context urbà general en el qual s'emmar-

quen les actuacions públiques després del 1979 a Ciutat Vella.

El model urbà de la crisi a Barcelona (1976-1985)

Entre 1976 i 1984, el procés de canvi en l'expressió territorial del model de creixement econòmic afecta en gran escala Barcelona: es desenvolupa una crisi urbana bidimensional. Es constata, d'una banda, un triple procés de desmantellament de les bases productives tradicionals, de segmentació dels mercats laborals urbans i de canvi en els patrons de localització de l'activitat econòmica metropolitana. Es produeix, d'altra banda, el col·lapse del règim urbanístic dominant, basat en el creixement demogràfic accelerat i en la producció de perifèries massificades, el qual, sota criteris *desarrollistas*-especulatiu, havia generat un llegat de desequilibris (infrahabitatge, desequipament i segregació) directament connectats a les

condicions materials de vida de les capes populars.

En aquest marc de crisi urbana cal introduir els factors polítics i institucionals. A partir de 1976 l'estat local franquista fa fallida. El govern municipal de transició, encara no legitimat electoralment, es mou entre el desmantellament de la institucionalitat franquista a escala global i una relació de forces desplaçada cap al bloc urbà alternatiu¹¹ en l'esfera local de Barcelona. A partir de 1979, amb les eleccions municipals democràtiques, culmina el procés de ruptura local: plena democratització sense lligams institucionals amb el règim local anterior, relativa capacitat d'actuació autònoma del nou estat local democràtic i possibilitats nor-

11. Per bloc urbà alternatiu entenem la coalició d'agents col·lectius (associacions de veïns i veïnes, teixit associatiu emergent, sectors de professionals progressistes, organitzacions de base dels partits d'esquerres) que, durant el *desarrollismo* tardà, proposen un nou model per a Barcelona que trenqui amb la concepció especulativa que havia fet de la ciutat un pur i simple mercat d'obtenció quasi il·limitada de beneficis immobiliaris.

Quadre 7
Règims urbanístics i política pública a Barcelona: 1979-1992

	1976-1985		1986-1992	
	Projecció urbana del règim d'acumulació	Mode de regulació de la ciutat	Projecció urbana del règim d'acumulació	Mode de regulació de la ciutat
Esfera productiva	-Desmantellament industrial metropolità -Transició al model terciari flexible	-Nova política econòmica local: micro i anticrisi	-Espai dual: centralització direccional i descentrament ocupacional precaritzat	-Política de desenvolupament territorial estratègic
Esfera residencial	-Paràlisi urbanisme <i>desarrollista</i> i especulatiu	-Polítiques de reconstrucció: PERI's i monumentalització de les perifèries	-Espai residencial post-fordista. Crisi de l'habitatge	-Nova política urbana expansiva (<i>neodesarrollismo</i> olímpic)

Font: elaboració pròpia

malitzades d'expressió del bloc urbà alternatiu.

S'obren, en conseqüència, noves perspectives de gestió municipal del conflicte urbà. En el terreny econòmic, els factors que configuren la crisi urbana escapen al control del govern local. Això no obstant, el nou Ajuntament rep les pressions directes dels ciutadans afectats pel desmantellament i l'atur. Es posa en marxa, així, la intervenció econòmica municipal: com a nova pràctica política substantiva de l'estat local i com a nova arena, per tant, de decisió, interacció i conflicte. La intervenció econòmica municipal s'inicia amb polítiques reactives i microincentivadores: combinació de programes ocupacionals, formatius i dirigits als mercats laborals locals, amb programes de suport a la innovació tecnològica de les bases i formes productives de la ciutat.

Però, com vèiem abans, la crisi econòmica comporta també la paràlisi del règim urbanístic *desarrollista*-autoritari, i posa de manifest els dèficits i desequilibris del model periclitat. Davant d'això, neix la teoria urbana de la reconstrucció (versió local de l'urbanisme de l'austeritat italià i de les *inner city policies* britàniques). Es defineix, d'entrada, per un gir radical de les polítiques urbanes de l'estat local cap a la ciutat construïda, cap a la regeneració de l'espai urbà socialment produït en èpoques passades, recents o llunyanes; introdueix, alhora, una certa lògica derivada dels principis normatius de l'Estat de benestar en l'àmbit dels consums urbans bàsics. Tan-

mateix, la generalització dels dèficits sociourbanístics s'articula a un patró de grans desequilibris entre zones, amb pics de multidegradació a Ciutat Vella i Nou Barris. Aquest fet comporta que a l'eix sectorial en el disseny de polítiques (habitatge i, sobretot, equipaments, infraestructures i espais col·lectius) se superposi un eix territorial amb dues característiques bàsiques: la voluntat de reequilibri, amb acció positiva cap a zones multidegradades, i l'adopció d'un discurs i d'una pràctica urbanística a escala micro. És a dir, la concepció de la ciutat com a suma de barris i, per tant, la consideració d'aquest com a unitat de planejament i provisió que permet connectar respostes institucionals a necessitats de les poblacions residents.

Per últim, dues consideracions que connecten les esferes econòmica i sociourbanística del model urbà de la crisi: d'una banda les polítiques de reconstrucció són afavorides per la inexistència de pressions expansives en l'esfera economicourbana. D'altra banda, la crisi i la paràlisi del creixement demogràfic encobreixen el problema massiu de l'habitatge.

El model urbà de l'expansió a Barcelona (1986-1992)

A partir de 1986-87, els supòsits que fonamentaven l'estratègia urbana de l'estat local —crisi econòmica amb desequilibris sociourbanístics primaris i quantitativs— queden fortament alterats. Es comença a fer realitat un nou

model d'acumulació, el qual consolida el caràcter central del territori dins de la seva dinàmica. La projecció d'aquesta a Barcelona comporta un ventall de tendències interconnectades. Principalment, reactivació industrial selectiva i consolidació de l'expansió terciària. Amb una clara expressió espacial: tendència a ubicar els serveis avançats —d'alt valor afegit— en espais urbans centrals, de forma simultània a la desconcentració productivo-ocupacional cap a la segona corona metropolitana, amb avenç del model flexible-precari. El nou model de creixement genera nous conflictes i requeriments en el règim urbanístic. Així, el terciari pressiona sobre els espais residencials centrals (expulsions directes i indirectes de col·lectius residents), l'encariment del sòl i de l'habitatge adquireix una dimensió fonamental (mercat immobiliari excloent) i, finalment, la lògica de l'expansió econòmica genera un nou discurs urbà dominant (el *neodesarrollismo*).

Davant d'aquest conjunt de canvis i amb les variables polítiques del municipi inalterades, cal apuntar les tendències de reorientació en les polítiques públiques urbanes de l'Ajuntament de Barcelona. No en va aquestes polítiques interaccionen amb les dinàmiques econòmiques i urbanístiques desfermades: les mediatitzaran, impulsaran, limitaran o redefiniran. En definitiva, esdevenen, alhora que un terreny estratègic de conflicte sociopolític, un factor fonamental per al canvi urbà, per a la conformació del nou model urbà dominant de la Barcelona dels 90.

La política econòmica urbana passa a ser una política de suport al procés d'expansió i al model emergent. Planificació estratègica i macroincentivació esdevenen conceptes fonamentals. Els poders públics intentaràn dotar el sistema urbà d'eficiència i capacitat direccional per mitjà de la provisió dels elements infraestructurals requerits pel ple desenvolupament del nou règim d'acumulació (telecomunicacions, ZAL, etc.). En el terreny de la política sociourbanística, s'erosionen intensament les bases de la teoria de la reconstrucció. Es produeix una creixent despriorització de l'urbanisme en el barri i no se supera la debilitat de la política municipal de sòl i habitatge, la qual segueix situant la qüestió de l'allotjament en termes estrictament de mercat. És a dir, no es dissenya cap estratègia integral capaç d'articular la dimensió urbana dels desequilibris socials amb altres polítiques públiques de benestar. En conseqüència, la tendència cap a la ciutat dual, lluny d'aturar-se, manté plenament operatius els seus mecanismes activadors. Les prioritats municipals s'han orientat cap a un urbanisme estretament connectat a la lògica de l'expansió. D'una banda, es reproritza l'escala macro, els sistemes generals i el viari d'abast metropolità (noves Rondes). D'altra banda, es produeix nou espai de lleure desconnectat de les necessitats en l'àmbit de barri (operació del Port Vell). I per últim, la producció de nou espai residencial, verd i d'equipaments respon principalment a criteris de rendibilitat: redesenvolupament privatis-

ta de barris amb conseqüències gentrificadores (Vila Olímpica i Porxos de Fontserè), urbanisme concertat (operació FECSA al Paral·lel) i flexibilització regressiva del PGM (pla d'hotels). En definitiva, es desferma un procés de canvi urbà, de nou model de ciutat, dirigit per les forces del mercat, més enllà del control públic per part del govern local i amb la lògica sociourbanística ocupant un lloc clarament subordinat.

El model urbà de la consolidació a Barcelona (1993-1998)

A partir de 1993, passats els Jocs Olímpics, ens trobem novament en un escenari de canvi en el règim urbà. Tanmateix, el caràcter del canvi no té els components estructurals de 1976 i de 1986. El model de reactivació industrial selectiva i terciarització amb noves asimetries espacials i fortes pressions sobre l'habitatge, conformat entre 1986 i 1992, no fa crisi. Al contrari, de 1993 ençà tendeix a consolidar els seus perfils bàsics i la seva lògica de funcionament.

Des d'un angle quantitatiu, es pot destacar l'increment en el PIB per càpita de la regió metropolitana de Barcelona (RMB) que, el 1996, s'havia situat ja en el 96% de la mitjana de la UE (86% deu anys enrere); o bé la maduresa demogràfica assolida, amb un lleuger retrocés de la població absoluta. Des d'un angle qualitatiu, tant la reflexió econòmica com la urbanística han proposat conceptualitzacions del model urbà després del 92. Des del pensament de matriu econòmi-

ca, el règim urbà emergent de Barcelona comença a ser qualificat com el referent territorial dels 90, en substitució del model Prato dels 80. Molt en síntesi, es tracta d'una àrea amb un centre potent irradiador d'economies d'aglomeració per al conjunt metropolità i amb una perifèria rica i complexa, dotada de múltiples ciutats especialitzades generadores d'economies de localització específiques (districtes industrials) (Trullén, 1998). El pensament urbanístic ha subratllat el fet que Barcelona, en línia amb altres ciutats del capitalisme avançat, esdevé avui un espai de geometria variable on es desenvolupen, amb intensitats desiguals però creixents, xarxes de relacions econòmiques, de lleure, associatives o d'assistència informal. Presenta, doncs, una espacialització difusa, de caràcter polinuclear, on a l'estructura radial expressiva de les velles fractures se superposa una altra molt més reticular com a reflex de l'entramat de relacions multilaterals entre els diversos centres. Ambdues reflexions coincideixen a apreciar que les potencialitats del sistema urbà de Barcelona creixen molt per sobre d'èpoques anteriors: quan la volatilitat del capital augmenta, els avantatges competitius de tipus locacional s'incrementen de forma proporcional. Però això no ho és tot. La dialèctica urbana no s'atura i als nous potencials cal afegir un ventall de noves contradiccions: s'aprofundeix la mobilitat residencial forçada, connectada a l'estructura de l'oferta d'habitatge; s'intensifica la segmentació i precarització dels mercats laborals urbans; s'incre-

menta l'ús del vehicle privat en detriment del transport públic, i es dispara el consum de sòl amb greus efectes sobre la sostenibilitat ambiental de la RMB (de 21.000 hectàrees urbanes en la fase de màxim *desarrollismo*, a finals dels seixanta, a 50.000 hectàrees urbanes el 1996).

En aquest marc de noves realitats, les variables institucionals es veuen afectades per la depressió postolímpica: mancança de nous models normatius globals sobre la ciutat i fortes restriccions pressupostàries. La correlació política de forces, favorable a les coalicions d'esquerreres, queda revalidada a les eleccions de 1995. En l'esfera de les polítiques públiques, s'articulen continuïtats i canvis. En

el terreny econòmic, la paradoxa d'una globalització que retorna el protagonisme al territori es consolida plenament. S'aprofundeixen, per tant, els plantejaments de l'etapa anterior. D'una banda, la formulació estratègica es projecta sobre la política industrial: acord i signatura del Pacte Industrial Metropolità de 1997; d'altra banda, la qüestió de l'ocupació s'insereix en l'estratègia: desenvolupament dels Pactes Territorials per l'Ocupació, amb forta presència de recursos simbòlics i financers de la UE. En el terreny urbanístic, cal destacar quatre elements: (a) Persisteix la centralitat de l'escala d'actuació macro, ara d'abast regional metropolità (Pla Delta, TGV, front del Besòs, Quart Cinturó...).

(b) Irromp una política de medi ambient orientada a consolidar i articular els espais naturals de la RMB, la qual entra sovint en conflicte amb els valors *neodesarrollistas* de molts dels projectes anteriorment citats. (c) Torna a l'agenda pública la política d'habitatge, per mitjà de noves promocions públiques i privades (protecció oficial i preu taxat) que donen resposta a part de la demanda acumulada i nova. Aquesta política, tanmateix, no aconsegueix revertir la segregació social de l'espai a la RMB. (d) Finalment, la política de transport públic continua essent marcadament dèbil i no assoleix aturar el nou predomini dels mecanismes privats de mobilitat (Ferrer, Nel-lo, 1998).

Quadre 8
Cicle de la política de regeneració i esferes de decisió i operativa

	Formulació bàsica		Formulació avançada			Reformulació		Implementació
	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1988-1998
Esfera substantiva	Aprovació criteris planejament	Aprovació inicial PERIs	Aprovació proposta ARI	Aprovació definitiva PERIs		Aprovació PQ1	Aprovació PQ2	Implementació PQ2 Implementació nous projectes
	Proposta de modificació del PGM		Suspensió modificació PGM		Aprovació modificació PGM			
Esfera operativa			Proposta declaració ARI	Bloqueig ARI	Aprovació ARI	Comissió gestora de l'ARI (CG-ARI) DGH-àmbit	Conveni DGAH-PMH Dte. PROCIVESA	UE CG-ARI PROCIVESA ORCV Àmbit DGH Dte. INCA PMH SOL REGESA

Font: elaboració pròpia

Anàlisi de la política de regeneració urbana a Ciutat Vella

Una proposta d'interpretació cronològica

La política de regeneració urbana de Ciutat Vella s'ha articulada, entre 1976 i 1995, sobre la base del següent esquema cronològic.

- *La fase d'iniciativa veïnal (1976-79)*. Al llarg d'aquests tres anys —previs, en sentit estricte, al cicle vital de la política pública— es concreten dues propostes de política urbana, al Casc Antic i a la Barceloneta. Ambdues plantegen objectius de reconstrucció i de millora de les condicions d'allotjament del col·lectiu resident, enfront les concepcions incorporades al Pla general metropolità (PGM) de 1976, el qual, amb escasses modificacions, reproduïx l'esquema d'esventrament del centre històric. Les iniciatives de la Barceloneta i el Casc Antic es forgen sobre la base d'una coalició entre sectors populars residents i col·lectius de tècnics i professionals vinculats a l'urbanisme des de posicions progressistes, en un marc global de ciutat definit per la crisi del model municipal franquista, i l'emergència d'una nova relació de forces socials en l'esfera urbana, la qual imposa a l'Ajuntament pre-democràtic l'inici del diàleg amb el moviment veïnal.

- *La fase de formulació bàsica (1979-83)*. El primer equip de govern municipal democràtic es mostra favorable a assumir la ruptura amb les concepcions de

política urbana per a Ciutat Vella del règim *desarrollista*. Aquesta posició s'instrumenta per mitjà de l'elaboració dels plans especials de reforma interior (PERI), i de la proposta municipal de modificació del PGM. La filosofia dels nous PERI s'inserix plenament en el marc de la Teoria de la Reconstrucció: rehabilitació residencial dels teixits urbans amb més potencial de recuperació, combinada amb remodelació estructural de les trames més degradades per tal d'expandir l'espai d'ús col·lectiu. L'esquema d'alteració del PGM presenta, per la seva banda, una disminució radical de les superfícies afectades i una nova distribució de les afectacions entre usos, amb fortes caigudes en l'habitatge i el viari i increments notables en zones verdes i equipaments. Al llarg d'aquesta fase es debilita la capacitat participativa del moviment veïnal, fet que cal posar en relació a un govern local favorable al monopoli institucional-burocràtic en els espais de decisió i gestió.

- *La fase de formulació avançada (1984-86)*. L'increment de la complexitat i de la conflictivitat es mostren com les dues notes centrals d'aquesta fase. El govern municipal aprofundeix en el disseny de la política per mitjà de l'aprovació de l'Àrea de Rehabilitació Integrada (ARI) de Ciutat Vella. I dona les primeres passes cap a un model de gestió pluralista, propugnant l'entrada de la Generalitat i dels representants veïnals en la comissió gestora de l'ARI. El govern autonòmic entra en escena amb una certa voluntat de reorientació de la política. D'una

banda, adopta la decisió de suspendre la proposta municipal de modificació del PGM. D'altra banda, ajorna l'aprovació de l'ARI, frenant, per tant, la seva possible implicació en el finançament i la gestió del procés de regeneració. El conflicte expressat es recolza en tres factors explicatius: diferències de fons entre l'equip de govern municipal i la direcció general d'urbanisme de la Generalitat, escenari global de gran tensió política entre CiU i PSC-PSOE i voluntat d'afirmació corporativa del govern autonòmic —fent ús dels seus recursos normatius— al si de la xarxa d'actors, per tal de guanyar força i posicions de negociació més avantatjoses. Finalment, un llarg procés de mediació d'interessos desactiva els punts de fricció.

- *La fase de reformulació (1987-88)*. El nou cicle econòmic expansiu i el règim urbanístic emergent generen pressions de canvi sobre el model d'inserció de Ciutat Vella en la Barcelona posindustrial i *neodesarrollista* de la segona meitat dels vuitanta. D'altra banda, l'enduriment de la crisi urbana del districte i una certa reactivació de la capacitat de mobilització del teixit associatiu s'agreguen com a factors que pressionen, irreversiblement, cap al *policy change*. La reformulació de la política es materialitza de forma múltiple. En el pla substantiu, la nova Comissió Gestora de l'ARI aprova el Pla quadriennal 1988-1991, el qual implica una certa redefinició d'objectius, però sobretot nous axiomes d'actuació. En el pla operatiu, es dissenya un nou escenari de gestió entorn de PROCIVESA, societat de capital mixt encarregada d'agilitar l'ex-

cució dels programes de sòl i habitatge. Per últim, l'estil conflictiu de la fase anterior obre pas a una dinàmica de concertació entre els principals actors. L'entrada del sector privat a PROCIVESA i de les associacions de veïns i del capital immobiliari a la comissió gestora de l'ARI operen com a factors de legitimació a múltiples bandes de la política de regeneració.

• *La fase d'implementació (1988-98).* La xarxa d'actors es consolida i la política es desplaça cap a l'esfera operativa; es comencen a assolir resultats tangibles en proporció considerable. Cristal·litza una estructura complexa de gestió urbana definida per un doble principi: (a) concertació institucional i social en l'adopció de decisions i compromisos d'assignació de recursos (vehiculada en la Comissió Gestora de l'ARI); i (b) implementació flexible i fragmentària a través de pluralitat de fórmules, amb un rol extensiu del partenariat públic-privat que representa PROCIVESA, i dels òrgans del Consell de Districte, en el marc de l'estratègia de descentralització municipal. A l'interior d'aquesta fase, els últims anys marquen un cert punt d'inflexió, caracteritzat, entre d'altres coses, per algun replantejament substantiu, l'acceleració de certes actuacions estructurals i l'entrada en escena de nous actors. Alguns resultats són ja palpables: 94.110 m² de sòl alliberat; 276.618 m² de sostre enderrocat; prop de 1.800 nous habitatges de promoció pública; més de 500 rehabilitacions públiques; 12.397 habitatges repercutits per rehabilitacions privades.

Els continguts substantius de la política de regeneració

El procés de regeneració de Ciutat Vella s'ha desenvolupat sobre determinats valors polítics, els quals han cristal·litzat en opcions substantives de política urbana, i en marcs de gestió pública d'aquestes opcions. En aquest apartat es consideraran les qüestions de contingut, deixant per a més endavant l'anàlisi específica dels models operatius.

A. La política de regeneració sota condicions de crisi: 1979-86.

La constitució a Barcelona del primer govern local democràtic, amb majoria d'esquerres, la crisi del model urbà industrial-*desarrollista*, l'adopció pel govern municipal d'una estratègia urbana de reconstrucció, i la capacitat de lluita veïnal al centre històric a favor d'una alternativa capaç de revertir la lògica de la degradació, operen com a factors determinants de la gènesi d'una nova política urbana per a Ciutat Vella a partir de 1979. Política que suposa un punt d'inflexió, en clau de ruptura, respecte de les concepcions racional-higienistes primer i de base purament especulativa més tard, que havien actuat, històricament, com a variables causals de la crisi urbana de Ciutat Vella. La nova política de regeneració s'orienta cap a la rehabilitació del districte com a espai multifuncional, incloent-hi la millora de les condicions d'allotjament i consum urbà del col·lectiu resident. Al llarg de la fase de formulació es produeix el trasllat dels objectius

a un complex de polítiques urbanes sectorials i espacials.

En clau sectorial, poden definir-se a Ciutat Vella, a partir de 1979, sis àmbits de política urbana. Quatre es vinculen directament a la millora dels patrons habitatius de la població:

- La política de gestió de sòl, integrada, de fet, en el procés de producció de nou habitatge i equipament, però generadora d'una lògica pròpia de gestió, derivada de dos factors exclusius: en primer lloc, produeix una estructura de costos concentrada en el col·lectiu afectat, amb avantatges inexistents o diferits, i per tant amb un potencial elevat d'acció col·lectiva i de conflicte. En segon lloc, la posada en pràctica d'una combinació de formes d'intervenció regulatives —l'expropiació forçosa d'habitatges afectats— assignatives —el pagament d'indemnitzacions vinculat a l'operació de desnonament— i de prestació —la urbanització del sòl—. També el seu caràcter estrictament municipal jugarà un paper determinant en relació a les innovacions operatives del model pluralista de gestió que serà, més endavant, considerat.

- Les tres dimensions de la política d'habitatge. D'una banda, una política de provisió pública de nou habitatge, definida de forma exclusiva com a resposta a les necessitats de reallotjament dels col·lectius afectats per les expropiacions derivades del planejament i vinculades a processos de substitució i renovació urbana. El principi de permanència en el barri ha operat com a motor de

la provisió pública, però aquest ha esdevingut també el seu sostre, atès que la política d'habitatge no s'ha projectat com a instrument de correcció de desequilibris en l'estructura sociodemogràfica del districte. D'altra banda, una política de rehabilitació immobiliària, integrada per programes de promoció pública i per programes de transferències directes o indirectes de recursos —via finançament subvencionat i/o exempcions fiscals— per a operacions de rehabilitació privada del patrimoni edificat. La implicació dels propietaris urbans en la rehabilitació opera com a condició d'èxit de l'estratègia global. Això no obstant, dèficits de formulació de la política i dificultats inherents a l'estructura de la propietat i de les relacions arrendatàries de Ciutat Vella, la desplacen cap a una aportació molt limitada, si més no, fins a la fase més recent del procés de regeneració.

En clau territorial, poden definir-se a Ciutat Vella, a partir de 1979, tres àmbits d'integració espacial i diferència de les polítiques de regeneració, d'acord amb el contingut dels PERI.

- Al Raval, la política de regeneració urbana conté quatre aspectes de fons: (1) La voluntat de bastir un model d'intervenció i d'ús del sòl alternatiu als plantejats pel PGM. Alternativa fonamentada en dos pilars; el substantiu, consistent a reajustar, en un 10% de la superfície total, l'esquema de distribució d'usos, a favor dels equipaments i de l'espai lliure, i en detriment del viari; l'instrumental, consistent a formular una política amb possibilitats reals de ser implementada i, en conseqüència, amb una caiguda radical de les superfícies de sòl, sostre residencial i comercial afectades. (2) Una estratègia de regeneració per a les trames internes, basada en polítiques de renovació urbana de caràcter estructural, subs-

tituint l'habitatge i generant buits en el teixit, amb l'objectiu d'alliberar sòl per a usos col·lectius, proveir nou habitatge públic i reequipar la zona. (3) Una política per als teixits menys degradats, basada en l'articulació d'un procés de rehabilitació privada d'edificis, amb un suport públic paral·lel, en el terreny dels equipaments culturals i de la producció d'espais lliures. (4) Per últim, l'estratègia territorial del Raval incorpora un criteri d'ordre metodològic, consistent a dissenyar la implementació com un procés d'operacions encadenades de penetració successiva des del nord i els eixos perimetrals fins a confluïr en el centre, on es portaria a terme una política massiva i concentrada de gestió de sòl per tal de generar una gran plaça central.

- Al Casc Antic es reproduïxen, en bona mesura, les coordenades de política urbana adoptades en el Raval. L'alternativa al PGM cristal·litza, d'una banda, en l'opció de conservació de l'estructura urbana de la zona nord, enfront de l'aposta destructiva que implicava l'obertura del carrer Méndez Núñez. I d'altra banda, en la transformació de les bases finals de la reestructuració de la zona central, desproveïnt aquesta de potencial especulatiu per mitjà de l'augment de 13.186 m² de sòl destinat a equipaments i espais lliures, és a dir, a usos de producció i apropiació col·lectius.

- A la Barceloneta, el nou model d'usos comporta uns increments respectius de superfície del 15% i del 6% per a equipaments i parcs urbans. El model territorial implica un intens procés

Quadre 9
Ciutat Vella, política urbana, *desarrollismo* i reconstrucció

	Ciutat Vella i política urbana Model urbà "desarrollista"	Ciutat Vella i política urbana Model urbà de la reconstrucció
Canvi urbà	Canvi urbà basat estrictament en el mecanisme de la renda del sòl	Tensió entre renda i assignació col·lectiva com a mecanisme de canvi urbà
Conflicte d'usos	Tendència a la monofuncionalitat d'alt rendiment immobiliari	Complexitat d'usos com a objectiu. Dèficit en l'instrumental d'elaboració de polítiques efectives
Col·lectiu resident	Negació directa o indirecta del dret de permanència	Regeneració residencial i dret de no expulsió directa. Incapacitat de reversió del mecanisme d'expulsió indirecta
Valors culturals	Destrucció de l'estructura urbana	Respecte als valors morfològics, ambientals i culturals

Font: elaboració pròpia

d'actuació sobre el perímetre, tendent, d'una banda, a la refuncionalització d'aquest per mitjà d'usos col·lectius i, d'altra banda, a la superació de la segregació espacial a través de l'eliminació de barreres físiques entre el barri i la resta de la ciutat. Les polítiques sectorials, per últim, dissenyen un esquema basat en diversos àmbits d'acció: la rehabilitació immobiliària, consistent a transformar les cases de quart en cases de mig, articulant la participació pública i la privada al llarg del procés; la substitució dels habitatges més degradats amb finalitat d'incrementar espais lliures centrals i reduir densitats i, finalment, la provisió pública d'habitatge en nou sòl residencial sobre antics terrenys industrials, per tal de fer front a les demandes de reallotjament en el barri sense redensificar les zones centrals.

Ha estat examinat, en aquest apartat, el contingut de les polítiques inscrites en la fase de formulació. Es deia, al principi, que totes elles representaven un punt d'inflexió rupturista respecte de concepcions anteriors. El quadre 8 intenta reflectir aquesta idea creuant el model *desarrollista* (1953-1976) i el de la reconstrucció (1979-1993) per quatre aspectes clau de tot procés d'actuació urbana en el centre històric.

B. La política de regeneració sota condicions d'expansió: 1987-93.

A partir de 1987-88, es produeix una reorientació en els continguts de la política de regeneració urbana de Ciutat Vella. Les pressions cap al canvi deriven

de diversos factors. En primer lloc, la fallida en el model de gestió dels primers anys del procés (1979-1986) no només determina un replantejament dels instruments d'actuació, sinó que es projecta —com es veurà més endavant— sobre certs aspectes de disseny de la política. En segon lloc, després d'una certa absorció de les energies veïnals per part dels primers ajuntaments democràtics, es produeix un resorgiment significatiu de la capacitat d'acció col·lectiva comunitària a Ciutat Vella. La campanya "Aquí hi ha gana", la creació d'una cooperativa veïnal d'habitatge al Casc Antic o la reactivació de les comissions de seguiment dels PERI en són bones mostres. Finalment, les dinàmiques socioeconòmiques inscrites en el que hem anomenat el model urbà de la crisi (1976-1985) presenten un impacte globalment polaritzador sobre la ciutat; el centre històric intensifica el seu desavantatge en termes absoluts i relatius. Alguns indicadors semblen avalar aquesta hipòtesi. En primer lloc, s'accelera la desertització econòmica de les trames interiors de Ciutat Vella, amb una forta caiguda de la proporció obert/tancat. En segon lloc, la renda familiar disponible per càpita, entre 1979 i 1985, cau un 2,28% (1,29% en el conjunt de Barcelona). Per últim, el procés de despoblament i substitució demogràfica de Ciutat Vella s'accentua: entre 1981 i 1986, el districte perd 15.610 habitants, un 13,35% de la seva població. Tendència que, d'altra banda, continua vigent entre 1986 i 1991, amb una nova pèrdua de 14.064 habitants, situant la

població total del districte en 87.200 persones (el 36,25% del cens de 1960).

Dins d'aquest nou context, l'estratègia de regeneració urbana ha d'afrontar un dilema de fons: preservar el model públic de canvi urbà implícit en les polítiques sectorials i espacials dels PERI i de l'ARI, o bé girar cap al mercat, cedint a les pressions de caire desregulador dels agents immobiliaris privats. La resposta a aquest dilema no és nítida. En l'àmbit general de Barcelona el neoliberalisme urbà avança amb força (Vila Olímpica, Pla d'hotels, Port Vell...). A Ciutat Vella el pacte urbà preexistent salva els seus valors centrals, malgrat una erosió important, a la pràctica, dels seus aspectes més clarament socials i redistributius. Cal destacar, en aquest punt, tres vectors de canvi.

- Canvis conceptuals de plantejament. Al llarg de la fase de formulació, les actuacions de política urbana havien quedat fortament constrenyides per la limitada capacitat de finançament de les administracions. Resultat: els programes de regeneració no havien aconseguit aturar la dinàmica galopant de degradació. El nou plantejament introdueix nous conceptes. (a) La idea de massa crítica: volum econòmic necessari per tal de revertir la lògica de degradació i establiment d'aquest volum com a llindar mínim d'inversió al marge de la capacitat de finançament de les institucions. (b) La idea de no volatilització dels efectes de massa crítica: concentració cronològica i espacial de la inversió per tal d'impedir la metastasi urbana, és a dir, l'absorció

dels impactes pel predomini d'un entorn de degradació encara no alterat. Aquest replantejament conceptual cristal·litza, d'una banda, en un nou format per a la política de regeneració. Es dissenya un programa per a quatre anys (1988-1992) amb una despesa de 13.000 milions i centrat en actuacions de reestructuració urbana que requereixen programes massius de gestió de sòl i d'habitatge. I, d'altra banda, en la recerca d'un nou escenari de gestió. Com veurem més endavant, es constitueix PROCIVESA.

- Canvis en les polítiques sectorials. En aquest punt, cal considerar les reorientacions de la política d'habitatge. La formulació d'aquesta política, al llarg de la fase 1979-1986, es va articular sobre els principis de gestió municipal del sòl (adquisició, desnonament, enderroc, urbanització); promoció pública autonòmica d'habitatge, amb l'objectiu de reallotjar la població afectada i així acomplir el compromís de permanència; i concertació amb altres promotors públics o privats d'operacions reequilibradores del dèficit d'habitatge generat respecte d'habitatge afectat. Aquest esquema va generar enorme complexitat de gestió i resultats escassos. El redisseny de la política, a partir de 1988, no s'adreça tant a un canvi d'objectius com a superar el bloqueig implementador. En primer lloc, els governs municipal i autonòmic acorden incloure, en els nous programes de promoció pública de la Generalitat, una partida que permeti finançar, en règim de vivenda social, l'adquisició pública d'habitatge en el mercat secundari. En

segon lloc, les administracions acorden transferir a un nou instrument de gestió, PROCIVESA, tant el programa de gestió de sòl com el disseny i l'execució de la penetració pública en el mercat secundari. Finalment, Generalitat i Ajuntament tanquen acords de finançament per tal que el Patronat Municipal de l'Habitatge pugui executar una part del programa de promoció pública autonòmica.¹²

- Canvis en les estratègies territorials. En síntesi, es manté el disseny dels plans especials en els casos del Raval i el Casc Antic. Per bé que, en ambdós casos també, s'abandona l'esquema d'operacions encadenades de penetració perifèria/centre per tal de prioritzar les polítiques de renovació urbana estructural de les zones centrals. Pel que fa a la Barceloneta, el canvi és substancial. La nova formulació es recolza en els impactes positius de les polítiques urbanes dissenyades en el seu perímetre per altres agents: Vila Olímpica, Port Vell. Desprioritzant, en canvi, tant la política de base territorial per a les trames internes —alliberament de sòl i producció d'espais d'ús col·lectiu— com les polítiques sectorials d'habitatge i rehabilitació de promoció pública, tendents a convertir les cases de quart en cases de mig.

C. La política de regeneració sota condicions de consolidació: 1994-1998.

En els règims urbans generals, s'observava com la transició postolímpica marcava un cert punt d'inflexió però sense ruptures estructurals en els princi-

pals components de la realitat urbana. A Ciutat Vella passa el mateix. L'esquema de canvis conceptuals i substantius que desbloquegen la implementació de la política cap al 1987-88 segueix orientant l'actuació pública més enllà de 1992. Entre 1993 i 1998, el pacte urbà sota pressions segueix funcionant i produint rendiments. Cal esmentar, però, alguns elements innovadors.

En primer lloc, el capital privat, en el terreny immobiliari i en el de serveis, intensifica la seva presència en el procés regenerador (aquest aspecte s'aprofundirà més tard). En segon lloc, es consolida la integralitat de l'esquema d'actuació pública local, amb la consolidació —en paral·lel a les polítiques urbanes— dels

12. Un altre canvi important té lloc en la política de suport públic de la rehabilitació privada d'habitatge. La implicació de la propietat urbana en el procés regenerador s'havia considerat com un aspecte clau; els rendiments de la primera fase, però, havien estat molt escassos. La reformulació adopta dues noves perspectives: (a) un increment del volum de finançament públic, (b) una *finestreta única*, l'Oficina de Rehabilitació de Ciutat Vella, que havia de tenir en compte els problemes derivats de l'estructura de la propietat urbana al districte —vertical però molt fragmentada— i els seus baixíssims nivells de rendibilitat.

programes de serveis personals i de promoció ocupacional. Els recursos humans i econòmics de l'àrea de serveis personals de Ciutat Vella (polítiques socio sanitàries i socioculturals) arriben a tripliar les ratios per càpita de la mitjana de la resta de districtes de Barcelona. D'altra banda, les polítiques actives d'ocupació municipals han dissenyat ofertes formatives específiques per a Ciutat Vella i, en concret, per als col·lectius de joves, dones i immigrants assentats al districte. En tercer lloc, la complexitat intergovernamental de la política de regeneració s'incrementa amb la irrupció de la Unió Europea. El 12 de desembre de 1994, la UE decideix destinar 3.277 milions de pessetes, per mitjà del Fons de Cohesió, per tal de finançar el 85% dels costos del Pla central del Raval: l'operació de creació pública d'espai urbà més rellevant dels noranta. Cal afegir a això la segona gran injecció de fons europeus, decidida el 1995, per valor de 1.644 milions destinats a l'execució del PERI del Casc Antic (Cambó i Jardins). Finalment, en el terreny de les polítiques sectorials, es mantenen les coordenades de la política d'habitatge. Els canvis més importants se situen en les estratègies territorials de creació d'espai públic. Al Raval, l'execució del Pla central suposa la substitució de 117.682 m² construïts (127 edificis, 1.384 habitatges i 293 locals) per 41.040 m² d'espai d'ús col·lectiu. El programa té un impacte molt intens en la mesura que destrueix teixit urbà històric i en genera de nou amb una estructura que té poc o gens a veure amb l'entramat tradicional

de les zones interiors del Raval. Al Casc Antic, les previsions de reestructuració urbana per l'obertura de l'avinguda Cambó sofreixen un canvi de concepció important el 1997. El projecte que finalment s'executa (i que revisa el PERI) incrementa el seu respecte per l'estructura urbana medieval: intenta articular la necessària substitució immobiliària (124 edificis, 1.078 habitatges, 218 locals i 75.290 m² de sostre) amb el manteniment d'unes lògiques espacials que no trenquin amb la memòria popular del barri de sempre.

Models i instruments de gestió de la política de regeneració

La ruptura del cicle formació-implimentació, en el camp de les polítiques urbanes, és una de les variables clau per tal d'entendre el procés d'urbanització de Barcelona sota condicions industrial-desarrollistas (1953-1976). En el cas de les polítiques de producció de noves perifèries, l'estructura de poder en les relacions socials urbanes, favorable al capital immobiliari especulatiu, desbordava de forma sistemàtica la lògica regulativa de matriu funcional-zonificadora que expressava el planejament. En el cas de les polítiques de remodelació de Ciutat Vella, el capital immobiliari es va limitar a extraure rendes diferencials puntuals, sense assumir els costos socials i de gestió —tampoc no assumits pel govern municipal— d'una operació a gran escala de reestructuració del centre històric. Amb la ruptura que, en el pla substantiu,

representa la política de regeneració urbana de Ciutat Vella, els termes de la qüestió s'alteren. Els factors anteriors, inherentment connectats a les relacions urbanes de la Barcelona predemocràtica, ja no poden ser adduïts com a determinants; tanmateix, el problema de la manca d'implementació continua. El 1987, tan sols un 5% de les inversions previstes en els PERI es podia considerar en execució. Quines són les claus explicatives del fenomen?

A. Model burocràtic i dèficits d'implementació: 1979-1986.

El disseny de la política de regeneració urbana presenta algunes característiques amb fortes implicacions potencials en el terreny de la gestió: es tracta d'una política territorialitzada, intersectorial i intergovernamental. Requeria, doncs, un escenari de gestió que incorporés, d'una banda, una estructura institucional descentralitzada, amb capacitat de dotar a la gestió de suport micropolític, estratègia discursiva i lideratge; d'altra banda, un instrumental operatiu de base, capaç de fer front a una implementació molt complexa sobretot en el terreny del sòl i l'habitatge, i, finalment, un suport orgànic de participació interinstitucional, capaç d'adoptar decisions concertades. Cap d'aquests components hi era present. La nova política es troba amb un Ajuntament centralitzat i amb tendència a la sectorització burocràtica i amb un aparell municipal de gestió urbanística molt rígid, forjat en l'expansió *desarrollista* i encallat en el garantisme de procediment.

B. Un model pluralista posburocràtic de gestió urbana: 1987-1992.

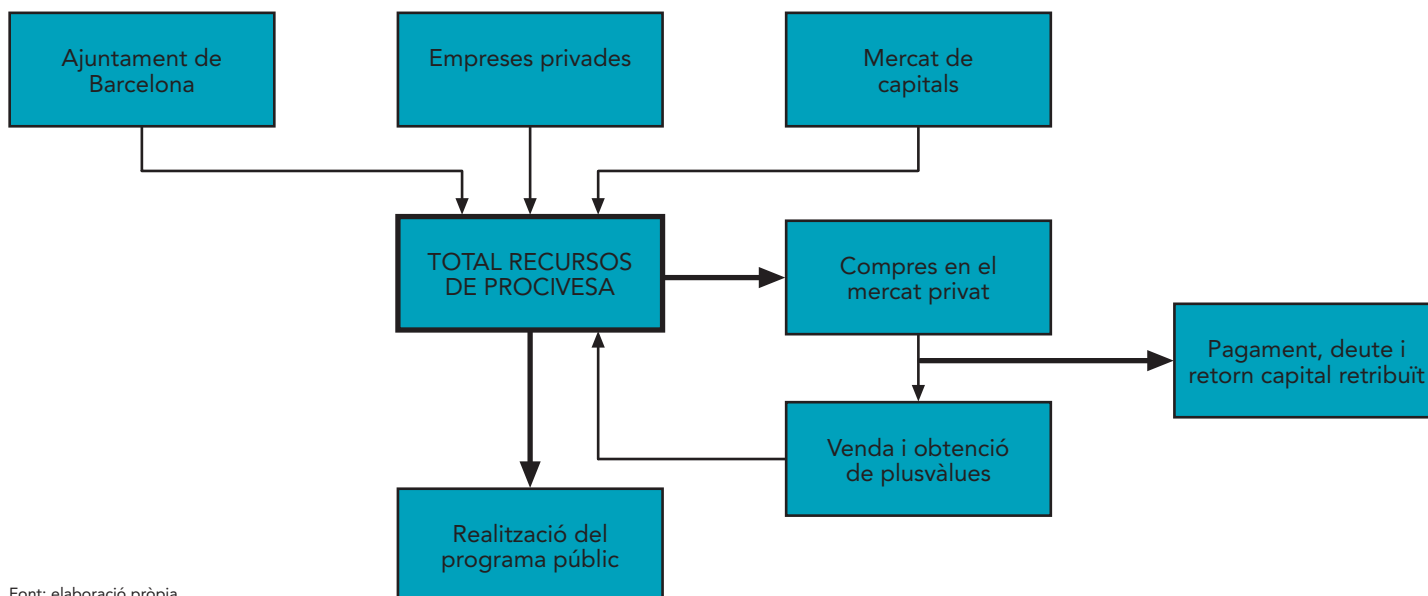
En l'apartat anterior, vèiem com la reformulació de la política de regeneració, entrada la segona meitat dels 80, no comportava un trencament amb les coordenades substantives del pacte urbà de Ciutat Vella. En l'àmbit de la gestió, en canvi, la ruptura és ben clara. Es posa en marxa un nou escenari de gestió, de caràcter pluralista i postburocràtic, integrat per tres components clau: el Consell Municipal de Districte, la Comissió Gestora de l'ARI i PROCIVESA. Al primer li correspon dotar el procés de lideratge polític, el segon vehicula el pluralisme institucional i social, el tercer aporta la flexibilitat financera, orgànica i de gestió necessària per a garantir un nivell satis-

factori de resultats. Considerarem, tot seguit, el complex ARI-PROCIVESA com a element vertebrador de la gestió de la política de regeneració en les seves fases més recents (1988-1993).

• L'ARI és una figura jurídica de gestió urbana, en el marc de polítiques de regeneració, dissenyada pel Reial Decret 2329/83 i desenvolupada per una Ordre posterior de 30 de novembre de 1983. La normativa de l'ARI s'orienta, entre altres finalitats, a la coordinació del conjunt d'actors institucionals implicats. La qual cosa es concreta en l'establiment d'una Comissió Gestora (CG), com a plataforma de concertació de decisions i com a òrgan amb capacitat operativa derivada de la potestat d'aprovació d'un programa anual d'actuació de caràcter vinculant

per a les administracions i de la potestat de gestió directa de les que conté. A Ciutat Vella, la CG de l'ARI es crea per l'Ordre 30/3 de 1987 de la Generalitat de Catalunya. El conflicte i els recels mutus entre els governs autonòmic i municipal expliquen el model dèbil de CG dissenyat: sense capacitat de vincular les administracions i sense capacitat de gestió directa. Tanmateix, la CG de l'ARI aconsegueix esdevenir, entre 1988 i 1993, un escenari fonamental en el model de gestió de la política. La seva composició pluralista, encara que pròxima a un esquema de neocorporatisme urbà —Generalitat, Ajuntament, Cambra de Comerç (Associació de Promotors-Constructors) i AV de Ciutat Vella— la dota de legitimitat interinstitucional i social. De forma pro-

Quadre 10
PROCIVESA. Model de funcionament

Font: elaboració pròpia

gressiva, la CG adopta rols de direcció estratègica substantiva del procés — entre el lideratge polític del Districte i el lideratge operatiu de PROCIVESA— i s’hi negocien programes plurianuals, s’hi pacten els criteris de prioritització de despesa i s’hi adopten decisions de dinamització del procés, totes elles amb un alt grau d’acompliment.

- PROCIVESA es constitueix el setembre de 1988, seguint l’acord unànim de creació adoptat pel Ple de l’Ajuntament el juliol del mateix any, com a societat anònima de capital mixt, amb majoria de capital públic municipal. Tres són les notes definitòries del model de gestió representat per PROCIVESA. En primer lloc, la participació del capital privat, com a expressió de la filosofia de concertació i corresponsabilització dels agents econòmics en el procés de regeneració de Ciutat Vella. Atès el volum d’inversions previst, la societat es va dimensionar amb un capital inicial de 3.000 milions de pessetes i els agents privats que el formen són cinc entitats financeres (caixes i bancs), dues entitats promotores (d’obra pública i aparcaments), una entitat de serveis i una societat instrumental formada pels comerciants de l’àrea de Barnacentre, al barri Gòtic. En segon lloc, PROCIVESA assumeix progressivament plenes capacitats en relació al programa de gestió de sòl i d’adquisició d’habitatge en el mercat secundari, com a mecanisme de reallotjament de col·lectius afectats. D’aquesta forma es converteix en l’instrument viabilitzador de la política refor-

mulada d’habitatge, superant els colls d’ampolla operatius d’esquemes anteriors. Més enllà, la societat assumeix objectius de promoció respecte de la rehabilitació privada i la reactivació econòmica de Ciutat Vella, esdevenint “motor del procés de regeneració integral”. En tercer lloc, PROCIVESA opera com a instrument capaç de desbloquejar les insuficiències financeres en relació a les necessitats d’inversió derivades de la política de regeneració. La gestió pública directa xoca amb el sostre dels 1.000 milions de ptes/any, expressió quantitativa d’una determinada voluntat política.

Aquest volum no permet sostenir els principis de massa crítica i concentració temporal-espacial sobre els quals s’havia reformulat la política. La capacitat de PROCIVESA de fer front a aquesta xifra d’inversió deriva d’un esquema de funcionament com a entitat mercantil segons el qual realitza operacions d’agent privat en el mercat immobiliari, amb la finalitat d’obtenir la rendibilitat mínima que li permeti cobrir, d’una banda, les càrregues financeres derivades de la concentració temporal del procés i, d’altra banda, el retorn del capital privat simbòlicament retribuït. En definitiva, PROCIVESA recupera les plusvàlues generades pel seu programa d’inversions públiques a través d’operacions de mercat, desplaçant l’instrument clàssic de tipus fiscal amb què opera la gestió directa. Molt en síntesi, PROCIVESA aconsegueix desbloquejar la qüestió financera i gestionar amb agilitat el programa públic. En canvi, no aconsegueix

impulsar, en els nivells previstos, la política de promoció de la rehabilitació privada i, menys encara, les iniciatives de rehabilitació social, aquelles que s’haurien focalitzat en sectors de rendes baixes amb l’objectiu d’ajudar decisivament a la fixació residencial d’aquests a Ciutat Vella.

Els rendiments de la política de regeneració

Al llarg de l’apartat anterior, s’han ofert pautes de reflexió sobre la dinàmica de les dimensions substantiva (continguts) i operativa (instruments de gestió) de la política de regeneració urbana de Ciutat Vella. Aquest apartat considerarà, en primer lloc, algunes dades sobre la realitat actual del districte i, finalment, alguns elements bàsics de resultat del procés.

Ciutat Vella a final dels noranta:
principals dimensions de la realitat urbana

- *La dimensió sociodemogràfica.* Ciutat Vella ha seguit despoblant-se de forma sostinguda, en termes absoluts i en relació a Barcelona. El 1996, el districte assoleix el mínim històric de 83.829 habitants, cosa que representa la pèrdua d’un 17,2% de la població en el període 1986-1996 i una caiguda del pes relatiu del 6% al 5,6% sobre el conjunt d’una ciutat que, en el mateix període, perd també prop de 200.000 residents. El despoblament afecta desigualment les fran-

ges d'edat: l'envelliment de Ciutat Vella s'accentua. El 1986 la població per sota de 14 anys representava el 12,63% i la de més de 65, el 23,62%; deu anys després, les xifres són, respectivament, el 9,9% i el 27,9%. La taxa d'envelliment de Ciutat Vella assolix el seu màxim històric. Finalment, l'atonía demogràfica segueix encobrint processos de substitució: a Ciutat Vella s'accentua l'arribada de capes de rendes baixes i molt baixes d'origen immigrant. Així, Ciutat Vella tenia, el 1996, per sobre d'un 10% de població censada estrangera (3,9% al conjunt de Barcelona) i, més rellevant encara, per sobre d'un 20% dels naixements a Ciutat Vella tenen lloc en famílies provinents de països del Tercer Món, amb una distribució equilibrada entre

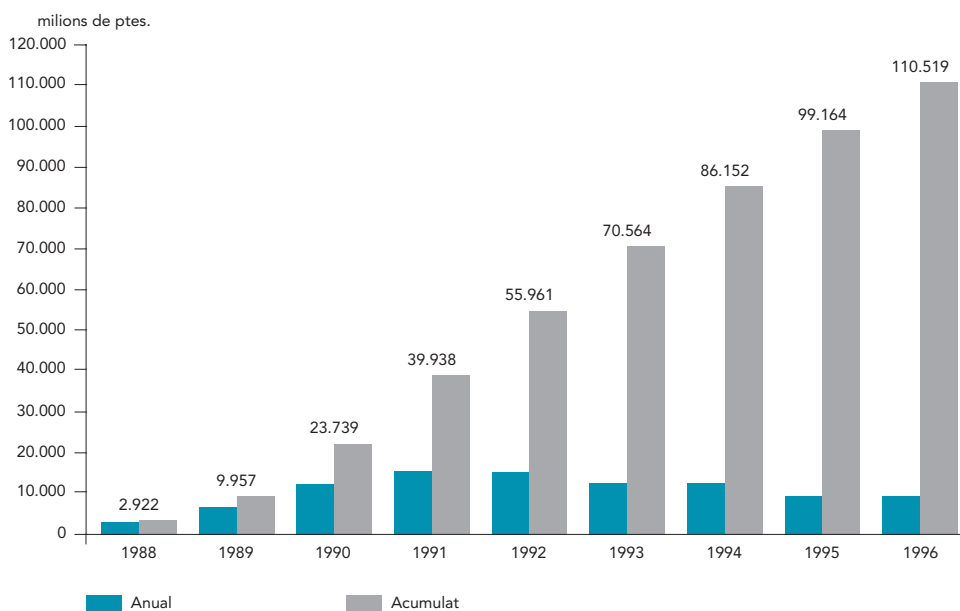
Àfrica, Amèrica Llatina i l'Extrem Orient.

- *La dimensió sociolaboral.* La formació, l'ocupació i la renda a Ciutat Vella han evolucionat, al llarg dels 90, de formes no sempre coincidents. Els nivells d'instrucció han millorat substancialment. La franja de població amb greus deficiències formatives ha passat de representar el 47,1% el 1986 a situar-se en el 24,4% el 1996: en concret, la taxa d'analfabetisme ha caigut d'un 10,4% a un 0,8% i la d'estudis primaris incomplets, d'un 36,7% a un 23,6%, entre 1986 i 1996. Segons dades de 1997, l'atur registrat ha quedat reduït a Ciutat Vella a la meitat de 1987 (de 20.992 a 10.286 persones). Aquesta xifra, però, implica una caiguda percentual menor, atès que la població activa disminueix pel despobla-

ment i l'envelliment. En relació a Barcelona, Ciutat Vella tampoc no aconsegueix tancar el diferencial negatiu d'atur, per bé que el va reduint de forma moderada: uns 3 punts de reducció en els últims 10 anys. Finalment, l'evolució de la renda familiar disponible a Ciutat Vella mostra un comportament negatiu respecte al conjunt de Barcelona. Per a un índex municipal de 100, el districte ha passat de 80 a 71 en l'última dècada; tendència que s'ha reproduït en altres zones populars de Barcelona (per exemple, Sant Andreu, Nou Barris o Sants-Montjuïc). Observem, doncs, com la millora formativa i ocupacional de Ciutat Vella no queda reflectida en millora relativa de la renda. Es poden apuntar dues raons: la inserció laboral de nous sectors del districte s'ha produït per una via de forta precarització, i la taxa d'accés a les prestacions monetàries públiques (pensions, subsidis, PIRMI...) a Ciutat Vella se situen per sota d'altres territoris amb nivells d'exclusió laboral semblants.

- *La dimensió residencial.* Els preus de l'habitatge nou i de segona mà a Ciutat Vella segueixen molt per sota de la mitjana de Barcelona, ara bé, el comportament del mercat en el districte segueix una tendència alcista sostinguda clarament per sobre de la mitjana municipal. Pel que fa al mercat secundari, la taxa d'increment real dels pisos a Ciutat Vella se situa 4,5 punts per sobre de la general de Barcelona entre 1992 i 1997. Quant als de nova planta, el preu mitjà del m² a Ciutat Vella ha pujat, entre 1992 i 1997, de 186.126 a 212.645 ptes.; l'evolució a

Taula 5
Regeneració urbana de Ciutat Vella: inversions públiques (1988-1996)

Font: Brunet, 1996

Taula 6
Distribució d'inversions per actor i política sectorial (1988-1996) (milions ptes.)

	Infraestructura	Aparcament	Espai públic	Habitatge	Equipam. ciutat	Universitat	Equipam. barri	Total
(1) Ajuntament	6.384 (50%)	2.230 (59%)	14.483 (51%)	12.613 (58%)	4.445 (19%)	–	7.632 (60%)	47.789 (42%)
(2) Altres adms. locals	–	–	9.254 (39%)	17 (1%)	5.342 (26%)	926 (7%)	371 (3%)	17.193 (16%)
(3) Govern autonòmic	–	245 (6%)	49 (1%)	7.557 (40%)	8.463 (35%)	11.468 (93%)	3.596 (30%)	31.378 (29%)
(4) Govern central	6.324 (49%)	1.300 (34%)	1.796 (8%)	–	4.353 (18%)	–	836 (6%)	14.159 (13%)
Total	12.709	3.775	25.583	20.170	22.604	12.394	12.436	110.519

1. Ajuntament i societats municipals: COOB, 1/2 Holsa, 1/2 IMAS, 1/6 MACB PROCIVESA, SMAS
 2. Altres administracions locals: AMB, Diputació, 1/6 MACB, REGESA
 3. Govern autonòmic: Departaments Generalitat, 1/2 IMAS, 1/3 MACB, UPF
 4. Govern central: 1/2 HOLSA, INEM, 1/3 MACB, Ministeri Interior, PAB
 Font: Brunet, 1996

Barcelona ha estat de 229.614 a 243.027 ptes. (1992-97). Dues reflexions finals. D'una banda, el diferencial Barcelona/Ciutat Vella de preu de vivenda nova és molt menor que el diferencial de segona mà, fet positiu pel que té de normalitzador, però que alerta sobre la possible polarització social de l'espai a Ciutat Vella: sobreespecialització en habitatge molt barat de segona mà i oferta excloent de vivenda nova. Finalment, cal dir que els valors mitjans de repercussió del sòl a Ciutat Vella i Barcelona es van igualant, fet que reforça la tesi del potencial especulatiu subjacent en la propietat privada de sòl a àmplies zones del districte.

Ciutat Vella a final dels noranta: principals resultats del procés d'intervenció pública

A. Les pautes de despesa: distribució entre actors i polítiques.

La taula 5 mostra l'evolució del volum anual i acumulat de les inversions públiques connectades a la política de regeneració per al període 1988-1996.

Observem una fase d'explosió de la despesa pública (1988-1990) coincident amb la posada en marxa del model de gestió anteriorment analitzat, seguida d'una fase de consolidació dels nivells de despesa (1991-1996). Aquests nivells compleixen els objectius de massa crítica de recursos, en el marc de la filosofia de concentració temporal d'aquests per sobre del llindar de regeneració.

La taula 6 reflecteix la distribució dels recursos econòmics entre els diferents actors institucionals i entre els diferents sectors de política urbana. En relació als actors, val a destacar el lideratge del govern local, amb una participació del 59,2% sobre el total de la despesa i, dins d'aquest, el predomini nítid de l'Ajuntament de Barcelona (43,8%). El nivell d'implicació autonòmica se situa a prop del 30% i el de l'Administració central es redueix a menys de la meitat (un 12,2%). En relació a les polítiques sectorials, els tres programes de clar contingut sociourbanístic amb impactes en el districte (espai públic, habitatge i equipament comunitari) comporten el 52% de

Taula 7
Regeneració urbana de Ciutat Vella: relació públic/privat

Inversió pública	
Pressupost municipal de Ciutat Vella	10.473 M
Infraestructures	12.709 M
Espais públics	25.583 M
Habitatge públic	20.170 M
Equipaments	41.584 M
Total	110.519 M
Inversió privada	
Habitatge privat	18.189 M
Companyies de serveis	16.982 M
Rehabilitació immobles	3.862 M
Activitat empresarial de mercat	90.259 M
Total	133.169 M
Inversió total	243.688 M

Font: Brunet, 1996. Adaptat

la inversió, per sobre del 48% restant assignat a programes d'escala més àmplia (infraestructures, aparcament, equipaments de ciutat i universitats). Destaca el volum de despesa en espai d'ús col·lectiu (22,9%), seguit de l'habitatge (18,5%); la despesa en equipaments comunitaris, en canvi, se situa per darrera dels recursos destinats a equipaments

de ciutat.

La política d'habitatge és, segurament, la política sectorial que més clarament ha marcat el procés de regeneració des de l'òptica de la millora integral de la població resident. Les xifres bàsiques són les següents: entre 1988 i 1996, el sector públic ha promocionat 1.806 habitatges nous a Ciutat Vella, cosa que ha implicat 94.110 m² de sòl alliberats i 230.226 m² de sostre construït o rehabilitat. En l'àmbit de la rehabilitació, el sector públic ha operat sobre 447 vivendes, mentre que el privat ha repercutit sobre 12.397 habitatges: l'ORCV ha tramitat per sobre d'11.000 milions de pessetes en obres de millora, amb un volum total de subvenció pública proper al 2.700 milions. En una perspectiva temporal, la dinàmica és clarament expansiva: els habitatges socials acabats en el període 1994-1996 dobren la xifra del període 1989-1991 i les rehabilitacions s'incrementen un 49,7% en el mateix període. El grau d'acompliment del programa d'habitatge se situa, el 1997, en un 69,46%.

La participació de cada agent institucional a cada política sectorial ofereix realitats desiguals. El govern local esdevé actor predominant en les tres polítiques sociourbanístiques amb impactes en el districte; el nivell autonòmic pren el lideratge en els programes de grans equipaments de ciutat i universitats; per últim, la presència del govern central és rellevant en la política d'infraestructures.

Constatem, per tant, la naturalesa interinstitucional del procés de regenera-

ció urbana. La concepció clàssica de la política i el govern s'havia recolzat, fins fa ben poc, en dues divisòries clares. La divisòria entre les esferes pública i privada i, dins de la pública, la nítida distribució sectorial del treball entre els diferents nivells de govern. Ciutat Vella ens ha anat mostrant la fallida d'aquesta última lògica. La democràcia municipal ha possibilitat l'accés de la qüestió del centre històric a l'agenda de polítiques públiques locals; però, en cap cas, el monopoli de la regulació local sobre l'esmentada qüestió. En el procés de regeneració de Ciutat Vella, el govern municipal ha compartit espais substantius (de finançament i decisió) i operatius (de gestió) amb els governs de la Generalitat, de l'Estat i recentment de la Unió Europea. La lògica de la determinació multigovernamental de les polítiques s'ha imposat clarament a Ciutat Vella. Veiem, en el punt següent, la redefinició de la divisòria públic/privat.

B. La relació públic/privat en els rendiments de la política.

Un dels objectius estratègics del procés de regeneració passa per considerar la inversió pública en clau de palanca cap a l'expansió de la inversió privada. La taula 8 mostra fins a quin punt això ha estat així. Entre 1988 i 1996, els 110.519 milions de recursos públics s'han vist desbordats per més de 130.000 milions d'inversió privada. Així, dels 243.688 milions d'impacte econòmic total, un 45% han estat públics i el 55% restant privats. Més enllà de les xifres globals, la inversió privada presenta una estructura

interna molt favorable cap a aquella que deriva de l'activitat empresarial de mercat, en canvi, el volum d'inversió de les companyies de serveis es manté establert des de 1988 i la implicació de la propietat en la rehabilitació segueix situant-se per sota del nivell desitjat (representa el 2,9% del total de la despesa del sector privat).

Una lectura simplista d'aquestes xifres podria orientar-nos cap a conclusions errònies o poc matisades. L'increment de la inversió privada a Ciutat Vella pot considerar-se positiu, però no deixa d'obrir nous interrogants. En primer lloc, l'estructura interna de la inversió privada mostra com la implicació de la propietat en la rehabilitació segueix essent baixa i, més important, existeix el risc de consolidar-se una tendència a concentrar aquesta implicació en operacions amb perspectives directes de rendibilitat econòmica: les lligades a expectatives de venda o contractes de lloguer nous. Això comportaria la persistència del dèficit de rehabilitacions socials, aquelles en les quals la propietat s'implica en una lògica de millora habitativa del col·lectiu resident, amb el suport d'una bateria ara poc desenvolupada d'instruments públics de suport. En segon lloc, en el nou escenari pluralista, el sector públic es veurà sotmès a fortes pressions derivades d'interessos immobiliaris i econòmics privats que poden entrar en contradicció amb els objectius estratègics de la política. Davant d'això, el govern municipal ha de plantejar-se com reforçar el seu lideratge i incrementar les seves capacitats d'articular el pluralisme en la perspectiva

dels interessos públics.

Conclusions

El procés de canvi a Ciutat Vella al llarg de les últimes dècades el podem reinterpretar per mitjà de dos models analítics simples.

A. El primer model es construeix sobre una dimensió substantiva que polaritza la regulació pública i el mercat com a mecanismes de direcció del procés de regeneració i una dimensió operativa que polaritza el monopolisme burocràtic i el pluralisme postburocràtic com a esquemes alternatius d'execució. B. El segon model polaritza, en una dimensió, les intervencions urbanes de reestructuració social i funcional de l'espai enfront d'aquelles de caràcter dinamitzador i reequilibrador. I, en l'altra dimensió, les estratègies de plena remodelació física enfront d'aquelles orientades per a la reconstrucció i la rehabilitació.

El model *desarrollista* (1953-1976), motor de la lògica de degradació, el trobem en la conjunció del mercat amb l'aparell burocràtic tradicional. El model

de la reconstrucció (1976-1986), motor del discurs de la regeneració, es pot ubicar en la conjunció de la regulació pública amb un burocratisme que comença a establir les bases de la seva reforma. Finalment, els models de l'expansió/consolidació (1987-1997), motors de la pràctica de la regeneració, es desplacen cap a una regulació més flexible, amb pèrdua no essencial però significativa de la capacitat direccional pública i cap a una decidida aposta per un esquema de nova gestió pública amb lideratge micropolític descentralitzat (consell de districte), direcció substantiva estratègica (comissió gestora), organització implementadora basada en el model d'agència (PROCI-VESA) i obertura pluralista de la gestió a un ventall d'actors institucionals, mercantils i veïnals. Al llarg dels tres models coincidents amb l'etapa democràtica es manté l'acció de millora sense estratègies elititzadores ni terciaritzants obertes. D'altra banda, els instruments d'intervenció han anat potenciant la lògica de reestructuració de l'espai per sobre de l'acció rehabilitadora.

Bibliografia

- Brugué, Q., Gomà, R. (coord.) (1998) *Gobiernos locales y polí-*

ticas públicas. Barcelona: Ariel

- Brunet, F. (1996) *Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella*. Barcelona: Mimeo

- Ferrer, A. (1982) "La vivienda masiva y la formación metropolitana de Barcelona". Tesi Doctoral. ETSAB, Barcelona.

- Ferrer, A. Nel-lo, O. (1991) Barcelona: *La transformació d'una ciutat industrial*, a Col·lecció Papers, n.3. Barcelona: IEM.

- Ferrer, A. Nel-lo, O. (1998) "Las políticas urbanísticas en la Barcelona metropolitana", a Brugué, Q., Gomà, R., (coord.) (1998) *Gobiernos locales y políticas públicas*. Barcelona: Ariel.

- López Sánchez, P. (1986) *El centro histórico un lugar para el conflicto*. Barcelona: Ediciones de la UB.

- Serra, P. (1991) "Rehabilitar Ciutat Vella, rehabilitar a Ciutat Vella", a *Quaderns Centrals*, n.18, Barcelona.

- Trullén, J. (1998) "El modelo Barcelona de desarrollo económico-urbanístico: a la búsqueda de flexibilidad territorial", a Brugué, Q., Gomà, R. (coord.) (1998) *Gobiernos locales y políticas públicas*. Barcelona: Ariel.

EQUIPAMENTS DE SERVEIS PERSONALS A CIUTAT VELLA, PER BARRIS

Raval

Cultura

1. Biblioteca popular Sant Pau i Santa Creu
2. Reials Drassanes
3. Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB)
4. Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA)
5. Museu Marítim

Educació

6. Escola Massana
7. Centre de primària Collaso i Gil
8. Centre de primària Castella
9. Centre de primària Drassanes
10. Centre de primària Milà i Fontanals
11. Centre de primària Rubén Darío
12. Centre de Recursos Pedagògics
13. Centre de Recursos de Garantia Social (Escola de la Segona Oportunitat)
14. Escola bressol Mont Tàber
15. Escola bressol Canigó
16. Escola bressol Cadí
17. Escola d'adults Francesc Layret
18. Escola d'adults Raval Sud

Esports

19. Pista poliesportiva Drassanes
20. Pista poliesportiva Aurora
21. Poliesportiu Raval
22. Piscina Folch i Torres

Promoció social

23. Casal infantil El Raval
24. Casal de la gent gran Josep Tarradellas
25. Casal de la gent gran Josep Trueta
26. Centre cívic Drassanes
27. Espai de suport a la participació Erasme Janer

Salut

28. Centre de planificació familiar Drassanes

Serveis socials

29. Centre de serveis socials Raval Sud
30. Centre de serveis socials Erasme Janer
31. Equip Interdisciplinari de la Petita Infància

Gòtic

Cultura

1. Saló del Tinell
2. Gabinet Numismàtic de Catalunya (Consorci Palau de la Virreina, MNAC)
3. Museu Frederic Marés
4. Museu d'Història de la Ciutat

Educació

5. Centre de primària Àngel Baixeras
6. Escola d'adults Barri Gòtic

Esports

7. Frontó Colom

Promoció social

8. Casal infantil pati Llimona
9. Casal de la gent gran pati Llimona
10. Centre cívic pati Llimona
11. Centre d'informació i assessorament per a joves (CIAJ)

Serveis socials

12. Centre de serveis socials Barri Gòtic

Parc

Cultura

1. Biblioteca popular Francesca Bonnemaison
2. Biblioteca de la Caserna de St. Agustí (MNAC)
3. Biblioteca popular Pere Vila
4. Hivernacle
5. Museu Tèxtil i de la Indumentària
6. Museu Picasso
7. Museu de Zoologia
8. Museu de Geologia
9. Museu d'Art Modern (Consorci MNAC)

Educació

10. Centre de primària Pere Vila
11. Centre de primària Mare de Déu del Pilar
12. Centre de primària Cervantes
13. Centre de secundària de mitjans audiovisuals (EMAV)
14. Escola bressol Puigmal
15. Escola d'adults Conc
16. Escola d'adults Pere Vila

Esports

17. Complex esportiu Parc de la Ciutadella

Promoció social

18. Casal infantil Casc Antic
19. Casal de la gent gran Comerç
20. Centre cívic Caserna St. Agustí

Serveis socials

21. Centre de serveis socials Casc Antic
22. Oficina permanent d'atenció social

Barceloneta

Cultura

1. Biblioteca Barceloneta

Educació

2. Centre de primària Mediterrània
3. Centre de primària Alexandre Galí
4. Centre de secundària Narcís Monturiol
5. Escola bressol La Mar
6. Escola d'adults La Barceloneta

Esports

7. Piscina Banyes Sant Sebastià
8. Pista poliesportiva Parc Maquinista
9. Camp de futbol Barceloneta
10. Camp de futbol Parc Catalana

Promoció social

11. Casal infantil Barceloneta
12. Casal de la gent gran Mediterrània
13. Centre cívic Barceloneta

Salut

14. CAS Barceloneta

Serveis socials

15. Centre de serveis socials Barceloneta

CIUTAT VELLA, PASSAT I PRESENT MIGRATORI

JORDI MORERAS. Fundació CIDOB

Introducció

En el primer número de la revista *Barcelona Societat* s'inclouïa un article que comentava els resultats d'una enquesta feta el 1991 sobre les actituds dels barcelonins envers els immigrants estrangers.¹ Una de les conclusions de l'enquesta era que la percepció que des de la opinió pública es genera de la immigració es deriva més d'informacions, imatges i referències indirectes (sovint importades de la resta d'Espanya o d'Europa), que no pas d'una percepció directa per part dels propis individus. Això podria explicar-se, en primer lloc, pel fet que l'índex de població estrangera a Barcelona aleshores era d'1,4%. Avui dia, set anys més tard, aquest índex s'ha duplicat fins arribar al 2,8% de la població de Barcelona, si partim de les dades sobre permisos de residència que facilita la Subdelegació del Govern a Barcelona. Malgrat que aquesta segueix sent una xifra relativament baixa, especialment quan es compara amb els índexs que mostren altres capitals europees,² això no ha impedit que es generi una creixent percepció social de la presència immigrant a la ciutat.

Avui en dia, la qüestió migratòria s'ha convertit en un factor pràcticament ineludible en el discurs de les administracions i dels partits polítics, en el discurs social de determinades ONG i entitats veïnals, així com en el discurs dels mitjans de comunicació, que sempre li han dedicat una especial atenció. El resultat de tot aquest intens procés de

construcció del fenomen migratori des d'aquests i altres àmbits és que s'ha afavorit el desenvolupament, en el si de l'opinió ciutadana d'una percepció sobredimensionada de la presència estrangera a Barcelona.

Com en el conjunt de la ciutat, la percepció de la presència estrangera en els barris de Ciutat Vella també es troba influenciada per aquest factor. Però a diferència d'altres barris de Barcelona, els seus habitants ja acumulen una experiència directa del contacte i de la convivència amb persones immigrants, siguin o no d'origen estranger. De fet, l'actual Ciutat Vella no podria entendre's sense fer referència als diferents fluxos migratoris que hi han arribat des del segle passat, i que avui en dia segueixen configurant part de la seva realitat social.

La creixent visibilitat que adquireix la presència estrangera en el districte és expressió, no tant de l'arribada de nous col·lectius, sinó de l'estabilització del cicle migratori d'aquells que ja eren presents des de feia força temps entre nosaltres. La reconstrucció dels nuclis familiars, així com l'emergència de les noves generacions, ens estan mostrant la transformació qualitativa que protagonitzen als nous rostres que acompanyen l'actual immigració. Noves imatges que trenquen amb els estereotips que identificaven l'immigrant com a home, sol i amb una baixa qualificació laboral. Noves realitats migratòries que s'incorporen plenament en uns barris en plena transformació social i urbanística.

La incorporació de noves poblacions es planteja com un dels principals reptes de futur per al districte central de Barcelona. Un repte que cal començar a afrontar des d'ara mateix, partint del reconeixement de l'experiència que els seus barris han acumulat al llarg de la història com a porta d'entrada a Barcelona, així com treballant per mostrar els marges i realitats d'aquesta presència estrangera. En aquesta direcció, aquest article vol presentar tota una sèrie de dades, fonamentalment estadístiques, sobre residents estrangers a Ciutat Vella, que es deriven dels treballs realitzats per l'Observatori Permanent de la Immigració a Barcelona (OPIB), entre 1994 i 1997.³

Barcelona, ciutat de migracions

Un ràpid repàs per la història demogràfica de Catalunya i de la ciutat de Barcelona ens mostra la importància del component migratori en l'evolució de la seva població. Tant durant el present segle com en l'anterior, la ciutat s'ha nodrit de continuats fluxos migratoris

1. Antoni Ramon, "Actituds dels barcelonins envers els immigrants d'altres cultures", *Barcelona Societat*, n. 1, 1993.

2. Com per exemple Brussel·les, on en els districtes de Schaerbeek y Molenbeek es comptabilitza un 37% de població d'origen estranger el 1996; o Rotterdam, amb un 25,3% en 1996; o Frankfurt, amb el 21,7% 1988; i també Marsella, amb un 6,6 % el 1990. Dades extretes de l'estudi de Natàlia Ribas, *Les ciutats i els immigrants: cinc casos de gestió municipal a Europa*, Barcelona, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, abril de 1997.

3. *La immigració estrangera a Barcelona*. L'Observatori Permanent de la Immigració a Barcelona (1994-1997), Barcelona, Ajuntament de Barcelona-Fundació CIDOB, 1998.

amb diferents orígens, i les tendències indiquen que aquest factor seguirà estant present en la configuració futura de la ciutat i del seu àmbit metropolità. En l'actualitat, els fluxos que provenen de l'estranger han anat substituint progressivament aquells que tenien el seu origen en altres regions espanyoles. Es tracta d'un fenomen de substitució, que no de successió, donat que aquests nous fluxos (que malgrat aquest apel·latiu, alguns ja tenen gairebé tres dècades d'història migratòria), no han heretat el perfil demogràfic i quantitatiu dels anteriors, i les seves xifres estan encara molt lluny de

les estimacions de la immigració interna que va rebre la ciutat fins als 70. Tal com es pot veure en la taula 1, la població nascuda a l'estranger creix, al mateix temps que la proporció de nascuts fora de Catalunya minva progressivament. És significatiu observar la ràpida progressió de la població nascuda a l'estranger a Ciutat Vella.

Prenent com a referència les dades que facilita el Padró municipal (taula 2), aquestes ens indiquen que numèricament gairebé tots els districtes de la ciutat han augmentat el seu nombre de residents estrangers, amb la qual cosa cal

concloure que no es pot considerar que la presència d'estrangers a Barcelona es circumscriu únicament a una sèrie de barris o districtes de la ciutat. L'evolució d'aquesta presència sí que difereix entre uns i altres i, així, es constata que en l'actualitat Ciutat Vella és el districte amb més residents estrangers de Barcelona, amb un creixement entre el període 1986-1997 bastant per sobre de la resta. Però això no sempre ha estat així, ja que a l'inici del període d'11 anys que analitzem, s'observa que altres districtes com

Taula 1
Lloc de naixement dels residents a Barcelona (percentatges)

	1986		1991		1996	
	Barcelona	C. Vella	Barcelona	C. Vella	Barcelona	C. Vella
Barcelona ciutat	56,8	52,9	57,7	53,1	58,9	52
Resta de Catalunya	9,1	7,9	8,9	7,6	8,7	7,3
Resta d'Espanya	31,6	35,9	30,2	33,6	28,6	30,5
Estranger	2,5	3,3	3,2	5,7	3,8	10,2

Font: Padrans municipals (1986, 1991, 1996)

Taula 2
Proporció d'estrangers per districtes de Barcelona

Districtes	1986	%	1991	%	1996	%	1997	%
Ciutat Vella	2.063	10,6	3.433	14,7	5.893	20,1	6.362	21,8
Eixample	4.140	21,3	4.425	18,9	5.392	18,4	5.365	18,4
Sants-Montjuïc	1.259	6,4	1.759	7,5	2.625	8,9	2.950	10,1
Les Corts	1.809	9,3	2.185	9,3	2.354	8,0	1.765	6,1
Sarrià-St.Gervasi	4.914	25,3	4.874	20,8	4.718	16,1	3.671	12,6
Gràcia	1.693	8,7	1.949	8,3	2.196	7,5	2.166	7,4
Horta-Guinardó	1.249	6,4	1.511	6,4	1.791	6,1	1.724	5,9
Nou Barris	651	3,3	834	3,5	1.080	3,7	1.265	4,3
Sant Andreu	705	3,6	1.023	4,3	1.205	4,1	1.335	4,6
Sant Martí	978	5,0	1.409	6,0	2.098	7,1	2.561	8,8
Total	19.401	100	23.329	100	29.354	100	29.165	100

Font: Padrans municipals (1986, 1991, 1996). Actualització dades de residents estrangers (a 31-3-97) del Padró de 1996. OPIB

Taula 3
Proporció de residents estrangers a Barcelona, sobre la població total del municipi (1986-1997)

	Total empadronats	Estrangers	%
1986	1.701.812	19.401	1,14
1991	1.643.542	23.329	1,41
1996	1.508.805	29.354	1,94
1997	1.508.805*	29.165	1,93
Dif. 97-86	-193.007	+9.764	

* No disposem de la dada actualitzada a 1997 i, per tant, fem la de 1996

Font: Padrans municipals (1986, 1991, 1996). Actualització dades de residents estrangers (a 31-3-97) del Padró de 1996. OPIB

els de Sarrià-St. Gervasi i l'Eixample també concentraven (i concentren avui en dia) un important percentatge d'estrangers, si bé és cert que, a poc a poc, percentualment han anat cedint el primer lloc al districte central de la ciutat.

Si al llarg d'aquests anys s'analitza el percentatge d'estrangers empadronats respecte al conjunt de la població de la ciutat, es pot veure com l'índex de població estrangera a Barcelona augmenta progressivament, però sempre es manté en uns nivells moderats (taula 3).

Les xifres mostren que el creixement del percentatge de residents estrangers al municipi no es deu tant al seu augment quantitatiu (de menys de 10.000 en onze anys), sinó a la pèrdua de residents de la ciutat en el mateix període, amb 193.007 residents menys. Aquesta forta pèrdua de població i d'èxode cap a altres poblacions situa Barcelona i la seva àrea metropolitana en el mateix perfil que altres ciutats europees com París, Roma o Londres, que també perden població des de la dècada dels 70. L'arribada de població estrangera a la ciutat està molt lluny encara de poder compensar aquest índex negatiu, per la qual cosa caldria concloure que, malgrat el que hom pot suposar, a Barcelona l'emigració adquireix una major rellevància poblacional que no pas la immigració.

Ciutat Vella, porta d'entrada a la ciutat

El fet que els barris de Ciutat Vella avui en dia presentin el percentatge més

elevat de residents estrangers de Barcelona, no pot entendre's sense fer referència a la història recent del districte. Almenys des del segle passat, el centre històric de Barcelona ha observat el pas de diferents fluxos migratoris, que s'han anat incorporant a la seva població o que hi han estat el temps just com per prosseguir el seu propi trajecte migratori. Diferents orígens i diferents tipus d'emigració, però que sovint han entrat a la ciutat a través de Ciutat Vella. Avui en dia, aquesta segueix sent la porta d'entrada per a moltes persones. Hi romanen espais que recorden aquest passat i aquest present receptor d'immigrants: l'estació de França (testimoni mut de trànsits, d'emigracions i d'immigracions), el port, les pensions (moltes d'elles tancades durant la darrera campanya d'aplicació del Pla d'usos de Ciutat Vella el 1993), l'antiga estació del Nord (que avui dia allotja la terminal d'autobusos amb destinació al Sud peninsular i al Marroc), etc.

En el segle passat, les pròpies transformacions de la ciutat moderna van

actuar com a motor d'atracció dels primers fluxos migratoris envers Ciutat Vella. La construcció de la nova ciutat ideada per Ildefons Cerdà i les dues exposicions universals de 1888 i 1929 generaren successius corrents migratoris provinents de l'interior de Catalunya, així com de València i Aragó. Després de la guerra civil, nous fluxos arribaren a la ciutat, provinents d'altres regions de l'Estat espanyol, que seguiren entrant a Barcelona per Ciutat Vella, si bé a partir d'ara la impossibilitat estructural del districte per seguir rebent més immigrants el convertí en zona de trànsit vers altres barris de la ciutat o de la perifèria barcelonina.

Coincidint amb el temps i en la direcció, a partir dels anys 60 s'observa l'arribada dels primers fluxos de treballadors estrangers procedents principalment del Nord de l'Àfrica. La meta d'aquest flux era l'Europa industrialitzada i Barcelona era considerada com a ciutat de breu estada, a vegades de poques hores, les justes per canviar de

Taula 4
Nombre d'estrangers a Barcelona i Ciutat Vella (1970, 1986, 1991, 1996 i 1997-març)

	1970	1986	1991	1996	1997
Ciutat Vella	1.286	3.353	5.161	5.893	6.362
Barceloneta	693*	310	334	363	425
Parc	693*	731	1.249	1.459	1.555
Gòtic	693*	767	996	990	987
Raval	593	1.545	2.582	3.033	3.316
Total Barcelona	19.947	19.401	23.329	29.354	29.165

* El 1970 el districte de Ciutat Vella estava dividit en dos districtes, el Districte I, que ocupava el que avui és el Gòtic, la Ribera i la Barceloneta (però no els barris de St. Pere i Sta. Caterina), i el Districte V, que correspon a l'actual Raval.
Font: Observatori Permanent de la Immigració. Ajuntament de Barcelona, excepte pels anys 1970 i 1986 (diversos Anuaris Estadístics, Ajuntament de Barcelona).

mitjà de transport que els portés a la frontera francesa. És molt difícil fer una estimació quantitativa d'aquest flux de pas per la ciutat. Només disposem de dues referències: primer, el fet que la majoria dels documents que atorgà el Consolat del Marroc a Barcelona des de 1972 (data de la seva apertura) fins el 1980 fossin permisos de pas. I segon, observar com a través del registre d'estades en hotels i pensions de la ciutat — que aleshores recollien les estadístiques municipals—, el 1962 apareixen 6.829 súbdits marroquins; el 1963, 12.835; el 1964, 4.920; i el 1965, 7.702. Malgrat que el pas per Barcelona es pensava com una estada curta, en més d'una ocasió aquesta es convertí en un prolongat període d'espera, que sovint fou ocupat treballant en feines ocasionals. Foren aquests els primers moments d'un cicle migratori com el marroquí, que s'ha convertit en un dels numèricament més importants que han arribat a Barcelona en els darrers anys.

Les estadístiques municipals, a partir d'aquesta data, ja mostren progressivament la presència creixent de residents estrangers a la ciutat. En la taula 4 s'intenta reconstruir l'evolució d'aquests residents als barris de Ciutat Vella, entre 1970 i 1997.

Cal recordar aquest breu retall de la història migratòria del districte ens vol servir de referència per argumentar com alguns dels aspectes que ja eren presents en temps anteriors, les migracions d'avui en dia tornen a posar d'actualitat. És el cas, per exemple, dels tipus d'habitatge

que llavors s'oferia als nous residents. En els primers de segle foren les vivendes creades als terrats de les cases (l'anomenat popularment barraquisme vertical) o dividint anteriors habitatges. Després foren les pensions, que encara segueixen tenint vigència, així com les habitacions rellogades. Avui en dia s'han pogut constatar a Ciutat Vella noves formes d'habitatge per immigrants, fonamentades en el mateix esperit especulatiu que movia als propietaris de principis de segle.

Perfil dels residents estrangers a Ciutat Vella

Ciutat Vella és en l'actualitat (a 31 de març de 1997) el districte amb més residents estrangers de Barcelona. Més d'una cinquena part de tota la població estrangera de la ciutat hi resideix. La seva progressió entre 1986 i 1997 (tal com mostrava la taula 2) és superior a la de la resta dels districtes de la ciutat, tant pel que fa al nombre total de residents estrangers, com en la proporció respecte a residents. Si s'observa la seva evolució

per les quatre zones estadístiques del districte (taula 5), s'aprecia que és el barri del Raval el que mostra una major concentració de residents estrangers, seguit pel de Parc (o Casc Antic). Respecte al percentatge de població estrangera en el total de residents, si bé Ciutat Vella es troba molt per sobre de la mitjana barcelonina, de nou és el Raval el que es destaca amb una proporció que gairebé arriba al 10%, i que el fa comparable amb d'altres barris de ciutats europees amb forta immigració.

A través d'aquestes dades, de nou cal comentar que l'índex que relaciona

Taula 5
Residents estrangers a Ciutat Vella. Proporció respecte residents (1986-1997)

	1986			1991			1997*		
	Resid.	Estr.	%	Resid.	Estr.	%	Resid.	Estr.	%
Ciutat Vella	101.264	2.063	2,0	90.162	3.433	3,7	83.829	6.362	7,5
Barceloneta	17.896	142	0,7	16.163	132	0,8	14.981	425	2,8
Parc	23.915	408	1,7	21.994	843	3,8	20.132	1.555	7,7
Gòtic	17.444	547	3,1	15.346	681	4,4	13.845	987	7,1
Raval	42.009	966	2,2	37.109	1.777	4,7	34.871	3.316	9,5

Font: Padrans municipals (1986, 1991, 1996).

* Les dades d'estrangers corresponen a l'actualització a 31-3-97, mentre que la de residents al padró de 1996

proporcionalment la població resident a Barcelona amb els estrangers, no només mostra l'evolució del procés d'assentament d'aquests col·lectius en els districtes i barris de la ciutat, sinó que també ens indica les diferents dinàmiques de mobilitat interna que estan presents a la ciutat. Que proporcionalment hi hagi més residents estrangers en un barri, no necessàriament significa que s'hagi produït un augment espectacular d'aquests, sinó que probablement la seva població total ha disminuït, com a part d'un procés que, tal com ja s'ha comentat, afecta en major o menor grau tots els districtes de la ciutat. Entre 1986 i 1996, Ciutat Vella ha perdut un total de 17.435 habitants i ha guanyat 4.299 persones d'origen estranger. Així doncs, el saldo migratori continua sent negatiu.

Per altra banda, comparant la repartició per nacionalitats en el global de la ciutat i en Ciutat Vella (taula 6) s'observa

que és en els barris d'aquest districte on es concentra preferentment la població estrangera provinent dels països en vies de desenvolupament, un factor que no es deriva del perfil general dels residents estrangers a Barcelona, en què segueix sent prou important la presència d'originaris de països europeus.

Malgrat que en l'explotació del padró i d'altres registres estadístics feta per l'Observatori Permanent, no es proporcionen més dades específiques sobre els residents estrangers a Ciutat Vella, és interessant comentar algunes tendències que caracteritzen en general la presència estrangera a Barcelona. Per exemple, a partir d'ara, la família es converteix en el nou protagonista de l'escena migratòria, i la reconstrucció de les estructures familiars en context migratori formula tota una sèrie de nous interrogants encara no plantejats sobre la convivència multicultural. Considera-

des com a eixos de les xarxes socials que es configuren a l'interior d'aquests col·lectius, la família passa a ocupar un lloc central en el seu procés d'inserció social. És dins del nucli familiar on s'aprecien amb més rigor els efectes dels processos d'incorporació d'aquests col·lectius a la societat receptora. La família, per bona part dels col·lectius estrangers als quals ens estem referint, manté el seu caràcter socialitzador, per la qual cosa sovint entra en conflicte directe amb altres instàncies socialitzadores de la societat d'acollida, en especial l'escola. El que està en joc és precisament la reproducció comunitària, la continuïtat i perpetuació dels referents culturals d'aquests col·lectius en les seves generacions futures.

Disposem de tres indicadors que mostren l'evolució d'aquests processos de reconstrucció familiar: per una banda, trobem les sol·licituds per reagrupament familiar presentades a la Subdelegació del Govern, que han augmentat entre 1994 i 1996, de 778 a 1.121; per l'altra, la comparació de les dades generals d'estrangers a Barcelona, per gènere i des de 1995 a 1997 mostra que, contràriament al que indica l'estereotip, les dones estrangeres són majoria (un 52% en l'actualitat). I això es produeix, fonamentalment, perquè hi ha tota una sèrie de fluxos migratoris (per exemple, provinents de República Dominicana, Filipines i Perú) bàsicament femenins, i no tant pel procés de progressiva feminització d'altres fluxos protagonitzats per homes.

Taula 6
Rànquing de principals col·lectius estrangers a Barcelona i a Ciutat Vella (1997)

	Barcelona-ciutat		Ciutat Vella		
	nombre	%	nombre	%	
Total estrangers	29.165	100	Total estrangers	6.362	100
Unió Europea	7.861	26,9	Marroc	1.804	28,3
Marroc	3.490	11,9	Filipines	1.199	18,8
Perú	3.045	10,4	Unió Europea	773	12,1
Resta Sudamèrica	2.630	9,0	Indostan	708	11,1
Filipines	1.914	6,5	Rep. Dominicana	457	7,1
Rep. Dominicana	1.530	5,2	Resta Sudamèrica	321	5,0
Indostan	1.270	4,3	Perú	214	3,3
Argentina	1.254	4,2	Argentina	176	2,7
Mèxic-Amèrica Central	1.126	3,8	Mèxic-Amèrica Central	159	2,4
Xina-Corea	790	2,7	Canadà-EEUU	90	1,4

Font: OPIB, a partir de l'actualització a 31 de març de 1997 del Padró de 1996. S'empren les agrupacions de països utilitzades per l'Observatori Permanent

Per últim, i com a fruit directe d'aquesta reconstrucció, ja sigui per reagrupament o per naixement, l'emergència de noves generacions en el si d'aquests col·lectius estrangers pot ser interpretat com un dels principals indicadors d'assentament del seu cicle migratori. El padró municipal recull la franja d'edat compresa entre els 0 i els 19 anys, dins de la qual caldria situar aquestes noves generacions, encara que no distingeix entre els que són nascuts aquí i els que han nascut al seu país d'origen i han arribat per reagrupament familiar. Així, aquesta franja d'edat representa globalment el 18,2% de tots els residents estrangers a Barcelona. Per col·lectius, destaquen els marroquins amb un 28,8%, els indostanis (terme que en l'Observatori Permanent agrupa indis, paquistanesos i bangladeshís) amb un 28,7% i els dominicans amb un 22,4%.

Espai urbà i migracions

Aquests nous perfils de la presència estrangera tant a Barcelona com a Ciutat Vella, mostren essencialment la progressiva estabilització del cicle migratori que protagonitzen alguns dels col·lectius presents a la nostra ciutat. De fet, aquest procés de sedentarització té una immediata correspondència amb uns determinats patrons d'assentament urbà que aquests desenvolupen. Tot espai urbà desenvolupa en el seu si una sèrie de dinàmiques pròpies, que configuren les característiques que el defineixen socialment, culturalment i econòmicament.

Com a espai que no es pot considerar neutre, aquest rep l'arribada de noves poblacions que s'hi insereixen i que han d'adaptar-se als factors que el configuren. En el nostre país, i en una ciutat com a Barcelona, pràcticament desconeixem com es desenvolupa aquesta inserció espacial. Les manifestacions visibles d'aquesta presència testimonien un procés en evolució del qual encara no coneixem els elements que el condicionen. Fonamentalment es recorre a l'explicació de tipus econòmic, per argumentar el desenvolupament d'aquests patrons de residència tant d'autòctons com de nous vinguts. Segons aquesta lògica, els barris on el preu de l'habitatge és més baix reben població amb baixos recursos, tal com sembla que és el perfil general dels immigrants, nacionals i estrangers, en el moment de la seva arribada.

No obstant això, la fluctuació en el mercat immobiliari, amb la modificació del preu dels lloguers, i la reforma de determinats espais urbans, entre d'altres factors, fan que l'explicació econòmica, sense deixar de tenir importància, hagi de recórrer a altres elements complementaris. Per exemple, depenent de les característiques pròpies de cada flux migratori, cal contemplar el desenvolupament del que podríem anomenar factor comunitari, pel qual la concentració preferencial d'un col·lectiu estranger en un determinat barri és afavorida per l'anterior presència de membres del col·lectiu, que prèviament han creat una xarxa comunitària, que adopta una estructura formal o informal, i que afavo-

reix l'acollida de nous compatriotes. També caldria tenir present el factor treball, que especialment en el sector domèstic, provoca que membres de determinats col·lectius d'origen immigrant, resideixin en els barris més benestants de la ciutat.

És a dir, segons tots aquests factors, cal tenir present l'evolució d'aquests patrons de residència, amb la seva complexitat d'elements, fugint de certes argumentacions que expliquen tals concentracions com a expressió de replegaments comunitaris. Fora d'aquesta lògica, creiem que la concentració residencial d'aquests col·lectius suposa, sobretot, recuperar la proximitat espacial entre persones del mateix origen, que el propi trajecte migratori havia trencat, com a criteri fonamental per sustentar les xarxes socials que s'hi desenvolupen. El principi de densitat que expressa una major aflluència de relacions, creix amb la proximitat. Els vincles relacionals estan presents en aquest espai i actuen com a base d'aquestes concentracions: familiars i amistats constitueixen les anelles de la cadena migratòria. D'aquesta manera, tal com han mostrar altres estudis a Europa, el desenvolupament d'unes determinades estratègies de concentració espacial correspon a una primera etapa d'evolució en el procés d'inserció espacial d'aquests col·lectius, que prepara el terreny per a una major incorporació i presència en el conjunt del teixit urbà al qual arriben.

Les dades que ofereix el padró municipal indiquen que determinats col·lec-

Taula 7
Percentatges de concentració de col·lectius estrangers a Barcelona

		1995	1997	
Filipines	Ciutat Vella	57,8%	Ciutat Vella	62,6%
	Eixample	15,7%	Eixample	16,1%
	Sarrià-St.Gervasi	12,6%	Sarrià-St.Gervasi	8,9%
Indostan	Ciutat Vella	53,5%	Ciutat Vella	55,7%
	Eixample	16,4%	Eixample	13,7%
	Sants-Montjuïc	11,6%	Sants-Montjuïc	12,0%
Marroc	Ciutat Vella	57,7%	Ciutat Vella	51,6%
	Sants-Montjuïc	12,4%	Sants-Montjuïc	16,6%
	Sant Andreu	6,8%	Sant Martí	8,5%
Unió Europea	Sarrià-St.Gervasi	29,7%	Sarrià-St.Gervasi	24,7%
	Eixample	18,9%	Eixample	19,3%
	Les Corts	11,7%	Gràcia	10,6%
Xina-Corea	Eixample	31,5%	Eixample	27,3%
	Sarrià-St.Gervasi	10,9%	Sants-Montjuïc	13,1%
	Sants-Montjuïc	10,8%	Sant Martí	12,5%
Rep. Dominicana	Ciutat Vella	24,5%	Ciutat Vella	29,8%
	Eixample	16,5%	Eixample	14,9%
	Sants-Montjuïc	14,9%	Sant Martí	12,6%

Font: Observatori Permanent de la Immigració a Barcelona

tius mostren evidents patrons de concentració espacial preferent, no només en els barris de Ciutat Vella sinó també en la resta de Barcelona. Però al mateix temps,

també es pot apreciar com evolucionen alguns d'aquests percentatges, tant tendents cap a la dispersió espacial com cap a una major concentració (taula 7).

D'acord amb aquests percentatges, mentre que en el cas dels filipins, indostanis i dominicans, la tendència mostra com aquesta concentració espacial ha anat creixent, preferentment cap als barris de Ciutat Vella, en el cas dels marroquins s'observa una progressiva dispersió cap a altres barris i districtes de la ciutat. Sens dubte, el model que millor mostra aquesta evolució és el que protagonitza aquest col·lectiu, que després d'un llarg trajecte migratori iniciat amb l'arribada als barris de Ciutat Vella comença progressivament a instal·lar-se en altres parts de la ciutat, seguint una lògica que també havien seguit altres trajectes migratoris anteriors. S'obre, doncs, la possibilitat d'analitzar la manera en què pot evolucionar el procés d'inserció espacial d'aquests col·lectius, que seguint o no el camí obert pels residents marroquins a la ciutat, s'incorporen plenament dins d'un procés que caldria definir com de substitució i continuació de diferents fluxos migratoris envers la ciutat de Barcelona. 🗝️

RESUMEN

LA POBLACIÓN DE LA CIUTAT VELLA

La evolución de la población del actual distrito de Ciutat Vella durante los últimos cien años muestra un crecimiento en la primera mitad de siglo y un descenso a partir de 1955, que se acentúa en los últimos quince años. La media de ocupación de las viviendas, que en 1910 era de 4,2, alcanzó casi las 5 personas por vivienda en 1945 y descendió hasta 2,3 en 1996. Esta media, que se explica en parte por el alto número de viviendas ocupadas por una sola persona (el 35%), es actualmente la más baja de Barcelona.

En cuanto al movimiento natural, cabe decir que hasta 1951 se mantuvo equilibrado, de 1951 a 1970 predominaron los nacimientos sobre las defunciones, y a partir de 1971 el índice de mortalidad superó al de natalidad.

Durante los últimos 50 años, el movimiento migratorio de Ciutat Vella muestra dos etapas diferenciadas: entre 1950 y 1966 se observa un predominio de la inmigración, y desde 1967 hasta nuestros días esta tendencia se invierte.

Los últimos 25 años de saldo negativo en el movimiento migratorio, junto con la baja natalidad y la elevada mortalidad actual, no hacen pensar en un cambio a corto plazo, a menos que se invierta alguno de estos componentes.

LA TRANSFORMACIÓN URBANA DE CIUTAT VELLA: 1988-1998

La transformación urbana de Ciutat Vella en los dos últimos milenios se puede resumir en tres periodos: una "superposición" de estructuras hasta mediados del siglo pasado, un olvido y abandono del centro histórico entre 1854 y 1976, y una reforma urbanística y participación ciudadana que actualmente se encuentra en pleno proceso.

A pesar de la heterogeneidad de los barrios y áreas que componen el distrito de Ciutat Vella, su problemática es común y viene definida por un decaimiento demográfico, la afluencia de población marginal y el envejecimiento de la población, así como por la degradación de las infraestructuras y viviendas y el déficit de equipamientos públicos.

A partir de la definición en 1983 de las áreas de rehabilitación integrada (ARI), el objeto de las cuales era la mejora y recuperación de los conjuntos urbanos mediante la coordinación de las actuaciones de las administraciones públicas y el fomento de la iniciativa privada, se definió un programa de revitalización del distrito que se presentó como Plan de Actuación Integrada (PAI) y que se concretó como modelo de intervención.

El proyecto se impulsó definitivamente en 1988, con la creación de la sociedad mixta municipal Promoció Ciutat Vella SA (PROCIVESA), empresa gestora del suelo, instrumento financiero y de promoción y organismo

encargado de incentivar la iniciativa privada. En 1990 se creó la Oficina de Rehabilitación de Ciutat Vella, destinada a informar a los ciudadanos sobre el proceso de rehabilitación, fomentar la renovación del parque de viviendas y dinamizar el mercado inmobiliario de viviendas vacías.

La actuación urbanística en Ciutat Vella se divide en tres áreas. En la ciudad medieval, además de la revalorización de los espacios públicos, han ido aflorando equipamientos nuevos de ciudad y de barrio. El barrio del Raval ha recuperado grandes edificios-contenedores como equipamientos de ciudad y está creando el Pla Central (un nuevo espacio público en el centro del barrio), aunque no olvida la necesidad de priorizar la actuación en materia de viviendas. A la Barceloneta, barrio que en los últimos diez años ha roto su aislamiento de la ciudad y ha visto como se recuperaba el frente costero, le queda una asignatura pendiente: la modernización del parque de viviendas.

Una reflexión sobre las actuaciones de los últimos diez años pone de manifiesto la necesidad de seguir recuperando plazas consolidadas, finalizar la apertura de los nuevos ejes y aportar nuevos espacios en el interior de los sectores más densos, revalorizando las edificaciones que los rodean. Por lo que respecta a la vivienda y la renovación del parque edificado, se deben realizar las operaciones de rehabilitación, mantenimiento y sustitución de viviendas pensando en ofrecer un nuevo escenario (entorno, espacio público, calle, accesibilidad...). Finalmente, el patrimonio y los equipamientos contenedores de actividades se deben concebir no como elementos aislados, sino como piezas de un conjunto.

ECONOMÍA DE LA RENOVACIÓN URBANA DE CIUTAT VELLA

Este artículo sintetiza el estudio "Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella", dirigido por el profesor Ferran Brunet en virtud de un convenio de investigación entre Promoció de Ciutat Vella SA y la Universidad Autónoma de Barcelona.

Los objetivos sociales y económicos de las actuaciones urbanísticas en Ciutat Vella son: la mejora de las condiciones de vida en el distrito, la promoción de la rehabilitación y la reducción de la densidad de población abriendo nuevos espacios urbanizados. Las aportaciones del Ayuntamiento de Barcelona, las administraciones locales, la Administración central, la Administración autonómica y, en los últimos años, la Unión Europea constituyen las inversiones públicas, que se distribuyen en su mayor parte en espacios públicos, equipamientos de ciudad y viviendas, volumen que suma 58.747 millones de pesetas. Las inversiones privadas, que en los últimos años han empezado a tomar el relevo a las públicas, están encabezadas por empresas e instituciones, quedando las economías domésticas en segundo plano. En actividad económica el volumen de inversión privada entre 1988 y 1995 fue

de 90.260 millones (destinados básicamente a servicios y comercio al por menor), y en actividad rehabilitadora se ha observado un gran aumento desde la eclosión de la Oficina de Rehabilitación en 1990.

La ocupación ha aumentado sensiblemente en Ciutat Vella, pero se prevé que la situación mejore en los próximos años fruto de los recursos invertidos en el distrito desde 1988. De todas formas, debido al bajo grado de cualificación de la población de Ciutat Vella, son trabajadores de otras zonas quienes ocupan los puestos de trabajo creados en el distrito.

De entre los logros alcanzados en Ciutat Vella destacan: la mejora de infraestructuras; la mejora de los equipamientos de ciudad y de barrio (creación del Museu d'Art Contemporani de Barcelona, ubicación de la Universidad Pompeu Fabra, reforma de viales); la mejora de la estructura urbanística (nuevos espacios ciudadanos); la limitación de las actividades delictivas y marginales; la construcción de nuevas viviendas y rehabilitación de un parque de viviendas muy deteriorado (subvencionado y gestionado por la Oficina de Rehabilitación); la implantación de actividades regeneradoras de la imagen del barrio; el alto nivel de inversión privada, sobre todo encaminada a nuevas actividades de servicios; la difusión, conservación, ampliación y mayor aprovechamiento turístico del patrimonio cultural e histórico; la mejora de la percepción colectiva del barrio; el acuerdo interinstitucional y la acción coordinada por un proyecto global; y, finalmente, una economía mixta fruto del acuerdo entre los agentes públicos y el sector privado.

LA SALUD EN CIUTAT VELLA

En este artículo se describe el estado de salud de la población de Ciutat Vella a través de sus cinco áreas básicas de salud (ABS), que no siempre muestran resultados homogéneos.

Las características sociodemográficas que repercuten en la salud de la población de Ciutat Vella son la alta proporción de personas mayores de 64 años (28%), el alto índice de soledad de personas mayores de 74 años (35,9%) y un índice de capacidad económica familiar inferior al conjunto de la ciudad. En cuanto a la salud materno-infantil, cabe destacar que el 13,1 por mil de las chicas del distrito son madres de entre 15 y 19 años, porcentaje que en los últimos años tiende a descender. Además, el recién nacido acostumbra a ser prematuro y pesar poco.

La morbilidad de las enfermedades de declaración obligatoria, como el sida y la tuberculosis, es remarcablemente más alta (de 2 a 7 veces más) en Ciutat Vella que en el conjunto de la ciudad. En el barrio Gótico se observan altas tasas de paludismo, enfermedad asociada con la inmigración. Ni las enfermedades vacunables ni la hepatitis B ni la enfermedad meningocócica presentan cifras alarmantes. La mortalidad también es más alta en Ciutat Vella que en el conjunto de la ciudad de Barcelona.

En Ciutat Vella se hace un gran uso de los servicios sanitarios públicos y, debido a las condiciones de la gente mayor, la atención domiciliar cobra gran importancia. Este distrito sigue siendo la zona con mayor número de enfermedades relacionadas con la marginación, la adicción a las drogas y la violencia. La situación de salud es homogénea en todas las ABS, excepto en el Raval Sur, que tiene los peores indicadores de salud del distrito. Las actuaciones iniciadas en los años 80 para paliar los problemas de salud detectados pueden ser valoradas de forma positiva. Las políticas y los programas actuales pretenden afrontar los nuevos problemas de salud (tuberculosis, drogodependencias, etc.).

ACCIÓN EDUCATIVA EN CIUTAT VELLA

Los niveles de instrucción en Ciutat Vella presentan desigualdades importantes en relación a la media de la ciudad. No obstante, en los últimos años han experimentado una progresiva mejora. En el artículo se sitúa esta evolución, se analiza la oferta educativa existente —pública y concertada— y se detallan los programas de soporte y promoción educativa que las instituciones públicas llevan a cabo en el distrito. Por ejemplo, el analfabetismo en Ciutat Vella pasa del 7,8% del año 1986 al 0,8% del año 1996, mientras en el conjunto de la ciudad pasa del 3,9% al 0,3%; y el nivel de titulados superiores, en estos diez años evoluciona en Ciutat Vella del 3,1% al 5,5%, mientras que en el conjunto de la ciudad pasa del 6,9% al 9,9%. Vemos, por lo tanto, que el distrito tiende a converger con la ciudad en los indicadores de nivel de instrucción.

Por lo que respecta a la escolarización obligatoria, Ciutat Vella tiene, en el curso 98-99, 4.638 alumnos de 3 a 12 años y 2.664 de 12 a 16 años en la escuela pública y concertada. Dentro de la oferta educativa de 0 a 3 años, existen en Ciutat Vella 5 guarderías de titularidad municipal.

Las administraciones públicas intensifican la acción educativa en Ciutat Vella, como factor decisivo para la igualdad de oportunidades. Así, el artículo destaca los centros de Atención Preferente —con más recursos humanos y económicos—, las becas para libros y comedor, los programas de salud escolar (que, entorno al 90%, registran una mayor cobertura que la media de la ciudad), la lucha contra el absentismo escolar, así como diversas iniciativas de dinamización que, desde el Distrito Municipal, se impulsan en las escuelas.

LOS USUARIOS DE LOS CENTROS DE SERVICIOS SOCIALES DE CIUTAT VELLA

En 1997, los Servicios Personales de Ciutat Vella promovieron una investigación sobre las características de sus usuarios en este distrito. En 1996 estos servicios atendieron a un 10% de la población de Ciutat Vella. El

grupo mayoritario de usuarios está formado por personas que viven solas. La mitad de las personas atendidas son adultos, una cuarta parte mayores de 65 años, y la otra cuarta parte jóvenes (porcentaje que disminuye en beneficio de la gente mayor). Un 21% de los usuarios ha nacido fuera del Estado, y el nivel general de instrucción es bastante bajo, aunque tiende a aumentar. El hecho de que sólo una de cada cuatro personas en edad activa trabaje indica una fuerte problemática laboral.

Las problemáticas presentadas por los usuarios son, por este orden: económicas (insuficiencia económica y pago de deudas puntuales), de salud, sociales, laborales, de vivienda, de psicología social (problemas relacionales dentro de la familia), juridicoléales (conflictos entre arrendatarios y arrendados, falta de premisos laborales) y de escolarización (absentismo y retraso escolar).

LA PROMOCIÓN DEPORTIVA EN CIUTAT VELLA

El programa de deportes que se está llevando a cabo en el distrito de Ciutat Vella se divide en tres grandes bloques de actuación. Por un lado se trabaja en la mejora y modernización de las instalaciones deportivas municipales, gestionadas en régimen de concesión (actualmente son 10 instalaciones que cuentan con 24.000 usuarios). Otro bloque de actuación se refiere al soporte a las entidades deportivas del distrito y a su participación en la gestión de instalaciones y en la realización de actividades.

En tercer lugar, el programa también actúa en la gestión de actividades de promoción deportiva. Los antecedentes los encontramos hace quince años, cuando el Ayuntamiento de Barcelona creó las escuelas de iniciación deportiva en todos los distritos de la ciudad. En Ciutat Vella se prestó especial atención a la infancia especialmente maltratada y se tuvo en cuenta que no había asociaciones de padres capaces de generar paquetes de actividades extraescolares. La promoción deportiva de la infancia, que supone el 83% de los participantes en el programa (que en 1997 fueron 2.547), organiza actividades de educación física en horario escolar y de deporte escolar en horario extraescolar. Se desarrollan actuaciones de colaboración con asociaciones de padres y trabajadores sociales, de intervención en aspectos educativos y de control de la calidad del servicio y la información que se ofrecen, entre otras. Para la gente mayor, que supone el 14% de los usuarios, se organizan actividades acuáticas y gimnasia de mantenimiento.

EVOLUCIÓN DE LA SEGURIDAD CIUDADANA EN CIUTAT VELLA Y SU PERCEPCIÓN

Desde 1984, la Dirección de Servicios de Prevención realiza la encuesta de victimización y opinión sobre la seguridad con el fin de conocer como es

percibida la violencia por la población. El índice de victimización (ciudadanos que manifiestan haber sido víctimas de una agresión) en Ciutat Vella ha disminuido en los últimos años y desde 1989 se sitúa entre el 15% y el 20%. El horario de victimización se reparte a lo largo de todo el día y es la primavera la estación más conflictiva. El recurso a la denuncia ha aumentado entre 1987 (20,3%) y 1995 (49,3%), aunque en la última encuesta (1997) ha disminuido hasta el 37%. La valoración de la seguridad del barrio de residencia muestra una evolución positiva, ya que en 1985 se puntuaba con un 3,6 sobre 10, y en 1997 se puntuaba con un 5,01. Los entrevistados atribuyen la delincuencia a las drogas, el paro, la falta de educación, la despreocupación de los poderes públicos, la falta de trabajo de los inmigrantes, la poca dureza de las penas, una estructura social injusta, el aumento de precios y la ineficacia de la policía, por este orden.

Los barrios centrales, que ofrecen mayor nivel de actividad comercial, de ocio y de servicios, acostumbran a ser los más conflictivos. Y es en estos barrios históricos como Ciutat Vella (faltos de planeamiento urbanístico) donde se evidencia que la inseguridad es más una construcción social que una realidad objetiva.

CIUTAT VELLA 1900-2000: UN SIGLO DE ASOCIACIONISMO

El interés por el asociacionismo es cada vez más vivo, y las asociaciones sin ánimo de lucro están arraigando en toda Cataluña. En este artículo se hace un repaso a la riqueza asociativa de Ciutat Vella, debida a la función de ciudad desarrollada por este distrito.

Ciutat Vella ha sido un modelo de sociedad plural marcada por el desarrollo de constantes procesos migratorios (inmigración proveniente del resto del Estado, pero también de otros países) y la expresión de diferentes conjuntos de intereses a veces contrapuestos (agrupaciones de trabajadores y de propietarios, o a favor y en contra de la iglesia, por ejemplo). Acontecimientos históricos como la Guerra Civil Española o la Gran Guerra Europea motivaron la creación de asociaciones solidarias y de carácter ideológico. Algunas de las reivindicaciones que pueden parecer modernas, como la igualdad de sexos, la formación de la población, la necesidad de la vivienda, la disponibilidad de información o los hábitos alimentarios, tienen antecedentes que se remontan a finales del siglo pasado.

La mayoría de las iniciativas mencionadas anteriormente fueron eliminadas por la dictadura franquista, aunque el asociacionismo no dejó de existir. En 1964 las asociaciones de vecinos se legalizaron y definieron un modelo asociativo no sectorializado y determinado por el territorio (las actividades no sólo iban dirigidas a los asociados, sino al conjunto de la población). Actualmente existen en Ciutat Vella 23 asociaciones de vecinos y un total de 338 asociaciones de tipo diverso. Del hecho que las orga-

nizaciones vinculadas a la cooperación internacional (entidades de solidaridad y constituidas por inmigrantes), junto con las de participación social y soporte social, representen casi el 40% del total de asociaciones ubicadas en el distrito, deducimos que la población de Ciutat Vella no disfruta de las mejores condiciones de la ciudad. Cabe también destacar la existencia de 12 colegios profesionales y 41 organizaciones de segundo grado (federaciones y coordinadoras) en el distrito, que en algún aspecto sigue asumiendo el papel de ciudad. Ciutat Vella ha fomentado a lo largo del tiempo entidades reivindicativas y de carácter social, siendo en muchos casos pionera.

En los últimos veinte años las asociaciones se han acostumbrado a contar con los recursos provenientes de las administraciones públicas. Además, actualmente el asociacionismo es más un modelo de acción que de reflexión y pretende incidir en problemas concretos. Por último, señalar que la sectorialización del asociacionismo no es reciente, sino una constante a lo largo de su historia.

CIUTAT VELLA, PASADO Y PRESENTE MIGRATORIO

Hoy en día la cuestión migratoria se ha convertido en un factor prácticamente ineludible en el discurso político, social y de los medios de comunicación. Los flujos de inmigración que provenían del resto del Estado han dado paso a la afluencia de población extranjera. Ciutat Vella es el distrito con más presencia extranjera, aunque ésta ha aumentado en el conjunto de la ciudad. Ciutat Vella ha sido y es la puerta de entrada de la inmigración en la ciudad, considerada en los años 60 como ciudad de breve estancia por los trabajadores extranjeros del norte de África, cuyo destino final eran otras ciudades europeas.

En Ciutat Vella se concentra preferentemente población proveniente de países en vías de desarrollo. La presencia extranjera en Barcelona se caracteriza por el protagonismo creciente de la familia como elemento de inserción social. La inserción espacial de las nuevas poblaciones se puede explicar por el factor económico (los barrios donde la vivienda es más económica, reciben población con pocos recursos), pero también hay que tener en cuenta el factor comunitario (anterior presencia de miembros del colectivo en una zona concreta) y el factor laboral (que explica la presencia extranjera en barrios acomodados). Los datos del padrón municipal indican patrones de concentración espacial de determinados colectivos. En el caso de los filipinos, indostanos y dominicanos, la tendencia muestra cómo esta concentración espacial ha ido creciendo, preferentemente hacia los barrios de Ciutat Vella. En el caso de los marroquíes, en cambio, se observa una progresiva dispersión hacia otros barrios y distritos de la ciudad.

EL CORAZÓN DE LA CIUDAD, UN GRAN FOCO CULTURAL

Barcelona es internacionalmente reconocida como ciudad cultural, debido a la creación que desarrolla y a sus dos mil años de historia cultural. Y Ciutat Vella es su corazón. Gracias a la construcción de equipamientos culturales y a la revitalización de las actividades sociales, artísticas y culturales, Ciutat Vella ha rejuvenecido y se presenta hoy como lugar de integración y de convivencia cosmopolita. En sus cinco barrios convive la huella del pasado con centros culturales de reciente creación (el MACBA, el CCCB), universidades (Pompeu Fabra y Ramon Llull), teatros (Principal, Poliorama, Romea), arte en la calle (instalación de esculturas contemporáneas) y un sinnúmero de manifestaciones culturales, artísticas y comerciales.

CIUTAT VELLA: DEGRADACIÓN, CRISIS Y REGENERACIÓN

Desde el derribo de las murallas (1854-1856), el cambio urbano de Barcelona responde a la dinámica de una ciudad en expansión, dentro de la cual Ciutat Vella se caracteriza por su centralidad y a la vez por su degradación. Entre 1859 y 1940 la política urbana sobre Ciutat Vella, concebida siempre dentro de una formulación general para Barcelona, se caracteriza por la partición viaria (como la apertura de la Via Laietana) y la falta de valoración de sus elementos urbanos específicos. A pesar de que la progresiva democratización política supone un cambio de planteamiento hacia la racionalización y un discurso higienista, en Ciutat Vella no se alcanza la fase de implementación debido, entre otros factores, a los costes técnicos y sociales implicados. Con el gobierno republicano (1931-1934) se presenta el Plan Macià (basado en las propuestas del GATCPAC), que propone la mejora de las condiciones de alojamiento de la población de Ciutat Vella, pero no se llega a poner en práctica.

La construcción del aparato político franquista (1940-1953) coincide con una contradicción entre la expansión industrial, que comporta fuertes corrientes de inmigración, y la incapacidad del sector de la construcción para satisfacer la creciente demanda de alojamiento, factores que explican la densificación del distrito y la puesta en práctica del subarrendamiento y la partición de viviendas. El desarrollo del modelo urbano basado en la lógica de producción y consumo se da entre 1953 y 1976 y responde a tres factores: un modelo territorial de carácter extensivo-periférico, un modelo industrial en el terreno productivo y una expansión inmobiliaria. La política urbana de este periodo desarrollista presenta una ruptura entre el proceso macrodecisional unitario (regulativo, racionalizador y progresista) y la pluralidad de procesos microdecisionales correspondientes a cada política sectorial.

No es tanto en el Plan de Ordenación de Barcelona de 1953, sino en los planes parciales de 1956-1959, donde se constatan las concepciones urbanas

imperantes, que son la partición viaria y la sustitución de tejidos y de colectivos residentes. El régimen desarrollista-autoritario opta por la liberación del suelo y la reestructuración física, no para crear nuevos espacios urbanos y socializadores sino para adaptar la oferta del suelo. En Ciutat Vella la implementación fracasa y se desencadena una crisis debido a la combinación de desequipamiento, ruina inmobiliaria y caída de las condiciones de habitabilidad. Estos factores desatan, entre 1950 y 1970, un proceso de despoblamiento del distrito y a la vez un flujo inmigratorio atraído por la oferta de alojamiento marginal y de ocupación no formalizada.

En la segunda mitad de los años 70, marcada por el proceso de democratización local, Ciutat Vella se caracteriza por la densidad de actividades económicas, la fragmentación de éstas, el predominio del comercio tradicional, el decaimiento industrial y la terciarización parcial-concentrada. La despoblación del distrito va acompañada en este periodo por el envejecimiento de la población. Existe un claro predominio de las capas obreras y la renta per cápita es la más baja de la ciudad, a la vez que destaca el alto índice de paro. La crisis de la vivienda viene determinada por la propiedad vertical y el régimen de arrendamiento.

A partir de 1979 se produce un punto de inflexión en la política urbana de Ciutat Vella. La nueva política de regeneración se orienta hacia la rehabilitación del distrito como espacio multifuncional y hacia la mejora de las condiciones de alojamiento y consumo urbano del colectivo residente. Pero el modelo de gestión es burocrático y no cumple los requisitos para la implementación de la política urbana.

A partir de 1987-1988 se reorientan los contenidos de la política de regeneración: se replantean los conceptos y los instrumentos de actuación, se rediseña la gestión para superar el bloqueo implementador y se cambian las estrategias territoriales. El modelo de gestión urbana durante este periodo (1987-1993) es pluralista y postburocrático, y en él intervienen tres elementos clave: el consejo municipal de distrito, la comisión gestora del Área de Rehabilitación Integrada (encargada de coordinar las instituciones implicadas en el proceso) y la empresa de capital mixto PROCIVESA, que consigue desbloquear la cuestión financiera y gestionar con agilidad el programa

público. Entre 1993 y 1998, el pacto urbano sigue produciendo rendimientos y presenta algunas innovaciones: mayor presencia de capital privado, potenciación de políticas sociosanitarias y socioculturales, apoyo económico de la Unión Europea y mantenimiento de la política de viviendas en las políticas sectoriales.

A finales de los 90, Ciutat Vella se sigue despoblando pero de manera sostenida en términos absolutos y en relación a Barcelona. A nivel sociolaboral, cabe decir que los niveles de instrucción han mejorado y que el diferencial negativo del paro se reduce. En cambio, la renta familiar muestra un comportamiento claramente negativo. El mercado de viviendas sigue una tendencia alcista. Respecto al gasto público, que es de naturaleza interinstitucional, se observa una explosión entre 1988 y 1990 y la consolidación hasta 1996. Esta inversión pública ha servido de palanca para la expansión de la inversión privada, aunque ésta sigue siendo baja en lo que respecta a la rehabilitación, donde la rentabilidad no es inmediata.

HABLAN LOS LIBROS: 19 AÑOS DE CAMBIOS EN CIUTAT VELLA

Con la llegada en 1979 de los ayuntamientos democráticos, empieza la participación ciudadana y la transformación de los barrios. Ésta ha sido la fecha de partida de la bibliografía presentada en este artículo con el afán de dar una visión de los cambios producidos en Ciutat Vella en estos últimos años. La clasificación responde al nombre del propio distrito, Ciutat Vella, y a las cuatro Zonas Estadísticas Grandes (ZEG): Barceloneta, Parc, Gòtic y Raval.

La información se ha recopilado de los fondos bibliográficos de 26 centros y responde a criterios sociales, históricos y urbanísticos. Se ha descartado la producción literaria, las monografías sobre Barcelona en general, así como la producción sonora y videográfica. En esta bibliografía se pueden encontrar monografías, informes, programas, memorias, artículos de revista y publicaciones periódicas. La Biblioteca General del Ayuntamiento de Barcelona (e-mail: bibliog@mail.bcn.es) proporcionará a quien lo solicite información sobre la ubicación de los documentos referenciados.

SUMMARY

THE POPULATION OF CIUTAT VELLA

The evolution of the population of what is now the Ciutat Vella district over the last one hundred years shows growth in the first half of the century followed by a decline after 1955, accentuated over the last fifteen years. Average number of members of households, 4.2 people in 1910, reached almost 5 in 1945, falling to 2.3 in 1996. This average, which is partly explained by the high number of homes occupied by one single person (35%), is the lowest of all the districts of Barcelona at present.

As regards natural movement, this was balanced up to the year 1951, births outnumbered deaths from 1951 to 1970, whilst since 1971 the death-rate has been higher than the birth-rate.

Over the last 50 years, there have been two broad stages with regard to migratory movement in Ciutat Vella: immigration was predominant between 1950 and 1966, whilst this trend has been reversed since 1967.

These last 25 years of negative migration figures, along with low birth-rates and high death-rates, do not suggest the likelihood of any change in the short term unless one or more of these components is reversed.

THE URBAN TRANSFORMATION OF CIUTAT VELLA: 1988-1998

The urban transformation of Ciutat Vella over the last two millennia can be summarised in three periods: the “superimposition” of structures up to the past century, the abandonment and neglect of the historic city centre between 1854 and 1976, and urban regeneration and citizen participation, a phase still in progress.

Despite the heterogeneous nature of the neighbourhoods and areas which make up the Ciutat Vella district, the problems it faces are common to most, characterised by demographic decline, affluence of marginal population and population ageing, combined with degradation of infrastructure and housing and a shortage of public facilities and services.

After the definition in 1983 of the integrated rehabilitation areas (“ARIs”) with the object of improving and regenerating urban zones by coordinating public authority action and promoting private initiative, a regeneration plan was drawn up for the district, presented as the Integrated Action Plan (“PAI”), becoming established as a model for intervention.

The project was finally launched in 1988 with the creation of the mixed municipal enterprise Promoció Ciutat Vella SA (PROCIVESA) which engages in land management, financing and promotional activities and the organisation of incentives for private initiative. In 1990, the Office for the Rehabilitation of Ciutat Vella was set up to inform the public about the rehabilitation process, promote the renewal of housing and to boost the property market for empty housing

Development activity in Ciutat Vella is divided into three areas. In the medieval city, besides the regeneration of public spaces, new city and neighbourhood services and facilities have been established. In the Raval neighbourhood, large “container buildings” have been rehabilitated as public services and the Pla Central (a new public space in the centre of the neighbourhood) is being created, though without forgetting the need to make housing action a priority. In the Barceloneta neighbourhood, whose isolation from the rest of the city has been broken in the last ten years, and whose coastline has been rehabilitated, there is still an issue pending: the modernisation of housing.

Reflection on the action taken over the last ten years shows a need to continue recuperating consolidated squares, to complete the opening up of new axes and to create new spaces in the interior of the denser sectors, rehabilitating the buildings around them. As regards housing and the rehabilitation of buildings, the rehabilitation, maintenance and replacement of housing is important in order to offer a new scenario (environment, public spaces, streets, accessibility...). Finally, heritage and facilities for activities should be organised not as isolated elements but as parts of the whole.

ECONOMY OF URBAN REGENERATION IN CIUTAT VELLA

This article summarises the study *Anàlisi econòmica de les actuacions urbanístiques a Ciutat Vella*, led by Professor Ferran Brunet as part of a research agreement between Promoció de Ciutat Vella SA and the Autonomous University of Barcelona.

The social and economic objectives of urban development action in Ciutat Vella are: to improve living conditions in the district, to promote rehabilitation and to foment a reduction in population density by opening up new urbanised spaces. The investment of Barcelona City Council, the local authorities, the central and regional governments and, in recent years, the European Union, are devoted for the most part to public spaces, municipal facilities and housing and total some 747 million pesetas. Private investment, which has begun to take over from public action in recent years, is led by companies and organisations, domestic economies playing very much a secondary role. Private investment in economic activity between 1988 and 1995 was 90,260 million (devoted, basically, to services and the retail trade) whilst in rehabilitation activity an enormous increase has been registered since the launching of the Rehabilitation Office in 1990.

Employment has risen significantly in Ciutat Vella, but the situation is expect to continue to improve over the coming years thanks to the resources invested in the district since 1988. In any case, due to the low qualifications

generally found amongst the inhabitants of Ciutat Vella, jobs created in the district tend to go to workers from other areas.

The progress achieved in Ciutat Vella includes outstandingly improved infrastructure and municipal and district facilities (creation of the Barcelona Museum of Contemporary Art, location of the Pompeu Fabra University, reform of thoroughfares); restriction of criminal and marginal activities; the construction of new housing and the rehabilitation of a greatly deteriorated housing park (subsidised and managed by the Rehabilitation Office); the launching of activities to restore the image of the neighbourhood; the high level of private investment, particularly in new service activities; promotion, conservation, extension and increased tourist use of cultural and historic heritage; improved collective perception of the neighbourhood; inter-institutional agreement and co-ordinated action for a global project; and, finally, a mixed economy, the fruit of agreement between public institutions and private enterprise.

HEALTH IN CIUTAT VELLA

In this article, the state of health of the population of Ciutat Vella is described through its five basic health areas ("ABSs"), which do not always show homogeneous results.

The social and demographic characteristics which affect the health of the population of Ciutat Vella are the high proportion of people older than 64 years (28%), the high number of people over 74 years who live alone (35.9%) and average family purchasing power below that of the city as a whole. As regards maternal-infant health, 13.1 per 1,000 of the girls in the district are mothers between the age of 15 and 19 years, a percentage which has tended to decrease in recent years. Moreover, new-born babies tend to be premature and underweight.

The morbidity of serious illnesses such as Aids and tuberculosis is significantly higher (2 to 7 times) in Ciutat Vella than in the city as a whole. The Gothic quarter registers many cases of malaria, an illness linked to immigration. Figures for diseases for which vaccinations are available, hepatitis B and meningococcal meningitis are not alarming. Mortality is also higher in Ciutat Vella than in the city of Barcelona as a whole.

Widespread use is made in Ciutat Vella of public health services, and home visits are frequent due to the conditions of the elderly here. This district continues to have the largest number of illnesses linked to exclusion, drug addiction and violence. The health situation is homogeneous in all the ABSs except Raval Sur, which has the worst health indicators in the district. Action launched in the 1980s to palliate health problems have had positive results. Current policy and programmes are aimed at combating new health problems (tuberculosis, drug addiction, etc).

EDUCATIONAL ACTION IN CIUTAT VELLA

Educational levels in Ciutat Vella present important inequalities with respect to the average for the city as a whole. Nevertheless, these have gradually improved in recent years. This article provides an overview of this process, looking at the local educational facilities —state and subsidised schools — and describing education support and promotion programmes implemented by the public institutions in the district. For example, illiteracy in Ciutat Vella fell from 7.8% in 1986 to 0.8% in 1996, whilst for the city as a whole the decrease over the same period was from 3.9% to 0.3%. Over the same period those obtaining high school qualifications in Ciutat Vella rose from 3.1% to 5.5%, compared to an overall increase of from 6.9% to 9.9% for the city of Barcelona. We can see, therefore, that the district is tending to converge with the city as a whole in terms of education level indicators.

As regards obligatory schooling, for the 1998-99 academic year there are in Ciutat Vella 4,638 pupils from 3 to 12 years and 2,664 from 12 to 16 years at state and subsidised schools. There are in Ciutat Vella five nursery schools for children aged from 0 to 3 years run by Barcelona City Council.

The public administrations are intensifying their educational action in Ciutat Vella as a decisive factor in ensuring equal opportunities, and the article discusses particularly the role of Preferential Attention Centres (whose human and economic resources have been increased), grants for books and school meals, schools health programmes (which, covering 90%, provide greater cover than the average for the city as a whole), the fight against truancy and the various promotional initiatives launched at schools by the Municipal District authorities.

SOCIAL SERVICE CENTRE USERS IN CIUTAT VELLA

In 1997, the Personal Services of Ciutat Vella promoted a study of the characteristics of users in this district. In 1996, these services attended some 10% of the population of Ciutat Vella. The largest user group is made up of people who live alone. Half those attended are adults, one-quarter aged over 65 years, and the other quarter young people (a percentage which is falling in benefit of younger people). Some 21% were not born in Spain, and education levels are rather low, though tending to increase. The fact that only one person in four at employable age is in work shows the severe unemployment problem of the district.

The problems of users are, in this order: economic (low income and payment of occasional debts), health, social, employment and housing, followed by problems regarding social psychology (relations within the family), legal issues (conflicts between landlords and tenants, lack of work permits) and schooling (truancy and educational backwardness).

SPORTS PROMOTION IN CIUTAT VELLA

The sports programme currently being implemented in the Ciutat Vella district is divided into three broad blocks of action. On the one hand, work continues to improve and modernise municipal sports facilities, managed under license (currently 10 facilities with a total of 24,000 users). A second block of action concerns the provision of support for district sports associations and their participation in the management of facilities and the organisation of activities.

Thirdly, the programme also works in the field of the management of sports promotion activities. The roots of this activity go back some fifteen years, when Barcelona City Council set up sports schools for beginners in all the districts of the city. Particular attention was paid in Ciutat Vella to children, particularly neglected, and it was taken into account that none of the local parents associations were capable of generating extra-curricular activities. The promotion of sports for children, who make up 83% of participants in the programme (2,547 in 1997), includes the organisation of physical education activities during school time, as well as extra-curricular schools sports activities. Activities are developed in co-operation with parents association and social workers, with participation in educational aspects and control of quality of the service and information offered, amongst other areas. For the elderly, who make up 14% of users, swimming and keep-fit activities are organised.

EVOLUTION OF PUBLIC SECURITY IN CIUTAT VELLA AND ITS PERCEPTION

Since 1984, the Directorate for Prevention Services has been carrying out regular surveys of victimisation and opinion of security in order to ascertain the public perception of violence. The rate of victimisation (citizens declaring they have been the victims of aggression) in Ciutat Vella has fallen in recent years, and has remained steady at between 15% and 20% since 1989. Incidents of victimisation are distributed throughout the day, whilst spring is the most conflictive season. The reporting of incidents has increased between 1987 (20.3%) and 1995 (49.3%), though the latest survey (1997) shows it decreasing again to 37%. Perceptions of security in the zone of residence are improving, as in 1985 this was rated at 3.6 out of 10, whilst in 1997 this score had risen to 5.01. Those surveyed attribute delinquency to drugs, unemployment, lack of education, authority neglect, unemployment amongst immigrant, leniency of sentences, unjust social structure, rising prices and police inefficiency, in this order.

The central zones, with greater levels of commercial, leisure and service activity, tend to be the most conflictive, and it is in such historic districts as Ciutat Vella (with shortcomings in town planning) where it is clearest that insecurity is more a social construction than an objective reality.

CIUTAT VELLA 1900-2000: A CENTURY OF ASSOCIATIONS

Interest in associations is growing all the time, and non-profit-making associations are becoming established all over Catalonia. In this article, a review is made of the Ciutat Vella district's wealth of associations due to the function of city it carries out.

Ciutat Vella is a model of a plural society marked by constant migratory processes (immigration from the rest of Spain but also from foreign countries) and the expression of different, sometimes opposing, interests (groups of workers or bosses, or people in favour of or against the church, for instance). Historic events such as the Spanish Civil War or the First World War led to the creation of associations promoting solidarity and of an ideological nature. Some vindications which may appear modern, such as the equality of the sexes, popular education, housing, information or dietary habits have forerunners going back to the late-19th century.

Most of the above-mentioned initiatives were eliminated by the Franco dictatorship, though associations did not cease to exist. In 1964, residents' associations were made legal, and this led to the establishment of a model for associations not based on particular sectors but determined by territory (activities were not addressed only to members, but to the population as a whole). There are at present in Ciutat Vella 23 residents' associations and a total of 338 associations of various types. The fact that organisations linked to international co-operation (charity and immigrants' associations), along with social participation and support associations make up almost 40% of the total based in the district, we can deduce that the population of Ciutat Vella does not enjoy the best living conditions in the city. It is interesting to note the presence of 12 professional colleges and 41 second-level organisations (federations and co-ordinators) in the district, which to a certain extent continues to play the role of city. For a great many years now, Ciutat Vella has given birth to social organisations and protest groups, which often played a pioneering role.

Over the last twenty years, associations have become accustomed to receiving resources from the public administrations. Moreover, the associative movement is now much more a model for action than for reflection, and aims to take action over specific problems. Finally, it is pointed out that the distribution of associations by sector is not a recent phenomenon, but is a constant throughout its history.

CIUTAT VELLA, MIGRATION PAST AND PRESENT

The question of migration has nowadays become practically inescapable in political and social discourse and in the media. The immigration which once came here from the rest of Spain has given way now to a cons-

tantly increasing foreign population. Ciutat Vella is the district with the largest foreign presence, though this has increased throughout the city. Ciutat Vella has always been the port of entry of immigration to the city, considered in the 1960s as a short-stay city by foreign workers from North Africa, whose final destination were other European cities.

For the most part, Ciutat Vella receives immigrants from developing countries. The foreign presence in Barcelona is characterised by the growing protagonism of the family as an element of social insertion. The spatial insertion of new populations can be explained by the economic factor (districts where housing prices are lower receive population with few resources), but the community factor must also be taken into account (previous presence of members of the group in a particular area) as well as the employment question (explaining the foreign presence in well-off districts). Municipal housing registers show a tendency to spatial concentration on the part of certain national groups. In the case of Filipinos, Indians and Pakistanis and Dominicans, this tendency to spatial accumulation has grown constantly, often centring on areas in Ciutat Vella. In the case of Moroccans, on the other hand, there is a gradual dispersion towards other areas and districts of the city.

THE HEART OF THE CITY, GREAT CULTURAL FOCUS

Barcelona is internationally famed as a cultural city due to its creativity and to its two thousand years of cultural history. And Ciutat Vella is its heart. Thanks to the construction of cultural facilities and the regeneration of social, artistic and cultural activities, Ciutat Vella has been rejuvenated and is now a place of integration and cosmopolitan co-existence. Its five neighbourhoods are impregnated with traces of the past in the form of recently-created cultural centres (MACBA, CCCB), universities (Pompeu Fabra and Ramon Llull), theatres (Principal, Poliorama, Romea), street art (installation of contemporary sculptures) and an infinity of cultural, artistic and commercial manifestations.

CIUTAT VELLA: DEGRADATION, CRISIS AND REGENERATION

Since the city walls were demolished (1854-1856), urban changes in Barcelona followed the dynamic of a city in expansion in which Ciutat Vella was characterised by both its central position and its degradation. Between 1859 and 1940, town planning policy in Ciutat Vella, which was always laid down as part of a general plan for Barcelona, was characterised by the use of new thoroughfares to make partitions (such as the opening up of Via Laietana) and the lack of recognition of its specific urban elements. Though the gradual political democratisation brought with it a change of approach towards rationalisation and sanitation, plans were never fully implemented

in Ciutat Vella due, amongst other factors, to the technical and social costs entailed. The Republican government (1931-1934) presented the Macià Plan (based on the proposals of the GATCPAC), proposing to improve the housing conditions of the population of Ciutat Vella, but the plan was never implemented.

Construction instigated by the Franco political apparatus (1940-1953) coincided with the contradiction between industrial expansion, causing strong waves of immigration, and the incapacity of the construction sector to satisfy the growing demand for housing. These factors explain the increasing population density of the district and the spread of the practise of subletting and the partition of houses. Between 1953 and 1976, the development of an urban model based on the logic of production and consumption was due to three factors: an extensive-peripheral territorial model, and industrial model in the sphere of production and an expansion in property development. Urban policy during this period of development was implemented within a framework of the rupture between the unitary macro-decision-taking process (regulatory, rationalising and progressist) and the plurality of micro-decision-taking processes corresponding to each sector policy.

It was not so much in the 1953 Barcelona Organisational Plan as in the partial plans of 1956-1959 in which the reigning town planning concepts (such as partition based on thoroughfares and the replacement of fabrics and residents' collectives) are laid down. The development and authoritarian regime opted for freeing land and physical restructuring, not to create new, socialising urban space but to adapt the offer of land. In Ciutat Vella, the implementation of these plans was a failure, and a crisis was sparked off by the combination of the run-down of services, property degradation and falling living conditions. These factors, in turn, led to a process of depopulation in the district between 1950 and 1970, accompanied by an influx of immigrants attracted by the offer of marginal accommodation and informal labour opportunities.

In the second half of the 1970s, a period marked by the process of local democratisation, Ciutat Vella was characterised by density of economic activity, the fragmentation of such activity, the predomination of traditional trade, industrial decay and a partial and concentrated switch to the service industry. The depopulation of the district was accompanied in this period by ageing of the population. There was a clear predomination of working classes, and per capita income was the lowest in the city. The district also suffered high unemployment levels. The housing crisis was determined by vertical ownership and rent laws.

After 1979, however, urban policy in Ciutat Vella began to be reversed. The new policy of regeneration aimed at the rehabilitation of the district as a multi-functional space and at improving living conditions and the urban consumption of the collective of residents. But the management model was

bureaucratic and the requirements for the implementation of urban policy were not complied with.

From 1987-1988 onwards, the contents of the regeneration policy were reoriented: concepts and instruments for action were revised, management systems were overhauled to overcome the blockage in policy implementation and territorial strategies were changed. The urban management model for this period (1987-1993) was pluralist and post-bureaucratic, with the intervention of three key factors: the district municipal council, the management committee of the Integrated Rehabilitation Area (which co-ordinated the work of the institutions involved in the process) and the mixed capital company PROCIVESA, which managed to unblock the financing question and to manage the public development programme in a flexible, effective manner. Between 1993 and 1998, the "urban pact" continued to produce excellent results, also coming up with a number of innovative measures: increased presence of private capital, promotion of sociosanitary and socio-cultural policies, economic support on the part of the European Union and maintenance of housing policy in sector policies.

In the late-1990s, depopulation continues in Ciutat Vella, but in a sustained way in absolute terms and in relation to Barcelona. At the social and employment level, education levels have improved and the negative differential in unemployment is being reduced. On the other hand, family income is clearly falling. The housing market is still tending to rise. As regards public

expenditure, inter-institutional in nature, an explosion was noted between 1988 and 1990 and consolidation leading up to 1996. This public investment has served as a lever for the expansion of private investment, though this is still low in the field of rehabilitation, where returns are not immediate.

BOOKS TALK: 19 YEARS OF CHANGE IN CIUTAT VELLA

With the return in 1979 of democratic local authorities, citizen participation and the transformation of the different areas began, and 1979 is the starting-point chosen for the bibliography presented in this article with the aim of providing a vision of the changes undergone by Ciutat Vella over recent years. The classification responds to the name of the district itself, Ciutat Vella, and the four Great Statistical Zones (ZEGs): Barceloneta, Parc, Gòtic and Raval.

The information was compiled from the bibliographic resources of 26 centres and is organised according to social, historic and town planning criteria. Literary production, monographs on Barcelona in general and sound and video productions have been excluded. The bibliography contains monographs, reports, programmes, memoirs, magazine articles and periodical publications. Barcelona City Council's General Library (e-mail: bibliog@mail.bcn.es) will supply all those interested with information on the location of the documents listed.